

כולל

שאלות ותשובות חקרי דינים וברורי הלכה בהלכות סוכות

ובסופו כמה תשובות בענין הקבלת פני רבו ברגל

בחסד ה' עלי

משה שמואל באאמו"ר הגרי"ש שליט"א דיין

שנת 'משה קיבל תורה מסיני' לפ"ק

פציה"ק בני ברק ת"ו

לרפואת

חמותי הרבנית הדגולה

לואיזה חיה בת ג'קלין

השי"ת ישלח דברו הטוב וירפאה רפואה שלימה, ויקימה ממיטת חוליה בריאה ושלימה, ותחזור לאיתנה הראשון כימים ימימה, ברוב חדרה וצהלה, ותזכה לראות בקרוב הגאולה השלימה, יחד עם כל בית ישראל המצפים לישועה אכי"ר.

לכל עניני הקונטרס

ניתן לפנות לטלפון: 0504191881

או בכתובת מייל: 0504191881m@gmail.com

לוח המפתחות

ד.....	סימן א. בענין אם אפשר לצאת י"ח אכילת שבת ויו"ט בכזית אחד.....
כד.....	סימן ב. בענין יציאה מהסוכה כדי להיות מעשרה ראשונים.....
כו.....	סימן ג. בדין שתיית כדור עם מים חוץ לסוכה ומה הדין כשרוצה לעשות כן באמצע סעודה חוץ לסוכה.....
לג.....	סימן ד. בדין אדם שידוע שיבוא לו צער באמצע השינה אם פטור כבר מעתה מדין מצטער.....
לט.....	סימן ה. בענין חתן שמתבייש לישן בסוכת חמיו ביום אם רשאי לישן חוץ לסוכה.....
מג.....	סימן ו. בדין אדם מחוסר בית אם חייב לעשות סוכה ולישב בה.....
נ.....	סימן ז. בענין זקן שסוכתו נמצאת בגג או למטה אם חייב לטרוח כל פעם לעלות ולרדת כדי לשבת בה.....
נד.....	סימן ח. בענין אם עדיף הידור בארבעת המינים או בקניית מזגן לסוכה.....
ס.....	סימן ט. בדין אדם שבירך לישב בסוכה ואח"כ נמלך לאכול פחות מכביצה פת.....
סד.....	סימן י. בדין אדם שאוכל פירות באמצע סעודת קבע אם רשאי לאכלם חוץ לסוכה.....
סו.....	סימן יא. בדין אדם שנמלך באמצע אכילתו לאכול יותר מכביצה פת אם יברך עתה לישב בסוכה.....
עב.....	סימן יב. בענין אם עדיף להישאר ניעור כליל הושענא רבא או לישן בסוכה.....
עז.....	סימן יג. בענין שימוש בערבה של האגד למצות חבטת ערבה.....
פד.....	סימן יד. קובץ תשובות בעניני חג הסוכות בצל נגיף הקורונה.....
צו.....	סימן טו. מכתב להגאון רבי יעקב אזולאי שליט"א על הערותיו לתשובה הנ"ל.....
ק.....	סימן טז. בדין הקבלת פני רבו ומצות עליה לרגל יחד בכותל המערבי.....
קח.....	סימן יז. בענין הקבלת פני רבו דרך הוידאו בשידור חי.....
קיב.....	סימן יח. בדין תלמיד שרואה את רבו ורבו אינו רואהו אם מקיים מצות הקבלת פני רבו ברגל.....

סימן א

בענין אם אפשר לצאת י"ח אכילת שבת ויו"ט בכזית אחד

בס"ד. תשרי התשע"א.

עמדת ואתבונן בדין יו"ט של חג הסוכות שחל בשבת, שצריך לאכול שני כזיתים, אחד בשביל יו"ט דסוכות, ואחד כנגד חובת אכילת כזית פת בסעודות שבת, אם יכול לפטור את עצמו באכילת כזית אחד, שבו יצא י"ח שתי המצות, או שצריך לאכול שני כזיתים, ואינו יוצא י"ח בכזית אחד. וכן יש להסתפק ביו"ט דחג המצות, שצריך לאכול ד' כזיתים, וחל בשבת, האם יכול לפטור את עצמו בזה גם בשביל השבת.

איסור מצות חבילות הוא דוקא כשעושה שתי פעולות בשעה אחת, ולא במעשה אחד

(א) **בסוטה** (ח.) איתא אין משקין שתי סוטות כאחת ואין מטהרין שני מצורעין כאחת ואין רוצעין שני עבדים כאחת ואין עורפין שתי עגלות כאחת לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות. ע"כ. ופירש רש"י, שנראה כמי שהיו עליו למשאו וממהר לפרוק משאו. ע"כ. וכתבו התו' שם וז"ל תימה מאי פריך, והלא אין עושין מצות חבילות ליכא אלא איסור מדרבנן משום דמיחזי עליה כמשא, ואינהו פליגי בקראי. עכ"ל. ומבואר דהטעם שאין עושין מצות חבילות, היינו משום דמיחזי כמשאו שממהר לפרק מעליו. וכן פירש רשב"ם בפסחים (קב:). ובפשטות יש לומר, דכיון שאין עושין מצות חבילות, א"כ יצטרך לאכול עוד כזית אחד בשביל השבת, ולא יוכל לפטור את עצמו במה שאוכל בשביל יו"ט דסוכות או יו"ט דפסח. וכן בקדש חזיתיה להגאון רבנו יוסף חיים בתשו' הוד יוסף (סי' סא) שכתב וז"ל יש לחקור בס"ד פסח שחל בשבת והאדם חייב לאכול ד' כזיתים מצה בליל פסח, נראה לי דצריך לאכול עוד כזית אחד בהמוציא בשביל שבת, דאם ירצה לפטור עצמו בשביל שבת במה שאוכל משום פסח, איך יתכן והלא קיי"ל דאין עושין מצות ח"ח. וכן ה"ה בסוכות שחל בשבת ליל ראשון. עכ"ל. ומבואר דיו"ט של סוכות ושל פסח שחל בשבת, אינו יכול לצאת יד"ח אכילת כזית של שבת, במה שאוכל בשביל חובת יו"ט, מטעם שאין עושין מצות חבילות. אולם לכאורה יש לומר, דהא דאעמ"ח הוא דוקא כשעושה שתי פעולות נפרדות דבהא הוא דמיחזי כמי שממהר לפרוק המשאו מעליו, וכהשקאת שתי סוטות יחד, דאיכא שני מעשים בשעה אחת. אבל כשעושה מעשה אחד ובשעת עשייתו מכוין לצאת יד"ח שתי מצות, יש לומר דכה"ג ליכא משום אעמ"ח, דהא לא מחזי כממהר לפרוק משאו מעליו. ולפי"ז י"ל דכיון דאכילת הכזית הוי מעשה אחד, לכן אע"פ שמכוין באכילתו לצאת יד"ח שתי מצות, ליכא משום אעמ"ח ושפיר יוכל לצאת יד"ח תרווייהו בכזית אחד.

ראיה דאין איסור מצות חבילות, מהא דהכהנים יוצאים י"ח אכילת מצה בתרומה

(ב) **וכן** ראיתי בתשו' בית שערים (או"ח סוף סימן נג) שהביא להקשות אהא דתנן בפסחים (לה.), דהכהנים יוצאים יד"ח אכילת מצה בלילה הראשונה בחלה ובתרומה. וקשה הרי אין עושין מ"ח, דהא שם (עב:) איתא היה אוכל בתרומה ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה, ר"א מחייב קרן וחומש ר' יהושע פוטר. ופרש"י שטעה בדבר מצוה. ע"כ. ומבואר דאיכא קיום מצוה באכילת תרומה, ומש"ה חשיב טעה בדבר מצוה. וכ"כ התו' בגיטין (יב: ד"ה השבתוני), שיש מצוה באכילת תרומה. וא"כ כיון דאכילת תרומה מצוה הוי, א"כ אכילת מצה דתרומה הוי מצות חבילות, והיאך הכהנים יוצאים בזה י"ח אכילת מצה. וכתב הבית שערים וז"ל לק"מ דלפענ"ד לא שייך חבילות אלא בעושה ב' מעשים בפ"א וכלשון אעמ"ח דאז שייך מיחזי כמשאו

וממהר ליפטר, וכן אין לבו פנוי. אבל בעושה רק מעשה אחד של מצוה וממילא נעשה עוד מצוה, לא מיחזי כמשוי וגם לבו פנוי ולא שייך ביה מצות חבילות. עכ"ל. והיינו דאם מקיים שתי מצות במעשה אחד ליכא בזה משום אעמ"ח, ולכך שפיר יוצאים הכהנים יד"ח מצות אכילת תרומה, דהוי מעשה אחד של אכילה. גם בתשו' אמרי דוד (סי' מב ד"ה ועוד) כתב דאין בהדלקת שמן שריפה בחנוכה משום מצות חבילות, כיון דהכל מעשה אחד, וכדמצינו שיוצאים הכהנים יד"ח אכילת מצה בתרומה, ואף דאיכא מצוה באכילת תרומה, והרי הם עושים שתי מצות כאחת, א"ו דאין בזה משום מצות חבילות. עכת"ד. ולפי"ז בנ"ד פשוט שלא יצטרך לאכול כזית אחר בשביל השבת, אלא יוצא יד"ח תרוייהו באכילת כזית אחד.

אם יש מצוה באכילת תרומה

(ג) והנה הרמב"ם (פט"ו מתרומות הכ"ב) כתב וז"ל כל האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל, ואח"כ מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה. עכ"ל. ובכס"מ כתב וז"ל מאחר שאכילת תרומה מצוה פשוט שיברך עליה. עכ"ל. ומבואר דדעת הרמב"ם דאיכא מצוה באכילת תרומה, ולכך מברכין על אכילתה. אולם הרדב"ז שם כתב וז"ל וא"ת הא אין אכילת תרומה מצוה כאכילת קדשים, לפיכך אמאי מברך עליה אשר קדשנו וכו' וצונו לאכול תרומה. ויש לומר וצונו שיאכלו התרומה הכהנים ולא זרים, שהדבר ידוע שאם רצה הכהן שלא לאכול תרומה כל ימיו הרשות בידו ולא עבר על עשה, וא"כ היכן צוה, אלא ודאי כך הוא שצוה, שתהא התרומה מותרת להם. עכ"ל. ומבואר דבאמת אין מצוה באכילת תרומה, רק יש ציווי שיאכלו את התרומה הכהנים ולא זרים, וע"ז קאי הברכה. וחזינן דפליגי הכס"מ והרדב"ז בדעת הרמב"ם, אם יש מצוה באכילת תרומה, דלהכס"מ איכא מצוה, ולהרדב"ז ליכא מצוה, ורק מברך ע"ז שציונו שאת התרומה יאכלו הכהנים ולא זרים. ולכאורה יש לתמוה על דברי הרדב"ז, מסוגיא ערוכה ביומא (עד:), דאמרין התם אביא את החולין שאינן בקום אכול ולא אביא את התרומה שהיא בקום אכול, ת"ל ועניתם את נפשותיכם ריבה. אביא את התרומה שאינה בכל תותירו ולא אביא את הקדשים שהן בכל תותירו וכו'. ע"ש. הרי מבואר דתרומה היא קום אכול כקדשים, ורק החילוק ביניהם דתרומה אינה בכל תותירו, וקדשים ישנם בכל תותירו. וא"כ הוי מצוה כאכילת קדשים. ולכאורה נראה דדעת הרדב"ז דבאמת שפיר איכא מצוה באכילת תרומה, רק דליכא חיוב על הכהנים לאכול תרומה, ואין להם אלא מצוה קיומית באכילתה. וזה כוונתו במש"כ דאם רצה הכהן שלא לאכול תרומה כל ימיו הרשות בידו ולא עבר על עשה, כיון דאין חיוב על הכהנים לאכול תרומה, רק שאם אוכלים מקיימים מצוה באכילתה. ולכך שפיר חשיבא תרומה קום אכול כקדשים, שהרי מקיים מצוה באכילתה, והרי גם קדשים ליכא חיוב על הכהן לאכול, ושפיר יכול ליתנה לאחר שיאכלם. ומעתה אין להקשות על דברי הרדב"ז גם מהך דהאוכל תרומה ונודע שהוא ב"ג או ב"ח, דפטור אליבא דר"י משום דהוי טועה בדבר מצוה, דא"נ כפשוטו דכוונת הרדב"ז דליכא מצוה כלל באכילת תרומה, א"כ אמאי חשיב שטעה בדבר מצוה, הרי אכילת תרומה אינה מצוה כלל. אבל להאמור בדעת הרדב"ז, שפיר חשיב טעה בדבר מצוה, כיון שאין כוונת הרדב"ז אלא שאין על הכהנים חיוב לאכול תרומה, אבל לעולם מקיימים מצוה באכילתה.

לא חשיב טועה בדבר מצוה א"כ מוכרח לעשות המצוה בעצמו

(ד) ואכתי יש לומר דכה"ג לא חשיב טעה בדבר מצוה, כי הנה בריש שבת תנן העני עומד בחוץ ובעה"ב בפנים וכו', פשט בעה"ב את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני או שנטל מתוכה והכניס, בעה"ב חייב והעני פטור. ע"כ. ומבואר שאם פשט בעה"ב את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של העני, בעה"ב חייב חטאת. ופירש הרב ברטנורא שם וז"ל פשט העני את ידו, ובתוכה קופה או הסל שמקבל בו ככרות מבעה"ב, ולהכי נקט הוצאה בלשון עני ועשיר, דאגב אורחיה קמ"ל דמצוה הבאה בעבירה אסורה וחייבין עליה. עכ"ל. ומבואר דמיירי התם בעשיר הנותן צדקה לעני, וקמ"ל דאע"פ דאיכא מצוה, מ"מ הוי מצהב"ע וחייב על העבירה. והקשו האחרונים, דכיון דבעה"ב היה עסוק וטרוד במצות צדקה, א"כ הוי טועה בדבר מצוה ועשה

מצוה דפטור מחטאת כמבואר בפסחים שם, ואמאי העשיר חייב חטאת. וע' בתו' יו"ט, ובתו' הגרעק"א שם. וע' ע' בחת"ס (שם) ובתשו' אחיעזר (ח"ג סי' פג) ובס' אור שמח (פ"א משבת ה"ח). ואכמ"ל. וצופה הייתי בתשו' חמדת שלמה (אור"ח סי' כא אות ג) שכתב וז"ל ויותר נ"ל דלא אמרינן טעה בדבר מצוה פטור, רק היכא דאין המצוה נגמרת רק ע"י עשיית המעשה כגון בלולב שע"כ צריך ליטול הלולב לצאת בו, וכיון דע"כ צריך ליקח הלולב אף הוציאו לרה"ר פטור, וכן מילה וכדו'. משא"כ מצות צדקה דא"צ לעשות מעשה בידים, דאף אם מניח העני שיטול משלו אף אם אינו נותן בידים, אעפ"כ נעשה המצוה, דעיקר המצוה שיהיה לעני די מחסורו, וע"כ אינו צריך להיות טרוד בעשיית המצוה כלל כיון דא"צ לעשות מעשה כלל, והוא חילוק נכון וברור לפי ענ"ד. עכ"ל. ומבואר דדוקא מצוה שמוכרח לעשות בעצמו מצוה, הוא דהוי טעה בדבר מצוה ופטור, אבל בצדקה דא"צ לעשות מעשה מצוה, שהרי יכול להניח והעני יקח בעצמו ויקיים בזה מצות צדקה, בזה לא חשיב טועה בדבר מצוה וחייב קרבן חטאת. וכ"כ בס' מועדים וזמנים (ח"א סי' יא). ע"ש. ובזה כתבו ליישב קושית הגאון חלקת יואב בס' קבא דקשייתא (קושיא זו), אהא דאמרינן במעילה (יט). דהלוקח קיני זבין במעות של הקדש וכן השוקל שקלו במעות של הקדש מעל. והרי טעה בדבר מצוה, ואמאי חשיב מעילה. וע' בתשו' דובב מישרים (ח"א סי' ס) ובס' ברכת מרדכי (אורחי על הקבא דקשייתא שם) ובס' קבא דתירוצא (גשטטנר שם). אמנם לפי דברי החמד"ש אתי שפיר, שהרי אינו מוכרח להביא הקינים בעצמו ולעשות מעשה בידים, וכן אינו מוכרח לשקול שקלו ולהביאו בעצמו, דשפיר יכול להניחו ואחר יתן במקומו, או שאחר יקדיש משלו עבור המתכפר, וכיון שאינו מוכרח לעשות מעשה המצוה בעצמו, שוב לא חשיב טועה בדבר מצוה. ומעתה נראה, שגם לענין אכילת תרומה, אפילו אי נימא בדעת הרדב"ז, דאיכא קיום מצוה באכילת תרומה, מ"מ לא יהיה שייך בזה הפטור דטועה בדבר מצוה, שהרי אינו מוכרח לעשות המצוה בעצמו, והיינו לאכול התרומה, כי יכול להניחה ואחר יאכלנה, וכמש"כ הרדב"ז שם. וכיון שא"צ לעשות המצוה בעצמו, ל"ש בזה הפטור דטועה בדבר מצוה. ושוב הדרא קושיא לדוכתא, היאך אמרינן גבי אכילת תרומה הפטור דטעה בדבר מצוה.

מצות אכילת תרומה אינה חובת גברא אלא שהתרומה לא תפסד

(ה) **אולם** נראה דהא מיהא לא קשיא, ומשום דחלוקים הם הדברים, דגבי צדקה וכן לענין הבאת קיני זבין ומצות מחצית השקל, שפיר יקיים המצוה גם אם לא יעשה מעשה המצוה בעצמו, דאף אם יניח לעני שיקח יקיים מצות צדקה כמו אם היה נותן בעצמו. וכן במצות מחצה"ש, והכי נמי בהבאת הקינים, שפיר יקיים המצוה הגם שלא עשה המצוה בעצמו, ומשו"ה ל"ח שטעה בדבר מצוה וחייב. ומיהו במצות אכילת תרומה, הרי אם יתנו לכהן אחר שיאכל במקומו, אינו מקיים בזה שום מצוה, ורק האוכל בעצמו מקיים המצוה, וכיון שכדי לקיים המצוה, מוכרח לאכול בעצמו, שפיר חשיב טועה בדבר מצוה. ולכך ס"ל לר"י דאם היה אוכל תרומה ונודע שהוא ב"ג או ב"ח פטור מחטאת כדין טועה בדבר מצוה. וא"כ נמצא דאין דעת הרדב"ז דליכא מצוה כלל באכילת תרומה, אלא דאין על הבעלים חיוב לאכלה בעצמו, והיינו דא"צ מצוה על הגברא שיאכל תרומה, אלא מצוה על החפצא שיאכלו הכהנים את תרומה כדי שלא תפסד. ולכן כתב הרדב"ז, דאם רצה הכהן שלא לאכול תרומה כל ימיו הרשות בידו, וה"מ דליכא מצוה אקרקפתא דגברי לאכול תרומה, רק שאם אוכל מקיים מצוה מפני שבאכילתו מביא לכך שלא תפסד. וכיוצא בזה כתב בס' אמבוהא דספרי (פ' נשא עמ' 155). ע"ש. וכן ראיתי להגאון חזון איש (שביעית סי' יד סק"י) שכתב וז"ל נראה דאין מצות אכילת תרומה חובה, אלא כשכהן אוכלה בטהרה ובגדולה קיים מצוה וכו', אבל אין מצוה בעצם אכילה, שהרי הר"מ לא מנאה במנין המצות. והרמב"ן בהשגותיו חשב איסור טומאה לעשה אבל לא עצם האכילה. ויותר היה נראה שיש מצוה באכילתה מדמברך עליה, אלא שאין מצותה חובה וכו', אלא שאם אינו אוכלה ומניחה לרקוב הוא נוהג בזיון הקדש. עכ"ל. והיינו דאין חיוב על הכהנים לאכול, רק שמקיימים מצוה באכילתה, כיון שמונעים בכך שלא תפסד, ולכן יכול הבעלים ליתן לאחר שיאכל התרומה דע"ז התרומה לא תפסד. ומה שמבואר בדברי הרשב"א בשבת (צא. ד"ה זרק), דהכהנים חייבים לאכול תרומה משום דכתיב ושמרתם את משמרת תרומתי.

ע"ש. נראה פשוט דאין כוונתו דאיכא חובת גברא על הכהנים לאכול תרומה, אלא שצריכים לאכלה כדי שלא יבואו לידי פסידא, וכמ"ש מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' דרך אמונה (רפ"א מתרומות בבה"ל). ע"ש. וכן מבואר מדברי הרמב"ם בסה"מ (מצוה פט) שכתב וז"ל אבל אין אכילת הקדשים קלים ותרומה כאכילת בשר חטאת ואשם, כי אכילת הבשר הזה מן החטאת ומן האשם, כס תשלם כפרת המתכפר כמו שביארנו, ובו לשון הציווי באכילתם מה שלא בא בקדשים קלים ותרומה, ולפיכך הוא נגרר אחר המצוה והאוכל אותם עושה מצוה. עכ"ל. ומבואר דאין על הכהנים חיוב לאכול תרומה, ורק שהאוכלה מקיים מצוה. ולהאמור המצוה הוא בכך שמונע התרומה מלהפסד.

אם יש ראייה דיש חיוב לאכול תרומה, ואינה מצוה קיומית גרידא

(ו) אולם לכאורה יש להוכיח, דאיכא חיוב לאכול תרומה, וא"ז מצוה קיומית גרידא, כי הנה בפסחים (טט.) מבואר דהזאה על הכהן כדי שיטהר ויוכל לאכול תרומה אינה דוחה את השבת. ובתו' שם כתבו וז"ל וא"ת נילף דתדחי שבת מכל הנהו, ויש לומר משום דיכול לקיים מצות אכילת תרומה אחר השבת. עכ"ל. ומבואר דהוקשה להו דנילף הזאה דתרומה מכל הני מלאכות דפסח שדוחות את השבת כדתנן שם (סח:). וע"ז תירצו דשאני תרומה, שהרי יכול לקיים מצות אכילת תרומה אחר השבת. ולכאורה מאי ס"ד דנילף תרומה מפסח, הלא פסח איכא חיוב לאכול, ובהו הוא דאיכא למימר דהני מלאכות שצריך לעשות כדי לאכול, דוחות את השבת. אבל אכילת תרומה שאינה חיוב כ"א מצוה בעלמא, היאך תדחה השבת. וכן העיר מו"ר הגר"ח שליט"א בס' דרך אמונה (פי"א מתרומות בציון ההלכה סק"ה), ונשאר בצ"ע. ע"ש. וצריך לומר, דהתו' סברי שגם בפסח לא החיוב דוחה את השבת, אלא קיום המצוה הוא דדחיא לשבת, וכמש"כ כיוצא בזה בס' חמדת ישראל (פלאצקי קוני' נר מצוה עשין כו, עמ' 8), דאף במצות קיומית שייך דינא דעדל"ת. וכ"כ בתשו' בית הלוי (ח"א סי' י) ובס' קהילות יעקב (ברכות סי' י וסי' ז, ויבמות סי' יד אות א, וקידושין סי' לד אות א). ע"ש. וכן משמע בתשו' הרדב"ז (סי' תקכד). ע"ש. וכן מוכח מדברי הראב"ד בפירושו על התו"כ (ויקרא א פ"ב), וכמש"כ בתשו' דברי סופר (ח"א סי' יב ד"ה ונראה), ושכן מוכח מדברי הרא"ש בשם הרמ"ה, שהובא בשטמ"ק בב"מ (לב:). ודלא כמבואר בתשו' הרדב"ז (ח"ה ללשונות הרמב"ם סי' אלף תכ). ע"ש. גם בתשו' שרידי אש (או"ח סי' ג אות ד) כתב להוכיח כן מדברי הראב"ד שם. ע"ש. וכ"כ הגר"א וסרמן בס' קובץ שעורים (קידושין אות קמד). ע"ש. וע"ע לידידי הגר"מ קרליבך שליט"א בס' חבצלת השרון (ויקרא ח"ב עמ' כז). וכן מוכח מדברי הרמב"ן בב"מ (ל), וכמש"כ בס' דברי יחזקאל (ברנשטיין סי' כח אות א). וכ"כ בס' קובץ הערות (סי' יד אות א) להוכיח מדברי הרמב"ן. ע"ש. וע"ע בתשו' שאגת אריה (סי' לג), ובצל"ח בביצה (יט: ד"ה ומדי) ובס' שושנת העמקים (כלל כ ד"ה עוד יש לשאול) ובתשו' מחנה חיים (ח"א סי' כא) ובתשו' צמח יהודה (ח"ג סי' לד אות ד). ובמק"א הארכתי בזה. וא"כ כיון שגם באכילת תרומה איכא קיום מצוה, משו"ה הקשו התו' דנילף תרומה מפסח, והזאת תרומה תדחה את השבת. וע"ז תירצו דאמנם יש לומר דאף לקיום מצוה תדחה השבת, מ"מ כ"ז במצוה שקיומה דוקא בשבת כמו פסח וכיו"ב, ומשא"כ מצות אכילת תרומה שיכול לקיימה אחר השבת, ולכך אין ההזאה דוחה את השבת. אך לעולם ס"ל להתו' דאכילת תרומה אינה אלא מצוה קיומית. וע' בס' דרך אמונה (שם רפ"ו בצה"ל אות ג), שאחר שציין לדברי החזו"א הנ"ל, דאין מצות אכילת תרומה חובה, ורק שהאוכלה מקיים מצוה, כתב דאולי זו גם כוונת הרדב"ז הנ"ל. ע"ש. ולהאמור נראה פשוט שלזה נתכוין הרדב"ז וכמש"נ. וע' להרדב"ז (פ"י ממצה"ק ח"א) ודו"ק. וע"ע בתשו' משנה הלכות (ח"ג סי' ריז-רכא) שהאריך בזה.

דוקא אם שתי המצות הם מצות חיוביות יש איסור לעשותם חבילות

(ז) והנה כתב הרמב"ם (רפ"ד מאישות) וז"ל ויש לאיש לקדש נשים רבות כאחת, והוא שיהיה בכסף אם קידש בכסף פרוטה לכאו"א. ועוד כתב (שם פ"י הי"ג), יש לו לאדם לישא נשים רבות כאחת ביום אחד ומברך ברכת חתנים לכולן כאחת. עכ"ל. ולכאורה יש לתמוה, דהיאך כתב הרמב"ם דיכול לקדש כמה נשים כאחת, הלא קידושין הוי מצוה, כמבואר בדברי הרמב"ם

(פ"א מאישות ה"ב). וכן מנאה בסה"מ שלו (מ' ריג). וכן מבואר בשאלות דר"א גאון (שאלתא קסה), וע"ש בהעמק שאלה. וכ"כ בס' החינוך (מ' תקנב) ובתש"ו הריב"ש (סי' שצח). וכ"כ הריטב"א בכתובות (ד:). ודלא כהרא"ש (שם פ"א סי' יב) דס"ל דאין מצוה בקידושין. ועמש"כ בזה הגרי"פ בחידושו על הרס"ג (ע' סט). וכיון דאיכא מצוה לקדש אשה, א"כ היאך אפשר לקדש כמה נשים כאחת, הרי אעמ"ח. ואמנם מה שכתב הרמב"ם דמברך ברכת חתנים לכולן כאחת, יש לומר דל"ח מצות חבילות משום דהוי ברכה אחת, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, דכה"ג ל"ח מצות חבילות. אבל אכתי תקשי היאך אפשר לקדש ולישא כמה נשים כאחת הא הוי מ"ח. ותבט עיני בתש"ו דברי מלכיאל (ח"א סי' סט ד"ה והנה לישא) שכתב בזה וז"ל דלא שייך חבילות, דהמצוה הוא רק באחת והאחרות רשות. עכ"ל. והיינו דאף דאיכא מצות קידושין בכאו"א, מ"מ אינו מחויב לקדש אלא אחת, והשאר שמקדש הם רשות. והנה לכאורה נראה, דאע"פ שאינו מחויב לקדש אלא אחת מ"מ מקיים מצוה בכאו"א שמקדש. ואל תשיבני מהא דתנן בביצה (לו:). ואלו הן משום רשות לא דנין ולא מקדשין וכו'. ובגמ' שם פריך והא מצוה קעביד (שנושא אשה לפרות ולרבות ואמאי קא קרי ליה רשות. רש"י). ומשני לא צריכא דאית ליה אשה ובנים. ע"כ. ומבואר דיותר מאשה אחת ליכא מצוה לקדש, ומש"ה אם יש לו אשה ובנים שוב ליכא מצוה לקדש ולא קעביד מצוה. דהא ליתא, דאמנם אם יש לו אשה ובנים, אין עליו חיוב לקדש, מ"מ אם מקדש מקיים מצות קידושין. וכן מבואר מדברי רש"י שם (ד"ה כל שחייבין עליו) שכתב דהני דתני התם משום רשות, יש בהם קצת מצוה אבל לא מצוה גדולה. וכן משמע בירושלמי שם (פ"ה ה"ב). ע"ש. הלא מעתה נראה, דכל היכא שאין שתי המצות, מצות חיוביות, ל"ש בזה איסור מצות חבילות.

כן דעת כמה פוסקים, דבמצוה קיומית ליכא איסור מצוה חבילות

(ח) וכן נראה מדברי המג"א (סי' קמז ס"ק יא) שכתב וז"ל ומה שהקשו התו' משני זבחים, יש לומר דדוקא בב' מצות של חובה הוי חבילות, וה"ה בשני קרבנות של חובה אסור להעמידן כאחד. עכ"ל. ומבואר דבמצוה אחת חובה ואחד רשות ל"ח מצות חבילות. וכן מבואר במחצה"ש שם שכתב לבאר דברי המג"א, דבמה שאין עליו חוב ל"ה כמשא. ע"ש. וא"כ אם מצוה אחת קיומית, שוב לא מיחזי כממהר לפרוק משאו. ואמנם מצאתי להגר"פ עפשטיין ז"ל בס' מנחה חריבה בסוטה (ח). בהערה ד"ה בתוספתא, דף לב) שנסתפק בזה בדעת המג"א. ע"ש. אולם הנה בס' שבילי דוד (סי' קמז ס"ג אות ג) תמה לפי"ד התו' שם דקפדינן נמי על ההבאה משום מ"ח, דא"כ היאם מביאים טלית ותפילין יחד. ותירץ משום דטלית אינה חיוב. עכת"ד. ומבואר שגם בשתי מצות אחד רשות ואחד חובה ל"ח מצות חבילות. וכ"כ בתש"ו דברי סופר (ח"א סי' ד). ע"ש. וכן מבואר בס' אור לציון (ח"ב פכ"א סי' כז). ע"ש. וע' בתש"ו שרגא המאיר (ח"ג סי' קד ד"ה ונלפענ"ד) שביאר דברי המג"א הנ"ל, לפמש"כ הגאון רבי יוסף ענגיל בס' בית האוצר (מע' א כלל פד), דהטעם דאין עושין מצות חבילות היינו משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה. והרי דין עוסק במצוה היינו דוקא במצוה חיובית ולא במצוה קיומית. ומש"ה במצוה קיומית ל"ש דין אין עושין מצות חבילות. עכת"ד. וע"ע בתש"ו מהר"ם שיק (אור"ח סי' סד) שכתב ליישב לפ"ד המג"א הנ"ל, את דברי הגמ' בחולין (פו.) דאמרינן אי בעי שחט בחדא ידיה ומכסה וכו', כיון דשחיטה לא הוי מצוה חיובית. ע"ש. וי"ל ע"ד.

בקושית האגרות משה מ"ט לא נאסר לשחוט שתי בהמות בב"א משום אין עושין מצות חבילות

(ט) ובהיותי בזה מצאתי בתש"ו אגרות משה (אור"ח ח"א סי' קפט) שכתב וז"ל והנה יש לכאורה קושיא גדולה מה שמותר לכתחילה לשחוט שתי בהמות בב"א בסכין דג' צוארין, מ"ט לא יאסר מדין חבילות, ואף ששחיטה היא רק מצוה דרשות, הא גם רציעה דעבדים הוא רק מצוה דרשות, דאם רוצה שיעבדהו יותר מחויב לרצוע, אבל ליכא שום מצוה שירצה האדון שיעבדהו, ומ"מ יש איסור דחבילות, א"כ מ"ש שחיטה שמותר. עכ"ל. והנה תחילה יש לתמוה מה שנעלם מעיניו הברדלס, דברי המג"א (סי' קמז) הנ"ל, דבמצות דרשות ל"ש מצות חבילות. אולם בעיקר מש"כ להקשות מהא דאין רוצעין ב' עבדים כאחת, אע"פ דהוי מצוה דרשות. הנה מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' קנין פירות (עמ"ס עבדים סי' לו) עמד בזה, וכתב דהרי

התו' כתבו דמיירי בבי"ד אחד, והמצוה על בי"ד לדון דין רציעה, ועליהם הוא מצוה חיובית כשהאדון והעבד רוצים לרצוע. עכת"ד. וכע"ז כתב בס' אור הנר (קידושין אות מד) ליישב דברי החזו"א (אהע"ז סי' קמח, יד:), דרציעה הוי רשות, מהא דאמר' דאין רוצעין וכו' משום דאעמ"ח, וע"כ דרציעה הוי מצוה ולא רשות. וכתב דבאמת אין האדון מחויב לרצועו, רק שאם העבד רוצה להמשיך להיות עבדו, והאדון מסכים להמשיך להחזיקו כעבד, אז איכא מצוה חיובית על האדון לרצועו, ואיכא בזה משהו אין עושין מצות חבילות. ע"ש. וע"ע בתשו' שואל ומשיב (קמא ח"ג סי' טז). וכיוצא בזה הארכת' בעזה"י במק"א, דגדר מצוה חיובית אינו רק מצוה שמחויב לעשותה בכל מצב כאכ"מ ותפילין וכיו"ב, אלא גם מצוה שבשעת עשייתה מחויב לעשותה הוי מצוה חיובית, וכגון נט"י, אף דאי בעי לא אכיל, מ"מ כשרוצה לאכול חייב בנט"י. וכן מבואר בדברי הרא"ש בכתובות (פ"א סי' יב). ע"ש. וכיוצא בזה כתב בתשו' באר שבע (סי' נב) גבי ציצית. ע"ש. וע"ע בתשו' אבנ"ז (י"ד סי' תנ"ד אות סב) ובתשו' חזון עובדיה (סי' לב). וכיסוד הזה כתב מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' נחל איתן (סי' ה סק"ג ד"ה דעת הרא"ש). ע"ש. והערתי לו שכן משמע מדברי הרא"ש הנ"ל, והסכים לזה. וה"נ אף דאין חיוב על האדון לרצועו, מ"מ כשהעבד והאדון רוצים להמשיך את העבדות, איכא חיוב לרצועו, וא"כ שפיר חשיב מצוה חיובית, ואמר' בזה אעמ"ח. וכ"כ בס' מנחה חריבה בסוטה (ת. דף כו ע"א) ליישב דברי העפרא דארעא (על ארעא דרבנן מע' א אות ב) שכתב כדברי המג"א, דבמצוה קיומית ל"ש איסור מצות חבילות. ע"ש. וע" בתשו' אגרות משה (שם ח"ב סי' טו). וי"ל ע"ד. ואכמ"ל.

לפי האמור יש לדחות הוכחת האחרונים מהא דהכהנים יוצאים י"ח אכילת מצה בתרומה

י' ואחר הודיע ה' אותנו את כל זאת, דדוקא בשתי מצות שבחובה שייך דינא דאעמ"ח, אבל בשתי מצות דרשות, ואפילו אם רק אחת מהם רשות, ל"ש האי דינא דמצות חבילות, יש לדחות הראיה שכתבו האחרונים הנ"ל, להא דבשתי מצות במעשה אחד ליכא משום אעמ"ח, מהא דהכהנים יוצאים יד"ח אכילת מצה בתרומה, דכיון דמקיים שתי המצות במעשה אחד משו"ה ל"ח מצות חבילות. אולם לפי האמור נראה, דאי משום הא לא איריא, דשאני התם דאין שתי המצות באות עליו כחובה, שהרי נתבאר דמצות אכילת תרומה אינה מצוה חיובית, וא"כ משו"ה יוצאים בזה הכהנים י"ח אכילת מצה, ולא הוי מצות חבילות. ושוב מצאתי שכן כתב בס' אור לציון (ח"ג פט"ו סי' ה) לדחות הוכחת האחרונים הנ"ל. וכן מצאתי בתשו' אהל משה (צוויג מה"ת סי' יד אות א). ע"ש. ומכאן תשובה מוצאת למש"כ בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' ס"ב), דההיא דתנן והכהנים בחלה ובתרומה, מיירי כשאין לו מצה אחרת, וכדאמרין בפסחים (קכ:). אין לו שאני. ע"ש. אולם לפי האמור י"ל דמיירי אפילו כשיש לו מצה אחרת, ומ"מ ל"ח מצות חבילות כיון שאין שתי המצות באות עליו כחובה. ובר מן דין יש לומר דליכא ראיה מהתם, דהנה איתא בירושלמי (פסחים פ"י ה"א), מהו לצאת (יד"ח ארבע כוסות) ביין של שביעית, תני ר' הושעיא יוצאין ביין של שביעית. ע"כ. והאחרונים האריכו לדון בביאור ספיקת הירושלמי. ועיין מה שהאריך בזה בתשו' חזון עובדיה (סי' ח).

עוד דחיות להוכחת האחרונים הנ"ל

יא) ואנכי הרואה בתשו' הר צבי (אור"ח ח"ב סי' סח) שהביא לבאר מהגאב"ד מברודי, עפמש"כ הרמב"ן בסה"מ שלו (מצוה ג), דיש מצות עשה לאכול פירות שביעית, והא קיי"ל דאעמ"ח, וע"כ מיבע"ל להירושלמי אם יוצאין ביין של שביעית, שהרי אין עושין מצות חבילות. והביא בהר צבי שם, שהגאב"ד מדאמבראווא דחה פירושו, דאם זו כוונת הירושלמי, א"כ אמאי לא פשיט לה מהא דתנן דהכהנים יוצאים יד"ח מצה באכילת תרומה, והרי אכילת תרומה הוי מצוה וחשיבא עבודה, וסתמא דמתני' משמע דאף ביש לו אחרת יוצא בתרומה, וע"כ דלא אמרי בכה"ג אעמ"ח, ולכן ביאר ספיקת הירושלמי באופן אחר. אולם הגאון הר צבי כתב לקיים פירושו של הגאב"ד מברודי, דאה"נ הא דמספק"ל להירושלמי אם יוצאים יד"ח ארבע כוסות ביין של שביעית הוא משום דינא דאעמ"ח, ומ"מ לא מצי פשיט לה מהא דיוצאים בתרומה יד"ח מצה, כיון דשאני

תרומה משביעית, דהנה ביומא (פא.) איתא זר שבלע שזיפין של תרומה והקיאן ואכלן אחר, ראשון משלם קרן וחומש, שני אינו משלם אלא דמי עצים לראשון. ע"כ. ופירש ה"ר חיים בתו' מנחות (ס"ט. ד"ה דבלע) וז"ל דהתם לאו משום דהוי עיכול, אלא לפי שכבר נתחללה התרומה, כדאשכחן בפ"ק דכריתות כהן שסך תרומה בן בתו ישראל מתעגל בה ואינו חושש, ומפרש התם טעמא משום דמחוללת כבר. עכ"ל. ומבואר דאין השני משלם קו"ח כיון דהתרומה כבר נתחללה ופקע מינה איסור זרות. וא"כ נמצא דהתרומה מתחללת בהנאת גרון גרידא וא"צ הנאת מעיו, ולכן אע"פ שהקיאן ולא היתה הנאת גרון, מ"מ נתחללה ויצאה מדין תרומה, וא"כ אף לענין מצות אכילת תרומה נגמרת המצוה בהנאת גרונה, דהא מכאן ואילך פקעה ממנו קדושת תרומה והוי כחולין. אולם לענין אכילת מצה, כתב המחצית השקל (סי' תעה סק"ד), דאע"ג דפליגי ריו"ח ור"ל בחולין (ק"ג:) באיסורי אכילה, מאימתי מתחייב האוכל, דלריו"ח מתחייב בהנאת גרונה, ולר"ל בענין נמי הנאת מעיו, מ"מ במצות אכילת מודה ריו"ח לר"ל דבעינן אכילה במעיו. וכ"כ הלבוש (שם ס"ג), דעיקר מצות אכילת מ"מ היא לאכול לשובע ולמלא כריסו כשהוא רעב, ולכך יוצא יד"ח גם בבליעה, דס"ס מתמלא הכרס ונהיה שבע. ומבואר דקיום מצות אכילת מצה תליא בהנאת מעיו, ולא בהנאת גרונה כמו באיסורים. והנה בס' קהלת יעקב למהר"י אלגזי (ריש ח"א) צדד דהא דאעמ"ח הוא דוקא בשתי מצות המתחילות ונגמרות שתיהן בב"א, אבל אם גמר קיום מצוה אחת נמשך אחר גמר קיום המצוה השנייה, אף שהתחיל שתיהן בב"א, לא חשיב מצות חבילות, דהכל הולך אחר החיתום. וא"כ הרי לא מצי הירושלמי למפשט ספיקו אם יוצאים יד"ח ד' כוסות ביין של שביעית, מהא דהכהנים יוצאים יד"ח אכילת תרומה, כיון דהתם ל"ה מצות חבילות, הואיל ואין שתי המצות, דאכילת מצה ותרומה, נגמרות בב"א, אבל ביין של שביעית ששתי המצות נגמרות יחד, מספק"ל להירושלמי אם יוצאים בו יד"ח ארבע כוסות, דשמא אין יוצאים משום דהוי מ"ח. עכת"ד הר צבי. הלא מעתה נראה, דאין ראיה כלל מהא דיוצאים יד"ח אכילת תרומה, דבשתי מצות בפעולה אחת ל"ח מצות חבילות, דלעולם י"ל דאף כה"ג חשיב מצות חבילות, והא דכהנים יוצאים בזה יד"ח, היינו משום דאין שתי המצות נגמרות כאחד, וכמש"כ בהר צבי. גם יש לדחות הראיה מההיא דפסחים, דהא התם תנן הכהנים יוצאים וכו', ויש לומר שהכוונה שיוצאים בדיעבד, וכמש"כ המג"א (סי' תס"א סק"ז), דלשון יוצאים משמע לענין דיעבד. ע"ש. והרי הא דאעמ"ח אינו אלא לכתחילה, וכמש"כ האחרונים. ויובאו דבריהם להלן בעזה"י. ע"ש. אולם ראיתי למרן רבנו (שליט"א) בתשו' חזון עובדיה (סי' יד, עמ' תרמה בהע') שכתב שהעיקר כדברי האחרונים שכתבו דלשון יוצאים משמע אפי' לכתחילה. ע"ש.

אם יש מצוה באכילת פירות שביעית

(יב) והנה לא נתבאר בדברי ההר צבי, אמאי הכריע הירושלמי דיוצאים יד"ח ביין של שביעית. ולכאורה צריך לומר, דע"כ ס"ל להירושלמי כיסוד דברי האחרונים הנ"ל, דבשתי מצות במעשה אחד ל"ח מ"ח, וכמש"כ בתשו' חזון עובדיה (שם) בביאור הכרעת הירושלמי. ומש"ה יוצאים יד"ח ארבע כוסות ביין של שביעית, כיון שהכל מעשה אחד, ול"ש בזה מצות חבילות. וכ"כ בתשו' אהל משה (צוויג תליתאה סי' יט אות ז). ע"ש. אולם לפי האמור נראה דא"ז הביאור בהכרעת הירושלמי, כי הן אמת שהמגילת אסתר (על הרמב"ן שם) הביין בדעת הרמב"ן דס"ל דאיכא מצוה באכילת פירות שביעית. וכ"כ בזוהר הרקיע (אות לו) והמהרי"ט אלגזי (הל' חלה להרמב"ן אות ב סק"ד) בדעת הרמב"ן. וכ"כ בס' בית רידב"ז (סי' ה ס"ד). מ"מ הנה במג"א שם הוכיח דליכא מצוה באכילת פירות שביעית, וכתב שכן דעת הרמב"ם. ועיין בחזו"א (שביעית סי' יד סק"י) שאחר שכתב בפשיטות דאין חיוב לאכול פירות שביעית, כתב שגם הרמב"ן לא נתכוין דאיכא מצוה בזה. יעו"ש. אמנם נראה, דאף אי נימא דדעת הרמב"ן דאיכא מצוה באכילת פירות שביעית, מ"מ א"ז מצוה חיובית אלא מצוה קיומית, וכמש"כ הגר"מ קליערס ז"ל בס' תורת הארץ (פ"ח אות כו). ע"ש. ונראה דיש לדייק כן בל' הרמב"ן, דהנה הרמב"ן (בהשמות הרמב"ם) הוסיף י"ז מ"ע שהרמב"ם לא מנה בסה"מ, ובכולן פתח הרמב"ן בל' שנצטוינו וכו', וכמש"כ (מצוה א) שנצטוינו לאכול מע"ש ובכורות בירושלים וכו'. ושם (מצוה ב) שנצטוינו לאכול תרומה כשהיא טהורה לא בטומאתה וכו'. וכן לשונו בשאר המצות שם. ומיהו גבי אכילת פירות

שביעית, שינה לשונו וכתב שאמרה תורה בפירות שביעית והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכו'. וע"כ נראה דס"ל דבשאר המצות שכתב שם איכא ציווי, והיינו מצוה חיובית, ומשא"כ אכילת פירות שביעית, הגם דאיכא מצוה באכילתם, מ"מ א"ז מצוה חיובית אלא מצוה קיומית. הלא מעתה נראה, דמה שהכריע הירושלמי שיוצאים יד"ח ארבע כוסות ביין של שביעית, ול"ח מצות חבילות, א"ז משום דשתי המצות מתקיימות במעשה אחד, אלא משום שמצות אכילת פי"ש היא מצוה קיומית, והרי נתבאר דכשאין שתי המצות באות עליו כחובה, ל"ש בזה איסור מצות חבילות. וכיוצא בזה מצאתי למו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' דרך אמונה (פ"ה משמור"י ה"א בבה"ל) שכתב דל"ש בפירות שביעית דינא דמצות חבילות, משום שאינה מצוה חיובית. ע"ש. ובר מן דין יש לדחות לפמש"כ כמה אחרונים (ויובאו דבריהם להלן בס"ד), דבמצוה אחת דאורייתא ואחת דרבנן, אין איסור עשיית מצות חבילות. ומעתה י"ל דאמנם עיקר ספק הירושלמי הוא בדין מצות חבילות, אלא דמספק"ל להירושלמי, אם גם במצוה אחת דאורייתא ואחת דרבנן, יש איסור של מצות חבילות, ולכן מספק"ל אם יוצאים י"ח ד' כוסות ביין של שביעית. ופשיט שיוצאים, כי ס"ל שאין איסור מצות חבילות, אלא כששתי המצות דאורייתא, ומשא"כ כשאחת דאורייתא ואחת דרבנן. ובזה ניחא לי מה שיש להקשות ע"ד הירושלמי, לפי מה שפירשו האחרונים בדעתו, שנסתפק בדין אעמ"ח, דא"כ אמאי נסתפק לענין מצות ד' כוסות, שהיא פ"א בשנה, ולא מספק"ל בקידוש של כל שבת, אם יכול לעשותו ביין של שביעית. אולם להאמור יש לומר, דס"ל להירושלמי כדעת רש"י בנזיר (ג:), ובס' פרדס הגדול (סי' קיב), שהקידוש על היין הוא מן התורה. וכן דעת רבנו חננאל בפסחים (קד:). ועוד. ולכן פשיטא ליה להירושלמי, שאינו יוצא י"ח קידוש ביין של שביעית, כי בשתי מצות דאורייתא יש איסור של מצות חבילות, ואפילו אם שתי המצות מתקיימות במעשה אחד, ורק מספק"ל באחת דאורייתא ואחת דרבנן, ופשיט שיוצאים. ומעתה י"ל דיש להוכיח איפכא מדברי הירושלמי, דס"ל שגם כשמקיים שתי מצות במעשה אחד, יש איסור של אין עושין מצות חבילות. ויש לדחות.

הוכחת האחרונים מהא דאיתא בירושלמי שיכול להדליק נ"ח בשמן תרומה טמאה

(יג) והנה האחרונים כתבו להביא עוד ראיה דבשתי מצות במעשה אחד ל"ח מצות חבילות, מהא דאיתא בירושלמי (שילהי תרומות) מהו להדליק שמן שריפה בחנוכה, אמרין דבי ר' ינאי מדליקין בשמן שריפה בחנוכה, א"ר ניסא אנא לא אנא חכים לאבא, אימא הוה אמרה לי אבוך הוה אמר מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שריפה בחנוכה. ע"כ. ומבואר שאם אין לו שמן של חולין יכול להדליק נ"ח בשמן ש"ש אפילו שלא ברשות הכהן, כיון דברשות מצוה קעביד, ומצות לאו ליהנות ניתנו, וכמו שפירש הפני משה שם. וכ"כ הרמב"ם (פי"א מתרומות הי"ח) וז"ל ומי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה, מדליק שמן שריפה שלא ברשות כהן. עכ"ל. וקשה היאך ידליק נ"ח בשמן שריפה, הרי איתא בשבת (כה:) כשם שמצוה לשרוף הקדשים שנטמאו, כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת. ע"כ. ובתו' שם כתבו דכיון דאקרי קודש איכא מצוה דאורייתא לשרפה. ע"ש. ואמנם בתשו' הגרעק"א (קמא ס"ס קכט) כתב וז"ל ותמיהני הא ליכא קרא בתרומה טמאה דבשריפה, עיין שבת שם בתו' דכתבו אי דהוי דרבנן, אי משום דאקרי קודש, וג"כ כל זמן דלא ידעינן דקודש שנטמא בשריפה, גם תרומה טמאה לא ידעינן. וצ"ע. עכ"ל. אולם לכאורה דבריו תמוהים, דאף דלא מצינו קרא בהדיא דתרומה טמאה צריך לשרפה, מ"מ הא ילפינן כן מקדשים דאיכא ביה קרא, וכמפורש בדברי הרמב"ם (פ"ג מיו"ט ה"ח). ע"ש. וכ"כ בדעתו בס' אמרי בינה (תרומ' ס' טז). וכ"כ הריטב"א שם. ע"ש. וע"ע בשעה"מ (פי"ט מפסחמ"ק ה"א) ובצפנת פענח (פ"ב מתרומות הי"ג). וצ"ע. ושוא הוקשה להגרעק"א בדעת הרמב"ם, כמו שהקשה בתשו' אגרות משה (י"ד ח"א ס' רטו ענף ג). ע"ש. ולכן חיפש פסוק אחר למילף מיניה. ומכל מקום מבואר מדברי הראשונים הנ"ל, דאיכא מ"ע בשריפת תרומה טמאה. וכיון שיש בזה מצוה, א"כ היאך ידליק נ"ח בת"ט, הא הוי מצות חבילות. ואמנם בישראל לא התירו אלא אם אין לו שמן אחר של חולין, מ"מ התם היינו טעמא משום דאסור להנות ממנו הנאה של כליו, וכיון דאינו אלא איסור דרבנן, התירו כשאין לו שמן אחר, וכמש"כ המל"מ (פ"ב מתרומות הי"ד). ע"ש. אך אי לאו האי טעמא שפיר היה ישראל יכול להדליק נ"ח בש"ש אף לכתחילה, והיינו אף כשיש לו שמן אחר. וביותר

תקשי אכהן שיכול להדליק בש"ש לכתחילה, כמבואר בד' הרמב"ם הנ"ל. וקשה שהרי אעמ"ח. וע"כ צריך לומר, דהא דאעמ"ח ל"ש בכה"ג, כיון דשתי המצות נעשות בפעולה אחת. וכ"כ בתשו' אמרי דוד הנ"ל. וכ"כ בתשו' מעשה אברהם (י"ד ס' יד) ובס' חזון עובדיה (חנוכה עמ' עז). ע"ש.

אם יש איסור מצות חבילות במצוה אחת דאורייתא ואחת דרבנן

יד) אמנם לקושטא א"ז מוכרח בדעת הירושלמי, כי הנה כתב הרמב"ם (פכ"ט משבת הי"ג) וז"ל היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת שבת, מברך ברהמ"ז תחילה, ואח"כ מקדש על כוס שני, ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד, שמצות קידוש ומצות ברהמ"ז שתי מצות של תורה הן. עכ"ל. ובמגדל עוז שם כתב וז"ל ולא בא ר"מ ז"ל להוציא מן הכלל הזה הבדלה שלא תהיה מן התורה ח"ו, אלא להוציא שאר קידושין וברכות הנעשין חבילות על כוס אחד, כגון שבע ברכות של חופה וכיו"ב, שהיה בזמנו חולק להצריך בפה"ג כוס בפנ"ע, ולשאר ברכות כוס בפנ"ע, והוא אין דעתו בכך הואיל והן מדרבנן. עכ"ל. ומבואר דלדעת הרמב"ם הא דאעמ"ח היינו דוקא בשתי מצות דאורייתא, אבל במצות דרבנן ליכא משום מ"ח. וכן מדויק בלשון הרמב"ם שם. וכן מפורש בל' המאירי בפסחים (קב:), דדוקא בשתי מצות של תורה אין עושין מצות חבילות, אבל במצות דרבנן, ואפילו אחת דאורייתא ואחת דרבנן, ליכא איסור מ"ח. ע"ש. אולם בדעת הרמב"ם פליגי גאוני בתראי, אם כוונתו לאפוקי רק שתי מצות דרבנן, או אפי' אחת דאורייתא ואחת דרבנן, כי הנה הגאון חתם סופר בפסחים שם הביא דברי הרמב"ם הנ"ל, וכתב דמשמע דאי הוה חד מינייהו דרבנן, לא מקרי חבילות, דהא רבנן לגבי תורה כרשות חשיבי, ותורה לגבי רבנן חשיבות הוא לגביה לצרף דרבנן עם מצוה דאורייתא ועילוי בקודש הוא. ותמה ע"ז החת"ס מדברי הגמ' בפסחים שם, דפריך אהא דאין אומרים ב' קדושות על כוס אחד משום דאעמ"ח, מהא דאמר רב דיו"ט שחל להיות אחר השבת אומרים יקנ"ה על כוס אחד, והרי אעמ"ח. והרי דעת הרב המגיד (שם הי"ח), דקידוש יו"ט אינו מדאורייתא אלא מדרבנן. ומאידך הבדלה לדעת הרמב"ם היא מדאורייתא, כמש"כ הרה"מ (שם ה"א). וא"כ מאי פריך הש"ס, הא בחד דאורייתא וחד דרבנן ליכא משום מ"ח. ולכן כתב וז"ל אם לא נאמר דהרמב"ם לא בא אלא לאפוקי תרי מצות דרבנן שעושין חבילות ככוסות של חופה, כמש"כ מגדל עוז, אבל חד דאורייתא וחד דרבנן הוה ק"ו מתרי דאורייתא דאין עושין חבילות, אבל לפע"ד אין בזה טעם והמעין יבחר. עכ"ל. ומבואר דס"ל בדעת הרמב"ם דבמצוה אחת דאורייתא ואחת דרבנן, איכא איסור מצות חבילות. ואמנם ע"ש שהביא תירוץ על הקושיא הנ"ל, וכ' ע"ז ונכון ודפח"ח. ע"כ. מ"מ נראה שדעתו נשארה דבמצוה אחת דאורייתא ואחת דרבנן, הוי מצות חבילות, וכמבואר מדבריו שבתשובה (או"ח ס"ס כא). ע"ש. וכן דעת הגרעק"א, דאף במצוה אחת דאורייתא ואחת דרבנן, הוי מצות חבילות, וכמבואר בתשו' חת"ס (שם). אולם בתשו' כתב סופר (או"ח ס' כג) נקט בדעת הרמב"ם כמבואר במגדל עוז, דבחדא דאורייתא וח"ד, ל"ח מצות חבילות. וכן מבואר בתשו' בית שערים (או"ח ס' כג), אלא דס"ל דבתרי דרבנן איכא מ"ח, ובזה יישב קו' החת"ס. ע"ש. וע"ע בס' מועדים וזמנים (ח"ג סי' רמד) מה שכתב בישוב קושית החת"ס. וכן מבואר במרכה"מ (פכ"ט משבת הי"ג) ובערוה"ש (או"ח ס' רעא סט"ו), דבשתי מצות דרבנן ליכא איסור מצות חבילות. ע"ש.

אם מקיים המצוה דרבנן קודם למצוה דאורייתא, יש איסור מצות חבילות גם לדעת הרמב"ם

טו) וחזי הוית להגאון כתב סופר (או"ח ס' כו, וסי' קלט) שכתב דהא דס"ל להרמב"ם דבמצוה אחת דאורייתא ואחת דרבנן, ליכא משום מ"ח, היינו דוקא כשעושה תחילה הדאורייתא ואח"כ הדרבנן, דכה"ג לא אכפ"ל מה שנטפל הדרבנן אחר הדאורייתא, כיון דדרבנן לא חששו למחזי כמשא, אבל כשמקדים מצוה דרבנן ואח"כ מצוה דאורייתא, בודאי איכא משום אעמ"ח כמו שניהם דאורייתא דמחזי כמשא עליו ליקח כוס אחר, וכ"ש הוא מב' מצות דאורייתא, דכאן עושה דאורייתא טפל ואגב לדרבנן. וכתב דבזה מיושב קושית אביו החת"ס, כיון דהתם הרי מקדים קידוש יו"ט דרבנן להבדלה דאורייתא,

ובזה ודאי איכא משום מצות חבילות. עכת"ד. והובא בשד"ח (פאת השדה אות א סי' צה ד"ה ומה). ע"ש. וע"ע בתשו' יביע אומר (ח"ט סי' פו אות ג). והנה לפי"ז, כשמדליק נ"ח בש"ש שפיר הוי מצות חבילות לפי"ד הכת"ס, אף דהוי חד דאורייתא וח"ד, שהרי מקיים המצוה הדרבנן קודם המצוה דאורייתא, דהא בנ"ח קיי"ל דהדלקה עושה מצוה וכבתה אין זקוק לה, אבל בשריפת ת"ט פשוט דאינו מקיים המצוה עד שישירף ויכלה כולו, כמו שהוכיח בתשו' להורות נתן (ח"ד סי' צג אות ו). ע"ש. וא"כ נמצא שמקיים המצוה דרבנן קודם למצוה דאורייתא. אמנם נראה, דבכה"ג מודה הכת"ס דל"ח מצות חבילות, דדוקא כשמתחיל הדרבנן קודם הדאורייתא, שעושה הדאורייתא טפל לדרבנן, הוא דהוי מ"ח, אבל כשמתחיל שתי המצות יחד, ורק שהמצוה דאורייתא נמשכת טפי מהמצוה דרבנן, זה ל"ח מצות חבילות. ובר מן דין, הרי הרמב"ם (פ"א מתרומות הכ"ו) כתב דהתרומה בזה"ז ואפי' בימי עזרא אינה מה"ת אלא מדבריהם. וא"כ כשתקנו מצות נ"ח בבית שני הויא תרומה מדרבנן, וא"כ גם מצות שריפתה הוי מדרבנן, וכמש"כ בס' דרך אמונה (פ"א מתרומות הי"ח בבה"ל ד"ה ומי). ע"ש. וא"כ הוי שתי המצות מדרבנן. ולדעת האחרונים הנ"ל, דבשתי מצות דרבנן ל"ש מ"ח, א"כ כשמדליק נ"ח בש"ש ליכא משום איסור מ"ח, ושוב אין ראייה מדברי הירושלמי דבשתי מצות במעשה אחד ל"ח מ"ח, כיון דשאני התם דשתי המצות מדרבנן הם. אולם לדעת הבית שערים הנ"ל, דבשתי מצות דרבנן איכא משום מ"ח. וכן מוכח מדברי המג"א (סי' קמז ס"ק יא) שכתב דמה שביום שיש שתי קריאות מוציאין שני ס"ת כאחד, הוא כהרמב"ם דלא קפיד בהבאה משום מ"ח. ע"ש. ומבואר דלדעת התו' בסוטה שם, דקפדינן בהבאה משום מ"ח, אין להוציא שני ס"ת כאחד. ותימה דהא דעת התו' במגילה (יז: ד"ה כל), דקריאת התורה אינה מה"ת אלא מדרבנן. וא"כ אף אי קפדינן בהבאה משום מ"ח, מ"מ הא עיקר המצוה היא מדרבנן, ול"ש בזה משום מ"ח. ואמנם ידוע שאין מקשים מדברי התו' במסכת אחת על דבריהם במסכת אחרת, וכמבואר במהרש"א בפסחים (כו:). ע"ש. וכ"כ בתשו' צפית בדבש (סי' כו, דמ"ו ע"ד) ובתשו' עולת איש (י"ד סי' י). ועוד. וע' להגאון מהרש"ל בפסחים שם, ובמל"מ (פ"ח מלוה ה"ז), ובגליון מהר"ש איגר (י"ד סי' פא ס"ז). מ"מ כתב בס' יד מלאכי (כללי התו' אות כה), דכל שאפשר להשוותם עדיף טפי. ע"ש. וע"כ דס"ל להמג"א דאף בשתי מצות דרבנן אעמ"ח. וכ"כ בפירוש הרדב"ז (פ"ג מעבדים ה"ט, ונדרס בס' הליקוטם מהר" פרנקל שם), דאפילו במצות דרבנן אעמ"ח. וכ"כ בתשו' כרם שלמה (קוטלר סי' כב). וכן מוכח מדברי הגרי"ח בתשו' הוד יוסף (סי' סא). ע"ש. ולפי"ז שוב מוכח מדברי הירושלמי כמש"כ האחרונים הנ"ל, דבשתי מצות במעשה אחד ליכא משום מ"ח.

אם מצות שריפת תרומה טמאה היא דוקא בשריפה או שיכול לכלותה בדרך אחרת

טז) אולם אכתי יש לאלוה מלין לדון בזה, והוא לפי האמור לעיל בדעת המג"א, דדוקא כששתי המצות חיוביות איכא איסור מצות חבילות, אבל במצות קיומיות, ואפילו רק אחת קיומית, ל"ש איסור מ"ח. ומעתה אמנם מצות הדלקת נ"ח הוי מצוה שבחובה, אבל מצות שריפת תרומה שנטמאת, יש לומר דאין חיוב דוקא בשריפה, וה"ה יכול לכלותה בשאר ביעור, והא דאמרינן מצוה לשרוף, לאו דוקא בשריפה. והנה רש"י פירש הא דאמרי' מצוה לשרוף וכו', דהוא משום דלא ליתי לידי תקלה. וכתבו התו' שם, שלפי"ד רש"י לאו דוקא שריפה, אלא ה"ה שאר ביעור. וכ"כ רש"י בהדיא בפסחים (מו. ד"ה כיצד) ובביצה (כו: ד"ה חלה), דתרומה טמאה אפשר להאכילה לכלבים, וע"כ דשריפה לאו דוקא. וכתבו ע"ז התו' וז"ל ולי נראה דבסוף תמורה קתני תרומה טמאה בהדי הנשרפין, וקתני התם הנשרפין לא יקברו, ע"כ נראה דשריפה דוקא. עכ"ל. והיינו דכיון דת"ט הוי בכלל הנשרפין, והרי אמרי' דהנשרפין לא יקברו, א"כ ע"כ דא"א לבערה אלא בשריפה ולא בקבורה וכיו"ב. אמנם בדעת רש"י יש לומר, דאכן ע"י קבורה א"א לבערה, רק דיכול ליתנה לכלבים. ובאמת רש"י בתמורה שם (ד"ה כל) פירש הא דאמרי' התם הנשרפין לא יקברו, דה"מ דלמא משכח להו איניש ואכל להו. ומבואר דהא דהנשרפין לא יקברו א"ז משום דבעינן בהו שריפה דוקא, אלא כדי שלא תבא תקלה, והרי בקבורה שפיר יכול לבא תקלה, ומשא"כ כשמאכיל לכלבו שוב לא תבא תקלה ושרי, אבל בקבורה לעולם אסור. וכ"כ בתשו' בית הלוי (ח"א סי' יט) ובתשו' מנחת יצחק (ח"ד סי' יג אות ד) ובספר דברות משה (שבת פ"ב הע' מ), בישוב דעת רש"י. ע"ש. וע"ע בתשו' חת"ס (אר"ח סי' קד). [ומש"כ שם בדעת התו',

תמוה מאד, שהרי מדברי התו' נראה שגם היכא דליכא חשש תקלה, מ"מ מצותה בשריפה דוקא. וצ"ע. ומעתה לדעת תו' דמצותה בשריפה דוקא, שפיר חשיב ששתי המצות באות עליו כחובה, וע"כ צ"ל דאין בהדלקת נ"ח בש"ש משום מ"ח, כיון דשתי המצות מתקיימות במעשה אחד. אולם לדעת רש"י דאין מצותה דוקא בשריפה, ושפיר מקיים המצוה אף ע"י נתינתה לכלבים. וכן דעת הרמב"ם, וכמ"ש בס' דרך אמונה (פ"ב מתרומות ה"ב בבה"ל ד"ה הכרשינין). וע"ש בצ"ח (ס"ק שפט). א"כ ליכא ראייה מדברי הירושלמי, דבשתי מצות במעשה אחד לא חשיב מ"ח, כיון דשאני התם דאין שתי המצות באות עליו כחובה, שהרי אינו מוכרח לבערה בשריפה דוקא וכמשנ"ת. ובזה יש לדחות בפשיטות מש"כ הגאון תפארת ישראל (שבת פ"ב מ"ב), דהא דתנן התם דאין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט, ובגמ' שם לא קאמר, בין שאר הטעמים דאמרינן שם, דהיינו משום דאעמ"ח, דכיון דעושה הכל בפעולה אחת, א"כ אע"פ שמקיים בזה שתי מצות, אין איסור משום מצות חבילות. עכת"ד. ע"ש. והובא בס' חזון עובדיה (פורים עמ' קנח) כראייה להא דבשתי מצות בפעולה אחת ל"ש איסור מצות חבילות. ע"ש. אבל לפי האמור יש לומר, דהא דלא קאמר התם טעמא משום דאעמ"ח, היינו משום שאין שתי המצות באות עליו כחובה, דהא אינו מוכרח לשרוף דוקא וכמשנ"ת.

הוכחת האחרונים דבמעשה אחד ליכא מצות חבילות, מהא דישאל יוצאים י"ח שמחה בנדרים ונדבות ומעשר בהמה

(יז) עוד כתבו האחרונים להוכיח דבשתי מצות בפעולה אחת ל"ח מצות חבילות, מהא דאמרינן בחגיגה (יז): דישאל יוצאים י"ח שמחה בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה, והכהנים יוצאים בחטאות ואשמות ובבכור ובחזה ושוק. ופרש"י שם, דיוצאים משום שמחה בכל ענין שיש להם בשר לשובע, ואין זקוקין לזבוח שלמים לשם כך. ע"כ. וקשה היאך יוצאים בזה יד"ח, הא הויה מצות חבילות, שהרי מקיימים מצות אכילת קדשים ומצות שמחה בבשר אחד. אלא ודאי דכיון ששתי המצות מתקיימות במעשה אחד, ל"ש בזה משום מצות חבילות. וכ"כ בתשו' אמרי דוד הנ"ל. וכ"כ בתשו' קול שמחה (ס"ה סה) ובס' עט סופר (כלל אעמ"ח פרט א) ובתשו' בית דוד (לייטער ח"א ס"ה סב) ובס' קנין פירות (שם). אולם בתשו' משיב דברים (אור"ח ס"י קעה) כתב דהא דישאל יוצאים יד"ח שלמי שמחה בנדרים וכו', והכהנים בחטאות ואשמות וכו', ול"ה מצות חבילות, יש לומר דשאני התם דילפינן מקרא דושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה. [ופרש"י וז"ל כל השמחות במשמע דלא בעי מיניה אלא שמחה, ואמר מר אין שמחה אלא בבשר והאי בשר הוא. עכ"ל]. ומש"ה יוצאים יד"ח שמחה גם בהני. עכת"ד. ברם, בעיקר הראייה מהא דישאל יוצאים יד"ח וכו', יש לומר דהתם ל"ש כלל דינא דאעמ"ח, כי הן אמת דאיכא מצוה ברגל להקריב שלמים ולאכלם וכדכתיב וזבחת שלמים ואכלת וגו', וכמש"כ הרמב"ם (רפ"א מחגיגה). ועיקר המצוה היא האכילה, וכמש"כ הצ"ח בפסחים (ע: ד"ה ואי יכול). וכ"כ המנ"ח (מ' תפח אות ג) והערוך לנר בסוכה (מת. ד"ה ההלל), והגרי"פ בחידושיו על הרס"ג (ע' מו, ח"א דף ריא ע"א). ע"ש. וא"כ יש חיוב לאכול שלמי שמחה ברגל. אבל לכאורה ליכא מצוה על המביא נדרים ונדבות ומעש"ב, לאכול מבשרם, והיינו דאף דודאי מצווים הם שלא להותיר מבשר הקרבן, מ"מ מצוה לאכול לכאורה ליכא, כי הנה הרמב"ם (פ"י ממע"ק ה"א) כתב וז"ל אכילת החטאת והאשם מצות עשה, שנ' ואכלו אותם אשר כופר בהם, הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, וה"ה לשאר הקדשים שאוכלין הכהנים שאכילתן מצוה. עכ"ל. ולכאורה מבואר דדוקא הכהנים מצווים לאכול מן הקדשים, אבל הבעלים אין להם מצוה לאכול את חלקם בקדשים.

אין מצוה לבעלים באכילת קדשים קלים, ואפילו אם יש מצוה, אינה מצוה חיובית

(יח) ושוב ראיתי להגאון הצ"ח בביצה (יט: ד"ה ומדי) שכתב לחקור בזה אם יש מ"ע באכילת קק"ל כלל, והביא דברי הרמב"ם הנ"ל, וכתב דמשמע להדיא דקדשים קלים הנאכלים לכל אדם, אין מ"ע באכילתם. אולם סיים וז"ל והנראה בעיני שהרמב"ם אין דרכו לכתוב בספרו כ"א שהוא נמנה בתרי"ג מצות, אבל ודאי יש כמה מצות שאין נמנין בתרי"ג מצות וכו', אבל עכ"פ הן מצות וכו', ואולי גם אכילת תרומה ואכילת קדשים הם בכלל זה, באופן שאני מסתפק אם שייך לומר באכילת תרומה

ובאכילת קק"ל עדל"ת. עכ"ל. ומבואר דס"ל דאיכא מצוה באכילת קק"ל, ומה שהרמב"ם לא מנאה בספרו, הוא משום שאינה מתרי"ג מצות. אלא שמדבריו שם נראה דלא נסתפק רק אם יש מצוה על הכהנים באכילת קק"ל, וע"ז כתב דאיכא מצוה, אך לעולם על הבעלים ליכא מצוה לאכול חלקו. וכ"כ בתשו' שואל ומשיב (רביעאה ח"ב סי' כט) בדעת הצ"ח. ע"ש. וראיתי בס' בית האוצר (מער' א כלל קסב) שכתב דכן מוכח בזוה"ק, דאכילת קדשים דבעלים איננה מצוה. ע"ש. וכ"כ בס' מקדש דוד (קונ' מעניני קדשים סי' ה סק"ג). וכ"כ בס' ליקוטי הלכות (בזב"ת פסחים נט). בדעת הרמב"ם, דאין מצוה על ישראל שהביא שלמיו לאכול קדשיו כ"א רשות, ורק דאם יותיר עד הבוקר יש עליו לאו דבל תותיר, אבל על עצם האכילה אין מ"ע. עכת"ד. וכ"כ עוד אחרונים בדעת הרמב"ם הנ"ל. ואכמ"ל. ואחר הודיע ה' אותנו את כל זאת, דליכא מצוה לישראל באכילת קדשים, משו"ה שפיר יוצאים ישראל יד"ח שמחה באכילת בשר קק"ל, ול"ש בזה דינא דאעמ"ח כלל, דאמנם איכא מצות שמחה באכילת בשר, מ"מ ליכא מצוה באכילת קדשים, וא"כ ל"ה מצות חבילות. ולפי"ז פשוט דליכא ראייה מהתם דבעשיית שתי מצות בפעולה אחת ליכא משום מ"ח, כיון דהתם ליכא אלא מצוה אחת דאכילת שלמי שמחה וכמשנ"ת. והנה רש"י בפסחים שם כתב וז"ל דכתיב ואכלו אותם אשר כופר בהם, אלמא אכילת קדשים עשה היא בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלים לישראל. עכ"ל. ומבואר שגם לישראל יש מ"ע לאכול את חלקו. וכן דייק הרשב"ץ בס' זוהר הרקיע (עשה לה) מדברי רש"י בברכות (מח: ד"ה כי הוא). ע"ש. ולפי"ז הדרה ראיית האחרונים לדוכתא, דבשתי מצות בפעולה אחת ל"ה מצות חבילות. אולם ראיתי בתשו' שאגת אריה (ק"א סי' לג) שכתב בדעת רש"י, דאף דיש מצוה באכילת ישראל, מ"מ א"ז ציווי של חובה, אלא שאם אוכל מקיים מצוה. ע"ש. ובזה יש ליישב מה שיש לתמוה על מה שנסתפק הצ"ח אם באכילת קק"ל איכא מצוה, מדברי רש"י הנ"ל שכתב בהדיא דאיכא מצוה בין לכהנים ובין לישראל. וכן העיר המנ"ח (מ' קב ד"ה והנה), דנעלם ממנו דברי רש"י בפסחים שם. וכן תמה בתשו' מהרש"ם (ח"ה סי' עו). ע"ש. אמנם י"ל דהצ"ח לא נסתפק אם האוכל קק"ל מקיים מצוה, אלא אם יש חיוב באכילתם, וא"כ הרי מדברי רש"י אין ראייה לזה, וכמש"כ השאג"א דאין כוונתו דהוי ציווי של חובה כ"א מצוה בעלמא, ומהי"ת דאיכא ציווי לאכול, אבל באמת לא נעלם ממנו דברי רש"י. ומעתה שוב אין ראייה מהא דישאל יוצאים יד"ח שמחה בנדרים ונדבות, דבשתי מצות בפעולה אחת לא הוי מצות חבילות, כיון דשאני התם דאין שתי המצות באות עליו כחובה.

אם שתי המצות אינם נגמרות יחד, אין איסור מצות חבילות

(יט) מיהו אכתי מוכח מדברי האחרונים הנ"ל, מהא דהכהנים יוצאים יד"ח שמחה בחטאות ואשמות וכו', דהא חטאות ואשמות לכאורה פשיטא דהוי חיוב על הכהנים לאכול, וכדכתיב ואכלו אותם אשר כופר בהם, וכמש"כ הרמב"ם הנ"ל, וא"כ שוב הוי מצות חבילות. וע"כ צריך לומר כדברי האחרונים הנ"ל, דבשתי מצות כמעשה אחד, אין איסור מצות חבילות. אולם נראה שגם זו אינה ראייה, כי הנה כבר הבאתי דברי הגאון קהלת יעקב שכתב דיש לומר דדוקא בשתי מצות המתחילות ונגמרות יחד הוי מצות חבילות, אבל אם שתיהם מתחילות יחד, וקיום מצוה אחת נמשכת אחר עשיית המצוה השניה, ל"ה מצות חבילות, דהכל הולך אחר החיתום. והובא בתשו' מנחת יצחק (ח"ט סי' קיט). והנה רש"י בחגיגה שם (ד"ה ישראל) כתב וז"ל משום שמחה בכל ענין שיש להן בשר לשובע ואין זקוקין לשובע שלמים לשם כך. עכ"ל. ומבואר דבמצות אכילת שלמי שמחה בעינן אכילה לשובע, והיינו שישבוע מהאי אכילה. וכ"כ רש"י שם (ו: ד"ה שמחה, ז: ד"ה הכהנים וד"ה אבל לא), דבאכילת בשר לשובע יוצאין י"ח שמחה. ע"ש. [וע' לשון הרמב"ם (פ"ב מחגיגה ה"י). וצ"ע אם ס"ל כרש"י]. ובפשוטו נראה, דלדעת רש"י האי שביעה הוי לעיכובא, דהרי כתב רש"י שם, דהטעם דאין יוצאין יד"ח שלמי שמחה בעופות, ה"מ שאין שמחה אלא בבשר בהמה. וע"כ דאיכא חיוב לשובע מהאי אכילה, ורק בשביעה מקיים מצות שמחה. והנה כתב הרמב"ם (פ"י ממע"ה ק ה"ז) וז"ל אין הקטן חולק אפילו בקדשים קלים, אע"פ שמותר להאכילו קדשי קדשים. עכ"ל. וכתב ע"ז המנ"ח (ריש מצוה קלד) וז"ל ולכאורה כיון שהיא מ"ע לאכול איך יכולים ליתן לקטן הא אינו בר חיובא ומבטלים הכהנים מצות עשה, אך באמת

אין המצוה לאכול כולו, רק המצוה על כ"א לאכול כזית כמו כל מ"ע דאכילה, כמו אכילת הפסח דכתיב ואכלו, ויוצא יד"ח בכזית, ואחר זה אינו מצווה עוד יותר, רק מצוה לאכול שלא יבוא לידי נותר, ומותר ליתן לקטנים, ה"נ מצוה על הכהנים שיאכלו היינו שיאכלו כזית, ויוצא הכהן אם אכל כזית, ויותר מזה יכול ליתן לקטן, דהמצוה היא ככל מ"ע דאכילת פסח ומצה ודומיהם שיוצאים בכזית. עכ"ל. ועיין בס' מקדש דוד (סי' יד סק"ו) מש"כ בזה. וחזינן בדברי המנ"ח, דמצות אכילת קדשים של הכהנים, אינה לאכול את כל הקרבן, אלא מקיימים המצוה באכילת כזית. וע"ע בתשו' חת"ס (אור"ח סי' קמ) ובתשו' מהר"י אסאד (אור"ח סי' קמז) ובתשו' חקרי לב (אור"ח ח"ב סי' צ) ובתשו' כתב סופר (אור"ח סי' צו ד"ה עוד) ובתשו' מוצל מאש (סי' נא) ובתשו' בית הלוי (ח"ג סי' נא אות ג-ד). ואכמ"ל. ומעתה אמנם שתי המצות, מצות אכילת קדשים לכהנים ומצות אכילת שלמי שמחה, מתחילות יחד, אך אינם נגמרות יחד, שהרי מצות אכילת קדשים נגמרת בכזית, ותו אינו מצווה אלא שלא יותר ממנו, ואילו מצות אכילת ש"ש נמשכת עד שיגיע לכדי שביעה, וכמבואר ברש"י, ומשו"ה ל"ח מצות חבילות, וכמש"כ הקהלת יעקב אכגון דא, ושוב אין ראייה מהתם לדברי האחרונים. ואמנם דעת השאג"א (סי' צו, והובא במנ"ח שם), דעשה דואכלו אותם וגו', הנאמר על אכילת קדשים, הוא על כל בשר הקרבן, ואין המצוה שיאכל ממנו רק כזית. וכ"כ בתשו' בית הלוי (שם ובח"א סי' ב אות ז). ולפי"ז שפיר נגמרות שתי המצות יחד. אולם הנה נראה פשוט דיסוד פלוגתת השאג"א והמנ"ח אם המצוה לאכול את כל הקרבן, או דאין המצוה אלא בכזית, תליא במה שיש לחקור ביסוד מצות אכילת קדשים, אם המצוה היא בהחפצא והיינו שהקרבן יאכל, או דהוי מצוה על הגברא שיאכל מן הקרבן. דאם המצוה היא על הגברא שפיר מקיים המצוה באכילת כזית מהקרבן ותו ליכא מצוה, וזו דעת המנ"ח, ומשו"ה ס"ל דיוצאים יד"ח באכילת כזית. אבל השאגת אריה ס"ל דהמצוה היא שהקרבן יאכל, ולכן יש מצוה לאכול את כל בשר הקרבן. וא"כ הרי לדעת השאג"א דהמצוה היא שהקרבן יאכל, פשוט דא"צ לאכול כי אם כזית, וכמבואר בתשו' חת"ס (שם) ובתשו' בית הלוי (שם), שאם המצוה היא שהקרבן יאכל, א"צ לאכול כי אם כזית, רק צריך שע"י אכילת כולם יאכל כל הקרבן ובזה מתקיימת המצוה. ע"ש. הלא מעתה נראה, דכ"ש שלדעת השאג"א אין שתי המצות נגמרות יחד, שהרי מצות אכילת קדשים מקיים הכהן גם אם אכל פחות מכזית, ומצות אכילת ש"ש אינו מקיים אלא בשביעה, ושוב ליתא לראיית האחרונים וכמשנ"ת.

לדעת האחרונים דס"ל דמקיים המצוה גם בפחות מכזית, היינו משום שאין חיוב בדבר

(כ) ודאיתא להכי יש לומר באופן אחר, דהנה בעיקר דברי האחרונים הנ"ל, דס"ל דא"צ כ"א לאכול כזית ומקיימים המצוה גם בפחות מכזית, יש לתמוה, דהא קי"ל דאין אכילה פחותה מכזית, וכמבואר בפסחים (לב:). וכן איתא בירושלמי (יומא פ"ב ה"א). וא"כ היאך מקיימים המצוה בפחות מכזית, הרי במצות אכילת קדשים כתיב ואכלו אותם וגו'. ואמנם בתשו' מהר"י אסאד (שם) כתב דהאי אכילה דכתיב ביה אינה על כ"א שיאכל כזית, אלא שיאכל כזית בין כל האוכלים מהקרבן, וכיון שכמה כהנים אכלו יחד שיעור כזית נתקיים המצוה. עכ"ל. ד. אולם הגאון חקרי לב (שם ד"ה והיה נראה) כתב שמדברי הריטב"א בשם ר"י, והתו' ביומא (לט:), נראה דבעינן שיעור כזית לכאור"א. והוכיח כן דלשון אכילה דכתיב באכילת קדשים, אינה בין כל האוכלים, אלא שכ"א יאכל כזית. ע"ש. וא"כ שוב תקשי כנ"ל. והנראה בזה, דהנה מצאתי בפמ"ג (יו"ד בפתיחה להל' שחיטה ד"ה השורש הב') שכתב דהא דבעינן אכילה בכזית, היינו דוקא במניעה או בציווי, והיינו באכילת איסור ובמצוה חיובית כמו בערב תאכלו מצות, דבזה בעינן כזית ואינו יוצא יד"ח בפחות מכזית, אבל באכילה של רשות שפיר הוי אכילה גם בפחות מכזית. ע"ש. וכיסוד דבריו מפורש בס' אור זרוע (הל' פסח סי' רנו, בנד"מ דף קמב) שכתב וז"ל ואוכל בהסיבה לכל הפחות מכל אחת כזית עד שיברך, וכן במרור, שכל שיש באכילתו חובה אין בפחות מכזית. עכ"ל. ומבואר דדוקא דבר שאכילתו חובה בעינן כזית, ומשא"כ בדבר שאין אכילתו חובה. ועיין בסידור רש"י (סי' שפד) ובמחזור ויטרי (עמ' 285). ודו"ק. וע"ע בתשו' יביע אומר (ח"ה סי' מז בהערה ד"ה ובהיותי בזה) מש"כ בזה. ולפי"ז נראה, דהאחרונים שכתבו דמקיים מצות אכילת קדשים אף בפחות מכזית, אע"פ שאין אכילה פחותה מכזית, היינו משום דס"ל דעיקר מצות אכילת קדשים הוי מצוה קיומית, שאם

יאכלו הכהנים ממנו יקיימו מצוה, וא"כ הרי שפיר הוי אכילה אף בפחות מכזית, ולכן מקיימים המצוה גם באכילה פחותה מכזית. וא"כ נמצא דאין שתי המצות באות עליו כחובה, ומש"ה ליכא בזה משום מצות חבילות, ולא משום דשתי המצות מתקיימות במעשה אחד.

הטעם שאין עושין מצות חבילות משום שאינו יכול לכוין לשתי מצות כאחד

(כא) אמנם בעיקר מה שכתבו האחרונים דדוקא מצות שבחובה אין לעשותם חבילות, ולא במצות דרשות, יש לתמוה, דאע"פ דבמצות אלו אם עושה אותם חבילות לא מיחזי כמי שממחר לפרוק משאו, וכמש"כ המחצית השקל בדעת המג"א הנ"ל. אולם הנה התו' במו"ק (ח: ד"ה לפי שאין) כתבו בטעמא דאעמ"ח וז"ל דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה. עכ"ל. ולכאורה כוונתם לדינא דמצות צריכות כוונה דאיתא בברכות (יג.), והרי אין אדם יכול לכוין לשני דברים כאחד, וכמש"כ הראב"ד (פ"ז מפרה אדומה ה"ג). ואף אם יכוין לשני דברים כאחד לא מהני, וכמש"כ בהגהות חכמת שלמה (או"ח סי' תרפז ס"ב בסופו) ובס' בית האוצר (ח"ב מע' ב כלל ג). ע"ש. וע"ע בתשו' בצל החכמה (ח"ד סי' מא). ולכן אסור לעשות מצות חבילות. וכן ראיתי בתשו' בית שערים (או"ח סי' נג) שכתב שכוונת התו' לדין מצות צריכות כוונה. ע"ש. וכ"כ בתשו' שואל ומשיב (קמא ח"ב סי' מח) ובתשו' צבי תפארת (סי' פב) ובתשו' שארית יהודה (או"ח סי' טז). וכ"כ בהגהות מהרש"ם בעירובין (לב.). וכ"כ בתשו' דובב מישרים (ח"א סי' ס) ובתשו' דברי יציב (אהע"ז סי' קיג) ובתשו' אבני חפץ (סי' טו). ע"ש. וע"ע בתשו' אהל משה (צוויג תליתאה סי' יט אות ה ואות ו) ובתשו' בית אבי"י (ח"א ס"ס כא). ובזה יש לפרש דעת האחרונים הנ"ל, שכתבו דאין איסור מצות חבילות, כשמצוה אחת מדאורייתא ואחת מדרבנן, כי הנה המג"א (סי' ס סק"ג) כתב בשם הרדב"ז (סי' לד), דמצות דרבנן א"צ כוונה. ע"ש. וכ"כ הפר"ח (סי' תפט ס"ד) בדעת מרן הש"ע. וכ"כ הא"ר (שם ס"ק יב). גם הגאון מהר"י טייב בס' ערך השלחן (שם סק"ו) כתב כן בדעת מרן. ע"ש. וכן כתבו עוד אחרונים. ובתשובה אחרת הארכתי בזה. וא"כ אין קפידא במה שלבו אינו יכול לכוין גם למצוה דרבנן, שהרי אינה צריכה כוונה, וממילא אין בזה איסור של מצות חבילות. ושוב ראיתי שכ"כ בתשו' שרגא המאיר (ח"ג סי' קו ד"ה הא). ע"ש. ובזה יש לדחות עוד מה שהוכיחו האחרונים הנ"ל, דאין איסור מצות חבילות במעשה אחד, מהא דאמרי' דהכהנים יוצאים י"ח אכילת מצה באכילת תרומה, כי הנה הר"ן בר"ה (ז: מדפי הרי"ף ד"ה לפיכך) הקשה ע"ד הרמב"ם (פ"ב משופר ה"ד) שכתב דאם לא היתה כוונת שומע ומשמיע לא יצא י"ח, מדברי הרמב"ם גופיה (פ"ו מחר"מ ה"ג) שכתב שאם אכל מצה בלא כוונה, כגון שאנסוהו גוים או לסטים לאכול יצא. [ומשמע דמצות א"צ כוונה]. וכתב דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא, במצה יצא שכן נהנה. והובא בכס"מ (בהל' שופר שם). ע"ש. וע"ע לו בב"י (סי' תעה). וא"כ יש לומר, דכיון שאכילת מצה א"צ כוונה, שכן נהנה, א"כ משו"ה יוצאים הכהנים י"ח אכילת מצה בתרומה, ואין בזה איסור מצות חבילות. ומעתה יש לתמוה, אמאי במצוה קיומית ל"ש איסור מצות חבילות, הא ס"ס מצות צריכות כוונה. אכן ראיתי להפמ"ג (סי' ד מש"ז ס"ק טו) שנסתפק אם נט"י שחרית צריך כוונה או א"צ כוונה. וכתב וז"ל דע דאם נאמר מצות דרבנן נמי צריכות כוונה, א"כ שחיטת חולין דא"צ כוונה וכו', אף שהם ד"ת, בהכרח יש לומר דכל מצוה שא"א להפטר ממנה צריכה כוונת העושה אותה, משא"כ שחיטה וטבילה וכדו', לא לשחוט וליכול ולא לטבול ולשמש וכדומה, בהני א"צ כוונה, וא"כ נט"י שחרית דא"א בלי נטילה ולהתפלל יש לומר דצריך כוונה. עכ"ל. וכן כתב כיוצא בזה (סי' ח בא"א סק"ח) גבי ציצית. ע"ש. וחזינן דבמצוה קיומית שאינו מוכרח לעשותה ויכול להפטר ממנה כשחיטה וציצית וכיו"ב, לכו"ע א"צ כוונה. והובא בתשו' מנחת שלמה (קמא סי' א אות א). וכיוצא בזה מצאתי להגאון מהר"ש קלוגר בספר החיים (סי' ס ס"ד). ע"ש. וכן מבואר בתשו' בית הלוי (ח"ג סי' נא אות ג) גבי מצות אכילת קדשים, דכיון דאין חיוב על האדם לאכול, ורק המצוה שהקרבן יאכל, בזה לכו"ע א"צ כוונה. ע"ש. וע"ע בס' קרן אורה ביבמות (מ). שכתב בתו"ד וז"ל ולא שייך בזה כוונה למצוה, כיון דלאו חובה היא. עכ"ל. ומבואר דדבר שאינו בא כחובה א"צ כוונה. וע' בתשו' דברי יציב (או"ח סי' י סוף אות א). ולא זכר דברי האחרונים הנ"ל.

אם מצוה בלא כוונה לא חשיב מעשה מצוה כלל, או שהוא תנאי כדי לצאת י"ח

(כב) והביאור בזה נראה, דהנה יש לחקור ביסוד הדין דמצ"כ, אם הביאור הוא שמעשה מצוה ללא כוונה ל"ה מעשה מצוה כלל, וממילא פשוט דאינו יוצא יד"ח אותה המצוה, או שגם אם ליכא כוונה שפיר הוי מעשה מצוה, רק דהא דבעינן כוונה במצות הוא תנאי כדי לצאת יד"ח בעשיית אותה מצוה. וראיתי להגאון אגלי טל (בהקדמה ד"ה בזה נבאר) שכתב דדעת התו' בפסחים (קטו. ד"ה מתקיף), דמצוה בלא כוונה, אף למ"ד מצ"כ, הוי מצוה אלא שאינו יוצא בה ידי חובתו. עכ"ד. וכע"ז כתב בתשו' בית שערים (יו"ד סי' שכה ד"ה ומעתה). וע' בס' אגלי טל (שם) ובתשו' מנחת שלמה (שם, ובח"ב סי' ד אות יא) ובתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' ח-ט). ואכמ"ל. ולפי האמור דמצוה בלא כוונה שפיר הוי מצוה ורק שאינו יוצא בה ידי חובתו, מבואר היטב מש"כ האחרונים הנ"ל, דבמצוה קיומית לא בעינן כוונה, כיון דהא דבעינן כוונה הוא לצאת יד"ח, ולכן במצוה קיומית שאינו צריך לצאת יד"ח, שפיר מקיים המצוה גם בלא כוונה. ובהא אמינא ליישב דברי הרמב"ם (פ"ו מחור"מ ה"ג) שכתב דאם אכל מצה בהיותו שוטה ואח"כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא, כיון שבשעת אכילתו היה פטור מכל המצות. וכתב הלח"מ (פ"ב משופר ה"ד) וז"ל וא"ת אם נסחת רבינו גבי מצה (שאכלה בלא כוונה) לא יצא, איך כתב אח"כ לתת טעם על מי שאכל בשעת חוליו והיה נכפה ונתרפא מפני שאכל בשעה שהיה פטור מן המצות, לימא מפני שאכל בלא כוונה, ויש לומר דכי מצריכינן כוונה למאן דמצי לכוון דעתו, אבל השוטה שאינו יכול לכוון ודאי שהיה יוצא בכך, לכך הוכרח לתת טעם שבאותה שעה היה פטור מן המצות. עכ"ל. ולכאורה דבריו צ"ע, דמאי אכפ"ל שאינו יכול לכוין, הא ס"ס בעינן כוונה במצוה וליכא. וכבר ראיתי מי שהעיר בזה. אמנם בדעת הרמב"ם נראה, דמיושב היטב לפי האמור, דכיון דהא דמצ"כ לא אתי למימר דאי ליכא כוונה ל"ה מצוה כלל, אלא הוי מצוה רק שאינו יוצא בה ידי חובתו, משו"ה כתב הרמב"ם דלא יצא משום שהיה פטור מכל המצות, והיינו למימר דא"כ לא הוי מצוה כלל, ולא רק שאינו יוצא בה ידי חובתו, והיינו משום דשוטה מופקע לגמרי מקיום המצות ואינו איש, וזהו דחדית לן הרמב"ם דל"ה מצוה כלל. והנה עכ"פ חזינן דמצוה קיומית א"צ כוונה, ומש"ה במצוה קיומית ל"ש הדין דאעמ"ח, דכיון דהא דאעמ"ח הוא משום דמצ"כ, וכמבואר בתו' במו"ק הנ"ל, א"כ במצוה קיומית שאי"צ כוונה ל"ש דינא דאעמ"ח. אולם יש מקום לומר, דבמצוה קיומית לכו"ע צריך כוונה, כי הנה בתשו' כתב סופר (אור"ח סי' צט ד"ה ובחדושי) כתב בטעמא דמ"ד דס"ל דמצות אצ"כ, דהיינו משום דכיון שמחויב לעשות ומונח אקרקפתא דגברא, א"כ סתמא לשמה קיימי. עכ"ד. ע"ש. וא"כ י"ל דדוקא במצוה חיובית אמרי' סתמא לשמה קיימי, כיון דאמרי' שודאי עושה המצוה כדי לצאת ידי חובתו, אבל במצוה קיומית, דליכא האי סברא, י"ל דלכו"ע מצ"כ. וצ"ע.

במצות שעיקרם התוצאה לכ"ע א"צ כוונה

(כג) עוד רגע אדבר בזה, דאם אכן כוונת התו' במו"ק הנ"ל, לדין מצות צריכות כוונה, יש לדחות באופן אחר הראיה שהביאו האחרונים מהא דמדליקין נ"ח בש"ש, ול"ה מצות חבילות, כי הנה בס' אמרי בינה (אור"ח סי' יד) כתב וז"ל ודע דנראה היכא דעיקר פעולת המצוה הוא על תכלית פועל היוצא בזה לכו"ע לא בעינן כוונה. עכ"ל. ומבואר דמצוה שאין עיקרה עצם עשיית המעשה אלא תכליתה ותוצאתה, בזה לכו"ע א"צ כוונה. וכיוצא בזה מבואר בדברי הבית הלוי הנ"ל. וכ"כ בס' קובץ שיעורים (קונ' קובץ שמועות בב"מ אות ח). ע"ש. וע"ע בתשו' אבני נזר (אור"ח סי' שיח סק"ט) ובס' חלקת יואב (אור"ח סי' לג) ובס' מלא הרועים (ערך מצ"כ אות ט) ובס' אמרי משה (סי' ו אות יג) ובס' מועדים וזמנים (ח"א סי' כו). ובזה יש לדחות בפשיטות מה שתמה בס' עטה אור (טולידאנו תרו"מ סי' ח אות ג) על המחנ"א (הל' שלוחין סי' יא) שכתב דאפשר לעשות מעקה ע"י שליח עכו"ם. ותמה עליו, דהא קיי"ל מצות צריכות כוונה בשעת המצוה, והרי הגוי אינו חושב כלום לשם מצותו של ישראל. עכ"ד. אבל אחמה"ר נעלמו ממנו דברי האחרונים הנ"ל, דבמצות שעיקרם התוצאה א"צ כוונה לשם מצוה, וא"כ מצות מעקה שעיקרה שיהיה מעקה לגגו, אינה צריך כוונה. וכיוצא בזה נראה ממש"כ האחרונים, דהא דמצ"כ לעיכובא היינו דוקא במצות שכן אדם

למקום, אבל במצות שבין אדם לחבירו שתכלית המצוה שיהיה הנאה לחבירו, כגון מצות צדקה שנתן בלא כוונה, שפיר קיים המצוה, וכ"כ בתש"ו התעוררות תשובה (או"ח ס"ס רנו). ע"ש. וכן מוכח מהא דאיתא בב"ב (ט.) דבזמן שבהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו, עכשיו שאין בהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב, ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע, ואעפ"כ נחשב להן לצדקה וכו'. והרי כשנוטלין מהם בכח ודאי ליכא כוונה, וע"כ דבצדקה מקיים המצוה גם בלא כוונה. וכן מבואר בס' בית הלוי (דרוש א). וכ"כ מרן (שליט"א) בתש"ו יביע אומר (ח"ו יו"ד סי' כט אות ה) בשם כמה אחרונים. ע"ש. וע"ע בס' אהבת חסד (ח"ב סי' כג ובהגה שם) ובמשנ"ב (סי' תרצה סק"ד) ובס' זרע אברהם (סי' סב) ובס' בן איש חי' (קוני' נוה צדיקים דף מד ד"ה והנה) ואכמ"ל. וביאור דבריהם נראה לפי האמור, דהא דבעינן כוונה הוא כדי לצאת י"ח המצוה, ולכן במצות שב"א לחבירו דאין תכלית המצוה לצאת יד"ח כלפי שמיא, אלא הטובה שתגיע לחבירו, אין הכוונה מעכבת. וחזינן דמצות שעיקרם התכלית היוצא מהמצוה, אינם צריכות כוונה. ולפי"ז נמצא דבמצות שריפת ת"ט לא בעינן כוונה, כיון שעיקר המצוה הוא התוצאה שלא תהיה בעולם. ומעתה נראה, דלא שייך בזה איסור מצות חבילות, ולכן אין בהדלקת נ"ח בש"ש משום מצות חבילות כלל.

בדין אעמ"ח אם הוא רק לכתחילה או גם בדיעבד

(כד) שוב אשוב לדברי האחרונים שכתבו, שכוונת התו' במו"ק, לדין מצות צריכות כוונה, כי הנה לכאורה דבריהם תמוהים, שהרי הא דמצות צריכות כוונה הוי לעיכובא, דבלא כוונה אינו יוצא יד"ח המצוה כלל. ומאידך הא דאעמ"ח לכאורה אינו לעיכובא, ובדיעבד שפיר מקיים המצות אם עשאו חבילות, וא"כ היאך נימא דהא דאעמ"ח הוא משום דמצ"כ, הרי א"כ היה צריך להיות הדין דהא דאין עושין מצות חבילות הוי לעיכובא. ואמנם בתש"ו מחנה חיים (ח"א סי' כא) מבואר דהא דמצ"כ אינו לענין לצאת יד"ח, דבאמת אם עשה מצוה בלא כוונה נפטר החוב, אלא שלא קיים המצוה ולא יקבל ע"ז שכר. ע"ש. וע"ע בתש"ו בית שערים (או"ח סי' רלו). וא"כ יש לומר שגם אם עשה מצות חבילות יצא יד"ח, ורק שאינו עולה לו כקיום מצוה לקבל עליה שכר, וכמש"כ המחנ"ח בהא דמצ"כ. אולם פשוט הדברים נראה, שאם לא כיון אינו יוצא יד"ח, ומשו"ה צריך לחזור ולקיימה, ולא כדי לקבל שכר גרידא. וכן נראה מדברי מרן בש"ע (סי' ס"ד) שכתב דמצות צריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה. ומבואר שאם לא כיון אינו יוצא יד"ח, ולא שאינו מקבל שכר. וכן מוכח מדברי המשנ"ב בביאור הלכה (שם ד"ה וי"א שצריכות כוונה). ע"ש. וא"כ שוב תקשי היאך נימא דהא דאעמ"ח היינו משום דמצ"כ, הרי מצ"כ הוי לעיכובא. והן אמת שמדברי השיירי קרבן על הירושלמי (גיטין פ"ז ה"ה) מוכח דס"ל דאעמ"ח הוי לעיכובא. ע"ש. וע' בס' בית האוצר (מער' א כלל פה) בזה. ולזה שפיר איכא למיתלי הא דאעמ"ח בדין מצ"כ. אולם האחרונים נקטו דהא דאעמ"ח אינו אלא לכתחילה אבל בדיעבד יצא. וכ"כ בתש"ו בית שערים (שם). [אלא שראיתו מחולין (טט.), אינה מוכרחת. ודו"ק]. וכן מצאתי בתש"ו כתב סופר (או"ח סי' קלט). וכ"כ בתש"ו דובב מישרים (שם) ובתש"ו משיב דברים (או"ח סי' קעה) ובס' בית האוצר (שם כלל פד) ובתש"ו בית זבול (ח"ג סי' ד ד"ה ומ"מ). וכ"כ מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' נחל איתן (סי' יב ס"ז סק"ה). וכן מוכח מדברי הגאון הראשון לציון אור היר"ח בתש"ו חקרי לב (או"ח ח"א סי' ט ד"ה אך). ע"ש. ובאמת שכן מפורש במאירי בסוטה שם, דבדיעבד אם עשה מצות חבילות כשרות. ע"ש. וא"כ לא שייך לומר דהא דאעמ"ח הוא משום דמצ"כ, דהא א"כ אף אעמ"ח צריך להיות לעיכובא.

אם למ"ד מצות א"צ כוונה יכול לעשות מצות חבילות

(כה) ואנכי הרואה בתש"ו מהרי"ל דיסקין (כתבים סי' יח אות ה) שכתב דאין לומר דכוונת התו' לדין מצ"כ, דא"כ למ"ד מצות א"צ כוונה עושין מ"ח, וזו לא שמענו. עכ"ד. ולדידי נראה דאי משום הא לא איריא, כיון דאף למ"ד מצות א"צ כוונה, אינו אלא לענין דבדיעבד יצא יד"ח, אך לכתחילה לכו"ע צריך כוונה, וכמבואר בלשון הרשב"א בברכות (יג.). וכ"כ המאירי

בהקדמה לבית הבחירה (ד"ה וכבר בארנו). וכ"כ רבינו יונה בריש ברכות (ד"ה ואיפסיקא). וכ"כ בתשו' כתב סופר (או"ח ס"ס קז) בשם ראשונים. וכן פסק המשנ"ב (סי' ס' סק"ז). ע"ש. וא"כ הרי פשוט דאף למ"ד מצות א"צ כוונה, אין עושין מצות חבילות, כיון שלכתחילה לכ"ע צריך כוונה. ועיין בתשו' שרגא המאיר (ח"א סי' סב). וצ"ע. ובר מן דין יש לדחות טענת הגריל"ד, לפמש"כ בס' גזע ישי (מער' א אות לב) וז"ל דמש"כ במו"ק דהטעם הוא משום דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת, אין כוונתם לומר דמשום האי טעמא בלחוד הוא דאמרו אעמ"ח, ולא משום טעמא דמחזו עליה כמשא, אלא דס"ל דהא דאעמ"ח הוה מהני תרי טעמי וכו', ולהכי בהני סוגי' דפ' ע"פ אע"ג דליכא התם להאי טעמא דיהיה לבו פנוי וכו', אכתי איכא משום מ"ח מהטעם האחר דמחזו עליה כמשוי. עכ"ל. ומבואר דאף היכא דל"ש הטעם שיהיה לבו פנוי, מ"מ אכתי אסור לעשות מ"ח מטעם דמשאוי. וכ"כ בתשו' בית שערים (שס). וא"כ הרי גם למ"ד מצות א"צ כוונה, יאסר לעשות מ"ח, מטעמא דמחזי כמשאוי. מיהו אעיקרא נראה, דאין כוונת תו' במו"ק לדין מצ"כ, כיון דאם כן הוא, א"כ הא דאעמ"ח הוה לעיכובא, כי דין מצ"כ הוא לעיכובא, וזה אינו, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, אלא כוונת התו' שיתרכז במצוה אחת, ולא משום חסרון כוונה לצאת י"ח. ומה מאד יש לתמוה על הבית שערים והדובב מישירים, דמחד כתבו שכוונת התו' לדין מצ"כ, ומאידך ס"ל דאעמ"ח אינו לעיכובא, דהוי תרתי דסתרן אהדדי וכמשנ"ת.

הטעם שאם עשה מצות חבילות יצא, ולא אמרינן אעל"מ, משום שלא יתוקן האיסור בכך

(כו) אמנם בעיקר דברי האחרונים הנ"ל, שכתבו דאעמ"ח אינו אלא לכתחילה אבל בדיעבד מהני, יש לתמוה, דהא אמר רבא בתמורה (ד:) דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני. וא"כ כיון שאסרו לעשות מצות חבילות, נימא דאף בדיעבד לא מהני. אולם נראה, דכיון דאף אי נימא בזה אעל"מ לא יתוקן האיסור דמצות חבילות, משו"ה לא אמרינן בזה אעל"מ, וכמש"כ המהרי"ט בתשובה (ח"א סי' טט), דרק אם ע"י שנאמר אעל"מ יתוקן האיסור, אמרינן דלא מהני. וכ"כ בתשו' פרי הארץ (ח"ב סי' י), והביא כן מכמה אחרונים, והאריך להוכיח כן. ע"ש. וכ"כ הגאון נודע ביהודה (תנינא או"ח סי' קלו), ועוד אחרונים, וכמו שהביא השד"ח (כללים מער' כ כלל נט). ע"ש. ומיהו אין לומר, דהא דאעל"מ הוא דוקא לענין חלות כגון קידושין ומקח וכיו"ב שעשאם באיסור, אבל לענין קיום מצוה גרידא, שעשאה באופן שאמרו חכמים לא לעשות כן, אי עביד שפיר מהני. דדע שאין הדבר כן, וכדמוכח בהדיא מדברי הגרעק"א בתשובה (קמא סי' קעד) שתמה אמאי הקורע בשבת יצא יד"ח, וכמש"כ הש"ע (יו"ד סי' שמ סכ"ח), נימא אעל"מ. וכתב דע"כ כיון דיומא קגרים לא אמרי' ביה אעל"מ. עכת"ד. והרי התם א"ז ענין חלות, אלא קיום מצות קריעה. וכבר העיר כן בהגהות צמח דוד (שם אות ה). ע"ש. וע"כ דאף לענין קיום מצוה שעשאה באופן שאסרו חכמים אמרי' אעל"מ. וכיוצא בזה מוכח מדברי הפמ"ג (סי' עד מש"ז סק"א ד"ה אמור, וסי' עט מש"ז סק"א) גבי קרא ק"ש כנגד צואה או ערוה. ע"ש. וע"ע לו (בסי' תקפט מש"ז סק"ג) גבי המודר הנאה מחבירו. וכן מוכח עוד מדברי הפמ"ג (סי' קמ מש"ז סק"א) שכתב דלא אמרי' בברכת המצות אעל"מ, כיון שכך התנו שהברכה לא תעכב. ע"ש. ומשמע שאם לא היה הדין דברכות אינם מעכבות, א"כ אם היה עושה מצוה בלא ברכה, לא היה מקיים המצוה משום אעל"מ. ומוכח שגם בזה שייך אעל"מ. וע' בהגהות חכמת שלמה (חור"מ סי' רח). ואכמ"ל. וע"כ צריך לומר דהא דלא אמרינן בזה אעל"מ, הוא משום דמ"מ לא יתוקן האיסור וכמשנ"ת.

כל שיכול לעשות בהיתר לא אמרינן אי עביד לא מהני

(כז) ובר מן דין נראה, דל"ש לומר בזה אעל"מ, כי הנה כבר כתב הש"ך (סי' רח סק"ב), דכל שאפשר לעשותו בהיתר לא אמרי' ביה אעל"מ. ולפי"ז כתב השע"מ (פ"ג מגירושין הי"ט) ליישב קושית המהרשד"ם (יו"ד סי' קטו), אמאי השוחט בשבת וביוה"כ שחיטתו כשרה, כדתנן בחולין (יד:), הא נימא בזה אעל"מ, דכיון דאפשר לעשותו בהיתר ביום חול משו"ה מהני. ע"ש. וכיוצא בזה ראיתי בתשו' חת"ס (יו"ד סוף סימן רנד) שכתב דאע"פ שאסור למכור ס"ת, מ"מ אם מכר מכירתו מכירה, ולא דמי

למקח הנעשה באיסור דלא מהני, כיון דהכא יכול לעשותו בהיתר, באופן שימכור הס"ת ע"מ לישא אשה וללמוד תורה, ולכן אע"פ שעשאו כעת באיסור המכירה חלה. עכת"ד. וכיסוד זה כתב בתשו' מחנה חיים (יו"ד ח"ב סי' מא ד"ה נלע"ד). וכ"כ המחצית השקל (או"ח סי' שלט סק"י). וכ"כ בתשו' הגרעק"א (קמא סי' קעד), דכל שיכול לעשותו בהיתר אמרי' דאע"ל"מ. וכ"כ בתשו' נודע ביהודה (תנינא אהע"ז סי' נ). וכן ראיתי בתשו' יד אליהו (רגולר ח"א סי' פז ד"ה ועוד נ"ל). ומש"כ שם (בד"ה ועוד יש), דמש"ה פסק הש"ע (אהע"ז סי' קכג) דהכותב גט בשבת וביוה"כ בשוגג ונתנו לה הר"ז מגורשת, ולא אמרינן אע"ל"מ, אע"פ שאסור לכתוב בשבת, שהרי היה לו היתר קודם השבת. עכת"ד. לכאורה יש לומר, דשאני התם שכתב הגט בשוגג, דכה"ג לא אמרי' אע"ל"מ, וכמש"כ המהרצ"ח בחולין שם, דמש"ה השוחט בשבת וביוה"כ שחיטתו כשרה ולא אמרי' אע"ל"מ, דהרי הרמב"ם בפיה"מ שם כתב דמיירי כששחט בשוגג, וכה"ג לא אמרינן אע"ל"מ. ע"ש. וה"נ כיון דמיירי שכתב בשוגג, משו"ה לא אמרינן בזה אע"ל"מ. אולם רוב האחרונים נקטו שגם בשוגג אמרי' אע"ל"מ, שכן כתב התומים (סי' צז סק"ד). וכ"כ בתשו' נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' ט, ואהע"ז סי' קיא) ובתשו' חת"ס (חור"מ סי' נו) ובתשו' מחנה חיים (יו"ד ח"ג סי' נז) ובתשו' שואל ומשיב (קמא ח"ב סי' קעד) ובתשו' הגרעק"א (תנינא סי' נב ד"ה גם בעיקר) ובתשו' מהר"ם שיק (או"ח ס"ס רצה). ועוד. וע"ע בשד"ח (מע' כ כלל סח). [וע' בתשו' קרן לדוד (סי' יח ד"ה אמנם) שהעיר בזה מדברי הרמב"ן בפר' ויקרא עה"פ ונרצה לו לכפר עליו, שכתב שחייבי מיתה ביד"ש וחייבי מלקיות, אין עליהן עונשן המפורש בתורה אלא במזיד, אבל בשוגג א"צ ריצוי וכפרה כלל. וא"כ כיון דבשוגג א"צ כפרה, לא מיקרי דעבר אמימרא דרחמנא, ול"ש לומר בזה אע"ל"מ. ע"ש]. ולכן מסתברא טפי כמש"כ היד אליהו דהיינו משום שאפשר לעשותו בהיתר, דבכה"ג לא אמרי' אע"ל"מ. ושור' בתשו' יד אליהו (שם בד"ה ותו) שכתב דפשוט דאין לחלק במילתא דרבא דאמר לא מהני, בין שוגג למזיד וכדמוכח בתו' בתמורה. עכ"ד. גם בתשו' באר יצחק (יו"ד סי' א ענף ד ד"ה אכן) האריך כיסוד הנ"ל, דכל שיכול לעשותו בלא איסור ל"ש לומר בו אע"ל"מ. ע"ש. וכ"כ בתשו' בית שערים (או"ח סי' קע) ובתשו' ברית אברהם (אהע"ז סי' קא אות יב) ובתשו' אהל אברהם (קרפליס סי' מ). ע"ש. וע"ע בס' אמרי בינה (או"ח סי' ט). ואכמ"ל. ולפי"ז כיון שיכול לעשות אותם מצות באופן של היתר, והיינו שיעשה כ"א בפנ"ע ולא חבילות, לכך לא אמרינן בזה אע"ל"מ. וע' בערוה"ש (חור"מ סי' רח ס"ג) ובתשו' טוטו"ד (שם ד"ה ולא). ודו"ק. ויש לדחות. ואכמ"ל.

אם בדאורייתא יש חילוק בין לכתחילה לדיעבד

(כח) ברם, אכתי יש לומר דאעמ"ח הוי לעיכובא, כי אמנם התו' בסוטה שם כתבו דאעמ"ח הוי מדרבנן. והובא בס' חיי אדם (כלל סח ס"ג). אולם מדברי התו' במו"ק הנ"ל נראה דאעמ"ח הוי מדאורייתא. וכ"כ הגאון מצפה איתן בסוטה שם, בדעת התו' במו"ק. ע"ש. ועיי' בתשו' התעוררות תשובה (ח"א ס"ס יז) ובס' עט סופר (כלל י פרט א) ובתשו' דבר יהושע (ח"א סי' טו אות ו) ובס' משאת משה (חברוני פסחים סי' קמו) בזה. וכן מצאתי להגאון המבי"ט בקרי"ס (פי"א מטומ"צ, מצוה קעד) שכתב דאפשר דאעמ"ח הוי מדאורייתא, וילפינן לה. ע"ש. והנה התו' בגיטין (ג: ד"ה וכי) כתבו דבדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד. וכ"כ הרמב"ן בע"ז (סו), דלא מצינו בתורה בשום דבר שאסור לכתחילה ובדיעבד מותר. וכן מצאתי בחידושי לחולין (כו). ע"ש. וע"ע בס' לקח טוב (ענגיל כלל ה) ובשד"ח (מע' ד כלל טז, ופאת השדה כלל ה) שהאריכו בזה. וא"כ לדעת התו' במו"ק, דאיסור מ"ח הוי מדאורייתא, אף בדיעבד לא מהני. ואמנם התו' בפסחים (יא. ד"ה קוצרין) כתבו דאיכא בדאורייתא מילי טובא דלכתחילה אסור ובדיעבד שרי. ע"ש. וא"כ יש לומר דאף אעמ"ח הוי מכלל מילי דאורייתא, דלכתחילה אסור ובדיעבד שרי. אולם מהיכן נדע זאת, שמא הוי מכלל מילי דאף בדיעבד אסור. ובמשים חפשי מצאתי להגאון מהר"י עייאש בהערות עפרא דארעא (על ארעא דרבנן, אות ז סק"י) שכתב דהא דבדאורייתא לא מפליגין בין דאורייתא לדרבנן, היינו כשמפורש האיסור בכתוב, אבל כשאינו מפורש, אף אי נפק"ל מקרא, יש חילוק. ע"ש. וא"כ יש לומר דכיון דהא דאעמ"ח אינו מפורש בקרא, משו"ה אף דלכתחילה אסור בדיעבד מיהא שרי. ודכוותיה מוכח בשבת (ע"ט:) דאמרינן דהל"מ תפילין של הקלף ומזוזה על דוכסוסטוס, ומ"מ אם כתב מזוזה על קלף כשר. הרי דכיון דאינו מפורש בקרא שפיר יש לחלק בין לכתחילה לדיעבד. ומ"ש

בס' לקח טוב (שם ס"ק יא), דהאי הל"מ הוי למצוה מן המובחר. הנה מדברי הריטב"א בסוכה (יא:) מוכח בהדיא דבדאורייתא ליכא מצוה מן המובחר. ע"ש. ומה שהוכיח הלקח טוב כן מסוגיא דמנחות (לח:), הנה יש לדחות לפמש"כ התו' במנחות שם (ד"ה ואם). ע"ש. ודו"ק. מיהו עיקר דברי העפרא דארעא הנ"ל, נסתרים מדברי הריטב"א שם, דמוכח מדבריו שגם בדבר שאינו מפורש בכתוב אין לחלק בין דאורייתא לדרבנן. ע"ש. ושוב ראיתי בשד"ח (פאה"ש מער' ד כלל ה ד"ה ודע) שהביא דברי העפרא דארעא, והעיר על דבריו, וסיים דכל לגבי דין א"ז כלל ברור. ע"ש. וכן מצאתי למרן החיד"א בס' יעיר און (מער' א אות נו) שהביא דברי מהר"י עייאש הנ"ל, וכתב דאינו מחוור, אלא כל שהוא דאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד. וכן נראה מדברי התו' בגיטין (ג:). עכת"ד. ע"ש.

דוקא בדבר שהוא מתיר לא מחלקים בדאורייתא בין לכתחילה לדיעבד, ומשא"כ במצות

(כט) והנה התו' בנדה (סו: ד"ה כל הראוי) כתבו וז"ל וא"ת אמאי לא בעינן ביאת מים לכתחילה בבית הסתרים כמו בילה וקריאה בחליצה וביכורים. וי"ל דאין סברא גבי טבילה שלא הקפידה תורה אלא שיטהר האדם, ואין לומר דלכתחילה לבעי, דכיון דדיעבד טהור לכתחילה נמי לא בעי ותעלה לו טבילה, אבל בילה ומקרא ביכורים וחליצה מצות נינהו הלכך לכתחילה ליעבד. עכ"ל. ומבואר דהא דלא בעינן ביאת מים לכתחילה בבית הסתרים, היינו משום דשאני טבילה שמטהרת את האדם מטומאתו, דבזה הרי אם בדיעבד טהור, א"כ אמאי דלכתחילה לא יטהר, דאו שנטהר או שלא, ומשא"כ בשאר מצות כגון בלילה וקריאה בחליצה ומקרא ביכורים, שפיר י"ל דאינו אלא לכתחילה אבל בדיעבד אינו מעכב. והיינו דיש לחלק בין מצוה למתיר, שבמתיר אין לחלק בין לכתחילה לדיעבד, אבל במצוה שפיר יש לחלק. וכן מבואר בתשו' אבנ"ז (אהע"ז סי' קעט אות ה) בדעת התו'. ע"ש. וכן פירש בתשו' עמק יהושע (סי' כג ד"ה ויש) בדעת התו'. ע"ש. וע"ע בתשו' להורות נתן (ח"ט קנ"ו) וחי בהם פ"ר סי' ז אות ז) מה שביאר בזה. ובזה מיושב מה שהקשה מרן החיד"א בתשו' חיים שאל (ח"ב סי' ה אות ג ד"ה הנם) על דברי התו' בפסחים הנ"ל, ממש"כ התו' במנחות שם. ע"ש. וכע"ז תמה בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' יא אות ז). ולפי האמור א"ש. ודו"ק. ובהיותי בזה ראיתי בתשו' באר שרים (ח"ו ס"ס סג אות ב), שהביא דברי המשנ"ב (סי' רפו ס"ק יא) שכתב דמש"כ הרמ"א שם, דאם הקדים תפילת מוסף למנחה יצא, אע"פ שמדין תדיר צריך להקדים מנחה למוסף, היינו משום דהא דתדיר קודם היינו למצוה ולכתחילה ולא לעיכובא ובדיעבד. ע"כ. ותמה הבאר שרים, דהא דין תדיר הוי דאורייתא כמבואר בזבחים (צא:), והרי בדאורייתא לא מחלקינן בין לכתחילה לדיעבד. עכת"ד. מיהו ע"פ המבואר לא קשיא מידי, שהרי דין תדיר הוי מצוה ולא מתיר, ובמצוה שפיר יש לחלק בין לכתחילה לדיעבד, וכמבואר בתו' בנדה שם. הלא מעתה נראה, דבנ"ד ל"ש הא דבדאורייתא אין לחלק בין לכתחילה לדיעבד, כיון דל"ה מתיר אלא מצוה, ובזה יש לומר דלכתחילה אין לעשותם חבילות מהטעמים הנ"ל, אבל בדיעבד א"ז מעכב לצאת יד"ח, וכמש"כ המאירי והאחרונים הנ"ל.

דעת כמה אחרונים שיש איסור מצות חבילות גם אם מקיים שתי מצות בפעולה אחת

(ל) ועתה ארימה ראש ואשוב לעיקר הנידון, אם בקיום שתי מצות בפעולה אחת איכא איסור מ"ח. וחזי הוית בתשו' בית יצחק (שמעלקים אור"ח סי' צא אות ב) שכתב דא"א לצאת יד"ח שתי מצות בפעולה אחת משום דאעמ"ח. עכ"ד. וכן מבואר בתשו' ערוגת הבושם (אור"ח סי' ר אות ה). ע"ש. וכן מוכח בתשו' חקרי לב (אור"ח ח"א סי' ט) ובתשו' חסד לאברהם (תאומים תנינא אור"ח סי' פג) ובתשו' פרי יצחק (ח"ב סי' פ). ע"ש. וכן נראה מדברי הגאון כתב סופר (אור"ח סי' קלט). וכן מתבאר מדברי הארעא דרבנן והגזע ישי, וכמש"כ השד"ח (מער' א כלל צה ד"ה ויתכן). ע"ש. וכן מוכח בתשו' דעת סופר (אור"ח סי' קכח) ובס' מטה אפרים (סי' תרכה אלף למטה אות פה) ובס' אור שמח (פי"א מטור"צ ה"י). עש"ה. וכן מבואר בתשו' תורה לשמה (סי' קצ), דאזיל לשיטתיה בתשו' הוד יוסף הנ"ל. ע"ש. וע"ע להגרי"ח בתשובה שהובאה בתשו' תנא דבי אליהו (סי' מז). [וכן יש להוכיח קצת מהא דאמרינן במגילה (ג.) דמבטלין תלמוד תורה לקריאת המגילה. והקשו האחרונים, שהרי יש מצות ת"ת גם בקריאת המגילה. אולם לפי האמור

י"ל דכיון שמצות ת"ת צריכה כוונה, וכמש"כ הראשית חכמה (שער הקדושה רפ"ו). ע"ש. ובתשובה אחרת כתבתי בזה. א"כ בשעת קריאת המגילה אינו רשאי לכוין למצות ת"ת, דהא הוי מצות חבילות, ואע"פ שהוא במעשה אחד, ומשו"ה שפיר קאמר מבטלין, שהרי אינו מקיים מצות ת"ת בקריאת המגילה. וי"ל]. והביאור בדעתם נראה, דס"ל דעיקר איסור מ"ח אינו לעשות שתי מצות יחד, אלא האיסור הוא לקיים שתי מצות יחד, ולכן מה אכפ"ל אם מקיים שתי המצות בפעולה אחת או בשתי פעולות.

דעת רוב האחרונים דאין איסור מצות חבילות בפעולה אחת

(לא) כל קבל דנא הסכמת רוב האחרונים, דבקיום שתי מצות בפעולה אחת ליכא משום מ"ח, וכמש"כ הבית שערים הנ"ל. וכ"כ השד"ח (מער"א כלל לו). וכן האריך בתשו' חזון עובדיה (סי' ח) מדברי האחרונים. ע"ש. וכ"כ בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפט) ובס' עט סופר (כלל י פרט א ד"ב בהלכה) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' שט) ובתשו' משנת יוסף (ח"ה סי' טז אות ז) ובס' מסדר חילוקים ושיטות (אות א כלל לו). ע"ש. וכ"כ בתשו' רביד הזהב (ברדא ח"ב סי' מז וסי' מח). ע"ש. וכן מוכח ממש"כ הרמ"א (סי' רעג ס"ה), דאפשר לצאת יד"ח קידוש בכוס של מילה. ע"ש. וע"כ דהיינו טעמא דל"ה מצות חבילות, כיון שמקיים שתי המצות בפעולה אחת. וכ"כ בתשו' שבט הלוי (ח"ט סי' נט) בדעת הרמ"א. ע"ש. וע"כ בס' אור לציון (ח"ב פ"כ אות כז) מש"כ בזה. וכן יש להוכיח ממש"כ מרן בש"ע (סי' רפה ס"ה), שיכול לקרות הפרשה שמו"ת בשעת קריאת התורה. וקשה שהרי עושה מצות חבילות, דהא מקיים מצות קריאת התורה ומצות קריאת שמו"ת יחד. אלא ודאי דכיון שאינו עושה שתי מעשים ליכא משום מצות חבילות. אולם יש לדחות, דהתם ה"ט דליכא משום מצות חבילות משום ששתי המצות ענינם אחד. ועוד יש לומר, דמצות קריאת התורה אינה חובת יחיד אלא חובת ציבור, וממילא ליכא משום מצות חבילות. גם י"ל דכיון שאין שתי המצות מדאורייתא, ליכא משום מצות חבילות. ונראה דהטעם דבשתי מצות בפעולה אחת, ליכא משום מצות חבילות, כיון שהאיסור הוא לעשות מצות חבילות, וכלשון הגמ' אין עושין, וכיון שאינו עושה שתי מצות יחד, אלא מקיים שתי מצות יחד, ליכא משום מצות חבילות. ובזה ניחא מה שכתבו התו' בב"ק (נו: ד"ה בההיא), דאע"פ שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, מ"מ היינו דוקא כשאנו יכול לקיים שתיהם, אבל אם יכול לקיים שתיהם, אינו נפטר מן המצוה השניה. ע"ש. וכ"כ הרא"ש בסוכה (פ"ב סי' ו). וכן דעת התו' והריטב"א שם (כה.). וכן דעת רבינו שמחה. והובא בשטמ"ק במנחות (לו:). ע"ש. ולכאורה קשה היאך יעשה שתיהם יחד, הרי אין עושין מצות חבילות. ולפי האמור ניחא. ויש עוד לפלפל בזה. ודו"ק. וכן הוכיח מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' קנין פירות (סי' לו) מכמה דוכתי, דאין איסור מצות חבילות במעשה אחד. ע"ש. גם בתשו' בית דוד (לייטער ח"א סי' סב) הוכיח מכמה מקומות, דבמעשה אחד אין איסור מצות חבילות. ע"ש. וכ"כ בתשו' בית זבול (שם) ובתשו' באר שרים (ח"ב סי' ח אות ב). ועוד. ושוב ראיתי מה שהאריך בזה ידידי הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א בס' בית מתתיהו (ח"א סי' ב אות יח והלאה) בבקיות ובחריפות נפלאה, כל רז לא אניס ליה. ע"ש. [ובכמה דברים נתנבאנו בסגנון אחד]. ואמנם אין כל ראיות האחרונים מוכרחות, וכמו שהארכתי לעיל, מ"מ מסתברא כדבריהם, ומשום דלא שייך בזה הטעמים שכתבו התו' בסוטה ובמו"ק להא דאעמ"ח, וכמש"כ בתשו' בית שער (או"ח סי' נג). וכ"כ בתשו' בית דוד (שם). ע"ש. וכ"כ בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפט ד"ה ולכן צריך). ע"ש. וע"כ בס' מקראי קדש (פראנק שבת ח"א סי' פה) ובתשו' שערי דעה (ח"א סי' נז). ולכן ה"נ יכול לצאת י"ח מצות אכילת כזית של שבת ושל יו"ט, בכזית אחד, ול"ש בזה איסור מצות חבילות, כיון שמקיים שתי המצות במעשה אחד. ובזה מיושב מה שהעיר בהגהות עקבי סופר לשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' רלח אות ו). ע"ש. וכן תשובה מוצאת מכאן למש"כ הגאון התעוררות תשובה (שם ד"ה ועוד, ושם סי' יז ד"ב בענין). ע"ש. וכבר דחה דבריו מרן הראש"ל (שליט"א) בס' חזון עובדיה (פסח ח"ב עמ' צה) מהטעם הנ"ל. וכן הלום מצאתי בתשו' מהרש"ג (ח"א יו"ד סי' קב) שכתב דבלי ספק יוצאים יד"ח אכילת פת בשבת בכזית מצה שאוכל לקיום מצות אכ"מ, וליכא משום מצות חבילות, כיון שאינו עושה שתי מעשים אלא מעשה אחד. ע"ש. וכן פסק בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קי). ע"ש.

לב) **מסקנא** דדינא בהא נחיתנא ובהא סליקנא, דביו"ט של חג הפסח או של חג הסוכות שחל בשבת, א"צ לאכול עוד כזית אחד בהמוציא בשביל שבת, אלא יוצא י"ח שתיהם בכזית אחד, ואין בזה משום מצות חבילות. ונראה שגם להסוברים דאיסור אעמ"ח שייך גם בשתי מצות בפעולה אחת, מ"מ אם קשה לאדם לאכול עוד כזית בשביל השבת, פשוט שא"צ להחמיר על עצמו, שהרי דין אעמ"ח אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד מהני. הנלענ"ד כתבתי וצור יצילנו משגיאות וינחנו בדרך אמת.

סימן ב

בענין יציאה מהסוכה כדי להיות מעשרה ראשונים

בס"ד. יום רביעי כ"ב מר חשון התשע"ו.

לכבוד ידידי היקר והנעלה, לשם טוב ולתהילה, הרב הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א**. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום וישע רב. על דבר השאלה בדין אדם שרגיל להיות בבית הכנסת מעשרה ראשונים, אם צריך להקדים גם בימי הסוכות להיות מעשרה ראשונים, או שעדיף שישאר בסוכה, ויקיים מצוה בכל רגע ורגע. הנני להשיב בקצרה.

אם יש פטור עוסק במצוה ליושב בסוכה

א) **בהשקפה** ראשונה היה מקום לומר, שלא יצא מן הסוכה כדי להיות מעשרה ראשונים, דכיון שנמצא בסוכה ומקיים מצוה בכל רגע ורגע, א"כ עוסק במצוה פטור מן המצוה. וכתב הריטב"א בסוכה (כה.), דלא זו בלבד שעוסק במצוה פטור מכל המצות, אלא אסור לו לעזוב מצותו כדי לעסוק במצות אחרות. ע"ש. וא"כ ה"נ אין לו לצאת מן הסוכה כדי להיות מעשרה ראשונים. אולם יש לומר, דהאי מילתא תליא בפלוגתת הראשונים, אם היושב בסוכה פטור מכל המצות, כי הנה הריטב"א בסוכה שם כתב וז"ל ואין להקשות דהא ודאי לא אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה אלא בשא"א לקיים שתיהן, כי בעודו בסוכה או שמניח תפילין או שמתעטף בציצית או שיש מזוזה בפתחו, אין לפטור מכל המצות וכו', וכיון דלא מיפטר אלא בעודו עוסק במצוה זו, ל"ל קרא פשיטא, למה יניח מצוה זו מפני מצוה אחרת וכו'. עכ"ל. ומשמע דאי אמרינן דעוסק במצוה פטור אפילו ביכול לקיים שתיהם, א"כ מי שיושב בסוכה נפטר מכל המצות כדין כל עוסק במצוה, ורק משום שיכול לקיים שתיהם, אינו נפטר משאר המצות. וכן מוכח ממש"כ בפסקי ריא"ז (סוכה פ"ב ה"ג אות א) וז"ל וכל העוסק במצוה פטור מן המצוה, ונראה בעיניי שאם היה יכול לקיים שתיהן חייב, שהרי היושב בסוכה אינו יכול לפטור עצמו מק"ש ומן התפילין. עכ"ל. ומוכח דיש פטור עוסק במצוה ליושב בסוכה היכא דאינו יכול לקיים שתיהם. אולם מדברי התו' בב"ק (נו: ד"ה בההיא) משמע דהיושב בסוכה אינו נפטר משאר המצות, שהרי כתבו וז"ל ודוקא בשעה דמתעסק בה כגון שוטח לצורכה או משום עסק שצריך לה לאבידה, אבל בשביל שאבידה בביתו לא יפטר מלמיתב ריפתא לעניא כיון שיכול לקיים שתיהם כדמוכח בסוכה, דלא נפקא לן מקרא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, אלא דוקא היכא שאינו יכול לקיים שתיהם. וסברא הוא דאטו אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו יפטר מן המצות. עכ"ל. וכ"כ התו' בב"מ (כט. ד"ה והוי). ולכאורה אמאי לא כתבו גם היושב בסוכה, וכמש"כ הריטב"א. א"ו דס"ל דיושב בסוכה בלאו האי טעמא אינו נפטר מן המצות.

וצריך לומר דהיינו משום דס"ל דשאני מצות סוכה דבעינן תשבו כעין תדורו, וכיון שאם היה נמצא בביתו, היה עוזב את ביתו כדי לקיים מצוה, ה"נ כשנמצא בסוכה חייב בכל המצות. וכ"כ בתשו' מהר"ח אור זרוע (סי' קפג), דהיושב בסוכה אינו נפטר משאר המצות, דכמו שיכול לצאת מהסוכה לילך לדבר הרשות משום תשבו כעין תדורו, כ"ש שמותר לצאת מן הסוכה ולילך לדבר מצוה. ע"ש. אולם יש לדחות בפשיטות, שאין ראיה מדברי התו' דס"ל דליכא פטור עוסק במצוה ביושב בסוכה, דאטו כרוכלא ליתני וליזיל.

כיון שבביתו היה יוצא להיות מעשרה ראשונים, גם בסוכה צריך לעשות כן, דתשבו כעין תדורו

(ב) והנה מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ד) כתב וז"ל המתפלל רצה מתפלל בסוכה או חוץ לסוכה. עכ"ל. וכתב המג"א (שם ס"ק יד) וז"ל אם יש לו מנוחה שם. ואם יש בית הכנסת בעירו הולך לבית הכנסת. עכ"ל. וקשה אמאי יוצא מהסוכה כדי להתפלל בבית הכנסת, הרי עוסק במצוה פטור מן המצוה. א"ו דס"ל דהיושב בסוכה לא חשיב עוסק במצוה לענין שיפטר משאר המצות. והיינו טעמא כמו שנתבאר, דכיון דבעינן תשבו כעין תדורו, א"כ כיון שכל השנה מתפלל בבית הכנסת ולא בבית, גם בסוכות צריך להתפלל בבית הכנסת. וכן מבואר מדברי הט"ז (שם ס"ק יד) שכתב וז"ל הטעם דתפלה כל השנה אינה בבית דירה אלא בבית הכנסת, וע"כ הבדלה שכל השנה מבדיל בבית, צריך להבדיל בסוכה. עכ"ל. ומבואר דכיון דבעינן תשבו כעין תדורו, לכן תפלה אינו חייב להתפלל בסוכה, אלא יכול להתפלל בבית הכנסת, ומשא"כ הבדלה שכל השנה מבדיל בבית, צריך להבדיל בבית הכנסת. אולם יש להעיר, כי נראה מדבריו שהבין בדעת מרן, דמיירי אפילו אם יש לו בית הכנסת בעירו, ואעפ"כ אם רוצה מתפלל בסוכה. וקשה דכיון שלא שייך פטור עוסק במצוה ביושב בסוכה, א"כ אמאי אם רצה מתפלל בסוכה, הרי יש לו להתפלל בביהכנ"ס. ושוב ראיתי בפמ"ג (שם במש"ז ס"ק יד) שהעיר בזה. ע"ש. ומעתה נראה, שגם בנידון דידן אין לו להשאר בסוכה, דכיון שרגיל בכל השנה לצאת מביתו כדי להיות מעשרה ראשונים, ה"נ בסוכות צריך לצאת מן הסוכה כדי להיות מעשרה ראשונים, דבעינן תשבו כעין תדורו. ונראה שגם לדעת הריטב"א הנ"ל, דהיושב בסוכה פטור מדין עוסק במצוה, מ"מ רשאי לצאת מן הסוכה כדי להיות מעשרה ראשונים, ואין שום איסור בדבר, כי הנה באמת יש להקשות ע"ד הריטב"א, דאמאי ס"ל דהיושב בסוכה יש לו דין עוסק במצוה, הרי בעינן תשבו כעין תדורו. ונראה דס"ל דכיון דמה שהיה יוצא מביתו כדי לקיים מצות, אינו משום שכך דרך דירה בבית לצאת כדי לקיים מצות, אלא משום שהמצוה מחייבת אותו לצאת מביתו, משו"ה ס"ל דכיון שהיושב בסוכה מקיים מצוה בישיבה זו, פטור מהמצוה שנזדמנה לפניו. ומעתה נראה, דהיינו דוקא לענין שאינו חייב לצאת מן הסוכה, אבל אם רוצה רשאי לצאת, שהרי גם בביתו היה רשאי לצאת לעשות מה שרוצה, וכיון דבעינן תשבו כעין תדורו, רשאי לצאת מן הסוכה לקיים מצות. וממילא רשאי לצאת גם כדי להיות מעשרה ראשונים. וכיוצא בזה העלתי בעזה"י בתשובה אחרת, שגם לדעת הריטב"א רשאי לצאת מהסוכה כדי לישא את כפיו. ע"ש. וכ"כ כיוצא בזה בס' חוט שני (סוכות עמ' רסד), דהסועד סוכתו בסוכה, ובא עני לבקש ממנו צדקה, אולי יש לומר דלא פטרינן ליה משום עוסק במצוה, כיון דשאני מצות סוכה דבעינן תשבו כעין תדורו, והרי בדירתו בשאר ימות השנה הוא הולך להתפלל, וכן מפסיק מסעודתו כדי ליתן צדקה לעני וכיו"ב, ולכן גם כשנמצא בסוכה אינו נפטר מן המצות. עכת"ד. וה"נ בנ"ד. וכן שמעתי בפשיטות ממו"ר הגאון רבי שלמה בן שמעון שליט"א, שיצא מהסוכה כדי להיות מעשרה ראשונים, שהרי אם היה נמצא בביתו היה יוצא, ותשבו כעין תדורו. עכת"ד.

(ג) המורם מכל האמור שאדם שרגיל להיות בביהכנ"ס מעשרה ראשונים, יש לו לעשות כן גם בימי הסוכות. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

מאתי משה שמואל דיין

סימן ג

בדין שתיית כדור עם מים חוץ לסוכה ומה הדין כשרוצה לעשות כן באמצע סעודה חוץ לסוכה

בס"ד. יום ששי י"ט תשרי [ד' דחול המועד סוכות]. 'וישבתם בטח' לפ"ק.

עמדתו ואתבונן בדין אדם שמחמיר לא לשותת אפילו מים חוץ לסוכה, היאך הדין אם רוצה לבלוע כדור עם מים, האם יעשה כן בסוכה. וכן יש להסתפק בדין אדם שנמצא בתוך הסעודה, ורוצה לבלוע כדור עם מים, האם חייב לשותת את המים בסוכה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

ביאור דעת הראשונים דס"ל דהמחמיר שלא לשותת אפילו מים חוץ לסוכה הרי זה משובח

(א) **בסוכה** (כו:): תנן מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, ולרבן גמליאל שני כותבות ודלי של מים, ואמרו העלום לסוכה. וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה, נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה, ולא בירך אחריו. ובגמ' שם איתא מעשה לסתור (וכי דרך המדברים להביא אחר דבריהם מעשה הסותר דבריהם, דקתני רישא אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה, ומביא מעשה דלטיעמא תבשיל צריך סוכה. רש"י), חסורי מחסרה והכי קתני, אם בא להחמיר על עצמו מחמיר, ולית ביה משום יוהרא, ומעשה נמי והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולר"ג שני כותבות ודלי של מים, ואמרו העלום לסוכה. ע"כ. וכתב הרמב"ם (פ"ו מסוכה ה"ו) וז"ל ומותר לשותת מים ולאכול פירות חוץ לסוכה, ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח. עכ"ל. וכ"כ בס' ארחות חיים (הלכות סוכה אות לה), דמי שיחמיר על עצמו ולא ישתה אפילו מים חוץ לסוכה, הרי זה משובח. וכ"כ הכל בו (סי' עא ד"ה כיצד). וכ"כ האגור (סי' תתקעו) בשם הרמב"ם. ולכאורה יש להעיר, מנא להו הא דאפילו במים יש ענין לא לשותתם חוץ לסוכה. ואין לומר דכיון שצויה להעלות גם את הדלי של מים לסוכה, ולא שתה אותם מחוץ לסוכה, ש"מ דיש להחמיר גם במים. דזה אינו, דהא איכא למימר דמה שצויה להעלותם לסוכה אינו משום שגם מים יש להחמיר לשותתם בסוכה, אלא משום שרצה לשותת המים אחר אכילת הכותבות, וכמבואר מדברי הרמב"ם (פ"ד מדעות ה"ב), שיש לשותת אחרי שיתעכל המזון במעיו. ע"ש. וא"כ אין ראייה שגם מים יש להחמיר לשותתם בסוכה. ונראה דס"ל דהא דאמרין דהביאו לו לרבן גמליאל שני כותבות ודלי של מים, ואמר העלום לסוכה, א"ז רק משום שהביאו לו גם שני כותבות, אלא משום מים בלחוד צויה להעלותם לסוכה, כי אל"כ מאי קמ"ל במה שהביאו לו גם דלי של מים. וכן ראיתי להגאון בית חדש (סי' תרלט), שכתב בדעת הרמב"ם, דס"ל דאע"פ שהביאו לו שני כותבות עם המים, מ"מ גם במים לבדם היה מחמיר. אולם דעת המהר"ם מרוטנבורג, שאין צריך להחמיר אלא בפירות, והיינו משום דס"ל שלא החמיר רבן גמליאל אלא משום שהביאו לו שני כותבות, אבל משום המים לבדם, לא היה מחמיר להעלותם לסוכה. עכ"ל. וכ"כ הכה"ח (שם ס"ק לז). ע"ש. ואמנם בס' צידה לדרך (מאמר דכלל ופרק ה) כתב שהחומרא לא לשותת אפילו מים חוץ לסוכה, היא חומרא יתירה. וכ"כ בס' מהרי"ל (הלכות חג הסוכות אות ו) וז"ל נשאל למהר"י סגל אם לאכול פירות חוץ לסוכה, ואמר שלא כדין לאוכלם חוץ לסוכה, ויש להחמיר בכל דבר אכילה ושתייה להיות בסוכה, חוץ משתיית מים. עכ"ל. ומבואר שאין להחמיר לשותת מים דוקא בסוכה. והובאו בברכ"י (שם סק"ו). וע' ברא"ש שם (פ"ב סי' יג) שכתב וז"ל ורבינו מאיר היה נזהר מלאכול פירות חוץ לסוכה, כי היה סובר להחמיר כהאי לישנא דפירי בעי סוכה. עכ"ל. והובא בטור (שם). ומשמע שמהר"ם מרוטנבורג היה מחמיר רק בפירות, אבל במים לא. וכ"כ הגאון בית חדש (שם) בדעתו. ע"ש. ונראה דס"ל דמאי דקאמר שצויה להעלות גם את המים, היינו משום שכך היה מעשה, שרצה לשותת את המים אחר אכילתו, ולא משום שיש ענין להחמיר לשותת מים בסוכה.

ראיה מדברי הירושלמי שגם במים יש להחמיר לשתותם בסוכה

(ב) **אולם** מרן בב"י (שם) הביא דברי הרמב"ם הנ"ל, דמי שיחמיר ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח. וכתב שמקורו מדברי המשנה הנ"ל, שהביאו רבן גמליאל שני כותבות ודלי של מים, ואמר להעלותם לסוכה. ע"ש. וכ"כ בש"ע (שם ס"ב) וז"ל ומותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה, ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח. עכ"ל. ויש להביא סיוע לזה מהא דאיתא בירושלמי (סוכה פ"ב ה"ה) דרב הונא אזל לעייני טב למימנה (הלך בחג הסוכות לעין טב כדי לעבר את החודש, ששם היה מקום הועד. קרבן העדה), מי אתי צחא גו איסרטא (כשהלך התחיל להיות צמא מן הדרך. קרבן העדה), ולא קביל עליה מיטעם כלום עד דעל ליה למטליתיה דרבי יוחנן ספרה דגופתא (עד שנכנס לסוכתו של רבי יוחנן סופר של עיר ששמה גופתא. קרבן העדה). ע"כ. והובא במג"א (סי' תרמ"ט טז). ומבואר דרב הונא החמיר על עצמו ולא רצה לשתות אפילו מים. וכ"כ הפמ"ג (שם בא"א ס"ק טז), דרב הונא החמיר על עצמו, כי מעיקר הדין א"צ לשתות בסוכה. ע"ש. ומזה יש סיוע לדעת הרמב"ם הנ"ל, שגם במים יש להחמיר לשתותם בסוכה, דאל"כ הוי בכלל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, ולא היה מחמיר על עצמו. ומזה יש להקשות על דברי הראשונים הנ"ל, דהא חזינן דאף במים יש להחמיר לשתותם בסוכה. ואין לומר שלא רצה רק לשתות יין, אבל מים היה שותה, דהא קאמר דלא קביל עליה למיטעם כלום, ומשמע שגם מים לא רצה לשתות חוץ לסוכה. ובפרט שודאי אין דרך אדם שהולך בדרך לשתות יין, וא"כ ודאי הכוונה שלא רצה לשתות אפילו מים.

קושיא היאך רב הונא החמיר על עצמו לא לשתות חוץ לסוכה, הרי מצטער פטור מן הסוכה

(ג) **אמנם** בעיקר דברי הירושלמי יש להעיר, דכיון שרב הונא היה מצטער מחמת צמאו, א"כ אמאי החמיר לא לשתות כלום חוץ לסוכה, הרי מצטער פטור מן הסוכה. וע' בס' ביכורי יעקב (סי' תרמ"ט ס"ק כו וס"ק לט) ובתשו' עולת שמואל (סי' צח) ובתשו' משנת יוסף (ח"י סי' קח) ובס' נשמת אברהם (שם סק"ח). ואמנם מרן בב"י (שם) הביא בשם הארחת חיים (הלכות סוכה אות לב) בשם רבנו פרץ, דהא דמצטער פטור מן הסוכה, היינו דוקא לישן חוץ לסוכה, אבל לאכול לא. וכ"כ הרא"ש בסוכה (פ"ב סי' יב) בשם ספר המצות. ע"ש. [וע' בתשו' לשון לימודים (סי' רלא) בשם הגאון מהר"א יצחקי, שהקשה ע"ז מדברי הגמ' בע"ז (ג).] והובא בברכ"י (שם סק"ד). ע"ש. וע"ע בתשו' מים רבים (ס"ס נד). ולכאורה י"ל דמשום אכילה לא היו נתבעים, כיון שהיו יכולים לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה. וי"ל. ולפי"ז י"ל דמשו"ה החמיר על עצמו לא לשתות חוץ לסוכה, אע"פ שהיה מצטער, כי פטור מצטער הוא דוקא לענין שינה ולא לענין אכילה ושתיה, ולכן החמיר על עצמו לא לשתות חוץ לסוכה, אע"פ שהיה מצטער. אולם הרא"ש (שם) פליג על דברי ספר המצות, וס"ל דאין חילוק בין שינה לאכילה. וכ"כ בס' ארחות חיים (שם) בשם רבנו שלמה, שפטור אף מאכילה, ושכן דעת רוב הפוסקים. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק טז) בשם האחרונים, שאם מצטער גם לאכול בסוכה, פטור מלאכול בסוכה. וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות ע"מ קנב). ע"ש. וא"כ שוב קשה אמאי רב הונא החמיר על עצמו, הרי היה מצטער. ולכאורה יש להביא ראיה מדברי הירושלמי הנ"ל, דהמצטער רשאי להחמיר על עצמו להיות בסוכה, ומשו"ה החמיר על עצמו לא לשתות חוץ לסוכה. אולם מדברי הרמ"א (סי' תרלט ס"ז) מבואר דמצטער הוי בכלל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. וכן מבואר בתשו' מהרי"ו (סי' קצא ד"ה ויש). וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק מד). וע' בס' חק יעקב (סי' תעב סק"י) ובביאור הלכה (סי' תרלט ס"ז ד"ה וכל ד"ה הדיוטות). וא"כ קשה היאך החמיר רב הונא על עצמו, הרי מצטער פטור מן הסוכה.

אם יש לו צער לאכול חוץ לסוכה, רשאי להחמיר על עצמו אע"פ שמצטער פטור מן הסוכה

(ד) **ובפשיטות** י"ל דכיון שלא רצה לשתות כלל מחוץ לסוכה אפילו מים, לא היה הדבר נחשב כצער בשבילו, אלא אדרבה היה לו צער אם היה שותה חוץ לסוכה. וע' בברכ"י (סי' תרמ"ט סק"ד ד"ה ותו). וכיוצא בזה כתב בתשו' מהרש"ג (ח"א סי' לה) ללמד זכות על הרבה אנשים יראים שמחמירים להיות בסוכה אפילו כשהם מצטערים, דהיינו משום דמצטער אינו פטור מן הסוכה

אלא באופן שאם יאכל חוץ לסוכה, יהא נפטר מהצער. אבל מי שאינו נפטר מן הצער אם יאכל בביתו, אינו פטור משום מצטער, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרמ ס"ד). וה"נ כיון ששקול אצלו הצער של אכילה חוץ לסוכה, כמו הצער שהוא מצטער באכילתו בסוכה בגשמים או בקור, א"כ בין כך הוא מצטער, ובכה"ג לא אמרינן דמצטער פטור מן הסוכה. עכת"ד. וכ"כ עוד בתשובה (ח"ב סי' לט אות ב ד"ה ונחזור). ע"ש. [אולם לפע"ד אין ראיה לזה מדברי הרמ"א, דשאני התם שאותו צער שגרם לו לצאת מן הסוכה, יהיה לו גם בבית, ומשו"ה אינו נחשב מצטער מן הסוכה. ומשא"כ בזה שהצער אינו מחמת הישיבה בסוכה, אלא צער אחר מחמת אי הישיבה בסוכה, ושפיר חשיב מצטער שפטור מן הסוכה. וכיוצא בזה כתבו התו' בפסחים (כו: ד"ה עלה). וע' בס' שושנים לדוד (פארוו נדרים פ"ד מ"ד) ובשד"ח (מע' פ כלל לא) ובתשו' התעוררות תשובה (ח"א סי' קסב) ובתשו' מנחת שלמה (קמא סי' צא אות ט). ע"ש.]. אולם יש לדחות לפמש"כ הטור (סי' תרמ) וז"ל ונראה שאין כל אדם יכול לומר מצטער אני ליפטר, אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו. עכ"ל. וכן פסק הרמ"א (שם ס"ד). [ובזה מבואר דברי המשנ"ב בביאור הלכה (סי' תרלט ס"ג ד"ה כליל יו"ט). ע"ש.]. ומבואר שאם אדם יש לו צער מהסוכה, ששאר בני אדם מצטערים מחמת אותו דבר, אינו פטור משום מצטער, דבטלה דעתו אצל כל אדם. ולפי"ז י"ל לאידך גיסא, שאם יש דבר שדרך בני אדם להצטער בו, והוא אינו מצטער בו, בטלה דעתו אצל כל אדם, ופטור מן הסוכה מדין מצטער. וא"כ ה"נ כיון שדרך בני אדם שמצטערים מחמת הצמא, א"כ אף אם רב הונא לא היה מצטער, משום שלא רצה לשתות מחוץ לסוכה, מ"מ בטלה דעתו אצל כל אדם, והיה פטור מן הסוכה. ויש לדחות. אולם נראה פשוט, שאין איסור לאדם להצטער כדי לא לאכול מחוץ לסוכה, וכל האיסור הוא להיות בסוכה בשעה שהוא מצטער, שהרי פשוט שגם אדם שיש לו צער בבניית הסוכה, חייב לבנות סוכה, ואינו פטור משום מצטער, והיינו משום שדוקא אם הצער הוא מחמת עצם הישיבה בסוכה, פטור משום מצטער, דתשבו כעין תדורו בעינן, ואדם אינו דר בביתו אם יש לו צער שם. אבל אם יש לאדם צער מחמת רעב או צמא, ויכול להפטר מן הצער ע"י שיאכל או ישתה חוץ לסוכה, אינו בכלל מצטער שפטור מן הסוכה, שהרי הצער אינו מחמת הישיבה בסוכה, אלא מחמת הדרך. ושוב מצאתי סברא זו להגאון מהרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (סוכות ח"א סי' לו אות ב). ע"ש. וע"ע בהגהות חתם סופר (סי' תרמ ס"ד) ובבכורי יעקב (שם ס"ק יג) ובמשנ"ב (שם ס"ק כד). ולכן גם רב הונא לא היה פטור משום מצטער, ומשו"ה היה רשאי להחמיר על עצמו לא לשתות עד שיגיע לסוכה.

בחידושו של הגרש"ז אויערבאך, שאם נמצא סמוך לסוכה, אפילו מים חייב לשתות בסוכה

(ה) וחזי הוית בס' הליכות שלמה (הלכות סוכות פ"ט ס"ח) שכתב בשם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך, דהנמצא סמוך לסוכתו, נראה לכאורה שיש לו להכנס לתוכה אף לשתית מים וכדומה, כיון שדרך בני אדם שבהמצאם סמוך לביתם אינם שותים חוצה לו, אלא נכנסים הביתה. ובהערה שם כתב דכיון שכך דרך בני אדם בביתם כל ימות השנה, הו"ל בכלל תשבו כעין תדורו, שכל הבא לעשות דבר שהוא רגיל לעשות תמיד בבית ולא בחוץ, וגם עכשיו אין סיבה שמונעתו מלעשותו בסוכה, י"ל דשפיר מתחייב בסוכה מעיקר הדין דתשבו כעין תדורו. עכ"ד. ע"ש. אולם מסתימת דברי מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ב) הנ"ל, נראה שאפילו אם נמצא סמוך לסוכתו, אינו חייב מדינא לשתות מים דוקא בסוכה, אלא שאם החמיר על עצמו, הרי זה משובח, אבל מדינא אינו צריך לשתות בסוכה, אע"פ שנמצא סמוך לסוכה. וכן נראה מסתימת דברי הראשונים הנ"ל. ולכאורה יש להוכיח כן מדברי הגמ' בסוכה הנ"ל, דמאי קאמר מעשה לסתור, והוצרך להעמיד מעשה דרבן גמליאל שעשה כן מתורת חומרא, הא הו"ל למימר דכיון שרבן גמליאל היה נשיא, ופשוט שלא היה שותה אפילו מים מחוץ לסוכה, א"כ היה חייב מדינא לאכול לשתות בסוכה אפילו מים, דתשבו כעין תדורו. אלא ודאי דאפילו בכה"ג שדרכו לשתות בבית, אינו חייב לשתות בסוכה. אולם יש לדחות, דכיון שדרך כל בני אדם שאינם מקפידים לשתות מים חוץ לביתם, א"כ גם מי שאין דרכו בכך, אינו חייב לשתות בסוכה, דבטלה דעתו אצל כל אדם, וכמש"כ כיוצא בזה הטור (סי' תרמ) וז"ל ונראה שאין כל אדם יכול לומר מצטער אני ליפטר, אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו. עכ"ל. וכן פסק הרמ"א (שם ס"ד). וע' בביאור

הלכה (שם ד"ה אלא). ולכן אע"פ שרבן גמליאל לא היה שותה אפילו מים מחוץ לביתו, מ"מ לא היה חייב לעשות כן בסוכה, כיון שדרך רוב בני אדם לשתות מים מחוץ לביתם. אולם ראיתי להגאון טורי זהב (שם סק"י) שהעיר על דברי הרמ"א הנ"ל, מהא דאיתא בסוכה (כט). דרב יוסף היה יושב בסוכה, ובאו קסמין על ידי הרוח, ואמר פנו לי מנאי מן הסוכה, ואמר לו אביי הא תנן משתסרח המקפה, השיב לו אנא דאנינא דעתאי כמי שתסרח המקפה דמי. הרי דאזלינן בתר דעת היחיד. וכתב די"ל דכל אניני הדעת שוים בזה, ולגבי ידיהו מקרי רבים, ולא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם. עכ"ד. וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם סי"א) ובמשנ"ב (שם ס"ק כט). וע' בשער הציון (שם ס"ק מג). וע"ע בברכ"י (שם סק"ד ד"ה ותו). וא"כ י"ל דה"נ כל בני אדם חשובים שוים בזה, דכיון שאין דרכם לשתות אפילו מים חוץ לסוכה, א"כ חייבים לשתות אפילו מים בסוכה, דתשבו כעין תדורו. ושוב מצאתי שכן כתב בס' מקראי קדש (סוכות ח"א ס' לב בהערות הררי קדש הע' 3) עפ"ד הט"ז הנ"ל. ע"ש. [וי"ל ע"ד]. וא"כ שוב קשה מה הוקשה להש"ס מעשה לסתור וכו', הא י"ל דדוקא רבן גמליאל וריב"ז שהיו נשיאים, היו חייבים מדינא לשתות אפילו מים בסוכה, כיון שאין דרכם לאכול ולשתות כלל חוץ לביתם, ומשא"כ שאר בני אדם שאוכלים ושותים עראי חוץ לביתם, אינם צריכים לאכול אכילת עראי בסוכה. וע"כ שאין חילוק בזה, ודלא כהגרש"ז הנ"ל. ואכתי צ"ע. ודו"ק.

ראיה מדברי הגמ' ומסתימת הראשונים דלא כהגרש"ז

(ו) ועוד יש מקום בראש להעיר מדברי הגמ' הנ"ל, דמאי קאמר מעשה לסתור, והוצרך להעמיד מעשה דרבן גמליאל שעשה כן מתורת חומרא, הא הו"ל למימר דבאמת מותר לאכול ולשתות עראי חוץ לסוכה, אלא דהיינו דוקא אם לא נמצא סמוך לסוכה, דבכה"ג אינו חייב לטרוח אחר סוכה, אבל אם נמצא סמוך לסוכה, חייב לאכול ולשתות בסוכה אפילו דרך עראי, דבעינן תשבו כעין תדורו, ומשו"ה קאמר רבן גמליאל העלום לסוכה, אע"פ שהיה זה אכילת עראי, דכיון שהיה סמוך לסוכה, היה חייב מדינא לאכול ולשתות בסוכה אפילו בדרך עראי. אלא ודאי שאפילו אם נמצא סמוך לסוכה, אינו חייב מדינא לאכול ולשתות דרך עראי בסוכה, וכמו שנראה מסתימת המשנה, ולכן הוקשה להש"ס דא"כ אמאי אמר רבן גמליאל להעלותם לסוכה, הא הוי אכילת עראי, ומשו"ה הוצרך התרצן לומר שעשה כן בתורת חומרא, אבל מעיקר הדין א"צ לאכול אכילת עראי בסוכה, ואפילו אם נמצא סמוך לסוכה. וכן נראה מסתימת דברי הראשונים ומרן בש"ע הנ"ל, שאפילו אם נמצא סמוך לסוכתו, אינו חייב מדינא לאכול ולשתות עראי בסוכה, אלא שאם יחמיר על עצמו, הרי זה משובח.

ראיה לדברי הגרש"ז מהא דאמרינן אוכל ושותה ומטייל בסוכה

(ז) ואמנם לכאורה יש להביא ראיה לדברי הגרש"ז הנ"ל, דהנה בגמ' שם (כח): איתא ת"ר תשבו כעין תדורו, מכאן אמרו כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי, כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה וכו'. ע"כ. ומשמע שגם לשתות חייב בסוכה. וקשה שהרי מדברי הגמ' שם (כו): הנ"ל, משמע דאין חיוב לשתות בסוכה רק מתורת חומרא, אבל מדינא אינו חייב לשתות בסוכה. וע"כ דהא דאמרינן שאינו אלא מתורת חומרא, היינו דוקא בכה"ג שלא נמצא סמוך לסוכה, ולכן אינו מחויב לטרוח כדי לשתות בסוכה. אבל אם נמצא סמוך לסוכה, חייב לשתות בסוכה אפילו מים, ולכן אמרינן אוכל ושותה בסוכה, והיינו בכה"ג שנמצא סמוך לסוכה. ואמנם האור זרוע (ס"ס שא) נסתפק אם שתיית קבע של יין מותרת חוץ לסוכה. ודעת הריטב"א שם (כה. ד"ה ומעשה), דאם שותה רביעית יין, חייב בסוכה. וכ"כ במחזור ויטרי (עמ' תיא), שהקובע עצמו על היין, אסור לשתות חוץ לסוכה. ע"ש. וכן מוכח מדברי הרמב"ם (פ"ו מסוכה ה"ו) שכתב וז"ל ומותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה וכו'. ע"כ. ומשמע שרק מים ופירות מותר לאכול חוץ לסוכה, אבל יין לא. וכ"כ המשנ"ב בביאור הלכה (שם ד"ה ויין) לדייק מדברי הרמב"ם. והוסיף דצ"ל דכמו שלענין פת לא חייבו אלא באכילת קבע, ולא באכילת עראי, ה"ה לענין יין, שרק אם קובע עליו חייב בסוכה. ע"ש. ולפי"ז י"ל דהא דאמרינן אוכל ושותה בסוכה, מיירי אשתיית יין בדרך קביעות, שחייב לשתות בסוכה. וא"כ אין ראיה לדברי הגאון רבי

שלמה זלמן הנ"ל. אולם הטור (סי' תרלט) כתב וז"ל וא"א הרא"ש ז"ל כתב דאפילו את"ל דפירי וגבינה בעי סוכה, היינו דוקא מי שקובע עליהן, אבל מי שאוכלן דרך עראי, ודאי אין צריכין סוכה, ושתיית יין נמי דרך עראי הוא. ומיהו כיון שאין דרך לקבוע עליהן, אפילו הקובע סעודתו עליהן, לא חשיב קבע, דל עדיף מאכילת עראי דפת שאינה צריכה סוכה. עכ"ל. ומבואר שאפילו אם קובע עצמו על היין, אינו חייב בסוכה. וכתב הב"ח (שם), שכן כתבו הרא"ש והמרדכי, ושכן נראה מדברי הר"ן. ע"ש. וכ"כ מרן בש"ע (שם ס"ב) וז"ל ומותר לשותות מים ויין ולאכול פירות (הגה. ואפילו קבע עליהן) חוץ לסוכה. ע"כ. ומבואר שמותר לשותות יין חוץ לסוכה, ואפילו אם קובע עליהם, וכמש"כ הרמ"א. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק יג) בדעת הרמ"א, ושכן מבואר בביאור הגר"א (שם). ע"ש. וכ"כ הגאון מאמר מרדכי (שם ס"ב) בדעת הרמ"א. ע"ש. ולפי"ז ליכא למימר דהא דאמרינן אוכל ושותה בסוכה, מיירי אשתיית יין, שהרי לדעת הראשונים ומרן והרמ"א הנ"ל, אפילו אם קובע עצמו על היין, אינו חייב בסוכה. וא"כ שוב מוכח כדברי הגרש"ז הנ"ל.

אם נמצא בתוך סעודת קבע, אפילו אכילת עראי חייב לאכול בסוכה

(ח) אולם באמת א"ז מוכרח, כי הנה בתשו' שואל ומשיב (רביעאה ח"ג סי' יא, דף יב רע"ג) כתב דאע"ג דקיי"ל אוכלין עראי חוץ לסוכה, היינו שאם אינו רוצה ללכת לסוכה ואוכל חוץ לסוכה, אמרינן דאינו מחויב לאכול בסוכה. אבל אם יושב בסוכה ואוכל דבר שחייב לאכול בסוכה, שוב אינו רשאי להניח הסוכה ולאכול חוץ לסוכה אפילו אכילת עראי, והיינו משום דכיון שכבר נקבע עליו חיוב הסוכה, מתחייב גם על אכילת עראי. עכ"ד. וכבר כתב כן המאירי בסוכה (כו: ד"ה המשנה החמישית), שאם אוכל ושותה, השתיה נגררת אחר האכילה, ולכן אם הוא אוכל אכילת קבע, אף השתיה היא בכלל קבע, וחייב לשותות בסוכה, ואם האכילה היא עראי, אף השתיה עראי, ואינו צריך לשותות בסוכה. ע"ש. וכ"כ הגאון מהר"י עייאש בס' לחם יהודה (דף לה ע"ד ד"ה ולפ"ז). וכ"כ בתשו' רבנו יוסף מסלוצק (סי' כב ד"ה אמנם). והובאו בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קמה). ע"ש. וכ"כ הגרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (סוכות ח"א ס"ס לא). ע"ש. וע"ע בש"ע הגר"ז (שם סוף סעיף יז). [ובתשובה אחרת כתבתי בזה. ואכמ"ל]. ומעתה יש לומר, דהא דאמרינן אוכל ושותה בסוכה, היינו שאם אוכל אכילת קבע, חייב גם לשותות בסוכה, אע"פ שהשתיה אינה קבע, והיינו משום שהשתיה היא חלק מהסעודה. אבל אם אינו אוכל, או שאוכל אכילת עראי, אינו חייב לשותות בסוכה, ומשו"ה אמרינן דהא דרבן גמליאל אמר להעלות לו הכותבות והדלי של מים לסוכה, היינו רק מתורת חומרא, דכיון שאינה אכילת קבע, א"כ גם לשותות אינו חייב בסוכה. וכ"כ המשנ"ב בשער הציון (שם ס"ק כט), דהא דאמרינן אוכלים ושותים בסוכה, היינו לאחר אכילתו בסוכה, שאז צריך לשותות בסוכה, כיון שהשתיה היא חלק מהסעודה. ע"ש. וא"כ שוב אין ראייה לדברי הגרש"ז הנ"ל. ולכן נראה, דכיון שמסתימת דברי הראשונים ומרן בש"ע הנ"ל, נראה שאפילו אם נמצא סמוך לסוכה, אינו חייב לשותות בתוך הסוכה, א"כ לדינא אין חילוק בזה, דמ"מ אינו חייב לשותות בסוכה, אלא שאם יחמיר על עצמו לשותות בסוכה אפילו מים, הרי זה משובח. וכן נראה דעת הגר"ח מבריסק, שאפילו אם נמצא סמוך לסוכה, אינו צריך להכנס לסוכה לשתיית מים, וכדמוכח ממעשה שהיה עם בנו הגר"ז. והובא בקובץ מוריה (תשרי התשע"ז, עמ' ריז). ע"ש. וכן שמעתי ממור"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק בראשית התשע"ז), שאין חילוק אם נמצא סמוך לסוכה או לא, דמ"מ אינו חייב מדינא לשותות בסוכה.

אם יש ראייה מדברי הגמ' דאפילו אם אינו שותה לצמא יש ענין להחמיר לשותות בסוכה

(ט) ומעתה הבא נבא לנ"ד, אם גם כשבוילע כדור עם מים, יש לעשותו בסוכה. והנה בברכות (מד:) איתא והשותה מים לצמא וכו', לאפוקי מאי, א"ר אידי בר אבין, לאפוקי למאן דחנקתיה אומצא. ע"כ. ומבואר שאם נתקעה לו עצם בגרון, ושותה מים כדי להעבירה, אינו מברך ע"ז. והיינו משום שאין הנאה במים אא"כ שותה לצמא, אבל אם שותה משום דחנקתיה אומצא, אין זה נחשב הנאה, וכמו שפירשו התו' שם (ד"ה דחנקתיה). וכן פסק מרן בש"ע (סי' רד ס"ז). ולפי"ז גם אדם ששותה

מים כדי לבלוע כדור, אינו מברך על שתיית המים, אא"כ הוא היה צמא למים. וא"כ י"ל דכיון שאין שתייה זו נחשבת הנאה, ומשו"ה אינו מברך עליה, א"כ אין שום ענין להחמיר לעשותה בסוכה, כיון שאינה בגדר שתייה לענין שיש להחמיר לעשותה דוקא בסוכה. [ואפילו אם למעשה נהנה מהמים, מ"מ כיון שאין כוונתו בשתייה כדי להנות, אינו בכלל שתייה. ורק אם שותה לצמאו, חשיב שתייה ומברך ע"ז. וכן מבואר בתשו' הלכות קטנות (ח"ב סי' רפב). ע"ש]. אולם יש לומר, דאע"פ שאין זה נחשב הנאה, מ"מ מכלל שתייה לא נפיק, וכיון שיש חומרא לשותות אפילו מים בסוכה, ה"נ יש להחמיר בזה. ולכאורה יש להביא ראיה לזה מדברי הגמ' בסוכה הנ"ל, דקאמר מעשה לסתור וכו', ולכאורה מאי קשיא ליה, הא י"ל דהא דאמרינן אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה, מיירי כשאינו שותה לצמאו, אלא שותה כדי להעביר אכילתו וכיוצא בזה, ומשו"ה אינו חייב בסוכה, כיון שאין זה נחשב שתייה. והא דרבן גמליאל אמר להעלותם לסוכה, מיירי כשהיה צמא למים, וא"כ חייב לשותות בסוכה, ולכן אמר להעלותם לסוכה. אלא ודאי שאין חילוק בין אם צמא למים ובין אם אינו צמא למים, דאף כשאינו צמא למים תורת שתייה איכא עליה. אולם זה אינו, כי קושית הגמ' לא היתה רק אהא דאמרינן שמותר לשותות עראי חוץ לסוכה, אלא גם אהא דאמרינן דאוכלין עראי חוץ לסוכה, ובזה אין חילוק בין אם הוא רעב או לא רעב.

ראיה שאפילו לדעת הראשונים דס"ל דא"צ להחמיר לשותות מים בסוכה, מ"מ היינו דוקא כשאנו צמא

(י) אמנם לכאורה יש להוכיח לאידך גיסא, כי הנה הבאנו לעיל בשם כמה ראשונים דס"ל דאין להחמיר לשותות מים בסוכה. והקשנו על דבריהם מדברי הירושלמי (פ"ב דסוכה ה"ה). וע"כ צריך לומר, דהא דס"ל להראשונים הנ"ל, שאין צריך להחמיר לשותות מים בסוכה, מיירי כשאנו צמא למים, דכיון שאנו מברך על שתייה זו, אינה נחשבת שתייה כלל, ומשו"ה אין מקום להחמיר לשותות בסוכה. אבל אם הוא צמא למים, דאז חייב לברך על שתייתו, יש להחמיר לשותות בסוכה אפילו מים. וא"כ לא קשיא עליהו מדברי הירושלמי, כיון דרב הונא היה צמא למים, ומשו"ה החמיר לא לשותות מחוץ לסוכה. ושוב ראיתי בתשו' שבט הקהתי (ח"ב סי' ריב) שכתב דמהרי"ל איירי בשותה מים שלא לצמאו, דאז אינו מברך על שתייתו, כי אין זה נחשב שתייה. אבל בשותה מים לצמאו, ודאי מודה המהרי"ל דיש להחמיר לשותות בסוכה, ולכן ר"ג החמיר לשותות את המים בסוכה, כיון שהיה צמא. וכן הא דאיתא בירושלמי (הנ"ל), דרב הונא לא רצה לשותות חוץ לסוכה, מיירי כשהיה צמא. עכת"ד. ולפי"ז נמצא שאם אינו צמא למים, אין להחמיר כלל לשותות בסוכה, כיון שאינה בגדר שתייה כלל. אולם מסתימת דברי המהרי"ל ושאר הראשונים הנ"ל נראה, דאפילו אם צמא למים, אין להחמיר לשותות בסוכה. וכן נראה מדברי מרן החיד"א בברכ"י (סי' תרלט סק"ו), שהבין כן בדעת הראשונים הנ"ל. ע"ש. ושוב קשיא עליהו מדברי הירושלמי הנ"ל. וע"ע. ומ"מ יש לומר כן בדעת הראשונים ומרן הש"ע הנ"ל, דהא דיש להחמיר לשותות אפילו מים בסוכה, היינו דוקא כשהוא צמא, אבל אם אינו שותה לצמאו, וכגון ששותה כדי לבלוע כדור, אינו חייב לשותות בסוכה, דכשם שאינו נחשב הנאה לענין ברכה, ה"נ אין חיוב לשותותו בסוכה.

אם לדעת הרמב"ם מותר לשותות מים קודם קידוש כשאנו צמא

(יא) והנה הרמב"ם (פכ"ט משבת ה"ה) כתב וז"ל אסור לאדם לאכול או לשותות יין משקדש היום עד שיקדש. עכ"ל. וכתב הרב המגיד (שם), דמשמע מדברי הרמב"ם, דלשותות מים מותר קודם קידוש, כמו שמותר לפני הבדלה. והביא דברי הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' רסד) שכתב שאסור לשותות אפילו מים קודם קידוש, והביא לזה ראיה מדברי הירושלמי. וסיים הרב המגיד, שכן נהגו. ע"ש. וכונתו להא דאיתא בירושלמי בפסחים (ר"פ ערבי פסחים), דר' יודן נשיאה סחה וצחא (רחץ סמוך למנחה בערב פסח, והוא צמא לשותות. קרבן העדה), שאל לר' מנא בגין דאתא צחי מהו נישתי (בשביל שבא לו הצמא מהו שישתה. קרבן העדה), א"ל תני ר' חייא אסור לאדם לטעום כלום עד שתחשך (משמע דאפילו שתייה אסורה. קרבן העדה). ע"כ. ומבואר שאסור לשותות אפילו מים קודם קידוש. ומזה יש לתמוה על הרמב"ם, שפסק נגד דברי הירושלמי, במקום שאין ראיה לדבריו מדברי הבבלי. ואמנם י"ל

דכיון שאמרו כן לענין הבדלה, א"כ ה"ה לענין קידוש, וכמש"כ הרב המגיד הנ"ל. אולם י"ל דכיון דס"ס לא מפורש כן בבבלי לענין קידוש, ובירושלמי מפורש שאסור, א"כ היה לו לפסוק כדברי הירושלמי, דאין ספק מוציא מידי ודאי. [ואמנם מרן בב"י (סי' רע"ד ואסור) הביא דברי הרב המגיד הנ"ל, וכתב דיש לפרש דמה שכתב הרמב"ם לשתות מים מותר, לא קאי אקידוש אלא אהבדלה לחודה. ע"כ. ויש להביא סיוע לדבריו, דאל"כ יקשה על הרמב"ם מדברי הירושלמי הנ"ל. אולם לכאורה דבריו תמוהים, כי הרב המגיד לא דייק כן ממש"כ הרמב"ם בסוף דבריו, דלשתות מים מותר, אלא ממה שכתב הרמב"ם בתחילת דבריו, שאסור לאכול או לשתות יין וכו', ומשמע דדוקא יין אסור לשתות, אבל מים מותר. וצ"ע]. אמנם יש לומר, דמה שכתב הרמב"ם שאסור לאכול או לשתות יין קודם קידוש, ומשמע דמים מותר, כוונתו לומר שאסור לאכול או לשתות יין אפילו אם אינו צמא או רעב, דאף בכה"ג חשיב אכילה ושתיה, ואסור קודם קידוש. אבל במים יש חילוק אם הוא צמא או לא, דאם אינו צמא, מותר לשתות קודם קידוש, כיון שאינו נחשב שתיה, שהרי אינו מברך בכה"ג, אבל אם הוא צמא, אסור לשתות קודם קידוש אפילו מים. וא"כ לא קשה עליו מדברי הירושלמי, דהתם מיירי שהיה צמא למים, ובזה י"ל שגם הרמב"ם מודה שאסור לשתות קודם קידוש. ושוב ראיתי בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קט) שכתב כן בשוב דעת הרמב"ם הנ"ל. ע"ש. אבל מסתימת דברי הרב המגיד בדעת הרמב"ם, נראה שאין חילוק בזה. וע' להגאון מהר"י טייב בס' ערך השלחן (סי' רע"א סק"ב) שהביא הוכחת הרשב"א בתשובה מדברי הירושלמי הנ"ל, וכתב דיש לדחות דרב מנא ס"ל כדעת רב הונא בפסחים (ק"ה), שאסור לשתות מים קודם הבדלה, ולכן גם לפני קידוש אסור לשתות אפילו מים. אבל לדין דקיי"ל שמותר לשתות מים קודם הבדלה, ה"ה שמותר לשתות מים לפני קידוש. עכת"ד.

מותר לשתות מים קודם קידוש כדי לבלוע כדור

(יב) והן הלום ראיתי בתשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' יח) שנשאל בדין אשה שהדליקה נרות שבת, ואח"כ נזכרה שצריכה לקחת איזה כדור לרפואה, אם מותרת לשתות קצת מים או שאר משקים קודם קידוש, או שצריכה לעשות קודם קידוש, כיון שקיבלה שבת בהדלקה. והסכים לדברי הרב השואל, שיש חילוק בין מים לשאר משקים, דאם שותה מים לצמאו מברך, אבל אם אינו לצמאו אינו מברך, ולכן אם שותה את המים רק כדי להבליע את הכדור, לא מקרי הנאה, ומותר לשתות את המים קודם קידוש, כמו שאינה מברכת ע"ז. אבל בשאר משקים שחייב לברך גם אם לא נהנה, אסור לשתות קודם קידוש. והביא לזה סיוע מדברי המג"א (סי' רע"א סק"ה). ועוד האריך בזה. ע"ש. גם בתשו' שרגא המאיר (ח"ו סי' קכד) כתב שמותר לשתות מים קודם קידוש כדי להעביר את בליעת הכדור, כיון שאינה רוצה לשתות את המים אלא כדי להעביר את הכדור, וכמש"כ כיוצא בזה המג"א (שם), שמותר לרחוץ פיו קודם קידוש, כיון שאינו מתכוין להנאת טעימה. וה"נ אינו מתכוין להנאת טעימה, רק לדחוף את הכדור. עכת"ד. וכ"כ בתשו' ויען יוסף (ח"א סי' קז). ע"ש. וכן השיב לי הגאון הנאמן שליט"א, שבעת הצורך מותר. וכן ראיתי בתשו' רבבות אפרים (ח"ו סי' קלט) שנשאל אם מותר לבלוע כדור עם מים קודם קידוש, וכתב להקל בזה, והביא כמה רבנים שהסכימו עמו בזה. ע"ש. וכ"כ בתשו' אז נדברו (ח"ב סי' א) ובס' שמירת שבת כהלכתה (פרק נב ס"ג) ובס' נשמת שבת (ח"ב סי' ט). ע"ש. וכן השיבני מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, שאם מוכרח לבלוע כדור, מותר לעשות כן עם מים קודם הקידוש בלילה או ביום. ואמנם הפמ"ג (שם בא"א סק"ה) כתב דמשמע מדברי המג"א הנ"ל, שאם טועם ופולט אסור, כיון שנהנה, דדמיא לתענית ציבור, שאסור לטעום ולפלוט, וכמש"כ הרמ"א (סי' תקס"ז ס"א). ע"ש. וע"ע במחצית השקל (סי' רע"א סק"ה). אולם פשוט דהיינו דוקא בשאר משקים, שיש לו הנאה גם אם טועם ופולט, אבל שתיית מים כדי לבלוע כדור, שאין בזה הנאה כלל, מותר קודם קידוש, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. ומעתה ה"נ בנ"ד, אין להחמיר לבלוע הכדור עם המים

^א ולפי האמור נראה, דאף לענין איסור אכילה ושתיה קודם שיתן לבהמתו, מותר לבלוע כדור עם מים קודם שיתן מאכל לבהמתו. ולא מיבעיא לדעת הסוברים שאין איסור קודם שיתן לבהמתו אלא באכילה ולא בטעימה גרידא, וכמש"כ הט"ז (סי' קס"ז סק"ז). וכ"כ הא"ר (שם סק"ח) והגאון רבי זלמן (שם סק"ט). ע"ש. דלפי שיטתם פשוט שמותר לבלוע כדור עם מים קודם שיתן מאכל לבהמתו. אלא אפילו לדעת המג"א (שם סק"ח),

בסוכה, כיון שאינה נחשבת הנאה כלל, שהרי אינו מתכוין לשתייה. ועוד נראה לפע"ד, שאפילו מי שנמצא באמצע הסעודה, שחייב מדינא לשתות בסוכה אפילו מים, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, מ"מ אם רוצה לבלוע כדור עם מעט מים, אינו חייב בסוכה, דכיון שאין לו הנאה מזה, שהרי שותה את המים רק כדי להבליע את הכדור, א"כ אינו בגדר שתיה כלל, ואינו חייב בסוכה. ועוד דכיון שהטעם שבאמצע הסעודה אסור לשתות אפילו מים מחוץ לסוכה, היינו משום שכל אכילה ושתיה שבאמצע הסעודה הרי היא חלק מהסעודה, וכמבואר בדברי האחרונים הנ"ל, א"כ היינו דוקא שתיה שיש לה שייכות לסעודה. ומשא"כ כששותה מים לצורך בליעת הכדור, ודאי אינו חלק מהסעודה, ולכן נראה שאין צריך לשתותם דוקא בסוכה. וכן שמעתי ממו"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק חוה"מ סוכות התשע"ז).

(ג) המורם מכל האמור שמותר לכתחילה לבלוע כדור עם מים חוץ לסוכה, אם אינו צמא, ואפילו מי שמחמיר לא לשתות אפילו מים חוץ לסוכה, אינו צריך להחמיר בזה. וכן אם נמצא באמצע הסעודה, ורוצה לבלוע כדור עם מעט מים, אינו צריך ללכת לסוכה. וכן מותר לבלוע כדור עם מעט מים קודם קידוש, או קודם שיתן מאכל לבהמתו, אם אינו צמא. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן ד

בדין אדם שיודע שיבוא לו צער באמצע השינה אם פטור כבר מעתה מדין מצטער

בס"ד. יום שלישי כ' תשרי. 'ואכלת ושבעת וברכת' לפ"ק.

ראיתי ונתון אל לבי לברר הדין באדם שיודע שתוך כדי השינה יהיה בגדר מצטער שפטור מן הסוכה, וכגון שיודע שאחר איזה זמן אחר שילך לישן, יהיה חם מאד, באופן שיהיה פטור מן הסוכה, או שירדו גשמים, או שיהיה רעש בסוכה וכיוצא בזה, ומחמת כן לא יוכל לישן בסוכה, אם רשאי לישן מתחילה מחוץ לסוכה, או שחייב לישן בסוכה, ובשעה שיהיה מצטער יצא מן הסוכה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

שגם טעימה היא בכלל האיסור, וכמש"כ הפמ"ג (שם בא"א ס"ק יח) בדעתו. וכ"כ בתשו' שאילת יעב"ץ (ח"א ס"ס יז), שגם טעימה בכלל האיסור. [וע' בס' מור וקציעה שם. וצ"ע]. וכן יש להוכיח מדברי הרמ"א (שם ס"ו). וע' בביאור הלכה (שם ד"ה ומ"מ). ודו"ק. וכ"כ בתשו' שבות יעקב (ח"ג סי' יג) ובתשו' כתב סופר (או"ח סי' לב). ע"ש. וכן פסק המשנ"ב (שם סק"מ). ע"ש. מ"מ מותר לבלוע כדור עם מים קודם שיתן מאכל לבהמתו, כיון שאין זה נחשב שתיה כלל, שהרי אינו עושה כן אלא כדי להבליע את הכדור. ואמנם פשוט שביזה"כ אסור לשתות מים אפילו אם אינו צמא, ולכן גם אסור לשתות מעט מים כדי לבלוע כדור, וכמבואר בפוסקים. וע' בשד"ח (מערכת יוה"כ סי' ג אות ח). וע"ע בתשו' יביע אומר (ח"ב או"ח סי' לא). מ"מ שאני התם דבעינני תליא מילתא, וכיון שאם שותה מים אינו מעונה, הרי הוא בכלל איסור אכילה ושתיה. ומשא"כ בנ"ד. וע' בתשו' אז נדברו (ח"ב סי' א). ולפי האמור יש להשיב על דבריו. [ובשאר צומות יש להקל לבלוע כדור אפילו עם מים, וכמש"כ בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' ל). ע"ש. וכ"כ בס' נשמת אברהם (מהדו"ב ח"א סי' תקנ"ד אות ז) בשם הגרש"ז אויערבאך. ע"ש]. ובזה ניחא מה שכתב מרן בש"ע (סי' תקס"ז ס"ג) וז"ל מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בתענית צבור, לא כשר למעבד הכי, אבל בתענית יחיד שרי כיון שפולט, ואפילו יש במים שרוחץ יותר מרביעית. עכ"ל. והוא מדברי התרומת הדשן (סי' קנח), וכפי שהערה מקורו בב"י (שם). וכתב המגן אברהם (שם סק"ו), דמה שכתב מרן דלא כשר לרחוץ פיו בתענית צבור, היינו ביותר מרביעית, אבל בפחות מרביעית שרי. ע"ש. וע"ע במאמ"ר (שם סק"ב ד"ה ולי) ובפמ"ג (שם בא"א סק"ו) ובמחצית השקל (שם) ובס' תורת חיים (סופר שם סק"י). וע' להגאון מהר"ש קלוגר בס' החיים (שם). ובתשובה אחרת כתבתי בזה. וקשה היאך התיר מרן לרחוץ פיו בפחות מרביעית, הא יש לחוש שמא יבלע מהמים בגורנו. וע' בס' חזון עובדיה (ארבע תעניות עמ' כח). אמנם לפי האמור י"ל, דכיון שאפילו אם יבלע מהמים, מ"מ לא היתה כוונתו כלל לשתיה, שהרי לא נתכוין אלא לשטוף את פיו, א"כ אפילו אם יבלע מהמים, לא עבר איסור בזה, ומשו"ה לא חיישנן שמא יבלע מהמים.

אם יש ראייה מדין אדם שצריך לישן בבית כדי להרגיע את בנו התינוק

(א) **כתב הארחות חיים** (הלכות סוכה סי' לב) וז"ל וכן משמשי חולה אינן פטורין רק בעת שצריכין לו. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרמ"ג). וכתב בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קצח), דמי שצריך לעמוד כמה פעמים בלילה בשביל להשתיק תינוק שבוכה, באופן שאשתו חולה וכדומה, וא"א להשתיקו ע"י אשתו, ולכן צריך לישן בבית ולא בסוכה, רשאי לישן בבית, דכיון שהתינוק בוכה הרי הוא כחולה, וכמבואר בתו' בשבת (קמב. ד"ה ונשדינהו), שאם התינוק בוכה דינו כחולה קצת. וא"כ כיון שאפילו חולה קצת, משמשו פטורים מן הסוכה, וכמבואר בש"ע (שם), א"כ ה"ה שמותר לישן חוץ לסוכה כדי להשתיק את התינוק מבכיו, כיון שבשעת הבכיה הרי הוא כחולה שפטור מן הסוכה. וכ"כ הגאון חות יאיר בס' מקור חיים (שם ד"ה חולים ומשמייהם) וז"ל ה"ה תינוק שצריכים תמיד לנדנדו בעריסתו, גם המשמשו בזה פטור, ולעולם טוב בנשים זה. עכ"ל. ואע"פ שהמשמשים אינם פטורים אלא בשעה שהחולה צריך להם, וכמו שפסק מרן בש"ע הנ"ל, והרי בזה בשעה שהולך לישן אין הקטן צריך לו, מ"מ פטור מן הסוכה, כיון שאם ישן בסוכה לא יוכל אח"כ לשמש את החולה, שהרי לא ישמע קול בכיו. והא דמשמשים מחויבים בשעה שאין החולה צריך להם, היינו אם ע"י שמקיים מצות סוכה לא ימנע את עצמו מלשמשו בשעה שהחולה צריך לו, אבל אם ע"י זה שיקיים מצות סוכה, ימנע מלשמשו אח"כ, כגון שאם ילך לישן בסוכה, לא יוכל אח"כ לשמש את החולה בעת שצריך לו, ודאי אינו חייב בסוכה. עכ"ל. וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' ר). ע"ש. ולכאורה יש ללמוד מזה לנידון שלנו, דאע"פ שבשעה שהולך לישן אכתי אינו מצטער, מ"מ כיון שבמהלך שינתו יהא פטור מן הסוכה משום מצטער, רשאי לישן מתחילה חוץ לסוכה. אולם פשוט שאין הנידון דומה לראיה כלל, דשאני התם שבשעה שהוא נמצא בסוכה, אינו יכול לטפל בתינוק, כיון שלא ידע כלל שהוא בוכה, ולכן יש לפטרו מתחילה כדי שיוכל להרגיע את התינוק אם יבכה במהלך הלילה. ומשא"כ בנ"ד, הרי יכול להתחיל לישן מחוץ לסוכה, ובשעה שיהיה בגדר מצטער ילך וישוב לביתו, וא"כ אין להתיר לו לישן מתחילה חוץ לסוכה.

בדין אדם שאין לו מקום להשאיר את הכרים והכסתות בסוכה

(ב) **ואמנם לכאורה יש להביא ראייה ממש"כ המשנ"ב בביאור הלכה** (סי' תרמ"ד ד"ה מפני הרוח) בשם הלבוש, שבמקומות הקרים שפטור מלישב בסוכה מפני הצינה, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ב), אפילו אם יש לו כרים וכסתות להנצל מן הצינה, ג"כ יש להקל, כיון שאין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם לשם ולמחר לפנותם, אא"כ יש לו מקום להניחם שם כל ימי החג. וכתב שכן מוכח מדברי המג"א (שם סק"ז), דבאופן זה לא נוכל לפטור מחמת הטעם דצינה. ע"ש. [וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם ס"ח) וז"ל במקומות הקרים שיש צער לישן בסוכה מחמת הקור, ואין לו כרים וכסתות כראוי, א"צ לישן בסוכה, ואפילו יש לו כרים וכסתות, אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג, בעינן שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת אכילה, ולחזור להכניסן בעת השינה, והיא טרחה יתירה בענין שאם היה לו טירחה כזו לישן בביתו לא היה ישן בביתו, א"צ לישן בסוכה, שכל המצטער בישיבת הסוכה פטור מישיבתה. עכ"ל]. ומוכח דאע"פ שבשעה שהולך לישן בסוכה, יש לו כרים וכסתות, ואי אפשר לפטור משום שהוא מצטער מן הצינה, מ"מ כיון שצריך אח"כ להחזיר את הכרים והכסתות לביתו, ויש לו טורח בדבר, פטור מן הסוכה. וא"כ ה"נ אע"פ שבשעה שהולך לישן אכתי אינו מצטער, מ"מ כיון שאח"כ יהיה בגדר מצטער לישן בסוכה, רשאי לישן מתחילה חוץ לסוכה. עכ"ל. והעירני לזה הגאון רבי צבי כהן שליט"א (מח"ס טבילת כלים ושאר ספרים). אולם לכאורה יש לדחות, דשאני התם שבאמת היה צריך להפטר מן הסוכה מחמת הצינה, אלא שיש לו תקנה ע"י שיביא לשם כרים וכסתות, ולכן אמרינן דדוקא אם יש לו מקום להניחם בסוכה, צריך להניחם שם, אבל אם אין לו מקום להניחם שם, ויש לו טורח להחזירם לביתו, אינו חייב לישן בסוכה. ומשא"כ בנ"ד, הרי בשעה שהולך לישן אין לו שום פטור של מצטער, וא"כ י"ל שחייב לישן בסוכה עד שיהיה בגדר מצטער, ואז יצא מן הסוכה.

כמה ראיות שאין פטור של מצטער קודם שהגיע הצער

(ג) וכן יש להוכיח מהא דתנן בסוכה (כח:) ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ה). ומוכח דאע"פ שיודע שעוד מעט יתקלקל התבשיל, מ"מ אינו רשאי לצאת לאכול מן הסוכה עד שירדו גשמים בשיעור שיתקלקל התבשיל. וכן מצאתי בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קצט) שעלה ונסתפק בנ"ד, והביא ראיה מדברי הש"ע הנ"ל. ע"ש. ואמנם לכאורה יש לדחות, דשאני התם שאין זה צער כל כך להמתין עד שירדו גשמים בשיעור שיתקלקל התבשיל, ואז לעלות לביתו, ומשו"ה אינו רשאי לפנות עד שתסרח המקפה. ומשא"כ לענין שינה, הרי זה צער גדול להפסיק בשינתו מחמת הגשמים כדי לעלות לביתו, וא"כ יש לפטרו מתחילה משום מצטער. אולם י"ל דאע"פ שאח"כ יהיה לו צער לקום משינתו ללכת לישן בביתו, מ"מ אין לפטרו משום כך, וכדמוכח מהא דאיתא בסוכה (כט.) היה ישן בסוכה וירדו גשמים, וירד לביתו, ופסקו הגשמים, אין מטריחים אותו לעלות לסוכה עד שיעור ויעלה עמוד השחר. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ז). ומבואר שאם ניעור אחר עמוד השחר, חייב ללכת לישן בסוכה. ומוכח דאע"פ שיש לו צער בדבר לעזוב את ביתו כדי ללכת לישן בסוכה, מ"מ חייב ללכת לישן בסוכה. ובפרט לפמש"כ רבינו מנוח (פ"ו מסוכה ה"י) בדעת הרמב"ם (שם), שאם לא הקיץ משנתו ועלה עמוד השחר, מטריחים אותו עד שיעור משנתו. וכ"כ הגאון מהר"י עייאש בס' לחם יהודה (דף לו ע"ג) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' רג). וא"כ ה"נ אע"פ שאח"כ יהיה לו צער בדבר ללכת לישן בביתו, אין לפטרו משום כך מתחילה, כיון שצער זה אינו מעצם הישיבה בסוכה, אלא מעזיבת ביתו באמצע השינה כדי לישן בסוכה, ומשו"ה אינו נפטר משום מצטער. [ויש לפלפל בזה]. וכן יש להוכיח ממש"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ז) וז"ל מי שהוא ישן בסוכה וירדו גשמים, אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל, דבגשמים מועטים הוי צער לישן שם ויוכל לצאת. עכ"ל. וע' בס' לחם יהודה (דף לו ע"ב) ובט"ז (שם ס"ק טז) ובאשל אברהם (מבוטשאטש שם). ולכאורה אמאי לא כתב חידוש יותר גדול, שאפילו אם עדיין לא ירדו גשמים כלל, אלא רק רואה שהשמים מתקשים בעבים ועומד לרדת גשם, רשאי לישן חוץ לסוכה. אלא ודאי שאינו רשאי לישן חוץ לסוכה אא"כ יורדים גשמים ממש, אבל אם רק יודע שעומד לרדת גשם, אינו פטור מן הסוכה.

נראה דכיון שיודע שיבא לו צער באמצע השינה הרי הוא מצטער כבר מעתה

(ד) אולם יש מקום בראש לומר, דכיון שיודע שבעוד כמה זמן יצטרך לקום משינתו כדי להמשיך לישן במקום אחר, א"כ יתקשה להרדם, ונמצא שיש לו צער כבר עתה, ופטור מן הסוכה. וכן שמעתי מידידנו הרב הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א (מח"ס ברכת יהודה). וכן יש להוכיח מדברי רב האי גאון בתשובה כת"י, שהובאה בברכ"י (סי' תרלט סק"א), שכתב וז"ל שאלת אחים או שותפים שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה, ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכולם. והשיב לענין אכילה יכול כ"א לבדו לאכול זה אחר זה, אבל לענין שינה, זה ישן לילה אחת וזה ישן לילה אחת, ואם חביבה עליהם המצוה, תבא עליהם ברכה אם זה ישן מקצת הלילה, וזה ישן מקצת הלילה. ע"כ. ומבואר שאינם חייבים מדינא לחלק כל לילה שינתם בסוכה. וקשה אמאי אינם מחויבים לעשות כן, אלא רק אם חביבה עליהם המצוה. אלא ודאי דכיון שיודע שבאמצע שינתו יהיה צריך לקום משינתו, ולפנות מקומו לאחיו או שותפו, א"כ הרי הוא מצטער, ואע"פ שעתה עדיין אינו מצטער, מ"מ אינו חייב לישן בסוכה. [ויש לפלפל בזה]. ואע"פ שאין אדם יכול לומר מצטער אני אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו, וכמש"כ הטור (סי' תרמ). וכ"כ הרמ"א (שם ס"ב). וע' בביאור הלכה (שם ד"ה אלא). מ"מ כמדומה שדרך בני אדם להצטער בזה. ובפרט אם הוא מאניני הדעת, שהרי ודאי דרך אניני הדעת להצטער בזה, וא"כ יש לפטרו משום מצטער אפילו אם אין דרך סתם בני אדם להצטער בזה, וכמש"כ הב"ח (שם). וכ"כ הגאון טורי זהב (שם סק"ו). ע"ש. וע"ע במג"א (שם סק"ט) ובביאור הלכה (שם).

אם אומרים בזה דאיבעי ליה ליתובי דעתיה

(ה) ואמנם יש מקום בראש לומר, שאין לפטרו משום צער זה, כיון דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, וכדאיתא בסוכה (כה:) וא"ר אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בסוכה, פשיטא, מהו דתימא הואיל ואמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, הא נמי מצטער הוא, קמ"ל הני מילי צערא דממילא, אבל הכא איהו דקא מצער נפשיה, איבעי ליה ליתובי דעתיה. ע"כ. וא"כ ה"נ יש לומר, דכיון שאינו צער ממש, אלא מחמת העתיד לבא עליו, אמרינן דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, ואינו נפטר מן הסוכה. אולם נראה, דשאני התם שהצער הוא מחמת דבר שהיה כבר, ובזה אמרינן דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. ומשא"כ בנ"ד, שהוא צער מחמת העתיד לבא עליו, דזה שפיר מקרי צער, כי דרך כל אדם לדאוג מחמת צרה שעתידה לבא עליו, וא"כ י"ל דשפיר חשיב מצטער כבר משעה שהולך לישן. ויש להביא ראיה לזה מדברי הרמ"א (סי' תרמ"ס"ד) שכתב וז"ל ואם עשה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו. עכ"ל. ומבואר שאם אדם מתיירא מלסטים או מגנבים בשעה שהוא בסוכה, הרי הוא פטור מן הסוכה. ומוכח דאע"פ שבשעה זו עדיין לא באו גנבים או לסטים, ואינו אלא מתיירא מפני העתיד לבא עליו, מ"מ פטור מן הסוכה משום מצטער, ולא אמרינן דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. וא"כ ה"נ כיון שהוא עתיד להצטער במהלך שינתו, שפיר מקרי מצטער כבר מעתה, ולא אמרינן דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. ואמנם ראיתי בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קצט) שכתב שאין ראיה מדברי הרמ"א הנ"ל, דשאני התם שאם ילך לישן בסוכה, ע"כ יוזק מהגנבים, ומשא"כ בזה לא יוזק מהגשם, דתכף כשיתחילו הגשמים יחזור לביתו. ע"ש. אולם לכאורה אין זה מוכרח, דה"נ בשעה שירדו גשמים יהיה לו צער לשוב לביתו, ולכן מתחילה יש לו צער שיצטרך להפסיק באמצע שינתו כדי לשוב לביתו.

בדברי הריטב"א מפורש שאם עומדים לרדת גשמים אוכל חוץ לסוכה

(ו) ושוב מצאתי בחידושי הריטב"א בסוכה (כט:), אהא דאמרינן התם היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד, אין מטריחים אותו לעלות, שכתב וז"ל ומינה שאם לא היה אוכל עדיין וראה גשמים באין וגשמים מתקדרים בעבים, שאוכל חוץ לסוכה, ואין מטריחים אותו לעלות עד שיגמור כל סעודתו. עכ"ל. ומבואר שאפילו אם לא התחילו גשמים לרדת, מ"מ כיון שרואה את השמים מתקדרים בעבים, ועוד מעט ירדו גשמים, אוכל חוץ לסוכה, ואין מטריחים אותו לעלות עד שיגמור כל סעודתו. וכן ראיתי להגאון בכורי יעקב (סי' תרלט סק"ל) שכתב שמדברי הריטב"א משמע שאפילו אם לא יורד גשם עדיין, אלא רק רואה שגשם ודאי ממשמש ובא, אינו חייב בסוכה. עכ"ד. וע' בתשו' דברי שלום (מזרחי ח"ה סי' כז). וי"ל ע"ד. ואמנם לכאורה יש להעיר על דברי הריטב"א, מהא דתנן התם (כה:): ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה. ומבואר שקודם לשיעור זה, אינו רשאי לאכול חוץ לסוכה. וקשה דא"כ היאך מותר לו לאכול חוץ לסוכה אם רואה שהשמים מתקדרים בעבים, הרי יתכן שהגשמים לא ירדו בשיעור שתסרח המקפה, וא"כ היאך רשאי לאכול מתחילה חוץ לסוכה. וכי תימא דכל שיורדים גשמים, מסתמא ירדו בשיעור שתסרח המקפה, ולכן מותר לו מתחילה לאכול חוץ לסוכה, כיון שיודע שעוד מעט ירדו גשמים בשיעור שתסרח המקפה. זה אינו, דא"כ אמאי לא התירו לפנות אלא משתסרח המקפה, הרי לדעת הריטב"א הנ"ל, כל שרואה גשמים ממשמשים ובאים, מותר לו לצאת לאכול חוץ לסוכה, וא"כ אמאי צריך להשאר לאכול בסוכה עד שירדו גשמים בשיעור שתסרח המקפה, הרי עד מעט ירדו גשמים בשיעור זה, וא"כ יהיה מותר לו אפילו קודם לכן לצאת לאכול חוץ לסוכה. ונראה דס"ל כדעת הר"ן שם (יג. מדפי הרי"ף ד"ה משתסרח) שכתב וז"ל ונ"ל מדנקט כי האי גוונא, דוקא כשהתחיל לאכול הוא דאינו מותר לפנות אלא משתסרח המקפה, כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא, אבל לא התחיל להכנס בה, כל שמצטער מחמת גשמים פטור, כי היכי דשרי משום באקי וסירחא דגרגושתא וכו', זהו דעתי, אבל

למעשה איני סומך על סברתי אחר שאין בזה ראייה ברורה. עכ"ל. והובא בב"י (ס"ס תרלט). וע' בתשו' הרדב"ז (סי' ב' אלפים שכ). ומבואר שאם לא התחיל לאכול בסוכה, מותר לצאת לאכול חוץ לסוכה אפילו אם לא ירדו אלא מעט גשמים, כיון שהוא מצטער לישב שם. וה"נ ס"ל להריטב"א, ולכן ס"ל דאפילו אם לא ירדו אח"כ גשמים בשיעור שתסרח המקפה, מ"מ כיון שודאי ירדו גשמים, מותר לו לצאת לאכול מתחילה חוץ לסוכה, ומשא"כ אם כבר התחיל לאכול, אינו רשאי לצאת מן הסוכה עד שירדו גשמים בשיעור שתסרח המקפה, כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא.

אם דברי הריטב"א מוסכמים להלכה

(ז) וחזי הוית להגאון מהרש"ם בס' דעת תורה (סי' תרלט ס"ה) שהביא דברי הריטב"א הנ"ל, וכתב וז"ל והוא נגד הפוסקים, וצ"ע לענין ברכת לישב בסוכה בכה"ג. עכ"ל. וכ"כ בתשו' שבט הלוי (ח"ז סי' קצא אות ב), שמדברי הבכורי יעקב (שם) שכתב דכל זמן שלא ירדו גשמים במקום הימצאו, אוכל בסוכה ורשאי לברך, משמע שאין הלכה כדברי הריטב"א. ע"ש. וכן העלה בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קצט), שאפילו אם משער שבאמצע שינתו ירד גשם, מ"מ חייב לישן בסוכה כל זמן שלא ירדו גשמים. וכ"כ עוד (ח"ג סי' קצב) בשם מופת הדור הגרי"ש אלישיב. וכ"כ בס' אשרי האיש (ח"ג פכ"ו אות ל) בשם הגאון הנ"ל. וכ"כ בס' פסקי תשובות (סי' תרלט אות יד), שאין היתר לצאת מהסוכה כל זמן שאין גשמים יורדים ממש. ע"ש. וכן שמעתי מהגאון הנאמ"ן שליט"א (יום שני כ"ו תשרי התשע"ח), דכיון שאינו יכול לדעת בודאות שירד גשם, או שיבא לו איזה צער אחר, אינו רשאי לישן חוץ לסוכה, אא"כ מרגיש שיורד טיפות, דבזה רשאי לישן חוץ לסוכה. עכת"ד. וכן שמעתי ממור"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל שמחת תורה התשע"ח). [ולא זכרו דברי הריטב"א הנ"ל]. וכן שמעתי ממוריניו הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א, שאין הלכה כדברי הריטב"א הנ"ל, ולכן חייב לישן בסוכה עד שיהיה בגדר מצטער ממש. אולם לכאורה נראה, דכיון שלא מצינו שום אחד מהפוסקים שיאמר בפירוש שאינו נפטר מן הסוכה בכה"ג, אין לנו אלא דברי הריטב"א. ועכ"פ יש להקל אם יודע בודאות שיהיה לו צער במהלך שינתו בסוכה. ומה שכתב הגאון מהרש"ם בס' דעת תורה הנ"ל, שדברי הריטב"א הם נגד הפוסקים. הנה לכאורה נראה שכוונתו לדברי מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ה) שכתב וז"ל ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית, מאימתי מותר לפנות, משירדו לתוך הסוכה טיפות שאם יפלו לתוך התבשיל יפסל, אפילו תבשיל של פול. עכ"ל. ומשמע שדוקא אם התחילו לרדת גשמים בשיעור כזה שיתקלקל התבשיל, רשאי לצאת לאכול חוץ לסוכה, אבל אם לא ירדו גשמים בשיעור זה, א"כ אפילו אם רואה שהתחילו לרדת גשמים, וכ"ש אם רק רואה שמים מתקדרים בעבים, אינו רשאי לצאת לאכול חוץ לסוכה. אולם אין זה מוכרח, כי יש לדחות לפי דברי הר"ן הנ"ל, דדוקא כשהתחיל לאכול אינו רשאי לצאת עד שתסרח המקפה, כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא, אבל אם לא התחיל לאכול, כל שמצטער מחמת גשמים פטור. וה"נ יש לומר בדעת מרן הש"ע, ולכן אינו רשאי לצאת לאכול חוץ לסוכה עד שתסרח המקפה. ומשא"כ לענין אדם שבא לישן, ורואה שעומדים לרדת גשמים, שפיר י"ל דרשאי לישן חוץ לסוכה, כיון שאינו נראה כמי שמבעט בסוכתו ויוצא. ומעתה נראה שגם בנידון שלנו, רשאי ללכת לישן חוץ לסוכה, כיון שיוודע שעוד מעט יהיה בגדר מצטער, ובפרט שבשינה איכא צער טפי מאכילה, וכמש"כ כיוצא בזה בס' ארחות חיים (הלכות סוכה אות לב) בשם הר"פ. והובא בב"י

² ושמעתי מידידניו הגאון רבי אליהו בנימין מאדאר שליט"א, שכן מדויק מלשון המשנה בסוכה (כח:): דתנן ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה. ומשמע שדוקא לענין פיגוי הסעודה בעינן שיעור שתסרח המקפה, אבל אם לא התחיל לאכול, רשאי לצאת אפילו קודם לשיעור זה. עכת"ד. ולפע"ד יש לדייק כן יותר מלשון מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ה) הנ"ל, שבתחילה כתב ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית, ואח"כ כתב מאימתי מותר לפנות וכו'. ונראה דר"ל דאם סתם יושב בסוכה, או שבא לאכול ועדיין לא אכל, רשאי לצאת מן הסוכה מיד שמתחיל לרדת גשם. אבל אם התחיל כבר לאכול, אינו רשאי לפנות את הסעודה לביתו עד שירדו גשמים בשיעור שיתקלקל התבשיל, והיינו משום דיסוד פטור דמצטער הוא משום תשבו כעין תדורו, וכמו שכתבנו לעיל, והרי בביתו אדם לא היה מפנה את השלחן בקצת צער אחר שכבר התחיל לאכול, ולכן שיערו חכמים שדוקא בשיעור כזה שיתקלקל התבשיל, אדם היה מפנה את הסעודה מביתו למקום אחר, ומשא"כ אדם שעדיין לא התחיל את הסעודה, היה הולך לאכול במקום אחר אפילו בצער כל זהו, ולכן כל שמצטער מחמת גשמים, רשאי לצאת לאכול חוץ לסוכה.

(סי' תרמ). ע"ש. וכן שמעתי מהגאון רבי פנחס שוב שליט"א, שאם בשעה שהולך לישן יודע שעוד מעט יהיה בגדר מצטער, רשאי לישן חוץ לסוכה.

נראה דכיון דתשבו כעין תדורו אינו חייב לישן בסוכה אם יודע שאח"כ יבא לו צער

(ח) ובר מן דין נראה, שהרי הטעם שמצטער פטור מן הסוכה, היינו משום דתשבו כעין תדורו בעינן, ובביתו לא היה יושב אם היה לו צער בשיבתו שם, וכמש"כ רבינו אליעזר ממיץ בס' יראים (סי' קכג). והובא במרדכי בסוכה (סי' תשמ). וכ"כ התו' בסוכה (כו. ד"ה הולכי). וכ"כ השבלי הלקט (סי' שמג). וכ"כ המשנ"ב (סי' תרמ ס"ק יג). וע' בט"ז (שם סק"ז) ובשד"ח (מע' מ כלל רכ). וא"כ י"ל דכיון שאדם לא היה הולך לישן בביתו אם היה יודע שעוד מעט יהיה לו צער באופן שלא יוכל לישן שם, אלא היה הולך לישן במקום אחר, ה"נ פטור מלישן בסוכה, כיון שיוודע שעוד מעט לא יוכל לישן שם. ושוב ראיתי כן להגאון רבי נסים קרליץ (שליט"א) בס' חוט שני (סוכות עמ' רמז), שאף אם יתחילו גשמים לרדת אחר זמן מועט ולא מיד, אין צריך ללכת לישן בסוכה, כיון שאין דרך האדם ללכת לישן במקום שיתכן שירטב באמצע שינתו מגשמים שירדו. ע"ש. וכן שמעתי מהגאון רבי אליהו בחבוט שליט"א (מח"ס ללקוט שושנים). [וכן נראה בדעת הריטב"א הנ"ל, דהיינו טעמא שאם רואה שמים מתקדרים בעבים, רשאי לאכול חוץ לסוכה, אע"פ שעדיין לא התחילו גשמים לרדת, משום שאדם לא היה נכנס לאכול סעודה בביתו אם היה יודע שבתוך הסעודה יטפטפו לא טיפות בתוך הבית, ולא יוכל להמשיך לאכול שם]. וכיוצא בזה כתב הרמ"א (סי' תרלט ס"ב) וז"ל ומה שנוהגים עכשיו להקל בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישן במקומות הקרים. ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דרך כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור, וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל. הרי דפטרינן ליה לגמרי משינה בסוכה משום תשבו כעין תדורו. וא"כ ה"נ כיון שאדם לא היה הולך לישן בביתו במצב כזה, אלא היה מעדיף לישן במקום אחר, יש לפטרו מלישן בסוכה מדין מצטער. וע' בתשו' התעוררות תשובה (ח"ג סי' תכח) ובתשו' משנה הלכות (ח"ה סי' קצד) ובס' אשרי האיש (ח"ג עמ' קפא). ואמנם ראיתי בתשו' שבט הקהתי (שם) שהביא ראיה מדברי הבכורי יעקב (סי' תרלט ס"ק כח) שכתב דאע"פ שאם המאכלים השמנים נקרשים לפניו מחמת הקור, אוכל כל סעודתו בבית, מ"מ בעוד שלא התחיל לאכול מאכלים שנקרשים, כגון שאוכל פת להמוציא יותר מכביצה, צריך לאכול בסוכה דוקא, ולא יצא מהסוכה על סמך המאכלים הנקרשים שיאכל אח"כ. ומוכח דאע"פ שאח"כ יצטרך לצער את עצמו ולהפסיק סעודתו וליכנס לביתו להשלים סעודתו, מ"מ אינו נקרא מצטער שיפטר מן הסוכה. ולכן ה"נ אע"פ שבאמצע שינתו יצטרך לשוב לביתו, מ"מ לא הוי מצטער שיפטר מן הסוכה, ולכן כל זמן שלא יורדים גשמים, חייב בסוכה. עכת"ד. אולם לפע"ד יש לחלק בין אכילה לשינה, דבאכילה אין זה צער כל כך להפסיק סעודתו ולהמשיכה בביתו, ולכן יש לו להתחיל לאכול בסוכה את המאכלים שאינם נקרשים. ומשא"כ לענין שינה, שהוא צער גדול להפסיק באמצע השינה וללכת לביתו, ובפרט אם ביתו נמצא רחוק מהסוכה, וכגון בקומה גבוהה וכיו"ב, שפיר יש לפטרו משום מצטער.

³ אמנם לכאורה יש להעיר על דברי הרמ"א, ממה שכתב הוא עצמו (סי' תרמ ס"ד) וז"ל מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו, לא מקרי מצטער, וחייב לישן שם אע"ג דצריך לכפוף ידיו ורגליו. עכ"ל. וקשה דאי בעינן תשבו כעין תדורו ממש, א"כ אמאי חייב לישן בסוכה, הרי לכאורה נראה שאדם לא היה הולך לישן בביתו בדוחק ובצער, אלא היה מחפש מקום אחר. וכ"כ הגאון חכם צבי (סי' צד) להעיר על דבריו, דנראה שאינו חייב להצטער ולישן בפישוט ידיו ורגליו כדרכו כל השנה, שכלל גדול אמרו תשבו כעין תדורו, וכיון שבדירתו אין אדם יושב בכהאי גוונא, אף בסוכה אינו חייב לישן באופן כזה. והובא בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קצד). ע"ש. ושוב ראיתי בתרומת הדשן (סי' צב), שהוא מקור דברי הרמ"א הנ"ל, שכתב שכן דרך הוא בביתו שפעמים שישן שם בכיפוף ידיו ורגליו. ע"ש. וא"כ שפיר הוי כעין תדורו. וע' בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט בדבר הלכה אות לד). ויש עוד לפלפל בזה. ואכמ"ל.

(ט) המורם מכל האמור שאדם שידוע בודאות בשעה שבא ללכת לישן, שבמהלך שינתו יהיה לו צער מהסוכה באופן שיהיה בגדר מצטער, ויהיה לו צער להפסיק שינתו כדי ללכת לישן בבית, רשאי לישן מתחילה מחוץ לסוכה. והמחמיר תבא עליו ברכה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן ה

בענין חתן שמתבייש לישן בסוכת חמיו ביום אם רשאי לישן חוץ לסוכה

בס"ד. יום רביעי כ"ח תשרי. 'ואכלת ושבעת וברכת' לפ"ק.

לכבוד ידידי הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אורך ושאר ספרים.

שלום וברכה. באתי בזה על דבר שאלתו בדין אדם שמתארח אצל חמיו בחג הסוכות, ורוצה ללכת לישן ביום, אלא שמתבייש מחמיו שיראה אותו ישן גם ביום, אם רשאי לישן בחדרו חוץ לסוכה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

אם פטור מצטער הוא רק כשמצטער מחמת הסוכה ולא מחמת דבר אחר

(א) בהשקפה ראשונה היה נראה, דכיון שאין הצער מחמת עצם השינה בסוכה, אלא מפני שמתבייש מחמיו שיראה אותו ישן ביום, א"כ אין לפטור משום מצטער, וכדאיתא בסוכה (כה): ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בסוכה, פשיטא (מאי שנא הא משאר מצות דאשמעינן רב לעיל דאבל חייב בכל המצות. רש"י), מהו דתימא הואיל ואמר רבא (ע"פ גירסת הב"ח) מצטער פטור מן הסוכה, האי נמי מצטער הוא, קמ"ל הני מילי צערא דממילא (שהסוכה מצערתו כגון חמה או צינה או סירחה בדברים שסיכך בהן. רש"י), אבל הכא איהו הוא דקא מצטער נפשיה, איבעי ליה ליתובי דעתיה (חובה עליו ליישב דעתו למצוה. רש"י). ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פ"ו מסוכה ה"ג). וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרמ"ס). ומבואר שאם הצער לישב בסוכה, אינו מחמת הסוכה עצמה, אלא מחמת סיבה אחרת, אינו נחשב מצטער וחייב בסוכה. וא"כ ה"נ כיון שהצער אינו מחמת עצם הישיבה בסוכה, אלא מפני שמתבייש מחמיו שיראה אותו ישן ביום, אינו נחשב מצטער וחייב בסוכה. ואמנם יש לומר שאין הנידון דומה לראיה, דשאני התם שגם אם יצא מהסוכה, עדיין יהיה לו צער על מתו, וא"כ מה לי הכא מה לי התם. ומשא"כ בנ"ד, הרי אם יכנס בחדר צדדי וישן, לא יהיה לו בושה מחמיו, כיון שהוא לא ידע שהוא ישן באותה שעה, וא"כ שפיר יש לפטור משום מצטער. אולם זה אינו, כי הנה רבינו אליעזר ממין בס' יראים (סי' קכג) כתב וז"ל מצטער פטור מן הסוכה, פירוש שיש לו צער כשהוא בסוכה, ובצאתו מן הסוכה ינצל מהצער, משום דתשבו כעין תדורו בעינן, ואין דרך אדם לעמוד בדירתו בצער כשהוא יכול להנצל מן הצער, וכדתנן ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה. ומי שאינו בקי בשיעור הזה, יתן לבבו שאם הוא מצטער בדבר ההוא, שאילו היה צער זה בביתו, היה יוצא מביתו, רשאי לצאת מסוכתו. עכ"ל. והובא במרדכי בסוכה (סי' תשמ). וכ"כ בשבלי הלקט (סי' שמג). וכן פסק הרמ"א (סי' תרמ"ס). והנה בתשו' מהר"י קולון (שרש קעח) הקשה על דברי המרדכי, מדברי הגמ' בסוכה הנ"ל, דאי נימא דכל שיהיה לו צער גם בצאתו מן הסוכה, אינו נפטר מדין מצטער, א"כ אמאי הוצרך לומר דאבל חייב בסוכה משום דקא מצער נפשיה ואיבעי ליה ליתובי דעתיה, תיפו"ל דאף בצאתו מן הסוכה לא ימנע כאבו ולא ינצל מצער, שדוחק גדול הוא לומר שישבתו בסוכה תרבה עליו צער אבלו. עכת"ד. אולם הגאון בית חדש (שם ד"ה ודוקא) כתב עליו, דאישתמיטתיה מה שכתב הרא"ש בפסקיו (סי' ז) וז"ל האי נמי מצטער הוא בישיבת סוכה יותר מבישיבת הבית, דאבל חפץ להיות מתבודד ויושב במקום צער ואפילה כדי להיות טרוד בצער וכו'. עכ"ל. וא"כ באמת בביתו יש לו פחות

צער, ומשו"ה איצטריך למימר דחייב משום דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. ע"ש. גם מרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ז) כתב על דברי המהרי"ק, שנעלם ממנו דברי הרא"ש הנ"ל, ושוב ראה להרב מגן אברהם (שם סק"י) שרמז לזה. וסיים, שמדברי המהרי"ק (שרש סב) משמע שלא היה לו פסקי הרא"ש לסוכה. ע"כ. וחזו"ן דאבל חייב בסוכה אע"פ שאם יצא מהסוכה יהיה לו פחות צער, והיינו משום דס"ס אין הצער מחמת הסוכה, אלא משום סיבה אחרת. וא"כ ה"נ י"ל דכיון שהצער אינו מחמת הסוכה, אלא משום שמתבייש מחמיו, אין לפטרו מדין מצטער. אולם אכתי יש לומר, דשאני התם דאמרינן איבעי ליה ליתובי דעתיה, והיינו משום שצער על המת לא יעלה ולא יוריד, כי את הנעשה אין להשיב, ולכן צריך ליישב את דעתו למצוה. ומשא"כ בנ"ד, הרי יש לו סיבה לבושה, משום שחמיו יחשוב אותו לאדם שאינו בן תורה, אלא אוהב לישן, מעט שנות מעט תנומות מעט חיבוק ידיים לשכב, ולא שייך למימר דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, וא"כ שפיר יש לפטרו מדין מצטער, שהרי אין לך צער גדול מן הבושה, וכמש"כ התו' בשבת (נ: ד"ה בשביל) וז"ל ואם אין לו צער אחר אלא שמתבייש לילך בין בני אדם שרי, דאין לך צער גדול מזה. עכ"ל. וכ"כ בס' החינוך (מצוה רמ). ע"ש.

ראיה מדברי הרמ"א דבכה"ג לא אמרינן איבעי ליה ליתובי דעתיה

(ב) ונראה להביא ראיה לזה מדברי הרמ"א (סי' תרמ ס"ד) שכתב וז"ל ואם עשה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו. עכ"ל. ומבואר שאם אדם מתיירא מלסטים או מגנבים בשעה שהוא בסוכה, הרי הוא פטור מן הסוכה. ומוכח דאע"פ שבשעה זו עדיין לא באו גנבים או לסטים, ואינו אלא מתיירא מפני העתיד לבא עליו, מ"מ פטור מן הסוכה משום מצטער, ולא אמרינן דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. וע"כ היינו משום דכיון שהצער הוא מפני חשש אמיתי ממה שעתיד לבא עליו, שפיר מקרי מצטער. וא"כ ה"נ כיון שמתבייש מחמיו, שפיר מקרי מצטער, ורשאי לישן חוץ לסוכה. ואמנם י"ל דכיון דס"ס אין הסוכה מצערתו, אלא הבושה מחמיו, אינו נחשב מצטער. אולם נראה, דכיון דס"ס אינו יכול לישן בסוכה באותה שעה מפני הבושה מחמיו, ואילו בתוך הבית אין לו בושה לישן, כיון שאינו רואה אותו, שפיר נחשב שמצטער מחמת הסוכה, כיון שרק בתוך הסוכה יש לו בושה לישן. ואמנם הטור (סי' תרמ) כתב שאין כל אדם יכול לומר מצטער אני, לפטור את עצמו מן הסוכה, אלא רק בדבר שדרך בני אדם להצטער בו. ע"כ. אולם באמת י"ל שדרך כל חתן להתבייש מחמיו שיראה אותו ישן ביום, ובפרט שסוכה הוא מקום שנמצאים בו הרבה אנשים במשך היום, ואיכא בושה טפי, וא"כ שפיר חשיב שדרך בני אדם להצטער בזה. ואפילו אי נימא שאין דרך כל חתן להתבייש בזה, מ"מ כיון שהוא יודע בעצמו שהוא מהביישנים, וכל אדם ביישן כמותו היה מתבייש בזה, יש לפטרו מדין מצטער, וכמש"כ כיוצא בזה הגאון טורי זהב (שם סק"ו) להוכיח מדברי הגמ' בסוכה (כט.), דרב יוסף היה יושב בסוכה, ובאו קסמים ע"י הרוח, ואמר פנו לי מנאי מן הסוכה, וא"ל אביי הא תנן משתסרח המקפה, והשיב לו אנא דאנינא דעתאי כמי שתסרח המקפה דמי. ולכאורה מוכח דאזלינן בתר דעת היחיד. אלא ודאי דכיון שכל אניני הדעת שוים בזה, לגבי דידהו מיקרי רבים, ולא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם. ע"ש. וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם סי"א). וכ"כ המשנ"ב בשער הציון (שם ס"ק מג). ע"ש. וא"כ ה"נ כיון שודאי דרך כל החתנים הביישנים להתבייש מחמיהם בדבר הזה, יש לפטרו מדין מצטער.

אם ההליכה לבית חמיו בסוכות חשיב כמי שעשה סוכה במקום שאינו יכול לישן בו

(ג) ואין להעיר בזה מדברי הרמ"א (סי' תרמ ס"ד) שכתב וז"ל ואם עשה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו. עכ"ל. וא"כ ה"נ יש לומר, דכיון

שמתבייש לישן בסוכת חמיו, א"כ כיון שבא להתארח בסוכות אצל חמיו, הוי כמי שעשה סוכה במקום שאינו יכול לישן בו, ואינו יוצא י"ח באותה סוכה כלל. [וכ"כ כיוצא בזה בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט בארצות הלכה הע' 129) בשם הגרש"ז אויערבאך. ע"ש]. דאין הנידון דומה לראיה, דשאני התם שאינו יכול לישן באותה סוכה כלל, ולכן אינו יוצא בה י"ח. ומשא"כ בנ"ד, הרי שפיר יכול לישן בסוכה בלילה, ורק ביום מתבייש לישן בה, וא"כ שפיר יוצא בה י"ח, אע"פ שמתבייש לישן בה ביום. תדע שהרי פשוט שאדם שאינו יכול לישן בסוכה ביום מפני השרב, יוצא י"ח בסוכה זו, והיינו משום דס"ס היא ראויה לשינה בלילה. וכיוצא בזה מצאתי בס' הליכות שלמה (פ"ט סעיף יט) שכתב שהמצטער מפני האורחים, כגון בן הרוצה לאכול או לישן, אך קשה לו לעשות כן מפני האורחים שבאו לסוכת אביו, פטור מן הסוכה. ובהערה שם (אות לז) כתב דמצטער כזה לא גרע ממצטער משום בקי (יתושים), שאמרו בגמ' בסוכה (כו.), דפטור מן הסוכה באותה שעה. וכן פסק בש"ע (סי' תרמ ס"ד). וה"נ רואים את הצער מפני האורחים כצער דיתושים. עכת"ד. וכ"כ כיוצא בזה בתשו' שערי דעה (ח"ב סי' יז) ובתשו' בצל החכמה (ח"ה סי' ט). והובאו בס' פסקי תשובות (סי' תרמ אות ד). ע"ש. וע"ע בתשו' משנת יוסף (ח"ו סי' קטו אות ה) ובתשו' יעלת חן (ח"א אור"ח סי' לז) ובס' מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה תקפב).

קושיא על המג"א שכתב שאם שתה משקה המשלשל לפני החג, חייב בסוכה, כיון שהיה לו לעשותו קודם החג, מדין סוכה שאינה ראויה לו ולאשתו שיוצא בה י"ח

(ד) ואמנם לכאורה יש להעיר בזה מדברי המג"א (סי' תרמ סק"ד) שכתב וז"ל ולפי טעם זה, מי ששותה משקה המשלשל, אע"פ שמצטער הרבה מ"מ חייב בסוכה, דהיה לו לעשותו קודם החג או אחריו, ולכן לא יעשה במועד, אבל בדיעבד נ"ל דפטור מסוכה, דהא סכנה הוא לו לישב בסוכה. עכ"ל. וכ"כ באור זרוע הגדול (ס"ס רצט) ובהגהות אשרי (סוכה פ"ב סי' יב). ע"ש. ולפי"ז י"ל דה"נ היה לו לישן טוב בלילה, כדי שלא יהיה בגדר מצטער לישן בסוכה ביום, וכיון שלא עשה כן, אין לפטרו משום מצטער. והן אמת שהמג"א כתב להקל בזה בדיעבד, מ"מ הרי מפורש בדבריו דהיינו משום שיש סכנה בדבר. וא"כ בנידון דידן שאינו אלא צער בוש, לכאורה אין להקל. אולם נראה, דכיון שכך הוא דרך העולם שאדם ישן גם ביום, ובפרט שיש אנשים שעיקר לימודם הוא בלילה, כי לא איברי לילה אלא לגירסא, א"כ שפיר הוי תשבו כעין תדורו לישן ביום, וא"כ כיון שמתבייש לישן בסוכה ביום, יש לפטרו מדין מצטער. אמנם בעיקר דברי המג"א לכאורה יש לתמוה, כי הנה הרמ"א (סי' תרלט ס"ב) כתב וז"ל ומה שנוהגים עכשיו להקל בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישן במקומות הקרים. ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור, וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל. והקשה המג"א (שם סק"ח), ממה שכתב הרמ"א עצמו (סי' תרמ ס"ד), שאם עשה את הסוכה מתחילה במקום שאינו יכול לישן, לא יצא. וא"כ אמאי פטור מהסוכה כיון שאינו יכול לישן שם עם אשתו, הרי היה לו לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, וכיון שאין לו סוכה מיוחדת לו ולאשתו, ואינו יכול לקיים תשבו כעין תדורו, היאך יוצא י"ח בסוכה זו. וכתב דצ"ל דמ"מ כיון שיכול לישן שם לבדו, הסוכה כשרה, כיון דהוי דירה, ומ"מ הוא פטור מלישן שם, כיון שהוא מצטער. עכת"ד. וע' במחצית השקל (שם). ולכאורה אכתי תקשי, דכיון שהיה לו מתחילה לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, ולא עשה כן, א"כ הרי זה כמי שהכניס את עצמו למצב שהוא מצטער לישן בסוכה, ומאי שנא מדין סם המשלשל, דס"ל להמג"א דלא מקרי מצטער, כיון שהיה לו לשתותו קודם החג או לאחריו, דהא ה"נ היה לו לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, ולא היה מצטער לישן בסוכה. ולכאורה צריך לומר, דמייירי באופן שאינו יכול לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, ומשו"ה לא חשיב שהכניס את עצמו למצב של מצטער. אולם זה אינו, כי אי נימא דמייירי בכהאי גוונא, א"כ מעיקרא מאי הוקשה ליה להמג"א, הרי כיון שאינו יכול לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, א"כ לא חשיב שעשה הסוכה מתחילה במקום צער, דנימא שאינו יוצא י"ח, שהרי לא היה יכול לבנות את הסוכה באופן אחר, ולא מסתבר כלל לומר

דאף בכה"ג אינו יוצא בה י"ח, שהרי הוא אנוס. וכן מבואר במשנ"ב (שם ס"ק יח) בשם הפמ"ג. ע"ש. אלא ודאי דהמג"א מיירי באופן שהיה יכול לבנות סוכה מיוחדת, וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה אמאי פטור מן הסוכה כיון שאינו יכול לישן שם עם אשתו, וא"כ הוא מצטער, הרי הכניס את עצמו למצב של מצטער, כיון שבנה סוכה שאינו יכול לישן בה עם אשתו. וצ"ע.

אם לדעת הרמ"א אינו יוצא י"ח בסוכה שאינה ראויה לשינה אפילו אם אי אפשר בענין אחר

(ה) ולא אכחד כי ראיתי להגאון שערי תשובה (ר"ס תרלט), שהביא ראיה לדברי החכם צבי (סי' צד) דפליג על דברי הרמ"א הנ"ל, וס"ל דאם עשה סוכה שאינה ראויה לשינה אלא לאכילה, יוצא בה י"ח אכילה, ממה שכתב בתשובה כת"י לרב האי גאון, והובאה בברכ"י (שם סק"א), וז"ל שאלת אחים או שותפים שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה, ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכולם, והשיב לענין אכילה יכול כ"א לבדו לאכול זה אחר זה, אבל לענין שינה, זה ישן לילה אחת וזה ישן לילה אחת, ואם חביבה עליהם המצוה, תבא עליהם ברכה אם זה ישן מקצת הלילה וזה מקצת וכו'. עכ"ל. ומוכח דאע"פ שהסוכה אינה ראויה לכל אחד לשינה, מ"מ יוצא בה י"ח אכילה. עכת"ד. וכ"כ בתשו' שואל ומשיב (רביעאה ח"א סי' כט, דף כא ע"ב). ע"ש. ומוכח דסבירא להו שלדעת הרמ"א אינו יוצא י"ח אפילו אם א"א בענין אחר, כי אי נימא דס"ל דבכה"ג יוצא ידי חובה, א"כ מאי ראיה איכא לדעת החכם צבי, ודלא כהרמ"א, הרי גם הרמ"א יודה לדברי רב האי גאון, דהא התם מיירי שלא היה להם מקום לעשות סוכה גדולה, וכמפורש בלשונו של רב האי גאון, וא"כ כיון שאי אפשר בענין אחר, כו"ע מודו שיוצא בה י"ח אכילה אע"פ שאינו יכול לישן שם. אלא ודאי דס"ל בדעת הרמ"א, דאפילו בכה"ג אינו יוצא י"ח אכילה בסוכה, כיון שאינה ראויה לשינה. [וכן יש להוכיח מדברי הגאון רבי אריה לייב צינץ בתשו' משיבת נפש (תנינא יו"ד ס"ס כ). ע"ש]. אולם מדברי הרמ"א נראה דשפיר יוצא י"ח אכילה באופן שלא היה יכול לעשות הסוכה במקום אחר, דהא שפיר הוי כעין דירה.

ראיה מדברי המרדכי והרמ"א דאם א"א בענין אחר שפיר יוצא בה י"ח אע"פ שאינה ראויה לכל תשמישי

(ו) ובזה ניחא דברי המרדכי בסוכה (סי' תשמא) שכתב וז"ל וגם מסקינן בשמעתין שאסור לישן חוץ לסוכה, אכן סומכים העולם על דבר זה שיראים מן הצינה, והוי כחולה שאין בו סכנה דפטור מן הסוכה, או כמי שמצטער דפטור מן הסוכה. עכ"ל. ולכאורה יש לתמוה עליו, שדבריו סתראי נינהו, שהרי הוא עצמו (שם סי' תשמ) כתב בשם רבינו אליעזר ממיץ, שאם עשה את הסוכה במקום הראוי להצטער מתחילה באכילה או בשתייה או בשינה, אינו יוצא י"ח בסוכה זו כלל. ע"ש. וא"כ כיון שאינו יכול לישן בסוכה עם אשתו, א"כ הוי כמי שעשה את הסוכה באופן שאינו יכול לישן בה, וא"כ אינו יכול לצאת בה י"ח כלל. וכן יש לתמוה על הרמ"א (סי' תרמ ס"ד), שהביא להלכה דברי המרדכי בשם רבינו אליעזר ממיץ הנ"ל. ומאידך כתב (סי' תרלט ס"ב) וז"ל ומה שנוהגים עכשיו להקל בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישן במקומות הקרים. ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור, וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל. וקשה דכיון שעשה את הסוכה במקום הצינה, ואינו יכול לישן שם, א"כ היאך יוצא בה י"ח סוכה כלל. [ואמנם בדרכי משה (שם סק"ג) הביא דברי המרדכי הנ"ל, וכתב וז"ל ואפשר מזה נתפשט המנהג שרבים מקילים בשינת הסוכה, ואע"ג דהטעם אינו מספיק, שהרי ברוב המקומות אינו קר כ"כ בימי הסוכות, והיו יכולים לישן שם בכרים וכסתות. עכ"ל. אולם בהג"ה (שם ס"ב) הנ"ל, הביא דברי המרדכי בשתיקה, ולא העיר עליו ולא מידי, ואף שהוא עצמו כתב טעם אחר, מ"מ נראה שלא ראה דופי בטעמו של המרדכי. וע' להגאון מהרש"ק בחכמת שלמה (שם). וי"ל ע"ד]. אולם לפי דברינו ניחא, דמה שכתבו המרדכי והרמ"א, שאם עשה את הסוכה באופן שאינו יכול לישן בה, אינו יוצא בה י"ח סוכה, היינו דוקא באופן שהיה יכול לעשותה במקום שיכול לעשות בה כל תשמישי, ולכן אם עשה במקום שאינו יכול לישן

בה, אינו יוצא בה י"ח סוכה. ומשא"כ אם לא היה לו מקום אחר לבנותה, שפיר יוצא בה י"ח אכילה, אע"פ שאינו יכול לישן בה, כיון שהוא אנוס, ומשו"ה במקומות הקרים שבכל מקום שיבנה יהיה לו קר, שפיר יוצא בה י"ח אכילה, אע"פ שאינו יכול לישן בה, כיון דא"א בענין אחר. ושוב מצאתי שכן מבואר בפמ"ג (סי' תרמ בא"א סק"ו). וכן מצאתי להגאון רבי משה לוי בתשו' תפילה למשה (ח"ב סי' לט אות ה) שכתב כן בישוב דברי המרדכי והרמ"א. ע"ש. ובעיקר דברי האחרונים הנ"ל, לכאורה יש להעיר, דנהי דהתם אין הסוכה ראויה לכל אחד לשינה בכל יום, מ"מ כיון שבעצם היא ראויה לשינה, ויכולים לישן בה זה לילה אחת וזה לילה אחת, א"כ שפיר מקרי סוכה הראויה לשינה, ובזה כו"ע מודו שיוצא בה י"ח אכילה. וצ"ע.

ז) המורם מכל האמור שחתן המתבייש לישן בסוכת חמיו ביום, מפני חמיו ושאר בני משפחתו, ובפרט אם הסוכה נמצאת בתוך הבית, ומסתובבים שם בני הבית במהלך היום, נחשב מצטער ורשאי לישן בחדר צדדי חוץ לסוכה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

משה שמואל דייך

סימן ו

בדין אדם מחוסר בית אם חייב לעשות סוכה ולישב בה

בס"ד. יום חמישי י"ח תשרי (א' דחזה"מ סוכות) התשע"ט.

לכבוד ידידי הדגול רב הפעלים, תהלתו בקהל חסידים, מגזע אראלים ותרשישים, כש"ת הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. באתי בזה על דבר שאלתו בדין אדם שאין לו בית וישן ברחוב, אם חייב לעשות סוכה ולישב בה בחג הסוכות, או דלמא כיון שאין לו בית, אינו חייב לבנות סוכה, דתשבו כעין תדורו אמר רחמנא. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

אם יש ראייה מדין שומרי גנות ופרדסים שאינו חייב לעשות סוכה

א) בסוכה (כו). איתא שומרי גנות ופרדסים (אין זזין משם. רש"י) פטורין בין ביום בין בלילה, וליעבדי סוכה התם וליתבו, אביי אמר תשבו כעין תדורו (כדרך שהוא דר כל השנה בביתו, הזקיקתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה עם מטותיו וכלי תשמישו ומצעותיו, וזה אינו יכול להביאן שם מפני הטורח. רש"י), רבא אמר פרצה קוראת לגנב (הגנב רואה אותו יושב בסוכה בלילה, והוא נכנס וגונב הפירות לרוח אחרת. רש"י), מאי בינייהו איכא בינייהו דקא מנטר כריא לפירי (כרי של פירות, שהוא תמיד לפניו ויכול לשומרו, ואין כאן פרצה קוראת לגנב. רש"י). ע"כ. ומבואר מדברי רש"י הנ"ל, דכיון שיש טורח להביא את כלי תשמישו לסוכה, וא"כ אינו יכול לדור בסוכה כדרך שדר בביתו, משו"ה פטור מהסוכה, דבעינן תשבו כעין תדורו. וכן פירש הר"ן שם (יב. מדפי הרי"ף). וכע"ז פירש המאירי שם. ע"ש. אולם בשיטת ריב"ב על הרי"ף (שם ד"ה אביי) כתב וז"ל כלומר אין אדם חייב לישוב בסוכה אלא בשעה שהוא רגיל לישוב שאר ימות השנה בביתו, ושומרי גנות ופרדסים לעולם אינן רגילים לישוב בביתם כי אם בגנות ופרדסים, והלכך פטורין הן מן הסוכה בין ביום בין בלילה. עכ"ל. ומבואר שהטעם שהם פטורים מהסוכה, היינו משום שאדם אינו חייב לישוב בסוכה אא"כ הוא רגיל לישוב שאר ימות השנה בביתו, אבל אם אינו רגיל לישוב בביתו, פטור מן הסוכה, דלא הוי תשבו כעין תדורו. ולפי"ז יש לומר, שאדם שאין לו בית וישן ברחוב, פטור מן הסוכה. וכן יש ללמוד מהא דאיתא בסוכה (ב). ורבא אמר מהכא בסוכות תשבו

שבעת ימים אמרה תורה, כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי וכו'. ע"כ. וא"כ י"ל דכיון שאינו דר כל השנה בבית (דירת קבע), אינו חייב לעשות סוכה (דירת עראי). וכן צדד הגאון מהרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (סוכות ח"א סי' לו אות ב). ע"ש. אבל לפי דברי רש"י והר"ן והמאירי, דהטעם שהם פטורים היינו מפני הטורח, א"כ שפיר יש לחייבו לעשות סוכה, שהרי יכול להביא כלי תשמישו לסוכה כמו כל אדם. ואמנם לכאורה יש לדחות, דשאני התם שיש לו בית, אלא שאינו רגיל לשבת בו, ומשו"ה אמרינן דכיון שאינו רגיל לשבת בביתו בשאר ימות השנה, הרי הוא פטור מהסוכה. ומשא"כ בנ"ד, הרי כל השנה אין להם בית, אלא דרים ברחובה של עיר, וא"כ י"ל שאינם נפטרים מלעשות סוכה. מיהו אכתי לא ברירא האי מילתא, דכיון דס"ס אינם רגילים לישב כל השנה בבית, אמאי נחייב אותם לעשות סוכה.

חילוק בין שומרי גינות ופרדסים לאדם שאין לו בית כלל

(ב) אמנם נראה לפע"ד, דיש חילוק בין שומרי גנות ופרדסים לנ"ד, דשאני התם שאינם דרים כל השנה כלל, דכיון שכל הסיבה שהם נמצאים ע"י הגנות והפרדסים אינו משום ששם היא דירתם, שהרי יש להם בית, אלא שהם רוצים להיות סמוכים לגנות והפרדסים כדי שיוכלו לשמור עליהם, א"כ אין דיוורם נחשב דירה כלל, שהרי אפילו אם יש להם שם מקום סגור שבו הם ישנים, מ"מ כל מציאותם שם אינו בתורת דירה כלל, אלא כדי לשמור על הגינות והפרדסים, ולכן פטורים מן הסוכה, דלא הוי תשבו כעין תדורו, שהרי כל השנה ג"כ אינם דרים בביתם. וכן מבואר בהגהות חתם סופר (סי' תרלט), דשומרי גינות אינם דרים לעולם. ע"ש. והיינו מהטעם שכתבנו. ומשא"כ בנ"ד, הרי שפיר הם דרים כל השנה, דאע"פ שאין להם בית לנוח תחת גפנם ותאנתם, מ"מ הרי כל השנה הם דרים, ולכן שפיר הוי תשבו כעין תדורו בשיבה בסוכה, וא"כ יש לחייבם לעשות סוכה כפי אשר תשיג ידם. גם שמעתי באומרים לי, דיסוד הענין של תשבו כעין תדורו, היינו שאדם לא יצטער בישיבתו בשיבה, וירגיש כמי שנמצא בבית, ולכן שומרי גנות ופרדסים פטורים מן הסוכה, שהרי הם מעדיפים להיות קרובים לגנות ולפרדסים כדי לשמור עליהם. וא"כ הא לא דמי לנידון שלנו, דשאני התם שאינם חפצים בישיבה בבית, אלא רצונם לשמור על הגינות והפרדסים, ולכן אינם חייבים בסוכה. ומשא"כ בנ"ד, הרי אותם אנשים ודאי חפצים לגור בבית, אלא שאין ידם משגת, למצוא לעצמם מדור ומשענת, ולכן אין לפטרם מדין תשבו כעין תדורו. ובפרט דבאמת לא קי"ל כטעמא דאביי דס"ל דפטורים מן הסוכה משום תשבו כעין תדורו, אלא קי"ל כרבא דאמר משום פרצה קוראת

^י ובוזה נתיישב לי מה שיש להקשות על דברי רש"י והר"ן הנ"ל, שכתבו דהטעם דשומרי גנות ופרדסים פטורים מן הסוכה, היינו משום שאין חיוב לאדם לדור בסוכה אלא כדרך שהוא דר כל השנה בביתו עם כלי תשמישו ומצעותיו, והם אינם יכולים להביאם לשם מפני הטורח. וקשה שהרי שומרי גינות ופרדסים דרים כל השנה בלא כלי תשמישם ומצעותיהם, וא"כ אע"פ שאינם יכולים להביא לשם את כלי תשמישם ומצעותיהם, מ"מ שפיר הוי כעין תדורו, שהרי גם כל השנה הם דרים בלעדיתם, וא"כ אמאי פטר להו אביי מטעם תשבו כעין תדורו. [ולכאורה י"ל דזהו סברת רבא שפטר אותם מטעם דפרצה קוראת לגנב, ולא אמר מטעם תשבו כעין תדורו, אע"פ שרבא עצמו ס"ל נמי דבעינן תשבו כעין תדורו, וכמש"כ התו' שם (ד"ה פרצה), דהיינו משום דס"ל דאדרבה משום תשבו כעין תדורו יש לחייבם, שהרי גם כל השנה אינם דרים עם כלי תשמישם ומצעותיהם. וכ"כ הר"ן (שם), דהיינו טעמא דרבא דס"ל דליכא למיפטריה מטעם דכעין תדורו, משום שכל השנה הוא דר באותם הבתים שבגנות ובאותם כלים. ע"כ. והובא במג"א (סי' תרמ"ק יז). ע"ש. מיהו בעיקר דברי התו' הנ"ל, לכאורה יש להעיר מהא דבסוכה (כח:) יהיב רבא טעמא אחרינא להא דאיצטריך קרא לפטור נשים מסוכה, ולא ניח"ל בטעמא דאביי דאמר משום תשבו כעין תדורו. ע"ש. ויש ליישב לפי דברי הריטב"א שם (כו). ע"ש. אי נמי יש ליישב לפי דברי הר"ן הנ"ל. ודו"ק]. ושוב מצאתי שכן הקשה הגאון מהרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (סוכות ח"א סי' לו) בשם המגיד ממינסק. ע"ש. אולם לפי האמור יש לומר, דכיון שדיוורם ע"י הגנות והפרדסים אינו בגדר דיוורם כלל, א"כ התשבו כעין תדורו שלהם אינו נמדד לפי הישיבה שלהם ע"י הגנות והפרדסים, שהרי אינו בגדר דירה כלל, אלא נמדד לפי צורת ישיבתם בביתם, וכיון שבביתם הם דרים עם כלי תשמישם ומצעותיהם, פטורים מן הסוכה, שהרי אינם יכולים להביאם לסוכה מפני הטורח. ואמנם לכאורה יש להעיר עוד על דברי רש"י הנ"ל, דאמאי אינם חייבים להביאם לשם, אע"פ שיש להם טורח בדבר. וכן העיר בס' מקראי קדש (שם). ע"ש. אולם נראה, דכיון שלא הביאום לשם כל השנה, כי הוא טורח גדול להביאם לשם, א"כ גם אינם חייבים להביאם לסוכה, שהרי תשבו כעין תדורו, וכשם שלא הביאום ע"י הגנות והפרדסים, ה"נ אינם חייבים להביאם לסוכה, וכיון שדרך כל אדם שדר בביתו הוא עם מצעותיו וכלי תשמישיו, והם אינם יכולים להביאם לשם מפני הטורח, פטורים מן הסוכה.

לגנב, דהא קיי"ל כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרמ ס"י). וכבר ביאר הר"ן בסוכה (יב. מדפי הרי"ף), דטעמא דרבא דלא ס"ל כטעמא דאביי, משום שכל השנה הוא דר באותם הבתים שבגינות ובאותם כלים. ע"כ. וא"כ ה"נ ליכא למיפטריה משום האי טעמא. וכ"כ בפשיטות הגאון מהר"י עייאש בס' קול יהודה (דרוש לסוכות, דף קיד ע"ג ד"ה ויש לומר), דהא דאיצטריך קרא למימר דכל האזרח בישראל ישבו בסוכות, משום דסד"א שדוקא אדם שאין לו בית קבע, חייב לעשות סוכה, אבל אדם שיש לו בית, אינו חייב לעשות סוכה, קמ"ל שכולם חייבים לעשות סוכה. ע"ש. הרי דנקט בפשיטות שאדם שאין לו בית חייב לעשות סוכה. וכ"כ בס' מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה תקעו) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, דמי שאוכל וישן כל השנה תחת כיפת השמים, חייב בסוכה. ושם ציין למה שכתבו בזה בקובץ עץ חיים (אלול תשע"ה עמ' תסג) ובס' בנתיבות ההלכה (סוכה כרך מ"א עמ' 25) ובס' גם אני אודך (משנת אהרן סוכות סי' סד). ע"ש.

ראיה מדברי התו' שאדם שאין לו בית חייב לעשות סוכה

ג) והנה התו' בסוכה (מו. ד"ה הרואה) כתבו וז"ל בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה, וטעם ראשון נחא דלא תקשי ליה ממזוזה. עכ"ל. וכ"כ בתו' הרא"ש, ובתו' רבינו פרץ שם. וכ"כ האבודרהם (דף נד ע"ב). ע"ש. ומבואר דהטעם שתיקנו ברכת הרואה דוקא בנר חנוכה, ולא תיקנו כן בשאר מצות כגון לולב וסוכה, היינו משום חביבות הנס, או משום שיש בני אדם שאין להם בתים, ואינם יכולים לקיים מצות הדלקת נ"ח, ומשום"ה תיקנו להם ברכת הרואה. ומוכח שאדם שאין לו בית, חייב במצות סוכה, כי אי נימא דפטור ממצות סוכה, א"כ אמאי תירצו התו' שיש בני אדם שאין להם בתים, ואין בידם לקיים המצוה, הרי גם לענין סוכה י"ל דיש בני אדם שאין להם בתים, ואין בידם לקיים מצות סוכה, ולכן יתקנו להם ברכת הרואה. אלא ודאי דס"ל שגם אדם שאין לו בית חייב במצות סוכה. ואמנם לכאורה יש לדחות, כי הנה יש להוכיח מדברי התו', שאדם שאין לו בית פטור מהדלקת נ"ח, שהרי כתבו שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. ומשמע שאם אין לו בית, אינו יכול לקיים מצות הדלקת נ"ח. וכן ראיתי בתשו' באר אברהם (אבלי סי' טז) שהוכיח מדברי התו', דהדלקת נ"ח היא חובת הבית, ולא שייכא ההדלקה אלא למי שיש לו בית. ע"ש. [ובתשובה אחרת הארכתי בזה]. אולם בתשו' אז נדברו (ח"א סי' גא) כתב שכוונת התו' שאין בידם לקיים המצוה, היינו שחסר להם הכלים והדומה ואין יכולים להדליק, אבל לעולם א"צ בית. ע"ש. וכעני"ז ראיתי בתשו' תפלה למשה (ח"ב במכתבים שבס"ה סי' יא) שכתב שכוונת התו' שאינם יכולים לקיים המצוה במציאות, משום שקשה לסתם בני אדם להדליק ברחוב, בפרט כשגרים בן הגוים, דרחוב אינו מקום להדלקת נרות. עכ"ד. ומעתה יש לומר, שאין ראיה מדברי התו', כי לעולם י"ל שאדם שאין לו בית פטור ממצות סוכה, ומה שכתבו דמה שתיקנו בנ"ח ברכת הרואה, משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים, ואין בידם לקיים המצוה, כוונתם דבנר חנוכה אם אין לו בית, אינו יכול להדליק נרות חנוכה, כיון שאינו יכול להדליק ברחוב, ולכן תיקנו לו ברכת הרואה. אבל בסוכה ולולב, הרי גם אין לו בית, יכול במציאות לעשותם, ולכן לא הוצרכו לתקן להם ברכת הרואה, וא"כ לעולם י"ל שאדם שאין לו בית, פטור ממצות סוכה, ומ"מ לא תיקנו לו ברכת הרואה, כיון שבמציאות יכול לקיים מצות סוכה גם אם אין לו בית. אולם אחמה"ר לא משמע כן מפשט לשון התו'. וכן ראיתי לידידנו החר"ף שליט"א בתשו' יוסף לקח (ח"א סי' מ אות ד) שכתב כן בשם הגאון הנאמ"ן שליט"א. והוסיף שהרי התו' הקשו גם מסוכה, דאמאי אין מברכים על ראייתה. ואם החשש לא להדליק בחוץ הוא מפני הגוים, א"כ ה"נ נראה ברור שלא יסכימו הגוים שיבנה יהודי זה סוכה לעצמו, דאם על נר לחצי שעה קפדי, כ"ש על בנין בשטחם או בשטח הציבורי דקפדי. עכ"ד. ע"ש. ולכאורה יש להעיר עוד, דאי מיירי בכה"ג שאינו יכול לבנות הסוכה מפני פחד הגוים, א"כ גם ל"ש שיברך ברכות הראיה, דהא גם חבירו לא יבנה מפחד הגוים. ע"כ. מיהו נראה דהא מיהא לא קשיא, כיון שבזמנם היו בונים הסוכות בראש הגג, וכדמשמע בסוכה (כו. וכו'). וכ"כ רש"י בהדיא בשבת (קנ"ד ד"ה שתיים בידי אדם). ע"ש. וא"כ שפיר יוכל לברך ברכת הראיה על סוכת חבירו שבגג, שע"ז ודאי אין

הגוים מקפידים. וק"ל. גם מה שדחה הרב אז נדברו הנ"ל, לפע"ד אינו מחוור, דא"כ מה תירצו התו', הרי גם בסוכה ולולב אפשר שיש אנשים שאין להם הכלים לקיים המצוה, ואמאי לא תיקנו להם ברכת הרואה. וע"כ דס"ל להתו', דכמו שסוכה ולולב יש לכולם, כך נרות להדלקה יש לכולם, ומה שתיקנו ברכת הרואה דוקא בנ"ח, היינו משום דנ"ח תליא בבית, ומי שאין לו בית להדליק בו אינו יכול לקיים המצוה. והנה האבודרהם (דף נד ע"ב) כתב וז"ל וא"ת למה תיקנו לברך על ראיית נ"ח יותר משאר מצות, וי"ל משום פרסומי ניסא, א"נ שיש אנשים רבים שאין להם בית, ולכן תקנו להם חכמים לברך. עכ"ל. ונראה דבמכוון השמיט מש"כ התו' שיש אנשים רבים "שאינן בידם לקיים המצוה", כי היכי דלא לימרו שכוונת התו' שאין להם הנרות וכדו', וכמש"כ הרב אז נדברו, ולכן תלה בהדיא מה שתיקנו להם ברכת הרואה משום שאין להם בית, וא"כ אינם יכולים להדליק. ולכן נראה דשפיר יש ראייה מדברי התו' הנ"ל, שגם אדם שאין לו בית, חייב בסוכה. ושוב האירני ידי"נ הרה"ג רבי מאיר סבג שליט"א, שכן כתב בס' באר המלך על הרמב"ם (רוזנטל ח"ו עמ' קמח ד"ה אולם) בדעת התו' הנ"ל, שגם אדם שאין לו בית חייב בסוכה. ע"ש.

אם יש פטור מצטער כשהצער אינו מחמת עצם הישיבה בסוכה

ד) אולם לכאורה יש מקום בראש לומר, דכיון שאין לו בית, א"כ מסתמא יש לו טורח גדול בעשיית הסוכה, שהרי מהיכן ימצא מקום לבנות לו את הסוכה, וא"כ יש לפטור משום מצטער. והן אמת כי רבינו אליעזר ממין בס' יראים (סי' קכג) כתב דהא דמצטער פטור מן הסוכה, היינו דוקא אם יש לו צער כשהוא בסוכה, ובצאתו מן הסוכה ינצל מאותו צער, משום דתשבו כעין תדורו בעינן, ואין דרך אדם לעמוד בדירתו בצער כשהוא יכול להנצל מן הצער, וכדתנן ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה. ומי שאינו בקי בשיעור הזה, יתן לבבו שאם הוא מצטער בדבר ההוא, שאילו היה צער זה בביתו, היה יוצא מביתו, רשאי לצאת מסוכתו. ע"כ. וכ"כ בשמו המרדכי בסוכה (סי' תשמ). וכ"כ בשבלי הלקט (סי' שמג). וכן פסק הרמ"א (סי' תרמ ס"ד). ומבואר שדוקא אם הצער הוא מחמת עצם הישיבה בסוכה, אבל אם הצער הוא מחמת דבר אחר, ובצאתו מן הסוכה לא ינצל מאותו צער, אינו נפטור משום מצטער. וא"כ ה"נ כיון שהצער אינו מחמת עצם הישיבה בסוכה, אלא בעשיית הסוכה, אין לפטור משום מצטער, שהרי מסתמא לכל אדם יש טורח בעשיית הסוכה, ופשוט שאין לפטור מלעשות סוכה מטעם זה. אולם לכאורה יש להעיר בזה מדברי הרמ"א (שם) שכתב וז"ל מי שכבו לו הנרות בסוכה בשבת,

^ה והנה לכאורה יש לדייק כן גם מלשון רש"י בסוכה (כה:), אהא דאמרין התם דהיינו טעמא דאבל חייב בסוכה, ואינו נפטור משום מצטער, משום דהני מילי צערא דממילא, אבל הכא איהו דקא מצטער נפשיה, איבעי ליה ליתובי דעתיה. ופירש רש"י וז"ל צערא דממילא. שהסוכה מצערתו, כגון חמה או צינה או סירחה בדברים שסיכך בהם. עכ"ל. ומשמע שאינו נפטור משום מצטער א"כ הצער הוא מחמת הסוכה, ולא מחמת דבר אחר. אולם לכאורה יש להעיר בזה מדברי רש"י שם (כו. ד"ה כעין תדורו) שפירש הטעם דשומרי גנות ופרדסים פטורים מן הסוכה, משום שאינו יכול להביא לשם את כלי תשמישו ומצעותיו מפני הטורח. ע"ש. וקשה דאע"פ שיש לו טורח להביאם לשם, מ"מ הרי אינו נפטור משום מצטער א"כ הצער הוא מחמת עצם הסוכה עצמה, והכא הצער אינו מחמת עצם הישיבה בסוכה, אלא משום שיש לו טורח להביא לשם את כלי תשמישו. [וי"ל]. אמנם נראה, דבאמת אין ראייה מדברי רש"י הנ"ל, דאינו נפטור משום מצטער א"כ הצער הוא מחמת עצם הישיבה, ולא מחמת דבר אחר, כי כוונת רש"י לומר שאינו נפטור משום מצטער א"כ יש לו צער ממשי מחמת הישיבה בסוכה, וא"כ אינו יכול ליישב דעתו, שהרי במציאות יש לו צער, אבל אם הצער הוא מחמת דבר אחר כגון אבל, ויכול ליישב את דעתו למצוה, אינו נפטור משום מצטער, דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. וכן מבואר בהדיא מדברי הגמ' שם. [ויש לפלפל בזה]. ובאמת יש להוכיח מדברי כמה ראשונים דפליגי על דברי היראים הנ"ל, וזה יצא ראשונה מדברי הראב"ד בהשגותיו על הרי"ף (יא: מדפי הרי"ף) שכתב דהטעם שחתן ושושביניו ובני חופה פטורים, אינו משום עוסק במצוה, דלאו עוסקים במצוה נינהו, אלא משום מצטער, כי אם לא ישמחו יחד עם החתן כל שבעה, נמצא שהם מצטערים יחד עם החתן. והביא לזה ראייה מהא דפריך התם וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה. ואי נימא דחשיבי עוסקים במצוה, א"כ היכי מקשינן הכי, והא רב חסדא ורבה כי אתו לשבתא דרגלא בסוכות, גנו ארקתא דפרת. וקשה שהרי היו יכולים לישן בסוכה, וללכת לרגלא לפרקא, כדי לקיים שתי מצות. ומוכח דעוסק במצוה לגמרי מלישב בסוכה. וא"כ ע"כ דהטעם שהם פטורים מן הסוכה משום מצטער. עכ"ל. ד. וכ"כ הר"ן (שם ד"ה לפיכך). וכ"כ בתשו' מהרשד"ם (י"ד סי' רב) בדעת הרא"ש. ע"ש. וכן מבואר מדברי הרב המגיד (פ"ו מסוכה ה"ג) בשם רש"י. והובאו בתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו) ע"ש.

ויש לו נר בביתו, מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר, ואין צריך לילך לסוכת חבירו שיש שם נר אם יש טורח גדול בדבר. עכ"ל. ופירש המשנ"ב (שם ס"ק כב), דהא נמי חשוב צער, דאין ערב לו לאדם אכילתו אלא בשלו. ע"כ. וקשה דכיון שהצער אינו מחמת עצם הישיבה בסוכה, אלא באכילה בסוכת חבירו ולא בביתו, א"כ אמאי נפטר משום מצטער. וכן העיר בס' בכורי יעקב (סי' תרלט ס"ק לד). ע"ש. וע"ע לו (סי' תרמ ס"ק יג). אמנם נראה, שאין מזה קושיא על דברי הרמ"א בשם המרדכי הנ"ל, דשאני הכא שאם יצא מהסוכה וישב בביתו, ינצל מהצער שהיה לו בסוכה, שהרי בביתו יש לו נר. ופשוט.

הוכחות מדברי מרן והאחרונים, שגם את הצער אינו מחמת עצם הישיבה בסוכה, יש לו פטור מצטער

(ה) ועוד יש להעיר בזה ממש"כ מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ק וס"ז) וז"ל היה אוכל בסוכה וירדו גשמים, והלך לביתו ופסקו הגשמים, אין מחייבין אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו. היה ישן וירדו גשמים בלילה, ונכנס לתוך הבית ופסקו הגשמים, אין מחזירין אותו לחזור לסוכה כל אותו הלילה, אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר. עכ"ל. ומבואר דאע"פ שהצער אינו מחמת הישיבה בסוכה, אלא מחמת ההליכה לסוכה באמצע אכילתו או שינתו, מ"מ פטור משום שיש לו טורח בדבר. [אמנם י"ל דהתם היינו טעמא משום דבעינן תשבו כעין תדורו, וא"כ כיון שאם היה אוכל או ישן בביתו, והוצרך ללכת לאכול או לישן בבית חבירו מפני שלא היה יכול לעשות זאת בביתו, ותוך כדי שהיה אוכל בבית חבירו, נתבטלה הסיבה שמחמתה הוצרך ללכת לבית חבירו, לא היה חוזר לביתו באמצע האכילה או השינה, אלא היה מסיים אכילתו או שינתו בבית חבירו, א"כ ה"נ אינו צריך לעזוב ביתו באמצע האכילה או השינה כדי לחזור לסוכה, שהרי תשבו כעין תדורו. ושוב ראיתי שכן כתבו בס' בכורי יעקב (שם ס"ק לד) ובס' ערוך השלחן (שם סכ"ד). ע"ש]. גם יש להעיר בזה מדברי הביאור הלכה (סי' תרמ ס"ד ד"ה מפני הרוח) בשם הלבוש, שבמקומות הקרים שפטור מלישן בסוכה מפני הצינה, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ב), אפילו אם יש לו כרים וכסתות להנצל מן הצינה, ג"כ יש להקל, כיון שאין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם לשם ולמחר לפנותם, אא"כ יש לו מקום להניחם שם כל ימי החג. וכתב הביאור הלכה, שכן מוכח מדברי המג"א (שם סק"ז), דבאופן זה לא נוכל לפטור מחמת הטעם דצינה. ע"ש. וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם ס"ח) וז"ל במקומות הקרים שיש צער לישן בסוכה מחמת הקור, ואין לו כרים וכסתות כראוי, א"צ לישן בסוכה, ואפילו יש לו כרים וכסתות, אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג, בענין שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת אכילה, ולחזור להכניסן בעת השינה, והיא טרחה יתירה בענין שאם היה לו טירחה כזו לישן בביתו לא היה ישן בביתו, א"צ לישן בסוכה, שכל המצטער בישיבת הסוכה פטור מישיבתה. עכ"ל. ומבואר דכיון שיש לו טורח להוציא ולהביא את הכרים והכסתות, פטור מלישן בסוכה. וקשה שהרי הצער אינו בא מחמת עצם הישיבה בסוכה. וכיוצא בזה יש להעיר מדברי הגאון בכורי יעקב (סי' תרלט ס"ק לד וס"ק לז) בשם הר"ן ספ"ב דסוכה (יג: מדפי הריף ד"ה היה). ע"ש. [וי"ל].

אם שייך פטור מצטער כשיש לו טורח גדול לבנות סוכה לעצמו

(ו) אמנם נראה, דכיון שהסוכה גורמת לצער זה, שהרי אם לא היה חייב לשבת בסוכה, לא היה לו עתה צער ללכת לישב בסוכה, א"כ חשיב שהצער בא לו מחמת הישיבה בסוכה, ולכן ה"נ פטור משום מצטער. ומה שאדם צריך לטרוח לעשות סוכה, ואפילו אם אין לו מקום קרוב לביתו, היינו משום שאדם חייב להעמיד לעצמו את האפשרות לשבת בסוכה, כמו שכל אדם דואג לעצמו לקורת גג. אבל לטרוח כדי לשבת בסוכה אחרי שבנה סוכה, לא חייבו אותו במקום שהוא טורח גדול. וכן ראיתי בהגהות חתם סופר (סי' תרמ ס"ד) על דברי הרמ"א (שם) הנ"ל, שכתב שאם כבו לו הנרות בסוכה בשבת, ויש לו נר בביתו, מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר, ואין צריך ללכת לאכול בסוכת חבירו אם יש טורח גדול בדבר. וכתב ע"ז החתם סופר, דהיינו דוקא בזמן אכילה, אבל פשיטא שאין לו מקום בחצירו לבנות לו סוכה, צריך להמציא לו מקום לבנות שם סוכה, ואז שם ביתו, כדרך שגם כל השנה רגילים לפנות מבית לבית, ואז שם ביתו, ולא כהמשתבשים

(לומר) שאינם מחויבים לבנות להם סוכה במקום אחר שאין שם דירתו. עכ"ד. וכ"כ בס' בכורי יעקב (שם ס"ק יג), שאין ללמוד מדברי הרמ"א לפטור אדם מסוכה כשאינו יכול לעשות סוכה בביתו, וצריך לאכול בסוכה בבית חבירו, אע"פ שהדרך רחוקה ויש טורח בדבר, ודוקא אם יש לו כבר סוכה, ועתה מפני סעודה אחת יטלטל כליו לשם, פטור משום מצטער. אבל לעשות סוכה אינו נפטר משום מצטער, דאל"כ כל אדם יפטר מהסוכה, שהרי יש טרחה בעשייתה. אלא ודאי דלא מקרי מצטער אא"כ מצטער בעת ישיבתו בסוכה. וא"כ ה"נ לא חשיב מצטער במה שיש לו טורח ללכת לסוכת חבירו. עכת"ד. וכ"כ המשנ"ב (סי' תרמ"ט"ב) בשם הגאונים הנ"ל. ע"ש. וע"ע בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט הערה 117).

אם יש ראייה מדברי רש"י דיש פטור מצטער גם בהכנת הסוכה

ז) אולם לכאורה אכתי יש להעיר בזה מדברי רש"י בסוכה הנ"ל, דשומרי גנות ופרדסים פטורים מן הסוכה מטעם שיש להם טורח להביא את כלי תשמישם לסוכה. ומוכח דאע"פ שעדיין לא בנה לעצמו סוכה כלל, אלא שיש לו טורח להביא את כלי תשמישו לסוכה, פטור מן הסוכה. וקשה שהרי הטורח אינו מחמת עצם הישיבה בסוכה, אלא בהכנת הסוכה והבאת כלי תשמישו לשם, וא"כ אמאי פטרינן ליה, הרי לכל אדם יש טורח בעשיית הסוכה ובהבאת כלי תשמישו לשם. [וכבר הרגיש בזה בס' מקראי קדש (פראנק סוכות ח"א סי' לו אות ב). ע"ש]. ובפשיטות נראה, דהטורח לעשות סוכה הוא טורח שכל אדם מוכן לקבל על עצמו, כי אע"פ שיש טורח בדבר, מ"מ לא בשמים היא. אבל להביא את כלי תשמישו ומצעותיו ע"י הגנות והפרדסים, הוא בגדר טורח גדול מאד, שהרי מהאי טעמא לא הביאום לשם כל השנה, אע"פ שיותר נח לו לאדם לדור עם כלי תשמישו ומצעותיו, כי הוא טורח גדול מאד להביאם לשם, ולכן ה"נ אינם חייבים להביאם לסוכה, ומשו"ה פטורים מטעם תשבו כעין תדורו. וכיסוד הזה מבואר בתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו ד"ה אמנם), ובזה כתב ליישב דברי הרמ"א (סי' תרמ"ט"ד) הנ"ל. ע"ש. ונראה דהטעם דשומרי גנות ופרדסים רשאים לאכול ולישן בלא סוכה, הוא לפי דברי המרדכי במנחות (סי' תקמ"ד) שכתב שאם נפסקה לו הטלית בשבת, מותר לו ללבוש הבגד בלא ציצית, כיון שהתורה לא אסרה ללבוש בגד ארבע כנפות בלא ציצית, אלא אחר שלובש בגד ארבע כנפות, חייב להטיל בו ציצית, וא"כ כיון שבשבת אסור לו ללבוש את הבגד, הרי הוא אנוס, ורשאי ללבוש הבגד בלא ציצית. וכן פסק הרמ"א (סי' יא ס"ג). וא"כ ה"נ כיון שאינם יכולים לעשות שם סוכה, מפני שאינם יכולים להביא לשם את כלי תשמישם ומצעותיהם מפני הטורח, א"כ אין להם איסור לאכול ולישן חוץ לסוכה, שהרי הם אנוסים. וכן ראיתי להגאון מהרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (סוכות ח"א סי' לו סוף אות א). ע"ש. ואמנם לכאורה יש לחלק, דשאני התם שאינו יכול להטיל ציצית בבגד כלל, ומשו"ה אין לו איסור ללבוש את הבגד בלא ציצית. ומשא"כ בנ"ד, הרי יכול להביא לשם כלי תשמישו ומצעותיו ע"י הטורח, וא"כ אין לפטרו מטעם אנוס. אולם יש לדחות, כי הנה המג"א (סי' יג סק"ח) הביא דברי המרדכי הנ"ל, וכתב דהוא הדין בחול אם אין ציצית בעיר, דינו כשבת שאין איסור ללבוש את הבגד, וגם אינו עובר על ביטול מצות ציצית, כיון שעכשיו אין לו ציצית. ע"ש. ומוכח דאע"פ שיכול לטרוח ולהשיג בגד שאינו ארבע כנפות, מ"מ אינו חייב לעשות כן, אלא רשאי ללבוש בגד ארבע כנפות בלא ציצית. וא"כ ה"נ אינו חייב לטרוח, ורשאי לאכול ולישן חוץ לסוכה. וכ"כ בהערות הררי קדש (שם הערה 3). ע"ש. ומעתה נראה, שאדם שאין לו מקום לבנות סוכה קרוב לביתו, אלא צריך להרחיק נדוד כדי למצוא מקום כשר לבניית הסוכה, אינו חייב לעשות כן, שהרי יש לו טורח גדול בדבר.

כמה אדם חייב לטרוח כדי למצוא מקום לבנות סוכה

ח) אמנם באמת יש לעיין כמה אדם חייב לטרוח כדי לבנות סוכה. והנה מדברי הפמ"ג (סי' תרמ"ב בא"א ס"ק טו) מבואר דאע"פ שבכל מצות עשה צריך לבזבז עד חומש מנכסיו, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרנו), מ"מ בסוכה אינו צריך להוציא חומש מנכסיו כדי לעשות סוכה, אלא רק כמו שדרך בני אדם להוציא לדירה לשבעה ימים, שהרי תשבו כעין תדורו, וכל מה שעושה

בדירה יעשה בסוכה, ודבר מועט ממון יתן. עכת"ד. וע' בתשו' דברי מלכאל (ח"ג סי' לב ד"ה והנה הפוסקים) ובס' בכורי יעקב (סי' תרמ ס"ק כה) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו ד"ה ולפום ריהטא). ואמנם בדרך כלל אדם מחוסר בית אין לו כסף כדי לקנות סוכה, אבל הרי יכול למצוא קרשים וסכך ברחוב, ולעשות מהם סוכה, או שיקנה סוכה פשוטה בזול. אולם לא נתברר בדברי הפוסקים כמה אדם צריך להרחיק נדוד אם אינו מוצא מקום לעשות סוכה ע"י ביתו. וא"כ יש לדון גם כמה מחוסר בית צריך לטרוח וללכת מהאיזור שבו הוא נמצא, כדי למצוא מקום לבנות סוכה. והנה נראה פשוט, שאדם אינו צריך לנסוע למדינה אחרת כדי לקיים מצות סוכה, כי הנה המרדכי בסוכה (סי' תשמא) כתב וז"ל וגם מסקינן בשמעתין שאסור לישן חוץ לסוכה, אכן סומכין העולם על דבר זה שיראים מן הצינה, והוי כחולה שאין בו סכנה דפטור מן הסוכה, או כמי שמצטער דפטור מן הסוכה. עכ"ל. והובא בב"י (סי' תרמ). וכ"כ הרמ"א (שם ס"ד). וכיוצא בזה כתב הב"ח (שם) וז"ל ובארץ רוסיה רגילות הוא להיות קור וצינה בחג הסוכות, ונראה בעיני דכל אדם מצונן פטור מן הסוכה, דזה נקרא מצטער, שדרך בני אדם מצוננין להצטער בכך וכו'. עכ"ל. וקשה אמאי פטורים מן הסוכה משום מצטער, הרי היו יכולים להרחיק נדוד ולנסוע לימי חג הסוכות למקומות החמים, כדי שיוכלו לקיים מצות סוכה כהלכתה. אלא ודאי שאדם אינו מחויב לעזוב את עירו ואת שער מקומו כדי לקיים מצות סוכה כהלכתה. ואמנם י"ל דאע"פ שאינו חייב לעזוב לגמרי את מדינתו, מ"מ חייב לטרוח ללכת כדי למצוא מקום לבנות סוכה, או להתארח אצל הוריו או הורי אשתו או חבירו, או דודו או בן דודו יגאלנו. וכן מבואר מדברי הבכורי יעקב והמשנ"ב הנ"ל, שאדם חייב לטרוח כדי לישב בסוכתו של חבירו, אפילו אם הדרך רחוקה ויש טורח בדבר.

למעשה נראה שהכל לפי מה שהוא אדם

ט) אולם נראה לפע"ד, שאין כל בני אדם שווים בדבר הזה, אלא תלוי כל אחד לפי מה שהוא אדם, כי אם הוא יודע בעצמו שהיה נכנס לישן בבית חבירו בקלות, כגון באופן שלא היה לו היכן לאכול או לישן, א"כ ה"נ חייב ללכת לסוכת חבירו לאכול ולישן. אבל אם הוא מכיר בעצמו שלא היה נכנס לבית חבירו, אלא היה הולך למרחקים כדי לשכור דירה לעצמו, ה"נ פטור מלהכנס לסוכת חבירו, דמקרי מצטער. וכ"כ בתשו' משנה הלכות (שם ד"ה והנלפענ"ד) לפי דברי מרן בב"י (ד"ה כתב המרדכי) בשם המרדכי. ע"ש. ולכן נראה, שאם יודע בעצמו שלא היה נכנס לבית חבירו בקלות, אלא היה מחפש אחר דירה כדי ללון בה, ואם לא היה לא כסף לשכור דירה, היה נשאר ללון ברחוב, גדר החיוב שלו לטרוח אחר סוכה הוא בשיעור שהיה טורח כדי ללון בדירת חדר במשך שבעה ימים, וכמה שהיה מוכן להוציא הוצאות ולטרוח בעבור זה, כן חייב להוציא כדי לקיים מצות סוכה. וכ"כ בתשו' משנה הלכות (שם ד"ה בקיצור). ע"ש. וכן הלום מצאתי בתשו' משנת יוסף (ח"ז סי' קיז) שעלה ונסתפק כמה אדם חייב ללכת כדי למצוא סוכה שיוכל לישן בה. ובתחילה רצה לדמות זאת למה שנפסק בש"ע (או"ח סי' צב ס"ג) לענין נטילת ידים, שאם הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, צריך ללכת עד פרסה (דהיינו שעה וחומש, שהם שבעים ושתיים דקות). וא"כ כ"ש שצריך ללכת בשיעור זה כדי ללכת למצוא סוכה (או מקום לבנות סוכה), שהיא מ"ע דאורייתא. ושוב כתב דכיון דתשבו כעין תדורו, א"כ היינו גם לענין הוצאות ממון וטירחה כדי ללכת לסוכה, דהיינו כמה שאדם היה שוכר מלון ללון, כל אחד לפי השגתו, כן צריך להוציא בשביל לינה בסוכה. וכן כמה שהיה טורח כדי להגיע למלון, כן צריך לטרוח כדי להגיע לסוכה. ולכן אדם שבדיעבד יישן על ספסל בביהמ"ד, גם בלינה בסוכה יש להקל לו, שאינו צריך לטרוח יותר ממה שהיה רגיל לטרוח לצורך לינתו. עכת"ד. ולפי"ז נראה, דכיון שמסתמא אדם מחוסר בית לא היה טורח הרבה כדי להגיע למלון ללון בו, ה"נ אינו צריך לטרוח כדי למצוא מקום לבנות לעצמו סוכה. ולכן אם אינו מוצא מקום קרוב לאיזור שבו הוא רגיל לחיות, בשיעור כזה שלא היה טורח כדי ללון שבעה ימים במלון, אינו צריך לטרוח יותר מכך. אלא שמסתמא יש לאדם זה פחות טירחה בדבר, כיון שהוא רגיל להיות נע ונד, וגם אין חפציו רבים. ומ"מ אם יכול למצוא סוכת בית הכנסת לישן ולאכול בה, ודאי חייב לעשות זאת.

(י) **המורם** מכל האמור שאדם מחוסר בית חייב לבנות סוכה כמו כל אדם. וכל אדם חייב להוציא ממון כדי לבנות סוכה, בשיעור שהיה מוציא כדי לשכור דירת חדר אחד לשבוע ימים. ואם אינו מוצא מקום לבנות סוכה, כגון שגר בבנין רב קומות, ואין מקום לבנות סוכה תחת הבנין, ומכיר בעצמו שלא היה הולך לישן בבית חבירו, אינו חייב ללכת לישן או לאכול בסוכת חבירו. ולכן השיעור שצריך לטרוח כדי לבנות סוכה הוא עד מקום שהיה טורח כדי ללון שבעה ימים בדירת חדר אחד. ואם לא היה טורח הרבה לצורך כך, אינו חייב לטרוח יותר מזה כדי למצוא מקום. ואם יכול לישן בסוכת חמיו או אביו, ודאי חייב לעשות כן. ומכל מקום נראה, שאם ישנה סוכת בית הכנסת קרובה למקום שבו הוא נמצא (בשיעור הנ"ל), צריך לאכול ולישן שם. וכן הדין במחוסר בית, שצריך ללכת לאכול ולישן שם. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

ביקרא דאורייתא   משה שמואל דיין

סימן ז

בענין זקן שסוכתו נמצאת בגג או למטה אם חייב לטרוח כל פעם לעלות ולרדת כדי לשבת בה

בס"ד. יום חמישי כ"ה תשרי. ימינך ה' תרעץ אויב' לפ"ק.

כהן שדעתו יפה, יקר רוח איש תבונה, מגדיל תורה ומאדירה, ועוד ידו נטויה, כש"ת הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינובין שליט"א.

שלום וישע רב. באתי בזה על דבר שאלתו בדין זקן שסוכתו נמצאת בגג, וכל ימי השבוע עולה אליה במעלית, אבל בשבת ויו"ט העליה לגג קשה לו, אם פטור מן הסוכה מדין מצטער. וכן יש לדון בדין זקן שסוכתו נמצאת למטה, והוא דר בקומה גבוהה, אם חייב כל פעם לטרוח לרדת לסוכה כדי לאכול בה סעודת קבע או לישן בה, או בשבת ויו"ט, או באופן שאין לו מעלית בבנין. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

לכאורה י"ל שאינו יוצא י"ח בסוכה זו כלל כיון שהוא מצטער לעלות או לרדת אליה

(א) **והנה** תחילה יש להעיר, שאם היה יכול לבנות את הסוכה במקום שלא יהיה מצטער ללכת אליה, ובנה אותה בגג, או באופן אחר שיהיה מצטער ללכת אליה, א"כ אפילו אם אח"כ ירצה לאכול או לישן בה בזמן שאינו מצטער ללכת אליה, לכאורה י"ל שאינו יוצא י"ח בסוכה זו, כי הנה המרדכי בסוכה (סי' תשמ) כתב וז"ל ודוקא שעשה סוכתו מתחילה במקום הראוי לאכול ולשתות ולישן בה, אבל עשאה מתחילה במקום הראוי להצטער באכילתו או בשתייתו או בשינה, כגון שירא מגנבים או מלסטים, לא מבעיא דלא מיפטר בה, אלא אפילו אין סכנה באכילה ושתייה אלא בשינה, לא יצא י"ח כלל אפילו באכילה, דהא כעין דירה בעינן, כיון שאין יכול לעשות בה כל צרכיו אכילה ושתייה בלא צער, מתחילה לא הוי סוכה, כיון דלצעוריה קיימא. עכ"ל. וכן פסק הרמ"א (סי' תרמ ס"ד). וכן הסכימו החי' אדם (כלל קמז סי"ט) והגר"ז (סי' תרמ ס"ו). וכ"כ מרן החדיד"א בברכ"י (שם סק"ו). וכ"כ בתשו' אבני נזר (ח"א סי' תעט) ובס' ערוך השלחן (שם ס"ט). ע"ש. וע"ע בכה"ח (שם ס"ק לג) ובחזו"א (אור"ח סי' קנ סק"ג). וא"כ ה"נ כיון שיודע בעצמו שבמהלך החג יהיה מצטער לעלות לסוכה, א"כ אינו יוצא י"ח בסוכה זו, אלא צריך לעשותה באופן שלא יהיה מצטער ללכת אליה. ואמנם כמה אחרונים נחלקו על דברי הרמ"א הנ"ל, ובראשם הגאון חכם צבי (סי' צד) שכתב שאם עשה סוכה שראויה לאכילה ולא לשינה, יוצא בה י"ח אכילה. וכ"כ מר בריה הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה (סי' תרמ). וכ"כ בתשו' זרע אמת (ח"א סי' צא). וע' בשערי תשובה (סי' תרלט סק"א) שהביא דברי החכם צבי

והזרע אמת הנ"ל, וסייעם מדברי רב האי גאון בתשובה שהובאה בברכ"י (שם). ע"ש. מ"מ לכתחילה ודאי יש ליזהר בזה, וכמש"כ המשנ"ב בשער הציון (סי' תרמ ס"ק כה). ע"ש. וע"ע בביאור הלכה (שם ד"ה דמתיירא) ובס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קצז). ובתשובה אחרת כתבתי בזה. ובפרט שאינו יכול לברך לישב בסוכה על אכילה בסוכה זו, שהרי לדעת הרמ"א והאחרונים הנ"ל, אינו יוצא י"ח בסוכה זו כלל, וספק ברכות להקל. ומה גם די"ל דכיון שהזקן מצטער לעלות לסוכה, א"כ חשיב שאין הסוכה ראויה לא לאכילה ולא לשינה, וממילא אינו יוצא י"ח לכ"ע בסוכה זו, וצריך לעשות לו סוכה אחרת באופן שלא יהיה מצטער ללכת אליה. ורק יש לדון באופן שלא היה יכול לבנות סוכה במקום אחר, שבזה שפיר יוצא י"ח בסוכה זו, וכמש"כ הפמ"ג (סי' תרמ בא"א סק"ו), דהטעם שיוצא י"ח סוכה במקומות הקרים, אע"פ שאינה ראויה לשינה שם, וכמש"כ הרמ"א (שם ס"ד) דמהאי טעמא נהגו להקל שלא לישן בסוכה, מפני הצינה, היינו משום שאי אפשר בענין אחר, ולכן שפיר מקרי כעין תדורו. עכת"ד. וכן ראיתי להגאון רבי משה לוי בתשו' תפלה למשה (ח"ב סי' לט אות ה). ע"ש. ונראה בביאור הדברים, שהרי אם היתה לאדם אפשרות רק לאכול בביתו ולא לישן שם, ודאי היה אוכל שם, אע"פ שאינו יכול לישן שם. ולכן ה"נ אע"פ שאינו יכול לישן בסוכה מחמת הצינה, מ"מ חייב לאכול שם, דשפיר חשיב דירה בדיעבד, כיון שאי אפשר בענין אחר. וכן מצאתי בס' ערוך השלחן (שם ס"ט). ע"ש. ומזה יש להשיב על דברי הגאון שערי תשובה (ר"ס תרלט), שהביא סיוע לדברי החכם צבי (סי' צד) דפליג על דברי הרמ"א הנ"ל, ממש"כ רב האי גאון בתשובה כת"י, שהובאה בברכ"י (שם סק"א). ע"ש.

כיון שהסוכה ראויה לאכילה ולשינה לרוב העולם, שפיר יוצא בה י"ח, ובפרט שהצער אינו מחמת עצם הישיבה בסוכה

(ב) אולם באמת נראה, שאפילו אם היה יכול לבנות את הסוכה באופן שלא יהיה מצטער, מ"מ יוצא י"ח בסוכה זו, כי הנה לכאורה יש להקשות על דברי הרמ"א הנ"ל, מהא דאיתא בסוכה (כו). רבא שרא ליה לרבי חייא בא אדא למגנא בר ממטללתא משום סירחא דגרגישתא (קרקע לבנה שהיו טחין בה קרקעית הסוכה. רש"י), רבא לטעמיה דאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה. ע"כ. וקשה דכיון שאינו יכול לישן שם, א"כ היאך היה יוצא י"ח באכילה בסוכה זו, הרי לפי דברי המרדכי והרמ"א הנ"ל, אם הסוכה אינה ראויה לאכילה או לשינה, אינו יוצא י"ח כלל בסוכה זו. אלא ודאי דכיון שהסוכה ראויה לשינה לרוב בני אדם, א"כ אע"פ שהוא אינו יכול לישן בה מחמת שהוא איסטניס, מ"מ אין הסוכה נפסלת בכך. וכ"כ הר"ן שם (יב. מדפי הרי"ף) וז"ל ולא שיהא ריחה מאוס לכל, דאי הכי מפסלה סוכה, כדאמר לעיל הני שוצי ושוצרי אין מסככין בהו, דכיון דסני ריחיהו שביק להו ונפיק, אלא הכא במצטער איהו לחודיה עסקינן. עכ"ל. וע' בתשו' משיבת נפש (תנינא יו"ד ס"ס כ). והובא בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קצח). ולפי האמור יש להשיב על דבריו. [וכן יש להוכיח מדברי הרמ"א עצמו (סי' תרלט ס"ב). וע' במג"א (שם סק"ח) ובמחצית השקל (שם). וע"ע בתשו' זרע אמת (ח"א סי' צא). ודו"ק]. ומעתה נראה, דה"נ אע"פ שהוא מצטער לעלות לאכול או לישן בסוכה, מ"מ כיון שהסוכה ראוי לאכילה ולשינה לכל העולם, שפיר יוצא י"ח בסוכה זו. ובר מן דין נראה, שדוקא אם יש לו צער בעצם ישיבת הסוכה, באכילה או בשינה, אינו יוצא י"ח בסוכה זו. ומשא"כ בנ"ד, שהצער אינו בעצם הישיבה בסוכה, אלא בהליכה אליה, וא"כ כיון שהסוכה עצמה ראויה לאכילה ולשינה, ודאי יוצא י"ח בסוכה זו.

אם פטור מצטער הוא רק אם מצטער מחמת הסוכה עצמה

(ג) אמנם באמת יש לדון אם טורח לעלות לסוכה או לרדת אליה, הוי בגדר מצטער שפטור מן הסוכה. ובהשקפה ראשונה היה נראה, דהאי מילתא תליא בפלוגתא דרבוותא, אם פטור מצטער הוא רק באופן שמצטער בשעת הישיבה בסוכה, או שגם אם מצטער ללכת לסוכה, או שמצטער בשעת הישיבה בסוכה לא מחמת הסוכה, פטור משום מצטער. כי הנה רבינו אליעזר ממין בס' יראים (סי' קכג) כתב דהא דמצטער פטור מן הסוכה, היינו דוקא אם יש לו צער כשהוא בסוכה, ובצאתו מן הסוכה ינצל מאותו צער, משום דתשבו כעין תדורו בעינן, ואין דרך אדם לעמוד בדירתו בצער כשהוא יכול להנצל מן

הצער, וכדתנן ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה. ומי שאינו בקי בשיעור הזה, יתן לבבו שאם הוא מצטער בדבר ההוא, שאילו היה צער זה בביתו, היה יוצא מביתו, רשאי לצאת מסוכתו. ע"כ. וכ"כ בשמו המרדכי בסוכה (סי' תשמ). וכ"כ השבלי הלקט (סי' שמג). וכן פסק הרמ"א (סי' תרמ ס"ד). ומבואר שדוקא אם הצער הוא מחמת עצם הישיבה בסוכה, אבל אם הצער הוא מחמת דבר אחר, אינו נפטר משום מצטער. אולם מדברי הראב"ד בהשגותיו על הרי"ף שם (יא: מדפי הרי"ף) מוכח שגם אם הצער אינו מחמת הישיבה בסוכה, פטור משום מצטער, שהרי כתב דהטעם שחתן ושושביניו ובני חופה פטורים, אינו משום עוסק במצוה, דלאו עוסקים במצוה ניהו, אלא משום מצטער, כי אם לא ישמחו יחד עם החתן כל שבעה, נמצא שהם מצטערים יחד עם החתן. והביא לזה ראייה מהא דפריך התם, וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה. ואי נימא דחשיבי עוסקים במצוה, א"כ היכי מקשינן הכי, והא רב חסדא ורבא כי אתו לשבתא דרגלא בסוכות, גנו ארקתא דפרת. וקשה שהרי היו יכולים לישן בסוכה, וללכת לרגלא לפרקא, כדי לקיים שתי מצות. ומוכח דעוסק במצוה לגמרי מלישב בסוכה. וא"כ ע"כ דהטעם שהם פטורים מן הסוכה משום מצטער. עכת"ד. וכ"כ הר"ן (שם ד"ה לפיכך). וכ"כ בתשו' מהרשד"ם (יו"ד סי' רב) בדעת הרא"ש. ע"ש. וכן מבואר מדברי הרב המגיד (פ"ו מסוכה ה"ג) בשם רש"י. והובאו בתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו) ע"ש. ומבואר דסברי מרנן שאפילו אם הצער אינו מחמת הסוכה, פטור משום מצטער. ומעתה יש לומר, שלדעת היראים ודעימיה דמצטער אינו נפטר מן הסוכה אלא הצער הוא מחמת הישיבה בסוכה, א"כ ה"נ אין לפטרו מללכת לסוכה, אע"פ שיש לו טורח בהליכה זו. אבל לדעת הראב"ד ודעימיה דאפילו אם אינו מצטער מעצם הישיבה בסוכה, פטור משום מצטער, א"כ י"ל דכיון שיש לו טורח בהליכה לסוכה, חשיב מצטער ופטור מן הסוכה.

אם לדעת היראים ודעימיה יש לפטרו מדין מצטער

ד) אולם אין זה מוכרח, כי באמת י"ל שגם לדעת היראים הנ"ל, יש לפטרו משום מצטער, כי נראה מדבריו שאין כוונתו שאינו נפטר משום מצטער אלא הצער הוא מחמת עצם הישיבה בסוכה, ולא מחמת דבר אחר, אלא עיקר כוונתו לומר שדוקא אם בצאתו מהסוכה ינצל מאותו צער, פטור משום מצטער, אבל אם יהיה מצטער גם לאחר יציאתו מהסוכה, אינו נפטר משום מצטער. וא"כ י"ל דה"נ כיון שאם לא נחייבו ללכת לסוכה, לא יהיה לו צער מחמת ההליכה לסוכה, שפיר יש לפטרו משום מצטער. אולם אכתי י"ל דכיון שעיקר טעמו הוא משום דתשבו כעין תדורו בעינן, ואין דרך אדם לעמוד בדירתו בצער כשהוא יכול להנצל מן הצער, א"כ י"ל דכיון שאדם זקן היה טורח בהליכה כדי להגיע לביתו, א"כ ה"נ יש לחייבו לטרוח כדי להגיע לסוכה, ואינו נפטר משום מצטער. ובפרט שמדברי רש"י בסוכה (כו. ד"ה מצטער) משמע שדוקא אם הסוכה מצערתו פטור מן הסוכה, אבל אם הצער הוא מחמת דבר אחר, אינו נפטר משום מצטער. ע"ש. וכן מצאתי בס' אור לציון (ח"ד פ"ל ס"ו) שכתב שזקן שסוכתו נמצאת בגג, והעליה לגג קשה לו, חייב בסוכה, ויתאמץ ויעלה לסוכתו. וטעמו ונימוקו עמו משום שכל דין מצטער הפטור מן הסוכה, אינו אלא כשמצטער בסוכה עצמה, וכגון שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח או מפני הזבובים והפרעושים, וכמש"כ בש"ע (סי' תרמ ס"ד). אבל אם מצטער מהדרך לסוכה, אין לו פטור מצטער, שהרי אף זקן ההולך לביתו, פעמים שמצטער להגיע לביתו, ואעפ"כ אינו מניח עצמו מלהגיע לביתו ולישב שם, ואין כאן חסרון מצד תשבו כעין תדורו. עכת"ד. וכ"כ הגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א בס' משנת יוסף (סוגיות מועד סי' כח), שאדם זקן או חלוש שאינו יכול לעלות לסוכה כמה פעמים ביום, אינו נפטר משום מצטער, אלא הוא איש חלש, שאז הוא בגדר אנוס רחמנא פטריה. וכ"כ נכדו הג"ר אהרן ליברמן שליט"א בס' גם אני אודך (מתשובותיו על הלכות סוכה, סי' מז). ע"ש. וע"ע בתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו).

אם טורח ללכת לסוכה הוא בגדר מצטער

ה) והן אמת כי לכאורה יש להעיר בזה מדברי מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ו וס"ז) שכתב וז"ל היה אוכל בסוכה וירדו גשמים, והלך לביתו ופסקו הגשמים, אין מחייבין אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו. היה ישן וירדו גשמים בלילה, ונכנס לתוך הבית

ופסקו הגשמים, אין מחזירין אותו לחזור לסוכה כל אותו הלילה, אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר. עכ"ל. ומבואר דכיון שיש לו טורח לחזור לסוכה באמצע האכילה או השינה, פטור מן הסוכה. אולם בתשובה אחרת כתבתי דהתם היינו טעמא שאינו צריך לחזור לסוכה באמצע האכילה או השינה, משום דבעינן תשבו כעין תדורו, וא"כ כיון שאם היה אוכל או ישן בביתו, והוצרך ללכת לאכול או לישן בבית חברו מפני שלא היה יכול לעשות זאת בביתו, ותוך כדי שהיה אוכל בבית חברו, נתבטלה הסיבה שמחמתה הוצרך ללכת לבית חברו, לא היה חוזר לביתו באמצע האכילה או השינה, אלא היה מסיים אכילתו או שינתו בבית חברו, א"כ ה"נ אינו צריך לעזוב ביתו באמצע האכילה או השינה כדי לחזור לסוכה, שהרי תשבו כעין תדורו. ושוב ראיתי שכן כתבו בס' בכורי יעקב (שם ס"ק לד) ובס' ערוך השלחן (שם סכ"ד). ע"ש. וא"כ אדרבה מהאי טעמא יש להחמיר בנ"ד, שהרי הרבה פעמים יש טורח לאדם זקן לעלות או לרדת לביתו, ואעפ"כ אינו נמנע מכך מפני הטורח, ולכן ה"נ חייב לעשות כן בסוכה, דתשבו כעין תדורו וכו"ל.

אם יש ראייה מדברי הרמ"א שכתב שאם כבו לו הנרות בסוכה בשבת, רשאי ללכת לאכול בביתו, וא"צ ללכת לסוכת חברו

(ו) **אולם** לכאורה אכתי יש להעיר בזה מדברי הרמ"א (סי' תרמ"ד) שכתב וז"ל מי שכבו לו הנרות בסוכה בשבת, ויש לו נר בביתו, מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר, וא"צ לילך לסוכת חברו אם יש טורח גדול בדבר. עכ"ל. ומבואר שאם יש לו טורח גדול ללכת לסוכה, מותר לו לאכול חוץ לסוכה. וא"כ י"ל דה"נ אם יש לו טורח גדול לעלות לסוכה או לרדת אליה, אינו חייב ללכת לסוכה. ואמנם יש לומר, דשאני התם שהוא מצטער לישב ולאכול בסוכה בחשך, וא"כ הוא מצטער לישב בסוכה, ולכן כיון שיצא מהסוכה בהיתר, אינו חייב לטרוח כדי ללכת לאכול בסוכת חברו. ומשא"כ בנ"ד, הרי היה לו לשבת בסוכה כל ימי חג הסוכות, באופן שלא יהיה מצטער לצאת ולבוא, וא"כ כיון שלא יצא מהסוכה בהיתר, אינו נפטר משום הטורח. אולם זה אינו, שהרי אין חיוב לאדם לשבת שבעה ימים בסוכה, ולא לצאת ממנה כלל, שהרי תשבו כעין תדורו, וגם מביתו אדם יוצא לצורך עניניו. וא"כ ה"נ היה רשאי לצאת מן הסוכה לביתו, וא"כ שפיר יש לפטרו מפני הטורח. והן אמת כי בס' יסוד ושורש העבודה (שער יא פ"ב) כתב דכל רגע בימי הסוכות שאינו יושב בסוכה, מבטל מצות עשה בכל שעה ושעה, כיון שהמצוה לישב בסוכה בכל שעה ושעה. ע"ש. אולם בס' מועדי הגר"ח (ח"א תשובה תק"א) כתב בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, דכוונתו שמבטל מצות עשה קיומית. ע"ש. וע"ע בס' בית מתתיהו (ח"א סי' ה אות מה). וא"כ כיון שאין איסור לצאת מן הסוכה, א"כ שפיר יש לפטרו מפני הטורח. אולם באמת נראה, שאין הכרח מדברי הרמ"א הנ"ל, כי הנה מקור דבריו הוא מהתרומת הדשן (סי' צג), ושם כתב דהטעם שאין אומרים לו הבא סעודתך לסוכת חברך ואכול שם לאור הנר, משום דהא נמי חשיב צער, משום דאין ערב לאדם אלא בשלו. ע"כ. והובא בב"י (שם ד"ה וכתב עוד). וא"כ י"ל שדוקא אם הטורח הוא ללכת לסוכת חברו, פטור משום מצטער, כיון שאין ערב לאדם אלא בשלו. ומשא"כ בנ"ד, כיון שאוכל בשלו, אין לפטרו משום מצטער, אע"פ שיש לו טורח בעליה או בירידה לסוכה. ואם נפשך להביא ראייה מדברי המשנ"ב בביאור הלכה (סי' תרמ"ד ד"ה מפני הרוח) בשם הלבוש, שבמקומות הקרים שפטור מלישן בסוכה מפני הצינה, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרל"ט ס"ב), אפילו אם יש לו כרים וכסתות להנצל מן הצינה, ג"כ יש להקל, כיון שאין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם לשם ולמחר לפנותם, אא"כ יש לו מקום להניחם שם כל ימי החג. וכתב הביאור הלכה, שכן מוכח מדברי המג"א (שם סק"ז), דבאופן זה לא נוכל לפטרו מחמת הטעם דצינה. ע"ש. וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם ס"ח). ע"ש. הנה באמת א"ז ראייה, דשאני התם שהצער הוא מחמת הסוכה, מפני הצינה, אלא שיש לו אפשרות למנוע את הצער אם יביא כרים וכסתות לסוכה, ומשו"ה אמרינן דכיון שיש לו טורח להביא ולהחזיר אותם, אינו חייב לעשות טעדיק כדי לא להיות מצטער. ומשא"כ בנ"ד, הרי אינו מצטער מחמת הסוכה, אלא מחמת הטורח ללכת לסוכה, וא"כ אין הכרח לפטרו משום מצטער.

(ז) ותצא דינא שאדם זקן שסוכתו נמצאת בגג, או שגר בקומה גבוהה וסוכתו נמצאת למטה, ויש לו טורח לעלות ולרדת אליה בשבת וביו"ט בלא מעלית, אינו נפטר משום מצטער. ואם קשה לו מאד לעלות, פטור משום אונס. ולכן ישתדל שלא לצאת מן הסוכה בלא הכרח, כדי שלא יהיה לו אח"כ טורח לצאת ולבוא. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

משה שמואל דיין

סימן ח

בענין אם עדיף הידור בארבעת המינים או בקניית מזגן לסוכה

בס"ד. יום שישי ה' תשרי התשע"ט.

נשאלתי בדין אדם שרגיל לקנות כל שנה ארבעת המינים מהודרים ביותר, והשנה רוצה לשלם פחות על ארבעת המינים, כדי שיוכל לקנות מזגן נייד לסוכה, ויוכל לקיים מצות ישיבה בסוכה בשמחה, אם עדיף שיעשה כן, או שימשיך במנהגו הראשון, אע"פ שלא יוכל לקנות מזגן לסוכה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

יש הידור מצוה גם בקניית מזגן לסוכה

(א) בשבת (קלג:) איתא זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין. ע"כ. ומבואר שיש הידור מצוה לעשות סוכה נאה. ואמנם אם קונה מזגן לסוכה אין זה עושה את הסוכה נאה יותר. אולם לכאורה נראה פשוט, שיש בזה הידור מצוה, שהרי יוכל לקיים מצות ישיבה בסוכה בשמחה ובישוב הדעת, ולא יבא לבטל בסוכתו ולצאת, ובעיני תשבו כעין תדורו. וכבר אמרו בסוכה (כח:) ת"ר כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי, כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה וכו'. ע"כ. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרלט ס"א). וא"כ נראה, דכשם שצריך לעלות את הכלים הנאים לסוכה, כן ראוי לאדם שיקנה מזגן לסוכה, כדי שיוכל לישב שם בנחת, ולשים ימים כלילות בעסק התורה כדרך שעושה בביתו. אמנם באמת יש לחקור ביסוד דין הידור מצוה, אם הוא דין בגברא, שיעשה את המצוה בצורה המהודרת ביותר, או שהוא דין בחפצא, שהמצוה תהיה באופן הטוב ביותר והמהודר ביותר. ומעתה י"ל שאם הידור מצוה הוא דין בחפצא, א"כ עדיף שיקנה ארבעת המינים מהודרים יותר, שאז המצוה עצמה תהיה מהודרת יותר. אבל אם הידור מצוה הוא דין בגברא, א"כ אע"פ שאם יקנה מזגן לסוכה, לא תהיה הסוכה עצמה מהודרת יותר, מ"מ שפיר איכא הידור באדם העושה את המצוה, שהרי כעת יעשנה בשמחה ובטוב לבב, וא"כ י"ל שעדיף להוציא כסף על קניית מזגן, מלהדר יותר בארבעת המינים.

אם יש לתלות הדבר בדין זריזין מקדימין אם עדיף מהידור מצוה

(ב) ולכאורה יש מקום בראש לומר, דהאי מילתא תליא בפלוגתא דרבוותא, כי הנה לחקור בדין אדם שיש לו אפשרות לעשות את המצוה מהודרת יותר, אבל יצטרך להמתין כדי לקיימה בהידור, ויפסיד מעלת זריזין מקדימין למצות, או שמעלת זריזין מקדימין עדיפה. והנה בתשו' תרומת הדשן (סי' לה) נשאל בדין הרואה לבנה בחידושה בימי החול, ואומר נמתין לברך על חידושה במוצאי שבת, אם יפה עושים אם לאו. וכתב דאם המוצ"ש אינו לילות הרבה מהחודש, וכגון שבעה או שמונה

בחודש, דבזה אפי' אם מוצ"ש וב' וג' או ד' לילות אחריו מעוננים, עדיין יש זמן לברך עד ליל ט"ו, כה"ג יפה להמתין עד מוצ"ש. אבל אם ליל מוצ"ש הבא יהיה לילות הרבה בחודש, שאם יהיה מעונן ב' וג' או ד' לילות אחריו, יעבור זמן הברכה, בכה"ג אין להמתין עד מוצ"ש. והיינו משום דכל היכא שיש להסתפק שתעבור המצוה, אין משהין אותה אפילו לעשותה מהמובחר, וכדמוכח מהא דאיתא ביבמות (לט.). ולכן ה"נ לענין ברכת הלכנה עדיף לעשותה מן המובחר אע"פ שמשעה אותה, כל היכא שאין להסתפק שתעבור המצוה. עכת"ד. ומבואר דמצוה מן המובחר עדיף מדין זריזין מקדימין למצות, ולכן צריך להשהות את המצוה כדי לקיימה מן המובחר. והנה הרמ"א (סי' תכו ס"ב) הביא דברי התרוה"ד להלכה, דיש להמתין עד מוצ"ש, אא"כ יש לחוש שיפסיד המצוה. ע"ש. אולם הב"ח (שם) כתב שמדברי רבינו יונה מבואר דיש לברך אחר ג' ימים, ושכן נהגו כל הקדמונים שלא להחמיץ המצוה. וכ"כ עוד בתשובה (ס"ס פ). ע"ש. וכן דעת הגאון פרי חדש, והמג"א, והט"ז (שם). וכתב בתשו' שמלת בנימין (דף קעז ע"ב), שהלכה כדבריהם דיש לקדש מיד אחר ג' ימים. וכ"כ בתשו' עולת שמואל (סי' ס) ובתשו' יד הלוי (או"ח סי' עה) ובתשו' פעולת צדיק (ח"ג סי' רסד). וכן מבואר בס' חסידים (סי' תתצח), שאין לאדם לעכב את המצוה כדי לעשותה בהידור. ע"ש. וע"ע בפירוש מרן החיד"א שם. ושוב ראיתי להגאון חיי אדם בנשמת אדם (כלל סח סק"א) שדחה דברי התרומת הדשן (הנ"ל), מכח דברי ספר חסידים. ע"ש. אולם לפע"ד א"ז מוכרח, כי י"ל דשאני התם שאם יתאחר כדי לקנות ציצית או ספר תורה מהודרים, מפסיד בינתיים קיום מצות אלו, ולכן עדיף שיקנה מיד, אע"פ שיכול לקנות אח"כ יותר מהודרים. ומשא"כ אם לא יפסיד קיום המצוה בינתיים, כמו קידוש לבנה, שאם יתאחר לא יפסיד המצוה, שפיר י"ל דלכ"ע הידור מצוה עדיף. וע' בתשו' הרדב"ז (ח"ד סי' יג) ובתשו' חכם צבי (סי' קו) ובתשו' חתם סופר (או"ח סי' רח ד"ה ומ"ש דפורים, וי"ד סי' רלג ד"ה וכבר) ובס' חיי אדם (כלל סח ס"א) ובשד"ח (מע' יום הכפורים סי' א אות י). וע"ע בתשו' בית יעקב (סי' קמב) ובתשו' שבות יעקב (ח"א סי' לד). ואכמ"ל. ונמצא דפליגי הפוסקים אם יש להשהות המצוה כדי לקיימה מן המובחר. ומעתה יש לומר, דנידון דידן תליא בפלוגתת האחרונים הנ"ל, כי אי נימא דעדיף להשהות את המצוה כדי לקיימה מן המובחר, א"כ י"ל דה"נ עדיף להדר בארבעת המינים, אע"פ שלא יהדר בקיום מצות ישיבה בסוכה, כי הידור בגוף המצוה עדיף מהידור בקיום המצוה של האדם. אבל אי נימא דזריזין מקדימין עדיף, אע"פ שיפסיד מעלת הידור מצוה, א"כ י"ל דה"נ עדיף שיקנה מזגן לסוכה, אפילו אם מחמת כן לא יוכל להדר בארבעת המינים כמנהגו בכל שנה, כיון שהידור בקיום המצוה עדיף מהידור בגוף המצוה. והנה מרן בש"ע (שם) כתב שאין מברכין על הירח אלא במוצ"ש שהוא מבושם ובגדיו נאים. ע"כ. ומשמע דס"ל דיש להשהות המצוה כדי לקיימה מן המובחר. וא"כ י"ל דה"נ עדיף שיהדר בארבעת המינים, אע"פ שמחמת כן לא יוכל לקנות מזגן לסוכה, כי הידור בגוף המצוה עדיף. אולם א"ז מוכרח, כי נראה שאם יקנה מזגן לסוכה וישב בה בשמחה ובישוב הדעת, חשיב הידור בעצם מצות ישיבה בסוכה, ולא דמי לזריזין מקדימין, דלא הוי הידור בעצם קיום המצוה, אלא רק בדרך קיום המצוה של האדם.

אם אינו יכול לאכול או לישן בסוכה מחמת החום, אפשר שאינו יוצא י"ח אכילה ושינה בסוכה זו

ג) ובר מן דין נראה, דאפשר שיש חיוב לקנות מזגן לסוכה אם מצטער לישב בה בלא מזגן, ואם אינו עושה כן, ולכן הוא מצטער באכילה או בשינה, אפשר שאינו מקיים כלל מצוה בישיבה בסוכה זו, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרמ ס"ד) וז"ל ואם עשה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו. עכ"ל. ומקורו טהור מדברי המרדכי בסוכה (סי' תשמ). וכן הסכימו להחיי אדם (כלל קמז סי"ט)

¹ והנה הגאון בית הלוי (ח"ג סי' נג אות ב) הביא דברי החכם צבי (סי' צד) דפליג על דברי הרמ"א וס"ל דכיון שבאכילה אינו מצטער, א"כ אע"פ שמצטער בשינה, יוצא בה י"ח אכילה בסוכה. ותמה עליו, דהנה הרי"ף בסוכה (ד.) כתב דטעמא דב"ש דמי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית לא יצא י"ח, היינו משום דגזרינן שמא ימשך אחר שלחנו. והרי טעם זה אינו שייך רק באכילה, ואפ"ה תני ב"ש פוסלין, והיינו

והגר"ז (סי' תרמ ס"ו). וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ו). וכ"כ בתשו' אבני נזר (ח"א סי' תעט) ובס' ערוך השלחן (שם ס"ט). ע"ש. וע"ע בכה"ח (שם ס"ק לג) ובחזו"א (או"ח סי' קנ סק"ג). ומבואר שאם עשה את הסוכה באופן שיהיה מצטער לישב בה, אינו יוצא י"ח באותה סוכה כלל. וא"כ י"ל דה"נ אם עשה את הסוכה באופן שיהיה מצטער לישב בה מחמת החום, אינו יוצא י"ח באותה סוכה, שהרי המצטער מחמת החום, פטור מן הסוכה, כדמוכח מדברי הגמ' בע"ז (ג:). ע"ש. וע' בירושלמי (סוכה פ"ב ה"י). והובא בביאור הגר"א (סי' תרמ סק"ה). וכ"כ המג"א (סי' תרלט ס"ק טו) בשם ההגהות אשרי (שם פ"ב סי' כ). וע"ש. וכן מבואר מדברי רש"י בסוכה (כה: ד"ה צערא) שכתב וז"ל שהסוכה מצערתו כגון חמה או צינה וכו'. ע"כ. ומבואר שגם מצטער מחמת החום מקרי מצטער. וכ"כ בס' אור לציון (ח"ד עמ' קצ). ע"ש. ואמנם נראה, שאם הסוכה ראויה לאכילה ולשינה, אלא שאינה ראויה ללמוד בה ולטייל בה וכיוצא בזה, ודאי יוצא בה י"ח. וכן מצאתי בתשו' אבני נזר (או"ח סי' תפ אות ב) שכתב דמה שכתב הרמ"א אכילה שתיה ושינה, היינו דוקא שלשה דברים אלו, אבל אם הסוכה ראויה לאכילה ולשתיה ולשינה, ואינה ראויה לטיול, ודאי יוצא בה י"ח. וכ"כ בתשו' זרע אמת (ח"א ס"ס צא) ע"ש. וע"ע בש"ע הגר"ז (סי' תרמ ס"ו). ויש להביא ראיה לזה, שהרי שיעור סוכה הוא שבעה על שבעה טפחים, כדי שתהא מחזקת ראשו ורובו ושלחנו, וכמש"כ מרן בש"ע (סי' תרלט ס"א). והרי שיעור זה אינו ראוי לטיול, וא"כ היאך יוצא י"ח בסוכה זו. אלא ודאי שאם הסוכה אינה ראויה לטיול, אינו לעיכובא. אולם יש לדחות לפמ"ש"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קמו). ע"ש]. מ"מ נראה, שבזמנינו יש מקומות שהסוכה אינה ראויה אפילו לאכילה ולשינה מחמת גודל החום, וא"כ נראה שבכה"ג אפשר שאינו יוצא י"ח בסוכה זו, אם אינו קובע שם מזגן או מאוורר לצנן את החום.

אם עשה את הסוכה במקום שאין שם צער מיוחד, שפיר יוצא י"ח בסוכה זו

(ד) אולם יש לדחות, שדוקא אם עושה את הסוכה לכתחילה במקום שמצטער באכילה או בשינה, אינו יוצא י"ח בסוכה זו. ומשא"כ בנ"ד, הרי עושה את הסוכה במקום שאין לו שם צער מיוחד, אלא שיהיה קשה לו לישב ולישן שם מחמת החום, וא"כ י"ל שלא חייבוהו חכמים לקנות מזגן כדי שיוכל לישב שם בשמחה ובשלחה. ולכאורה יש להביא ראיה לזה מדברי המרדכי בסוכה (סי' תשמא) שכתב וז"ל וגם מסקינן בשמעתין שאסור לישן חוץ לסוכה, אכן סומכין העולם על דבר זה שיראים מן הצינה, והוי כחולה שאין בו סכנה, דפטור מן הסוכה, או כמי שמצטער דפטור מן הסוכה. עכ"ל. וכ"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ב). וקשה דאמאי לא חייבו להביא כרים וכסתות כדי שיוכל לישן שם בצינה. וע"כ דכל שעשה את הסוכה במקום שאין לו שם צער מיוחד, אינו מחויב לעשות טצדקי כדי שלא יהיה מצטער לישב בסוכה, ולכן אינו מחויב להביא לשם כרים וכסתות. ואמנם המג"א (שם סק"ז) כתב דמי שאין לו כרים וכסתות כראוי, ויש צינה, אין לו לישן שם, וכמש"כ הרמ"א (שם ס"ז), דכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוט. עכת"ד. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק יז). ומשמע שאם יש לו כרים וכסתות, חייב להביאם לשם כדי שיוכל לישן שם. אולם א"ז מוכרח, כי י"ל שעיקר כוונתו לומר

שהסוכה פסולה לגמרי, ואסור אפילו לישן בה אם אין בה שבעה טפחים. ומוכח דכיון שגזרו חכמים שאסור לאכול בה, שמא ימשך אחר שלחנו, ממילא אינו יוצא בה גם בשינה. וכן מבואר מדברי הרמב"ן במלחמות שם שכתב שלדעת הרי"ף דהטעם הוא שמא ימשך אחר שלחנו, א"כ אפילו לישן בה ולטייל בה או לאכול ופיתו בידו פסולה, דכל שאינה ראויה לאכילה כדרכו, אינה סוכה לכל הדברים. והנה בש"ע (סי' תרלט ס"ד) מבואר שפסק כדעת הרי"ף הנ"ל, שגם בסוכה קטנה הטעם שאינו יוצא בה הוא משום דגזרינן שמא ימשך. [וכ"כ המשנ"ב בביאור הלכה (שם ד"ה אפילו) בדעת מרן הש"ע. ע"ש]. וא"כ מוכח שצריך שהסוכה תהיה ראויה לכל התשמישים. עכת"ד. וע' בחזו"א (או"ח סי' קנ סק"ג). ותחילה יש להעיר עליו, דמה זה שהקשה על דברי החכם צבי ממה שמרן הש"ע פסק כדעת הרי"ף, הרי כשם שהחכם צבי כחו יפה לחלוק על דברי הרמ"א, כן לא יעלה מורא על ראשו לחלוק על דברי מרן הש"ע. ובעיקר מה שהעיר מדברי הרי"ף, הנה לכאורה נראה דלא קשיא, דשאני התם דכיון שגזרו שמא ימשך אחר שלחנו, א"כ שוב לא שייך לצאת י"ח בסוכה זו כלל, כיון שחכמים הפקיעו ממנה שם סוכה, ולכן גם אינו יכול לישן בה. ומשא"כ בסוכה שמצטער בשינה ואינו מצטער באכילה, הרי ודאי לא הפקיעו ממנה שם סוכה, כי אע"פ שהוא מצטער בשינה, מ"מ באכילה אינו מצטער, וא"כ י"ל שיכול לאכול שם, אע"פ שאינו יכול לישן שם.

שאם אין לו כרים וכסתות, אינו רשאי לישן שם, אבל אם יש לו כרים וכסתות, רשאי לישן שם, אבל אינו חייב להביאם לשם. אבל ראיתי בביאור הלכה (סי' תרמ"ד ס"ד מפני הרוח) שכתב בשם הלבוש, שבמקומות הקרים שפטור מלישב בסוכה מפני הצינה, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ב), אפילו אם יש לו כרים וכסתות להנצל מן הצינה, ג"כ יש להקל, כיון שאין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם לשם ולמחר לפנותם, אא"כ יש לו מקום להניחם שם כל ימי החג. וכתב הביאור הלכה, שכן מוכח מדברי המג"א (שם סק"ז), דבאופן זה לא נוכל לפטור מחמת הטעם דצינה. ע"ש. וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם ס"ח) וז"ל במקומות הקרים שיש צער לישן בסוכה מחמת הקור, ואין לו כרים וכסתות כראוי, א"צ לישן בסוכה, ואפילו יש לו כרים וכסתות, אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג, בענין שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת אכילה, ולחזור להכניסן בעת השינה, והיא טרחה יתירה בענין שאם היה לו טירחה כזו לישן בביתו לא היה ישן בביתו, א"צ לישן בסוכה, שכל המצטער בישיבת הסוכה פטור מישיבתה. עכ"ל. ומשמע שאם אין טורח להביא לשם כרים וכסתות, חייב להביאם לשם. וא"כ י"ל דה"נ כיון שיכול להביא מזגן לסוכה, כדי להגן עליו מפני החמה, חייב לעשות כן. ונאמנם י"ל דשאני כרים וכסתות, שהוא דרך העולם, ומשונה מחייבין ליה להביאם לסוכה. אולם יש לדחות, שכיום הזה גם מזגן נחשב דרך העולם]. וכ"כ בס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' קז), שאם נמצא מערכת חשמל סמוך לסוכה, ויכול להכניס מחמם בקל, באופן שאפילו בדירת עראי היה מכניס, שוב אין לפטור מלעשות כן בסוכה, ונשאר בצ"ע. ע"ש.

אם צריך שהסוכה תהיה ראויה לאכילה ולשינה בכל שעות היממה

(ה) ונאמנם לכאורה יש לומר, דמה שכתב הרמ"א שאם עשה את הסוכה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה, היינו דוקא אם מצטער בכל זמן שהותו שם, אבל אם יכול לאכול או לישן שם בחלק מהיום או הלילה בלא להצטער, שפיר יוצא י"ח בסוכה זו, שהרי יכול לאכול ולישן באותם זמנים, ובזמנים שאינו יכול לישב שם, לא יושב בסוכה, שהרי אינו מחויב לשהות בסוכה כל היום והלילה. וכן דעת הגאון רבי נסים קרליץ (שליט"א) בס' חוט שני (סוכות עמ' רנח), שאם אין אפשרות לשבת בסוכה בשום זמן במשך כל ימות החג בלא להצטער בישיבה, כגון במקומות שקר או חם מאד בין ביום בין בלילה, אין הסוכה ראויה לדירה, ונחשב הוא כמי שלא בנה סוכה, ולכן חייב לדאוג שיוכל לדור בה, ולהכניס לתוכה תנור או מזגן. אבל אם ישנה אפשרות לאכול או לישן בה בחלק מימות החג, אינו חייב להביא תנור או מיזוג, ובזמן שיהיה מצטער לשהות בה, יהיה פטור מן הסוכה ויצא. ע"ש. וע"ע בפמ"ג (סי' תרלט במש"ז ס"ק יג) ובס' בכורי יעקב (שם ס"ק כה וס"ק כח, וסי' תרמ סק"ט) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו) ובספר הסוכה (מלואים לפרק כה אות ד). אולם מלשון הרמ"א (שם) משמע שאפילו אם בחלק מהזמן אינו יכול לישב בסוכה, אינו יוצא י"ח בסוכה זו. וכן מבואר מדברי המשנ"ב (שם ס"ק יט). ע"ש. וא"כ נראה דה"נ אע"פ שיש זמנים ביום שיכול לישב בסוכה בלא מזגן, מ"מ כיון שיש שעות ביום שקשה מאד לישב בסוכה, ובפרט לישן בה, א"כ אפשר שאינו יוצא י"ח אם אינו מביא לשם מזגן.

אם יכול להתקין מזגן בסוכה חשיב דאפשר בענין אחר, ואינו יוצא י"ח אם אינה ראויה לכל תשמישיו

(ו) והן אמת כי בעיקר דברי הרמ"א, לכאורה יש לתמוה, דא"כ במקומות שא"א לישן בסוכה מחמת החום או הקור, אין יוצאים י"ח בסוכה זו כלל, שהרי אינה ראויה לאכילה ולשינה. אלא ודאי שהכל הוא לפי מה שבידו, שאם יכול לעשות סוכה במקום שלא יהא מצטער כלל, ובונה אותה במקום שיהא מצטער, אינו יוצא י"ח בסוכה זו כלל, וכמש"כ המרדכי והרמ"א. אבל אם אין לו אפשרות לעשותה כלל במקום שיוכל לישן בה או לאכול בה, ודאי יוצא בה י"ח, דהא תשבו כעין תדורו, והרי אם אין לאדם אפשרות אלא לישן בכה"ג, ודאי היה ישן כך. וכן ראיתי בערוה"ש (סי' תרמ ס"ט). ע"ש. תדע דאל"כ תקשי על דברי המרדכי והרמ"א, שדבריהם סתראי ניהו, שהרי המרדכי בסוכה (סי' תשמא) כתב שהטעם שנוהגים לישן מחוץ לסוכה, היינו משום שיראים מן הצינה. וכ"כ המאירי בסוכה (כו). וז"ל ואנו נוהגים שלא לתת המיטות שלנו בסוכה ולשכב

שם, מפני סכנת הצינה שמצויה בלילות במחוזות אלו. עכ"ל. וכ"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ב). ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קצו) ובס' אור לציון (ח"ד עמ' קצ). וקשה דא"כ נמצא שהסוכות בזמנם לא היו ראויות לשינה, שהרי היה קשה לישן בהם מחמת הצינה, וא"כ גם לא היו יוצאים בהם י"ח אכילה בסוכה, וכמש"כ המרדכי והרמ"א הנ"ל. אלא ודאי דכיון שבזמנם לא היתה אפשרות לבנות את הסוכה באופן שלא יהיה להם צער בשינה, שפיר יוצאים י"ח אכילה בסוכה זו, אע"פ שאינם יכולים לישן בה. ושוב מצאתי שכן מבואר בפמ"ג (סי' תרמ בא"א סק"ו). וכן מצאתי להגאון רבי משה לוי בתשו' תפלה למשה (ח"ב סי' לט אות ה). ע"ש. [ומזה יש להשיב על דברי הגאון שערי תשובה (ר"ס תרלט) שהביא סיוע לדברי החכם צבי (סי' צד) דפליג על דברי הרמ"א הנ"ל, ממש"כ רב האי גאון בתשובה כת"י, שהובאה בברכ"י (שם סק"א). ע"ש]. ומעתה י"ל שאם המציאות היא שמצטער לישב בסוכה בשעות היום מחמת החום, ואינו עושה את הסוכה לכתחילה במקום החום, א"כ ודאי יוצא י"ח בסוכה זו, אע"פ שאינו יכול לשבת שם בחלק משעות היום. אולם א"ז מוכרח, דכיון שיכול להתקין בה מזגן, ואז יוכל לשבת בה בכל שעות היום, א"כ אפשר שחייב לעשות כן, וכמו שצריך להביא כרים וכסתות, אם יש לו היכן להניחם בסוכה. וע' בתשו' מהר"ח אור זרוע (סי' קצד). וי"ל. ודו"ק. ואמנם הרבה אחרונים נחלקו על דברי הרמ"א הנ"ל, ובראשם הגאון חכם צבי (סי' צד) שכתב שאם עשה סוכה שראויה לאכילה ולא לשינה, יוצא בה י"ח אכילה. וכ"כ מר בריה הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה (סי' תרמ). וכ"כ בתשו' זרע אמת (ח"א סי' צא). וע' בשערי תשובה (סי' תרלט סק"א) שהביא דברי החכם צבי והזרע אמת, וסייעם מדברי רב האי גאון בתשובה שהובאה בברכ"י (שם). ע"ש. מ"מ ודאי יש לזהר בזה, וכמש"כ המשנ"ב בשער הציון (סי' תרמ ס"ק כה). ע"ש. וע"ע בביאור הלכה (שם ד"ה דמתיירא) ובס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קצו). ובפרט שאינו יכול לברך לישב בסוכה על אכילה בסוכה זו, שהרי לדעת הרמ"א והאחרונים הנ"ל, אינו יוצא י"ח בסוכה זו כלל, וספק ברכות להקל. וא"כ ה"נ לכתחילה ודאי יש לחוש לדברי הרמ"א הנ"ל, שאינו יוצא י"ח בסוכה זו כלל. ולכן נראה פשוט, שעדיף שיקנה מזגן לסוכה, אע"פ שמחמת כן יקנה ארבעת המינים מהודרים פחות ממה שרגיל בכל שנה.

אם סגי שהסוכה ראויה לאכילה ולשינה לרוב בני אדם, או דלמא בעינן שגם הוא יוכל לאכול ולישן בה

ז) ואמנם י"ל דכיון שרוב בני אדם יכולים לישב ולישן בסוכה בכל שעות היום, אפילו אם אין בה מזגן, א"כ אע"פ שהוא מצטער לישב או לישן בה, מ"מ שפיר יוצא י"ח בסוכה זו, כיון שהיא סוכה הראויה לאכילה ולשינה לרוב בני אדם. וכן מוכח מהא דאיתא בסוכה (כו). רבא שרא ליה לרבי חייא בא אדא למגנא בר ממטללתא משום סירחא דגרגישתא (קרקע לבנה שהיו טחין בה קרקעית הסוכה. רש"י), רבא לטעמיה דאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה. ע"כ. וקשה דכיון שאינו יכול לישן שם, א"כ היאך היה יוצא י"ח באכילה בסוכה זו, הרי לפי דברי המרדכי והרמ"א הנ"ל, אם הסוכה אינה ראויה לאכילה או לשינה, אינו יוצא י"ח כלל בסוכה זו. אלא ודאי דכיון שהסוכה ראויה לשינה לרוב בני אדם, א"כ אע"פ שהוא אינו יכול לישן בה מחמת שהוא איסטנסי, מ"מ אין הסוכה נפסלת בכך. וכ"כ הר"ן שם (יב. מדפי הרי"ף) וז"ל ולא שיהא ריחא מאוס לכל, דאי הכי מפסלה סוכה כדאמר לעיל הני שוצי ושוצרי אין מסככינן בהו, דכיון דסני ריחיהו שביק להו ונפיק, אלא הכא במצטער איהו לחודיה עסקינן. עכ"ל. והן אמת כי בתשו' משיבת נפש (תנינא יו"ד ס"ס כ) הביא דברי הגאון חכם צבי הנ"ל, וכתב שבודאי מסתברא כדבריו, וכדמוכח מדברי הגמ' בסוכה (הנ"ל), דרבא התיר לרב אחא בר אדא לישן מחוץ לסוכה משום סירחא

¹ ובזה יש ליישב קושית המג"א (סי' תרלט סק"ח) על דברי הרמ"א (שם) שכתב שהטעם שנוהגים להקל בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקים במצות, משום שמצות סוכה איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת פטור. ע"כ. והקשה המג"א, ממה שכתב הרמ"א עצמו (סי' תרמ ס"ד), שאם עשה את הסוכה מתחילה במקום שאינו יכול לישן, לא יצא. וא"כ אמאי פטור מהסוכה מטעם שאינו יכול לישן שם עם אשתו, הרי היה לו לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, וכיון שאין לו סוכה מיוחדת לו ולאשתו, היאך יוצא י"ח בסוכה זו. ע"ש. וע"ע במחצית השקל (שם). אולם לפי האמור נחא, דאע"פ שסוכה זו אינה ראויה לו, כיון שאינו יכול לישן שם אשתו, מ"מ הרי היא ראויה לשאר בני האדם, וא"כ שפיר יוצא י"ח אכילה בסוכה זו, אע"פ שאינו יכול לישן בה.

דגרגישתא. ומוכח דאע"פ שהסוכה אינה ראויה לשינה, מ"מ יוצא בה י"ח באכילה. והובא בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קצח). ע"ש. אולם באמת נראה, שבזה גם הרמ"א מודה שיצא י"ח, כיון שהסוכה ראויה לשינה לרוב העולם, ולכן אע"פ שאינה ראויה לו לשינה, מ"מ יוצא בה י"ח באכילה. וא"כ ה"נ י"ל שאם רוב בני אדם אינם מצטערים בישיבה ובשינה בסוכה בלא מזגן, א"כ לכ"ע יוצא י"ח בסוכה זו. אולם נראה, דמ"מ לכתחילה ודאי ראוי לאדם לעשות טעדיקי כדי שיוכל לשבת בסוכה כמה שיותר, וא"כ כיון שיודע בעצמו שקשה לו לשבת בסוכה בלא מזגן, א"כ נכון וראוי שיתקין בה מזגן.

עוד סברות שיש להעדיף הידור בקניית מזגן לסוכה מהידור בארבעת המינים

(ח) ובר מן דין נראה, שהרי גם אם רוב בני אדם יכולים לשבת בסוכה בלא מזגן, מ"מ נראה פשוט שאם היה להם מזגן בסוכה, היו יושבים בה יותר, ומקיימים מצוה בכל רגע ורגע, וא"כ כיון שאם יתקין מזגן בסוכה, יוכל לשבת בה יותר ממה שהיה יושב בה בלא מזגן, ויוכל לעסוק בתורה בשמחה ובשיעור הדעת, א"כ נראה דמצוה זו עדיפה על הידור בארבעת המינים. וע' בס' יסוד ושורש העבודה (שער יא פ"ב) שכתב בשם האבודרהם, שכל רגע בימי הסוכות שלא יושב בסוכה, מבטל מ"ע בכל שעה ושעה, כיון שהמצוה לישיב בסוכה בכל שעה ושעה. וכן משמע מדברי הרז"ה בעל המאור בפסחים (כו. מדפי הרי"ף), ומדברי רבנו מנחם (פ"ו מסוכה ה"ט), שיש חיוב לטייל בסוכה כמו שיש חיוב לאכול ולישן בה. ע"ש. וע"ע בתשו' מנחת שלמה (ח"ב סי' נח אות לח) ובס' מועדי הגר"ח (תשובה תק"א) ובס' בית מתתיהו (גבאי ח"א סי' ה אות מה). ועוד יש לומר, שיש להעדיף הידור במצות סוכה, כיון שהיא שבעה ימים מצוה דאורייתא, ומשא"כ ארבעת המינים אינם מדאורייתא אלא ביום הראשון. וכיוצא בזה כתב הפמ"ג (ר"ס תרנא בא"א). ע"ש. וע"ע בס' מועד לכל חי (סי' כ סעיף מר) ובס' בית השואבה (דיני מצות עשיית לולב ומיניו אות ג) ובס' חכמת שלמה (קלוגר אור"ח סי' תרכה) ובכ"ח (שם ס"ק יד) ובס' דרך שיחה (ח"ב עמ' רצ) ובס' חשוקי חמד בסוכה (ב). [ובזה יש ליישב קושיית הגאון ערוך לנר בסוכה (ב), על מה שבתורה נכתב בתחילה מצות ארבעת המינים, ואח"כ מצות סוכה, ואילו רבינו הקדוש במשניות סידר תחילה דיני סוכה, ואח"כ דיני ארבעת המינים. ע"ש. וע"ע בתשו' חמדת צבי (ח"ג סי' כא). ולפי האמור י"ל דקמ"ל דמצות סוכה קודמת למצות ארבעת המינים מהטעם הנ"ל]. ועוד דסוכה תדירה בין ביום ובין בלילה, ואילו ארבעת המינים אינם אלא ביום, וא"כ עדיף להדר במצוה סוכה. וכן מוכח מהא דאמרינן בסוכה (לו:): בסוכה תשבו, סוכה של כל דבר, דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בארבעת מינים שבלולב, והדין נותן, ומה לולב שאין נוהג בלילות כבימים, אינו נוהג אלא בארבעת מינים, סוכה שנוהגת בלילות כבימים, אינו דין שלא תהא אלא בארבעת מינים, אמרו לו כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין, לא מצא ארבעת מינים יהא יושב ובטל, והתורה אמרה בסוכות תשבו שבעת ימים, סוכה של כל דבר. ע"כ. וע' רש"י (שם ד"ה לא מצא). ומבואר דסוכה חמורה יותר מלולב, כיון שהיא נוהגת בלילה וביום. [והעירוני לזה]. וא"כ ה"נ בנ"ד, יש להעדיף הידור במצות סוכה מהידור בארבעת המינים. ועוד שהרי ארבעת המינים יכול לקחת בהשאלה מחבירו, ואפילו מהודרים ביותר. ומשא"כ סוכה קשה לאדם לילך לסוכת חבירו. ובפרט שההידור במצות ישיבה בסוכה אינו רק לעצמו כמו ההידור בארבעת המינים, אלא לכל בני ביתו. ומה גם שיכול למצוא ארבעת המינים מהודרים במחיר זול, ועל תוספת נוי ויופי אינו מחויב להוציא ממון, ולכן נראה ברור שעדיף שיקנה ארבעת המינים פשוטים יותר, כדי שיוכל לקנות מזגן לסוכה.

אם יש להעדיף קניית מזגן לסוכה כיון שמצות סוכה קודמת בחיובה למצות ארבעת המינים

(ט) ועוד היה נראה, שהרי מצות ישיבה בסוכה קודמת בחיובה למצות נטילת ארבעת המינים, דמצות נטילת ארבעת המינים אינה אלא ביום, ואילו מצות ישיבה בסוכה היא מתחילה כבר מהלילה, וא"כ כיון שמצות סוכה קודמת בחיובה, ודאי עדיף להדר בה, דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. וגדולה מזו כתב הפמ"ג (סי' רעא בא"א סק"א). ע"ש. וע"ע בס' מאור ישראל בשבת (כג. ח"א עמ' פב). ושוב ראיתי שכן כתב כיוצא בזה הגאון אי"ש צדיק בס' בית השואבה (דיני מצות עשיית הלולב ומיניו אות ג). ע"ש.

אולם יש לדחות, כי הנה בשבת (כג:) איתא אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה (נר ביתו בשבת, והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשתי נרות. רש"י), נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, נר ביתו עדיף מקידוש היום, נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. ע"כ. ולכאורה אמאי איצטריך טעמא דשלום ביתו למימר דנר ביתו עדיף מקידוש היום, תיפו"ל משום דזמן חיוב הדלקת נרות שבת קודם לזמן מצות קידוש היום, שהרי הדלקת נרות שבת היא מבעוד יום, ואילו קידוש היום אינו אלא בשבת. אלא ודאי דמה שהמצוה קודמת בזמן, אינה סיבה שיוציא ממון בשבילה ולא בשביל חברתה, ומשו"ה איצטריך טעמא דשלום ביתו. ושוב מצאתי להגאון חיי אדם בנשמת אדם (כלל סח סק"א) שעמד בקושיא זו, אמאי איצטריך טעמא דשלום ביתו, תיפו"ל משום דהדלקת הנר היא מבעוד יום, ואין מעבירין על המצות. וכתב ליישב לפי דברי התו' ביומא (לג. ד"ה אין מעבירין) שכתבו וז"ל דל"ש אין מעבירין אלא היכא דבעינן למיעבד תרווייהו, שיש להקדים ההוא דפגע ביה ברישא, אבל היכא דלא עבדינן אלא חד, לא גמרינן מיניה וכו'. עכ"ל. ומבואר שאם אנו דנים איזה מצוה לקיים, הטעם דאין מעבירין על המצות אינו סיבה להעדיף מצוה אחת על חברתה. ומשו"ה לא אמרינן דהיינו טעמא דנר ביתו עדיף משום דאין מעבירין על המצות. עכ"ל. ד. וע"ש. ומ"מ נראה, שעדיף שיקנה מזגן מהטעמים הנ"ל. ונראה שאינו צריך לעשות התרה על מה שהיה רגיל לקנות כל שנה ארבעת המינים במחיר רב, כיון שמסתמא אינו מתכוין כל שנה לשלם פחות על ארבעת המינים, אלא רק באופן חד פעמי, כדי שיתאפשר לו לקנות את המזגן, וא"כ אינו צריך התרה, וכמש"כ בתשו' יחיה דעת (ח"א סי' נ"ד"ה אמנם), שדוקא אם חושב להפסיק מנהגו הטוב לגמרי, צריך התרה, אבל אם רוצה להפסיקו רק שנה אחת, ואח"כ לחזור למנהגו הראשון, אינו צריך לעשות התרה, ושכן כתבו הגאון נודע ביהודה בס' דגול מרבבה (י"ד סי' ריד), והגאון מהר"י עייאש בס' מטה יהודה (סי' תקנא ס"י), ועוד אחרונים. ע"ש. ובפרט די"ל שאינו בגדר מנהג טוב, שצריך לעשות עליו התרה, שהרי יכול לקנות ארבעת המינים מהודרים גם במחיר זול יותר. [וצ"ע].

י) ותצא דינא שאדם שיש לו אפשרות לקנות ארבעת המינים מהודרים ביותר, או מזגן נייד לסוכה, כיון שאינו יכול לקיים שניהם, והוא מצטער לשבת בסוכה כל היום בלא מזגן, עדיף שיקנה ארבעת המינים פחות מהודרים, כדי שיתאפשר לו לקנות מזגן לסוכה, ויוכל לשבת בסוכה כמה שיותר בשמחה וביושב הדעת. ואע"פ שהיה רגיל כל שנה לקנות ארבעת המינים במחיר רב, אינו צריך לעשות התרה על כך, כיון שעובר על מנהגו באופן חד פעמי. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן ט

בדין אדם שבירך לישב בסוכה ואח"כ נמלך לאכול פחות מכביצה פת

בס"ד. יום שלישי א' דחול המועד סוכות התש"פ.

עלה ספק בלבי בדין אדם שנתכוין לאכול כביצה פת, ולכן בירך לישב בסוכה, ואח"כ ראה שקשה לו לאכול שיעור כזה ורוצה להימלך, אם רשאי לעשות כן, או שצריך לאנוס עצמו לאכול כביצה פת. ואכתוב בקצירת האומר, ויהי הקצ"ר אמיץ.

ראיה מדברי הריטב"א שכתב שאם נטל ידיו ובירך, ואח"כ אינו רוצה לאכול, אין ברכת על נטילת ידים לבטלה

א) בהשקפה ראשונה היה נראה לדמות הדבר למה שכתב הריטב"א בחולין (קו. ד"ה אמר רב) וז"ל והנוטל ידיו לאכילה ובירך על נטילת ידים, ואח"כ נמלך ולא אכל, עכשיו אין בכך כלום, ואין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא

מכיון שנטל ידיו, גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך, וההיא שעתא דעתו היתה לאכול. וכן דנתי לפני מורי נר"ו (הרא"ה. כן כתב בס' הליכות עולם ח"א עמ' שיז) והודה לדברי. עכ"ל. ודבריו הובאו להלכה במלחב"ר (סי' קנח בקונטרס אחרון) ובשערי תשובה (שם) ובבא"ח (פרשת שמיני אות א.). ע"ש. וכן יש להוכיח מדברי מרן בש"ע (סי' רעג ס"ב) שכתב שאם קידש בבית אחד, ואח"כ נמלך לאכול במקום אחר, צריך לחזור ולקדש. ע"ש. ולכאורה קשה אמאי לא כתב שאסור לו להמלך, כיון שגורם בזה שברכת הקידוש הראשונה היתה לבטלה. אלא ודאי דכיון שבשעה שקידש על היין, היה בדעתו לעשות שם סעודה, א"כ אע"פ שנמלך אין ברכתו לבטלה. [ויש לדחות. ועיין בהערה]. ולפי"ז ה"נ כיון שבשעה שבירך לישב בסוכה, היתה דעתו לאכול כשיעור כביצה פת, אינו חייב לאנוס עצמו לאכול כשיעור זה, ואין ברכתו לבטלה. ואע"פ שאם היתה דעתו מעיקרא לאכול פחות מכביצה פת, ובירך לישב בסוכה, הוי ברכה לבטלה לדעת רבינו תם, וכמש"כ הגאון מאמר מרדכי (סוף סימן תרלט). ויש סיוע לדבריו מדברי רבינו פרץ בהגהות הסמ"ק (סי' צג). וכן מוכח מדברי התו' בברכות (יא: ד"ה שכבר). וכן כתבו כמה אחרונים. והובאו בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קמד). וע"ש. מ"מ כיון שמעיקרא היתה דעתו לאכול שיעור כביצה פת, א"כ יש לדמותו לדברי הריטב"א הנ"ל, דלא הוי ברכה לבטלה. ואמנם השד"ח (אסיפת דינים מע' ברכות סי' א אות כט) כתב דנראה שאין הכל מודים לדברי הריטב"א, שהרי הרשב"א (סי' יח) כתב דכל מצוה שתלויה בדעת אחרים כצדקה וכיוצא, שאפשר שלא יתרצה חבריו ונמצא המעשה מתבטל, לא תקנו ברכה עליה. והוכיח כן ממה שאמרו בכתובות (מ.) אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל. ע"כ. ומשמע דר"ל דחששו חז"ל שמא יתבטל המעשה ויבא לידי ברכה לבטלה, אהכי לא תקנו ברכה כלל. ואם איתא דכל שמברך על דעת לקיים מצוה, לא הוי ברכה לבטלה אע"פ שלא עשה, א"כ היה להם לתקן ברכה על צדקה והענקה וכיוצא, כשזה רוצה ליתן וזה אינו רוצה לקבל, ואם ימלך ולא יקבל לית לן בה, כיון שבשעה שבירך היה דעתו לקיים מצוה. עכ"ד. אולם לפע"ד נראה, דס"ל להרשב"א דכיון שהמצוה אינה תלויה בו, ויכול אחר לעקרה, א"כ אין המצוה חשובה כדי שיברך עליה, וכמו שאין בכח מצוה כזו לדחות ל"ת, וכמו שהוכיח הרשב"א שם, ה"נ אין לברך עליה, ואין הטעם משום דחיישינן שהשני ימלך ותהא ברכתו לבטלה. וכ"כ הגאון חידושי הרי"ם (חור"מ סי' צז) בדעת הרשב"א. והובא בתשו' הר צבי (או"ח ח"ב דף רכו). ע"ש. וע"ע לו (שם דף רלה), ובתשו' חתן סופר (סי' עא) ובתשו' באר שרים (ח"א סי' סב אות ד ד"ה איברא) ובס' צמח יהודה (סגל ח"ד סי' לא). [וקצת יש להעיר מלשון הרשב"א. וצ"ע]. וא"כ אין מזה ראייה דלא כהריטב"א, דהא הריטב"א מיירי במצוה שתלויה כולה בדעת העושה אותה, ומצד עצמה הוי מצוה הראויה לברך עליה, ובזה פשוט שגם הרשב"א יודה דרשאי להמלך, כיון שבשעה שבירך היתה דעתו לעשות המצוה. ושוב מצאתי שכן כתב

ח' וחזי הוית בתשו' יביע אומר (ח"א יו"ד סי' כא אות א) שרצה להביא סימוכין לדבריו מהא דאיתא בפסחים (קא.), דאף רב הונא סבר דאין קידוש אלא במקום סעודה, דרב הונא קדיש ואיתעקרא ליה שרגא, ועיילי ליה למניה לבי גנניה דרבה בריה דהוה שרגא, וקדיש וטעים מידי, אלמא קסבר אין קידוש אלא במקום סעודה. ע"כ. וקשה אמאי לא אכל כזית במקום הראשון, כדי שלא תהיה ברכת הקידוש לבטלה. אלא ודאי שאין צריך לאנוס עצמו לאכול בחושך, כיון שאינו נחשב שמברך ברכה לבטלה. ושוב כתב לדחות, דיש לחלק בין ברכת הקידוש שהיא ברכת השבח, לברכת על נטילת ידיים דהוי ברכת המצות. ע"ש. וע"ע בס' הליכות עולם (ח"א עמ' שיז) מה שכתב בזה. ולכאורה יש לדחות עוד, כי הנה מרן בב"י (ס"ס רעג) הביא פלוגתת הראשונים אם צריך לקדש ולאכול לאור הנרות, או שאין זה לעיכובא, שלדעת התו' בשבת (כה: ד"ה הדלקת) והמרדכי (שם פ"ב סי' רצד), צריך לאכול לאור הנרות. וכן נראה מדברי רש"י שם (ד"ה חובה). מיהו המרדכי (שם) סיים, שרבינו שמחה היה רגיל להדליק נר בבית ולאכול בחצר. וכ"כ בהגהות מיימוניות (ריש פ"ה משבת) בשם רבינו שמחה, ושכן כתב הר"ם להתיר וכו'. וכתב הגאון בית חדש (שם ד"ה ואין הקידוש), שמדברי רש"י והתו' ושאר גדולים משמע דהוי ברכה לבטלה מה שמברך על הנר אם אינו מקדש ואוכל סעודתו אצל הנר, ולכן יש להחמיר בזה. ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (שבת ח"ב עמוד קמו). ע"ש. ומעתה יש לומר, דאף רב הונא סבר דבעינן לאכול במקום הנר, ולכן לא רצה לאכול בחושך, אלא הלך לבית בנו רבה, כיון ששם היה נר דלוק. והעירוני לזה. [ולכאורה זה כוונת היביע אומר (שם), שצייץ לסוף סימן רעג. ע"ש]. מיהו י"ל דכל הענין דוקא כשאוכל במקום הנר שהוא הדליק, ולא במקום נר שהדליק אדם אחר. ויש לפלפל בזה. ושוב העירני ידי"ג הרה"ג רבי דוד מור שליט"א, דכיון דטעמא דהנך פוסקים שכתבו שצריך לאכול לאור הנר, הוא משום כבוד שבת, שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא, וכמבואר מדברי רש"י בשבת (כה: ד"ה חובה). וכן משמע מדברי האגודה (שבת סי' מה) שכתב דבקיץ יכול לאכול לאור היום שלא במקום נר. א"כ חזרנו למה שכתבנו לדחות לעיל. עכ"ד.

מרן רבנו הגדול זיע"א בס' הליכות עולם (ח"א עמ' שיז) לדחות הראיה מדברי הרשב"א דלא ס"ל כהריטב"א. ע"ש. וע"ע בתשו' יביע אומר (שם אות ב). ואע"פ שכל מצוה קיומית ג"כ יכול לעקרה, ואעפ"כ מברכים עליה, ועכ"פ באופן שבשעת עשייתה באה עליו כחיוב. ובתשובה אחרת כתבתי בזה. מ"מ שאני התם שהמצוה כולה תלויה ביד העושה אותה, ובידו לקיימה או לא לקיימה, ולכן אם רוצה לחייב עצמו במצוה, מברך עליה. ומשא"כ במצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה אותה (כי האחר יכול לעקרה), הרי שאינה מצוה חשובה כדי לברך עליה.

יש לחלק בין דברי הריטב"א לנידון דידן

(ב) **אולם** לכאורה נראה, שאין ראיה מדברי הריטב"א לנידון שלנו, כי הנה בעיקר דברי השד"ח הנ"ל, יש להשיב עוד, שדברי הריטב"א אינם אלא לענין נטילת ידים, דכיון שנטל ידיו כבר נגמרה המצוה, והאכילה היא רק תנאי לנטילה בברכה, ולא מגוף המצוה, ולכן ס"ל דכיון שבשעה שבירך נסתיימה מצות הנטילה שעליה הוא מברך, רשאי להמלך שלא לאכול, כיון שהאכילה היא רק תנאי, וכיון שמתחילה היה בדעתו לאכול כביצה, רשאי להמלך. ומשא"כ במצות צדקה וכיבוד או"א וכיוצא בזה, הרי אם השני ימלך, לא חלה הברכה כלל, ולכן אין לברך בכה"ג, כיון שיש לחוש שחבירו ימלך. תדע דאל"כ הו"ל להריטב"א לאשמענין חידושא טפי, שאם בירך המוציא, ואינו רוצה לאכול, רשאי לעשות כן. אלא ודאי דבזה הוי ברכתו לבטלה, ורק בנטילת ידים ס"ל דלא הוי ברכה לבטלה מהטעם הנ"ל. ושוב ראיתי בשד"ח (פאת השדה מע' ברכות סי' ט) שהביא מחכם אחד שהעיר לו כנ"ל, דגבי צדקה וכיו"ב, אם העני לא יקבל ממנו, גם הריטב"א יודה דהוי ברכה לבטלה, דשאני גבי נטילת ידים, שהברכה חלה על הנטילה, ומשום"ה רשאי להמלך. והוכיח כן גם מדברי הירושלמי (פ"ו דברכות ה"א). ע"ש. וע"ע בתשו' באר משה (ח"ה סי' פא). ודו"ק. וכ"כ בתשו' יביע אומר (שם אות ב). ע"ש. ולפי"ז נראה, שאין ראיה מדברי הריטב"א לנ"ד, דשאני התם שהברכה חלה על הנטילה, ולכן רשאי להמלך, ולא הוי ברכתו לבטלה. ומשא"כ ברכת לישב בסוכה, שהיא על האכילה המחויבת בסוכה, דהיינו כביצה פת, הרי אם לא יאכל כשיעור זה, נמצא שברכתו היתה לבטלה, שהרי אינו מחויב לישב בסוכה באכילת פחות משיעור זה, וא"כ י"ל דאינו רשאי להמלך, ואם נמלך, ברכתו לבטלה, כמו אדם שבירך על מצוה ולא עשה המצוה.

יש לומר שברכת לישב בסוכה היא על עצם קביעותו לאכול בסוכה

(ג) **אמנם** יש מקום בראש לומר, דהברכה אינה על עצם האכילה בסוכה, אלא על קביעת ישיבתו בסוכה, ומכל מקום רק אכילת קבע נחשבת קביעות לענין זה. והטעם לזה נראה, כי הנה הרא"ש בסוכה (פ"ד סי' ג) כתב וז"ל ומה שאין מברכין על הסוכה בשעת השינה, ואע"פ שמצינו בה חומר יותר מבאכילה, דאוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה, ואין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה, היינו טעמא וכו', ורבינו תם פירש לפי שעיקר הקבע שאדם עושה בסוכה היא אכילה, אבל שאר טיול ושינה שעושין בסוכה, טפלים לגבי האכילה והיא פוטרתן. עכ"ל. וכ"כ המרדכי (שם סי' תשמח) והטור (סי' תרלט) בשם רבינו תם. וכ"כ הרב המגיד (פ"ו מסוכה הי"ב), שכן נהגו העולם שאין מברכים אלא בסעודה. וכ"כ מרן בש"ע (שם סי' ט). ומבואר שהטעם שאין מברכים אלא בשעת אכילה, משום שעיקר קביעותו של אדם היא באכילה, וכל שאר הדברים טפלים לאכילה, וא"כ נמצא שהברכה היא על הקביעות בסוכה, שקובע שם את דיוריו. וכן מוכח מדברי המשנ"ב (שם סי' קמח). ע"ש. ויש לפלפל בזה. ודו"ק. ומעתה י"ל דכיון שקבע עצמו לאכול שיעור כביצה פת בסוכה, נתחייב לברך לישב בסוכה, וא"כ אפילו אם ימלך, לא תהא ברכתו לבטלה, כיון שמתחילה היתה דעתו לקבוע עצמו לאכילה בסוכה. ולפי"ז י"ל דנידון דידן עדיפא מדברי הריטב"א הנ"ל, דהתם רשאי להמלך אפילו אם לא התחיל לאכול, ואילו בנידון דידן התחיל לקבוע עצמו בסוכה, וא"כ י"ל שודאי רשאי להמלך, ואין ברכתו לבטלה.

אם יש ראייה מדברית התו' דלא סגי מה שקבע עצמו לישן בסוכה

(ד) ואל תשיבני מדברית התו' בברכות (יא: ד"ה שכבר) שהקשו אמאי אין אנו מברכים לישן בסוכה. ותירצו וז"ל וי"ל דברכה דאכילה שמברכין לישב פוטרותו, אי נמי משום שמא לא יישן, והוי ברכה לבטלה, שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. עכ"ל. וכ"כ הרא"ש (שם סי' יג) בשם ר"י. וכ"כ עוד בסוכה (פ"ד סי' ג). ולכאורה קשה מאי אכפ"ל אם יישן אם לאו, ס"ס בשעה שהלך לישן, היה בדעתו לישן וקבע עצמו לשינה, וא"כ אפילו אם לא יישן, לא תהא ברכתו לבטלה, כיון שקבע עצמו לישן בסוכה. אלא ודאי דלא סגי מה שקבע עצמו לשינה, דבעינן שישן בפועל. [וע' בביאור הגר"א (סי' תלב ס"ב) ובס' דמשק אליעזר (שם). ודו"ק]. וא"כ ה"נ לא סגי שקבע עצמו לאכילה, דבעינן שיאכל כביצה פת בפועל, ואל"כ תהא ברכתו לבטלה. [והאירני לזה ידי"נ המופלג רבי חן פדלון שליט"א]. אולם נראה, דשאני התם שאין בידו לישן בכל שעה שירצה, וממילא מה שהעמיד עצמו לישן, אינו נחשב שקבע עצמו לישן בסוכה, כיון שאין הדבר תלוי בידו כלל. ומשא"כ לענין אכילה, שפיר י"ל דכיון שקבע עצמו לאכול אכילת קבע בסוכה, אם ימלך, לא תהא ברכתו לבטלה, כיון שמתחילה נתכוין לקבוע עצמו בסוכה. [ולפי"ז אין ראייה מדברית התו' דלא ס"ל כהריטב"א הנ"ל, דשאני התם שאין הדבר תלוי בו, ולכן לא תקנו ע"ז ברכה. ומשא"כ בנידונו של הריטב"א, הרי הדבר תלוי בו, ולכן רשאי להמלך, ואין ברכתו לבטלה]. וע' בס' הסוכה (פסקים והערות אות כג) מ"ש בשם הגרש"ז אויערבאך. והובא במשנ"ב מהדורת דרשו (סי' תרלט הערה 54). [ואמ"א]. וצ"ע. ולכאורה יש לומר עוד, דשאני התם שלא התחיל לישן כלל, וכיון שאין בידו לישן בכל שעה שירצה, לא חשיב שהתחיל לקבוע עצמו לישן בסוכה. ומשא"כ בנ"ד, שהתחיל לאכול בסוכה, אלא שעתה רוצה להמלך, וא"כ י"ל דכיון שהתחיל לקבוע עצמו בפועל, אם ימלך לא תהא ברכתו לבטלה. אולם יש לפלפל בזה, כי י"ל דאין המצוה לישן בסוכה, שהרי ישן פטור מן המצות, אלא המצוה היא ללכת לישן בסוכה, וכמש"כ כיוצא בזה האבן עזרא (דברים ו, ז). ע"ש. וא"כ כיון שהעמיד עצמו לישן בסוכה, חשיב שהתחיל במצוה, ואעפ"כ אינו רשאי לברך, כיון שאין בידו לישן בכל שעה שירצה. [וע' בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט סי"ז) בשם הגרש"ז אויערבאך. ודו"ק].

אם נכנס לסוכה לאכול סעודת קבע ובירך לישב בסוכה, ואח"כ התחילו לרדת גשמים, אין ברכתו לבטלה

(ה) ושוב מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קפד) שכתב שאם נכנס לסוכה לסעודת קבע, ובירך לישב בסוכה, ופתאום התחיל לרדת גשם שוטף שיש בו כשיעור משתסרח המקפה, ובטרם יספיק לאכול פת שיעור אכילת קבע, נאלץ לצאת מן הסוכה ולסיים סעודתו בבית, אין ברכת לישב בסוכה שבירך לבטלה, אע"פ שלא אכל בסוכה אלא אכילת עראי. ודימה זאת לדברית הריטב"א הנ"ל, דה"נ כיון שבשעה שבירך לישב בסוכה, היה בדעתו לסעוד שם סעודת קבע, ונאלץ להפסיק סעודתו מפני הגשם, לא הוי ברכתו לבטלה, דרחמנא לבא בעי. ע"כ. הרי דלא שמיצא להו החילוק שכתבנו,

^ט ויש להביא קצת ראייה לדבריו, דאל"כ היאך אנו מברכים לישב בסוכה לפני אכילת קבע, הרי יש לחוש שמא ירדו גשמים באמצע אכילתו, ונמצא שברכתו היתה לבטלה, והרי הדבר דומה למה שאבי הבן מברך ברכת להכניסו בין המילה לפריעה, משום דחיישנן שמא ימלך המוהל ולא ימול, ותהא ברכתו לבטלה, וכמש"כ הפרישה (יו"ד סי' רסה סק"ו) בדעת הרא"ש. וכ"כ הש"ך (שם סק"א) בדעת מרן הש"ע. ע"ש. [ועמש"כ בזה בחידושי הש"ע שלי (יו"ד שם). ואכמ"ל]. וא"כ ה"נ כיון שאין ירידת הגשמים תלויה בנו, אלא במי שמפתחות הגשמים בידו, היאך אנו מברכים לישב בסוכה לפני כל אכילת קבע, הרי יש לחוש שמא ירדו גשמים ויאליץ להפסיק סעודתו, ותהא ברכתו לבטלה. [גם לא מצינו מי מהפוסקים שיאמר, שאם רואה השמים מתקדרים בעבים, שלא יברך לישב בסוכה]. אלא ודאי דכיון שמתחילה נתכוין לקבוע סעודתו, א"כ אפילו אם ירדו גשמים, לא תהא ברכתו לבטלה. ואם יש בנפשך לומר, דכיון שאין הדבר מצוי שיוורד גשמים, וגם אין הגשמים מגיעים לשיעור משתסרח המקפה מיד, א"כ אין לחוש שלא יספיק לאכול שיעור כביצה פת עד שתסרח המקפה, ולכן רשאי לברך. אף אני אביא ראייה מדברית הר"ן בסוכה (יג. מדפי הרי"ף ד"ה משתסרח) שכתב וז"ל ונ"ל מדינקט כי האי גוונא דוקא כשהתחיל לאכול הוא דאינו מותר לפנות אלא משתסרח המקפה, כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא, אבל לא התחיל להכנס בה, כל שמצטער מחמת גשמים פטור, כי היכי דשרי משום באקי וסירחא דגרגושתא וכו', וזהו דעתי, אבל למעשה איני סומך על סברתי אחר שאין בזה ראייה ברורה. עכ"ל. ומבואר דלמעשה דעתו שאפילו אם לא נכנס

אע"פ שהוא עצמו כתבו בכמה מקומות. וע"כ דס"ל דשאני ברכת לישב בסוכה, שהיא על עצם קביעותו לישב בסוכה וכמשנ"ת. ולפי"ז נראה, שאפילו אם לא נאלץ להפסיק סעודתו מחמת הגשמים, אלא שנמלך מרצונו לאכול שיעור כביצה פת, רשאי לעשות כן, ואין ברכתו לבטלה. וכן שמעתי ממו"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל חג הסוכות התש"פ). וכן שמעתי מהגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א (יום שני כ"ט תשרי התש"פ), שכן נראה לו בהשקפה ראשונה בלי עיון בספרים, דלא הוי ברכה לבטלה, כיון שמעיקרא נתכוין לישב בסוכה. עכת"ד. ושוב ראיתי שכן כתב בס' מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה תקעד) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, שאם נמלך מלאכול, לא הוי ברכה לבטלה. ושם ציין שכן כתב בתשו' עמק התשובה (ח"ט סי' כ), ע"פ דברי הריטב"א בחולין הנ"ל. ע"ש. ובפרט שדעת רוב הפוסקים, שמברכים לישב בסוכה כל פעם שנכנסים לסוכה. וכ"כ הרי"ף בסוכה (כב). והרמב"ם (פ"ו מסוכה הי"ב) והרא"ש (שם פ"ד סי' ג). וכ"כ הטור (סי' תרלט) בשם הגאונים. וכ"כ התו' שם (מה: ד"ה אחד), שכל פעם שנכנס לסוכה כדי שיאכל וישתה ויישן, ואפילו עשרים פעמים ביום, מברך על כל אחת ואחת וכו'. ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קעז). ולשיטתם ודאי רשאי להמלך, ולא הוי ברכה לבטלה, כיון שלא תקנו כלל הברכה על אכילת קבע בסוכה, אלא על עצם הכניסה לסוכה. ולכן בצירוף דעתם, ודאי יש להקל בנידון דידן וכמשנ"ת.

(ו) ותצא דינא שאם בירך לישב בסוכה על דעת לאכול שיעור כביצה פת, ואח"כ נמלך מלאכול שיעור זה, אינו צריך לאנוס עצמו לאכול כביצה פת, ואין ברכתו לבטלה. אבל לכתחילה לא ימלך. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן י

בדין אדם שאוכל פירות באמצע סעודת קבע אם רשאי לאכלם חוץ לסוכה

בס"ד. יום רביעי י"ט תשרי (ד' דחול המועד סוכות). 'עשה ה' תשובה בישראל' לפ"ק.

נשאלתי בדין אדם שנמצא באמצע סעודת קבע, ובא לאכול דברים שמברכים עליהם בתוך הסעודה, כגון פירות או גלידה וכיוצא בזה, אם רשאי לאכלם חוץ לסוכה או לא.

הא דאמרינן אוכל ושותה בסוכה אע"פ ששתיית עראי פטורה מהסוכה

(א) **בסוכה** (כח:): איתא ת"ר תשבו כעין תדורו, מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי וכו', אוכל ושותה ומטייל בסוכה וכו'. ע"כ. ומשמע שצריך לשתות בסוכה. וכן משמע מלשון מרן בש"ע (סי' תרלט ס"א וס"ב). וקשה דהא שתיית עראי פטורה מהסוכה, וכמבואר שם (כו:). וכן מבואר בש"ע (שם ס"ב). ע"ש. [ובפשיטות י"ל דמה שאמרו ששותה בסוכה הכוונה לשתית יין שחייבת בסוכה, וכמש"כ הריטב"א שם (כה. ד"ה ומעשה), שאם שותה רביעית יין, חייב בסוכה. וכ"כ במחזור ויטרי (עמ' תיא), שהקובע עצמו על היין, אסור לשתות חוץ לסוכה. ע"ש. וכן מוכח מדברי הרמב"ם (פ"ו מסוכה

לאכול בסוכה, והתחילו לרדת גשמים, אינו רשאי לאכול חוץ לסוכה עד שיגיע לשיעור שתסרח המקפה. וכ"כ בס' לחם יהודה (פ"ו מסוכה ה"י) בדעת הרמב"ם, דמלשונו נראה שאין חילוק בדבר. והובא בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קפד). וע"ש. [ודו"ק]. וע"ע בס' דעת תורה (סי' תרלט ס"ה), ובס' שפת אמת בסוכה (כח: ד"ה במשנה). ובפשטות נראה, שאם דעתו לאכול שיעור כביצה פת, מברך על אכילה זו לישב בסוכה, אע"פ שיודע שתכף יצטרך לצאת מן הסוכה מחמת הגשמים. וע"כ דכיון שבדעתו לקבוע עצמו בסוכה, מברך לישב בסוכה, אע"פ שיודע שתכף יצטרך לצאת מן הסוכה. אולם א"ז מוכרח, כי ממה נפשך, אם מסתבר שתכף ירדו גשמים בשיעור משתסרח המקפה, א"כ באמת לא יהא רשאי לברך לישב בסוכה, שהרי מתחילה יודע שלא יוכל לאכול שיעור כביצה, ואם יודע שישפיק לאכול כביצה לפני שיגיע לשיעור זה, א"כ משו"ה רשאי להתחיל לאכול, וליכא ראיא לנ"ד.

ה"ו) שכתב וז"ל ומותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה וכו'. ע"כ. ומשמע שרק מים ופירות מותר לאכול חוץ לסוכה, אבל יין לא. וכ"כ המשנ"ב בביאור הלכה (שם ד"ה ויין) לדיוק מדברי הרמב"ם. והוסיף דצ"ל דכמו שלענין פת לא חייבו אלא באכילת קבע, ולא באכילת עראי, ה"ה לענין יין, שרק אם קובע עליו חייב בסוכה. ע"ש. ולפי"ז י"ל דהא דאמרינן אוכל ושותה בסוכה, מיירי אשתיית יין בדרך קביעות, שחייב לשתות בסוכה. אולם דעת הטור (שם), דשתיית יין אינה חייבת בסוכה. וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"ב). וע' במשנ"ב (שם ס"ק יג). ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתיה]. ונראה דהא דשתיית עראי פטורה מהסוכה, היינו דוקא כששותה שלא בתוך סעודת קבע, אבל אם שותה אפילו מים בתוך סעודת קבע, חייב לשתות בסוכה, וזה שאמר אוכל ושותה בסוכה, דכיון שהוא אוכל אכילת קבע ונתחייב בסוכה, גם השתיה צריכה להיות בסוכה, וכן אכילת עראי.

דברי האחרונים שאם נמצא בתוך הסעודה גם אכילת עראי צריך לאכול בסוכה

ב) וכן בקדש חזיתיה להגאון שואל ומשיב (רביעאה ח"ג סי' יא, דף יב רע"ג) שכתב דאע"ג דקיי"ל אוכלין עראי חוץ לסוכה, היינו שאם אינו רוצה ללכת לסוכה ואוכל חוץ לסוכה, אמרינן דאינו מחויב לאכול בסוכה. אבל אם יושב בסוכה ואוכל דבר שחייב לאכול בסוכה, שוב אינו רשאי להניח הסוכה ולאכול חוץ לסוכה אפילו אכילת עראי, והיינו משום דכיון שכבר נקבע עליו חיוב הסוכה, מתחייב גם על אכילת עראי. והביא כדמות ראייה לזה מהא דאיתא בב"מ (נז.), דאין בי"ד נזקקין על פחות משהו פרוטה, אבל אם היה בתחילתו פרוטה, כיון שנזקקו לפרוטה, נתחייב אף בפחות משהו פרוטה. עכת"ד. וכבר כתב כן המאירי בסוכה (כו: ד"ה המשנה החמישית), שאם אוכל ושותה, השתיה נגדרת אחר האכילה, ולכן אם הוא אוכל אכילת קבע, אף השתיה היא בכלל קבע, וחייב לשתות בסוכה, ואם האכילה היא עראי, אף השתיה עראי, ואינו צריך לשתות בסוכה. ע"ש. [אלא שיש לומר, שמדבריו אין ראייה אלא לענין שתיה באמצע הסעודה, דכיון שנמצא באמצע אכילת קבע, והשתיה נגדרת אחר האכילה, אינו רשאי לשתות חוץ לסוכה. ומשא"כ אם בא לאכול אכילת עראי, אפשר שאינה נגדרת אחר אכילת קבע, ואינו חייב לאכול בתוך הסוכה]. וכ"כ הגאון מהר"י עייאש בס' לחם יהודה (דף לה ע"ד ד"ה ולפי"ז). וכ"כ בתשו' רבנו יוסף מסלוצק (סי' כב ד"ה אמנם). וכ"כ המשנ"ב בשער הציון (סי' תרלט ס"ק כט), דהא דאמרינן אוכלים ושותים בסוכה, היינו לאחר אכילתו בסוכה שהדרך לשתות אז, צריך לשתות ג"כ בסוכה, כיון שהוא נכלל בסעודה. וסיים, דלפי"ז אפילו מים אין כדאי לשתות בתוך הסעודה חוץ לסוכה. וצ"ע. ע"כ. והובאו בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קמה). וכ"כ עוד ביתר אריכות (שם עמ' קעט). ע"ש. וכ"כ הגרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (סוכות ח"א ס"ס לא). וכ"כ בס' אור לציון (ח"ד פכ"ט ס"ד). ע"ש. וע"ע בש"ע הגר"ז (שם סוף סעיף יז). ולכאורה צ"ב, אמאי אם האכילה היא קבע, אף השתיה היא קבע. ונראה שהרי כל הטעם שאכילת עראי אינה חייבת בסוכה, משום שאדם אינו מקפיד לאכול אכילת עראי בביתו, אלא רק אכילת קבע, וכיון דתשבו כעין תדורו, משו"ה אינו צריך לאכול אכילת עראי בסוכה. וכ"כ הגאון רבי שלמה הכהן מוילנא בתשו' בנין שלמה (הלכות יוה"כ סי' מא). ע"ש. ולכן אם נמצא באמצע סעודת קבע, חייב לאכול גם אכילת עראי בסוכה (וכן שתיית עראי), כיון שגם אם בביתו, לא היה עושה זאת חוץ לביתו, ותשבו כעין תדורו. וכיוצא בזה כתב בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט ס"ח) בשם הגרש"ז אויערבאך. ע"ש. [וכעת מצאתי סיוע לדבריו בתשו' בנין שלמה (סי' מז, דף נה ע"ד). והובא בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קסט). ע"ש. וע"ע בתשו' מחקרי ארץ (כהן ח"ג סי' ל אות י') מ"ש בזה]. ובתשובה אחרת כתבתי בזה.

נראה דכיון שגם דברים שמברכים עליהם בתוך הסעודה חייב לאכלם בסוכה

ג) ומעתה יש לומר, דכיון שאדם שאוכל סעודת קבע בביתו, ובאמצע הסעודה בא לאכול פירות או גלידה, היה אוכלם בבית, ולא היה יוצא חוץ לביתו, אע"פ שהם אכילת עראי, כיון שהוא כבר נמצא באמצע הסעודה, א"כ ה"נ צריך לעשות בסוכה, ולכן אע"פ שאינם חלק מהסעודה, ואינם נפטרים בברכת המוציא, כי אינם נטפלים לפת, מ"מ צריך לאכלם בסוכה.

[ויש לפלפל בזה]. וכן יש להוכיח מעצם דברי האחרונים הנ"ל, שהרי נראה מדבריהם שאפילו אם אכל פת הבאה בכיסנין בשיעור כביצה, שחייב לאכול בסוכה, ובא לשותות או לאכול אכילת עראי, חייב לעשותם בסוכה, כיון שהוא נמצא בסעודת קבע החייבת בסוכה. והרי אדם שאוכל פת הבאה בכיסנין, ובא לשותות מים וכיוצא בזה, חייב לברך עליו, ואינו נפטר בברכת בורא מיני מזונות שבירך על פת הבאה בכיסנין. ומוכח דאע"פ שמברך על המים ברכתו הראויה, מ"מ אינו רשאי לשותות חוץ לסוכה, כיון שהוא נמצא בתוך סעודת קבע. [אולם יש לדחות, דבאמת בכה"ג אינו חייב לשותות בסוכה, כיון שאין שום שייכות בין אכילת פת הבאה בכיסנין לשתיית המים. ומשא"כ אם אוכל פירות או שותה באמצע סעודת פת, אע"פ שצריך לברך על הפירות, מ"מ הרי הם נפטרים מברכה אחרונה מברכת המזון, וא"כ יש להם שייכות לעצם הסעודה (אע"פ שמברך לפנייה), ולכן דוקא בזה חייב לאכול בסוכה. וצ"ע לדינא]. וכן נראה מסתימת דברי הפוסקים הנ"ל, שאפילו אם בא לאכול (או לשותות) בתוך הסעודה, דברים שאינם טפלים לפת, ואינם נפטרים בברכת המוציא, מ"מ אינו רשאי לאכול (או לשותות) חוץ לסוכה. ואמנם בס' חוט שני (ברכות ע"ב קסט) כתב בשם הגר"נ קרליץ, שנסתפק אם מותר לאכול פירות באמצע הסעודה חוץ לסוכה, כיון שצריך לברך עליהם בתוך הסעודה משום שאינם באים מחמת הסעודה, וא"כ י"ל שגם לענין אכילה בסוכה, אינם נחשבים חלק מהסעודה. ע"ש. אולם לפע"ד נראה פשוט, שגם זה בכלל האיסור לאכול ולשותות חוץ לסוכה באמצע הסעודה. וכן מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות סוף עמוד קעט) שכתב שאם אוכל פירות בסעודת קבע, הם נגזרים אחר הסעודה, ואסור לאכול מהם חוץ לסוכה. ע"ש. וכן משמע בתשו' רבינו יוסף מסלוצק (סי' כב) ובס' אור לציון (ח"ד פכ"ט ס"ד במקורות ד"ה ונראה). ע"ש.

ד) כלל העולה שאדם הנמצא באמצע סעודת קבע החייבת בסוכה, ובא לשותות מים או לאכול אכילת עראי, חייב לאכול ולשותות בסוכה, ואפילו אם הם דברים שמברכים עליהם בתוך הסעודה, כגון פירות או גלידה וכיוצא בזה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן יא

בדין אדם שנמלך באמצע אכילתו לאכול יותר מכביצה פת אם יברך עתה לישב בסוכה

בס"ד. יום חמישי כ' תשרי. 'הושיע ה' משיחו' לפ"ק.

ראיתי ונתון אל לבי לברר הדין באדם שבא לאכול פחות מכביצה חוץ לסוכה, ובאמצע אכילתו נמלך לאכול יותר מכביצה, שחייב להמשיך אכילתו בסוכה, האם יברך עתה ברכת לישב בסוכה, אע"פ שלא יאכל כביצה בסוכה, אלא רק בצירוף מה שאכל קודם לכן, או כיון שלא קבע עצמו לאכילה בסוכה, לא יברך. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

בגדר חיוב ברכת לישב בסוכה אם היא על אכילה המחויבת בסוכה או על קביעותו בסוכה

א) הרא"ש בסוכה (פ"ד ס"ג) כתב וז"ל ומה שאין מברכין על הסוכה בשעת השינה, ואע"פ שמצינו בה חומר יותר מבאכילה, דאוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה, ואין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה, היינו טעמא וכו', ורבינו תם פירש לפי שעיך הקבע שאדם עושה בסוכה היא אכילה, אבל שאר טיול ושינה שעושים בסוכה, טפלים לגבי האכילה והיא פוטרתן. עכ"ל. וכ"כ המרדכי (שם ס"י תשמה) והטור (ס"י תרלט) בשם רבינו תם. וכ"כ הרב המגיד (פ"ו מסוכה ה"ב), שכן נהגו העולם שאין מברכים אלא בסעודה. וכ"כ מרן בש"ע (שם ס"ח). ולכאורה נראה, דכיון שלא קבע את עצמו לאכילת קבע בסוכה, אלא שמתחילה אכל

פחות מכביצה, ושוב נמלך לאכול יותר מכביצה, א"כ אע"פ שעתה חייב להמשיך אכילתו בסוכה, כיון שהיא אכילת קבע, מ"מ י"ל שאינו יכול לברך ברכת לישיב בסוכה, כיון שלא תיקנו הברכה אלא על קביעת אכילתו בסוכה, ובזה לא קבע עצמו מתחילה לאכילת קבע, אלא בצירוף מה שאכל קודם לכן בביתו. ובהשקפה ראשונה נראה, דהאי מילתא תליא במה שיש לחקור ביסוד חיוב ברכת לישיב בסוכה לדעת הראשונים הנ"ל, אם הברכה היא על כל אכילה המחויבת בסוכה, דהיינו כביצה פת ומעלה, או שהברכה היא על מה שקובע עצמו לאכילה בסוכה, והיינו על עצם קביעתו בסוכה, וקביעות היינו אכילת כביצה פת. ומעתה י"ל שאם הברכה היא על אכילה המחויבת בסוכה, א"כ כיון שעתה מחויב להמשיך אכילתו בסוכה, כיון שבדעתו להמשיך לאכול יותר מכביצה, ממילא יברך ברכת לישיב בסוכה, שהרי אכילה זו חייב לאכול בסוכה. אבל אי נימא דהברכה היא על מה שקובע עצמו לאכילה בסוכה, א"כ כיון שלא קבע עצמו לאכילה בסוכה, אינו מברך ברכת לישיב בסוכה. ובפשטות נראה, דהברכה היא על מה שקובע עצמו לאכילה בסוכה. ולפי"ז בנידון דידן שלא קבע עצמו לאכילה בסוכה, אלא נתחייב להמשיך סעודתו בסוכה, אינו מברך לישיב בסוכה.

אם יש ראייה מדין מי ששכח לברך שיכול לברך אפילו על אכילת פירות או שתיית משקה

(ב) **ואמנם** המג"א (שם סוף ס"ק יז) כתב שאם שכח לברך ברכת לישיב בסוכה עד שהתחיל אכילתו, יברך אח"כ על מה שרוצה לאכול, ואפילו סיים אכילתו, יכול לברך, כיון שגם הישיבה מן המצוה. עכת"ד. וא"כ י"ל דה"נ יכול לברך לישיב בסוכה. אולם הגאון בעל משמרות כהונה בס' שלחנו של אברהם (שם) כתב שלא כתב כן המג"א אלא לשיטתו דס"ל דאע"פ שתיקנו לברך רק בשעת האכילה, מ"מ לא עקרו מצות הישיבה לגמרי. ומשא"כ לדידן. ע"ש. והן אמת כי לכאורה יש להעיר בזה ממ"ש מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קעח), שאם שכח לברך לישיב בסוכה, ונזכר בסיום סעודתו, אפילו אם אינו אוכל אלא פירות לקינוח סעודה, או שותה משקה, רשאי לברך לישיב בסוכה, דכיון שהוא נמצא בהמשך סעודת קבע, ועדיין לא בירך ברכת המזון, רשאי לברך לישיב בסוכה. וע"ש. וכ"כ בס' אור לציון (ח"ד פכ"ט ס"ט), דכל זמן שלא סיים לאכול, אע"פ שאינו עומד לאכול עוד כביצה פת, יכול לברך ברכת לישיב בסוכה. ודלא כהכה"ח הנ"ל. ע"ש. ונ"מ שם, שאם סיים סעודתו לגמרי, לא יברך אף אם רוצה כעת לשתות מים. ע"כ. לא ידעתי טעמו ונימוקו, דכיון שהטעם שאם עסוק בסעודת קבע רשאי לברך ברכת לישיב בסוכה, אע"פ שאינו עומד לאכול עוד כביצה פת, היינו משום שחייב לאכול אותם דברים בסוכה, וכמבואר במקורות שם, א"כ כיון שגם אם בא לשתות מים בתוך הסעודה, צריך לשתות בסוכה, וכמש"כ בס' אור לציון (שם ס"ד), א"כ יוכל לברך ברכת לישיב בסוכה גם אם רוצה לשתות מים. וצ"ב]. וא"כ ה"נ אע"פ שאינו בא לאכול סעודת קבע בסוכה, רשאי לברך לישיב בסוכה, כיון שאכילה זו היא המשך לאכילת קבע. אולם יש לחלק בפשיטות, דשאני התם דאכתי הוא נמצא באמצע סעודת קבע בסוכה, וכבר נתחייב לברך ברכת לישיב בסוכה על אכילה זו, וכיון שעדיין לא סיים סעודתו לגמרי, עדיין יכול לברך לישיב בסוכה. ומשא"כ בני"ד, שמעולם לא קבע עצמו לאכילת קבע בסוכה (אלא רק בצירוף מה שאכל קודם לכן), וא"כ י"ל שאינו רשאי לברך ברכת לישיב בסוכה. ובפרט לפי דברי הכה"ח (שם ס"ק ק), שהביא דברי השלחנו של אברהם הנ"ל, וכתב דלפי"ז לדידן שאין מברכים על עצם הישיבה בסוכה, א"כ אם אמר גמר מלאכול, אין לברך עוד על הסוכה, אא"כ אוכל שוב יותר מכביצה פת, שראוי לברך ע"ז לישיב בסוכה. ע"ש. ומבואר דכל שגמר מלאכול, אע"פ שיכול לאכול פירות וכיוצא בזה ולהמשיך סעודתו, מ"מ אינו יכול לברך לישיב בסוכה אא"כ יאכל כביצה פת, אע"פ

ונראה שאפילו אם סיים סעודתו, ולא היתה כוונתו להמשיך לאכול כלל, אבל לא אמר הב לן ונברך או נטל ידיו למים אחרונים, ונזכר שעדיין לא בירך לישיב בסוכה, רשאי לברך לישיב בסוכה, ואח"כ יאכל איזה פרי או ישתה איזה משקה (אם אינו אכילה גסה). ואע"פ שלולי זה שלא בירך לישיב בסוכה, לא היה ממשיך לאכול כלל, מ"מ כיון שנזכר שלא בירך, יכול לברך לישיב בסוכה, ואח"כ להמשיך אכילתו מעט. וכן נראה לפי טעמו של החזון עובדיה (שם). ע"ש. ודו"ק. ואפשר שאפילו אם אמר הב לן ונברך (אלא שלא נטל ידיו למים אחרונים), יש לומר דרשאי לברך לישיב בסוכה, ויברך על אכילתו החדשה (הברכה הראויה), כיון שעדיין לא עקר סעודתו לגמרי. וע' בש"ע (סי' קעט ס"א) ובמשנ"ב (שם). ואכמ"ל. וצ"ע.

שעדיין נמצא בתוך קביעותו בסוכה, ולא סגי שיאכל מעט כדי שיחשב שנמצא באמצע הסעודה. וא"כ כ"ש בנ"ד, שמעולם לא קבע עצמו לאכילה בסוכה, רק נכנס לסוכה מחמת שרצה להמשיך לאכול מעט יותר מכביצה פת, וא"כ נראה שלא יברך ברכת לישוב בסוכה.

אם יש ראייה ממה שמברכים לישוב בסוכה ולא חיישינן שמא ירדו גשמים באמצע הסעודה

(ג) ועלה בדעתי להעיר בזה מעצם ברכת לישוב בסוכה, כי הנה בסוכה (כח:) איתא שאם ירדו גשמים באמצע הסעודה, מותר לפנות משתסרח המקפה. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ה). ולכאורה יש לתמוה, דא"כ היאך מברך ברכת לישוב בסוכה על אכילת קבע בסוכה, הרי יש לחוש שמא ירדו גשמים באמצע הסעודה, ונמצא שבירך ברכה לבטלה, והרי זה דומה להא דאבי הבן מברך ברכת להכניסו בין המילה לפריעה, משום דחיישינן שמא ימלך המוהל ולא ימול, ותהא ברכתו לבטלה, וכמ"ש הפרישה (יו"ד סי' רסה סק"ו) בדעת הרא"ש. וכ"כ הש"ך (שם סק"א) בדעת מרן הש"ע. ע"ש. [ובחידושי הש"ע (שם) כתבתי בזה]. וכיוצא בזה כתבו התו' בברכות (יא: ד"ה שכבר) בטעמא דמילתא דאין מברכים על השינה בסוכה. וכ"כ הרא"ש שם (סי' יג) בשם ר"י. וכ"כ עוד בסוכה (פ"ד סי' ג). ע"ש. וא"כ ה"נ כיון שאין ירדת הגשמים תלויה בנו, אלא במי שמפתחות הגשמים בידו, א"כ יש לחוש שמא ירדו גשמים ויאלץ להפסיק סעודתו, והיאך יכול לברך ברכת לישוב בסוכה. [ולא מצינו מי שיאמר שאם רואה השמים מתקדרים בעבים, לא יברך לישוב בסוכה. וע' בר"ן בסוכה (יג. מדפי הרי"ף ד"ה משתסרח). וע"ע בס' לחם יהודה (פ"ו מסוכה ה"י) בדעת הרמב"ם. והובא בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קפד). ודו"ק. וי"ל]. ובפשטות נראה דלא דמי למ"ש הריטב"א בחולין (קו: ד"ה אמר רב), וכמבואר יוצא מדברי השד"ח (פאת השדה מע' ברכות סי' ט) בשם חכם אחד. וכדבריו כתב בתשו' יביע אומר (ח"א יו"ד סי' כא אות ב). ע"ש. [ובתשובה אחרת הארכתי בזה]. ולכאורה צ"ל דכיון שממשיך אכילתו בסוכה, א"כ אותה אכילה מצטרפת לאכילה הקודמת שהתחיל בסוכה, והכל נחשב אכילה אחת, ולכן גם אם ירדו גשמים ויאלץ להפסיק סעודתו ולהמשיכה בביתו, לא תהא ברכתו לבטלה. ולפי"ז י"ל דה"נ בנידון שלנו, אע"פ שתחילת אכילתו היתה חוץ לסוכה, מ"מ כיון שבצירוף מה שאכל אח"כ בסוכה יש שיעור כביצה, שפיר יכול לברך על אכילתו ברכת לישוב בסוכה. אולם באמת זה אינו, כי נראה דברכת לישוב בסוכה אינה על עצם האכילה בסוכה, אלא על קביעת ישיבתו בסוכה, אלא שרק אכילת קבע נחשבת קביעות לענין זה. וכן נראה מדברי הרא"ש בסוכה (פ"ד סי' ג) והמרדכי (שם סי' תשמח) והטור (סי' תרלט) בשם רבינו תם. ע"ש. וע"ע במשנ"ב (שם ס"ק מח). ולפי"ז נראה, שאפילו אם ימלך שלא לאכול שיעור כביצה, לא תהא ברכתו לבטלה, כיון שמתחילה היתה דעתו לקבוע אכילתו בסוכה, ושפיר חלה הברכה על הקביעות, ושפיר דמי לדברי הריטב"א הנ"ל. וכן נראה כוונת מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קפד). ע"ש. וא"כ הא דמברך לישוב בסוכה, ולא חיישינן שמא ירדו גשמים, משום שאפילו אם ירדו גשמים, לא תהא ברכתו לבטלה, כיון שמתחילה נתכוין לקבוע עצמו לאכילה בסוכה. ויש עוד לפלפל בזה. ובתשובה אחרת כתבתי בזה. ואכמ"ל. וא"כ אין מזה ראייה לנידון דידן כלל.

אם יש ראייה מדין מי שנמלך לאכול שיעור קביעות סעודתו שמברך לאחריו ברכת המזון

(ד) ואנכי הרואה להרא"ש בברכות (פ"ו סי' ל) שכתב שאם מתחילה היה דעתו לאכול מעט מפת הבאה בכיסנין, ובירך בורא מיני מזונות, ואח"כ אכל כשיעור שאחרים קובעים עליו, מברך שלש ברכות אע"פ שלא בירך המוציא תחילה. ע"כ. והובא בב"י (סי' קסח ד"ה פת). וכן פסק בש"ע (שם ס"ו) וז"ל פת הבאה בכיסנין מברך עליו בורא מיני מזונות, ולאחריו ברכה אחת מעין שלש, ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו, אע"פ שהוא לא שבע ממנו, מברך עליו המוציא וברכת המזון, ואם מתחילה היה בדעתו לאכול ממנו מעט, ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעים עליו, יברך עליו ברכת המזון אע"פ שלא בירך המוציא תחילה. עכ"ל. ומבואר דאע"פ שמתחילה לא היה בדעתו לקבוע סעודה עליו, מ"מ כיון שאח"כ נמלך וקבע סעודה עליו, מברך לבסוף ברכת המזון. ולכאורה ה"נ בנ"ד, כיון שנמלך לאכול כביצה, והמשיך סעודתו בסוכה, שפיר

מברך ברכת לישב בסוכה. אולם יש לחלק בפשיטות, דשאני התם דברכת המזון היא על השביעה, אלא דבעינן דבר שבני אדם קובעים סעודה עליו דומיא דפת, וכמש"כ מרן בב"י (שם ד"ה ומה שפירש) וז"ל הילכך ע"כ לומר דלאו במידי דמקרי לחם תליא מילתא, אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית, אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו, דהיינו עיסה שנילושה במים לכד בלי שום תערובת, אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין, כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו, לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות, אא"כ אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו וכו'. עכ"ל. ומבואר שהטעם שאין מברכים המוציא וברכת המזון על פת הבאה בכיסנין, היינו משום שאין דרך בני אדם לקבוע עליו. וכיון שקבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין, מברך לאחריו ברכת המזון, אע"פ שמתחילה היתה דעתו לאכול ממנו מעט. ומשא"כ בנ"ד, שהברכה היא על קביעותו בסוכה, וכיון ששיעור קביעות הוא כביצה פת, א"כ כיון שלא היה בדעתו לאכול כביצה פת בסוכה, א"כ נמצא שמעולם לא קבע סעודתו בסוכה, אע"פ שבפועל אכל שיעור קביעות סעודה (דהיינו כביצה פת), ולכן י"ל שאינו רשאי לברך ברכת לישב בסוכה.

אם יש לתלות נידון דידן בפלוגתת הר"ן והרא"ש בדין מי שהיה בסעודה וקדש עליו היום אם צריך לחזור ולאכול אחר הקידוש

(ה) והנה בפסחים (קב:) איתא ת"ר בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום וכו', גמרו כוס ראשון, מברך עליו ברכת המזון, והשני אומר עליו קידוש היום, אמאי ונמרינהו תרוויהו אחד כסא, אמר רב הונא לפי שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד וכו'. וכתב הר"ף שם (כ:), דאע"ג דרישא דמתני' אידחיה לה, מ"מ גמרינן מינה דהיכא דגמור סעודתייהו מקמי דקדיש יומא, ואדמשו ידייהו קדיש יומא, מקדמינן ומברכינן ברכת המזון על כוס ראשון, ואח"כ אומר קידוש היום על כוס שני, כרבי יוסי דאמר גמרו כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון, והשני אומר עליו קידוש היום. ע"כ. ומרן בב"י (סי' רע"א ד"ה ואם גמר סעודתו) כתב שכן דעת הרמב"ם (פכ"ט משבת ה"ג) שכתב וז"ל היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת שבת, מברך ברכת המזון תחילה, ואח"כ מקדש על כוס שני וכו'. עכ"ל. ומשמע שאינו צריך לחזור ולאכול אחר הקידוש, ויוצא י"ח קידוש במקום סעודה במה שאכל מבעוד יום. וכן מבואר בערוה"ש (שם סט"ז וסי"ח) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וכתב הר"ן שם (ד"ה כוס) בדעת הר"ף, דאע"פ שאינו אוכל כלל לאחר קידוש היום, מ"מ כיון שגמרו שם סעודתן, מקום סעודה מיקרי. ע"כ. וכ"כ המרדכי שם (תוספת לפרק ערבי פסחים ד"ה רבי יוסי אומר, קב.), שיוצא י"ח קידוש במקום סעודה במה שאכל מבעוד יום. וכ"כ המאירי שם (ק. ד"ה ונשוב). וכ"כ הגאון מהריק"ש בערך לחם (סי' רע"א ס"ו). ע"ש. אולם הרא"ש שם (פ"י ס"ו ז) תמה על דב"י הר"ף, דכיון דע"כ צריך לאכול מיד אחר הקידוש, אליבא דשמואל דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה, א"כ כיון שצריך לאכול, ברכת המזון למה לי, יפרוס מפה ויקדש, ואע"פ שנטלו ידיהם ונאסר עליהם לאכול, מ"מ הא קי"ל שאם אמר הב לן ונברך, א"צ לברך ברכת המזון, וסגי בפריסת מפה וקידוש והמוציא. וכתב דאי נימא דהרי"ף ס"ל דחשיב קידוש במקום סעודה, כיון שהיתה הקריאה במקום עונג, אע"פ שלא היתה לכבוד שבת, ולכן א"צ לאכול אחר הקידוש, הא לא מסתברא. עכת"ד. והובא בב"י (סי' רע"א ד"ה ואם גמר סעודתו). ע"ש. [והרמ"א (שם ס"ו) הזכיר פלוגתת הראשונים הנ"ל, ולא הכריע בזה]. ומבואר דפליגי הרא"ש והר"ן (אליבא דהרי"ף), אם צריך לחזור ולאכול אחר הקידוש כדי שיחשב לו קידוש במקום סעודה, או דלמא כיון דס"ס אכל קודם השבת, וגמר סעודתו בשבת, ותכף עושה קידוש, חשיב קידוש במקום סעודה. ומעתה יש לומר, דנידון דידן תליא בפלוגתת הראשונים הנ"ל, שלדעת הרא"ש דלא חשיב קידוש במקום סעודה, כיון שהסעודה היתה של חול,

* ולכאורה יש להעיר, דכיון שכבר סיים סעודתו וברך ברכת המזון, אמאי חשיב במקום סעודה, הרי כבר נעקרה סעודתו, וכמו שמצינו דברכת המזון הוי עקירה להרבה דברים. ואכמ"ל. ובפרט שנראה דעיקר הענין של קידוש במקום סעודה הוא כדי להחשיב את הקידוש, וא"כ היינו דוקא אם אוכל סעודה אחר הקידוש, אבל אם אכל סעודה קודם הקידוש, אמאי חשיב קידוש במקום סעודה. ועיין להלן מה שכתבנו בשם המחצית השקל (סי' רע"ד סק"ב) בביאור דברי הראשונים הנ"ל. ולפע"ד אכתי לא איפרק מחולשא.

ה"נ כיון שתחילת הסעודה היתה חוץ לסוכה, לא חשיב שקבע עצמו לאכילה בסוכה, ולכן לא יברך ברכת לישיב בסוכה. אבל לדעת הר"ן דס"ל דחשיב קידוש במקום סעודה, א"כ י"ל דה"נ יברך ברכת לישיב בסוכה, כיון שגמר את סעודתו בסוכה. והאירני ליסוד הדברים ידידי הג"ר משה כהן שליט"א (ר"מ בשיבת כסא רחמים).

יש לדחות דשאני התם דאיכא קידוש במקום סעודה, ומשא"כ בנידונו לא קבע עצמו לאכול בסוכה

(ו) ונראה דלא מיבעיא לדעת התו' בפסחים (ק. ד"ה רבי יוסי) שכתבו דחשיב קידוש במקום סעודה, וגם אותה סעודה עולה לו לסעודת שבת, וכדמוכח בתוספתא (ברכות פ"ה ה"ד) דקתני ומזכיר של שבת בברכת המזון. וכ"כ עוד שם (קב: ד"ה ונימרינהו). והובא בביאור הגר"א (שם). וכ"כ בתו' הר"ש משאנץ שם (ק.). וכ"כ בתוספות הרא"ש שם (קב:). ע"ש. ולפי"ז ה"נ בנ"ד, יברך ברכת לישיב בסוכה, כיון שסיים את הסעודה בסופה, ואזלינן בתר סוף הסעודה. אלא אפילו לדברי המחצית השקל (סי' רעד סק"ב) שכתב (בביאור דברי המג"א שם) דאע"פ שיוצא בזה י"ח קידוש במקום סעודה, מ"מ אינה עולה לו לסעודת שבת, כיון שאכלה בחול. [וע' בחמד משה שם סק"א]. וכן משמע במשנ"ב (סי' רע"א סק"ב). ע"ש. וכן נראה מדברי הר"ן הנ"ל. ושוב ראיתי שכן העיר בס' תהלה לדוד (שם סק"ט) על דברי הר"ן, דהא מכל מקום חייב לאכול שלש סעודות בשבת, והסעודה שאכל מבעוד יום שלא לשם סעודת שבת, בודאי לא מהני לשלש סעודות, וכתב שיותר נראה דאף הר"ן מודה בזה. ע"ש. וע' במג"א (סי' רעד סק"ב). ודו"ק. וכ"כ הלבושי שרד (שם סק"ו) והבגדי ישע (סי' רע"א ס"ו), שאינו יוצא בזה י"ח סעודת שבת. ע"ש. מ"מ י"ל דכשם שיוצא בזה י"ח קידוש במקום סעודה, אע"פ שלא אכל אחר הקידוש, ה"נ אע"פ שלא אכל בסוכה שיעור קביעות סעודה, מ"מ יברך ברכת לישיב בסוכה, כיון שהיא המשך אכילתו הקודמת. אולם יש לדחות לפי דברי המחצית השקל (שם) שכתב דה"ט דחשיב קידוש במקום סעודה, משום דהא דבעינן קידוש במקום סעודה, ילפינן לה מקרא דוקראת לשבת עונג, במקום עונג (סעודה) תהיה קריאה (קידוש). והרי לא כתיב במקום עונג שבת, אלא עונג סתם, ולכן גם סעודת חול מחשיבה את הקידוש שהיה במקום סעודה. עכת"ד. ולפי"ז י"ל דהיינו דוקא לענין קידוש במקום סעודה, דחשיב קריאה במקום עונג. ומשא"כ בנ"ד, שנהגו לברך ברכת לישיב בסוכה על קביעת אכילתו בסוכה, וזה מעולם לא קבע אכילתו שם, אלא המשך סעודתו בסוכה, וא"כ י"ל שלא יברך ברכת לישיב בסוכה. ועוד י"ל דעצם שתיית היין חשיב במקום סעודה, כיון ששותה רביעית. ועוד שהרי צריך לשתות גם את הכוס של ברכת המזון אחר שישתה את הכוס של הקידוש, וא"כ שפיר חשיב קידוש במקום סעודה. וע' בתשו' עין יצחק (אלחנן או"ח סי' יב אות ט). ודו"ק. ומשא"כ בנ"ד. ובפרט לפי דברי הגאון בית חדש (שם ד"ה ומה שהקשו עוד) בדעת הרי"ף, דבאמת לאחר קידוש נוטל ידיו ומברך המוציא ואוכל, וחוזר ומברך ברכת המזון, והו"ל שפיר קידוש במקום סעודה. ע"כ. [והוא דלא כמ"ש הר"ן הנ"ל]. ולפי"ז פשוט שאין ראיה מדין זה לנידון שלנו.

אכתי יש להעיר מדברי התו' דס"ל דיוצא בזה י"ח סעודת שבת אע"פ שאכלה בחול

(ז) אולם אכתי יש להעיר בזה מדברי התו' ודעימיה דס"ל דיוצא בזה י"ח סעודת שבת, אע"פ שאכלה בחול. וא"כ כ"ש בנ"ד, שיברך ברכת לישיב בסוכה, שהרי אכל חלק מהכביצה בסוכה, וסיים אכילתו שם. ואמנם י"ל דכיון דאינהו מיירי אליבא דרבי יוסי דס"ל דרשאי לגמור סעודתו אחר שתחשך, ולקדש לאחר מכן, וע"ז כתבו דעלתה לו הסעודה גם לסעודת שבת, והיינו ככה"ג שסיים הסעודה בלילה. וא"כ י"ל שאם סיים הסעודה ביום, באמת לא עלתה לו הסעודה לשם סעודת שבת. וכ"כ בס' הלכה ברורה (שם בבירור הלכה ס"ק מג). ע"ש. [ובזה אתי שפיר דברי האחרונים הנ"ל, דסברי מרנן דאע"פ שיוצא בזה י"ח קידוש במקום סעודה, מ"מ אינו יוצא בזה י"ח סעודת שבת. ולכאורה יש להעיר עליהם מדברי התו' ודעימיהו הנ"ל, שכתבו בהדיא שסעודה זו עולה לו לסעודת שבת. ולפי האמור נחא. וק"ל]. וא"כ ליכא ראיה לנ"ד, דשאני התם שממשיך לאכול גם בשבת, ולכן יוצא בזה י"ח סעודת שבת. ומשא"כ בנ"ד, שאינו אוכל כביצה בסוכה, אלא רק בצירוף אכילתו הקודמת. אולם אכתי י"ל דכיון שמדברי התו' משמע דלא בעינן שיאכל לכל הפחות כזית פת משחשיכה, א"כ

אפילו אי נימא דמיירי שסיים סעודתו בשבת, אכתי יש להביא מזה ראייה לנ"ד, דכיון שממשיך את סעודתו בשבת, נגררת כל הסעודה אחר סופה, ולכן יוצא בזה י"ח סעודת שבת. ומינה לנידון דידן, דחשיב שקבע עצמו לאכילה בסוכה מתחילה, ולכן שפיר יברך ברכת לישיב בסוכה. ומעתה יש לומר, דלכ"ע בנידון דידן יברך ברכת לישיב בסוכה, כי אע"פ שמדברי הר"ן ודעימיה משמע שאינו יוצא בזה י"ח סעודת שבת, אלא רק י"ח קידוש במקום סעודה, מ"מ היינו דוקא לדידן דנקטינן דאינו רשאי להמשיך סעודתו בשבת, אע"פ שהתחיל בשבת, וא"כ נמצא שלא אכל בשבת כלום, ולכן אינו יוצא י"ח סעודת שבת במה שאכל מבעוד יום, אבל אם ימשיך סעודתו בשבת, יוצא בזה י"ח סעודת שבת, ואפילו אם לא אכל כזית בשבת, כיון דאזלינן בתר סוף הסעודה שהיתה בשבת, וכדעת התו' ודעימיהו הנ"ל. וא"כ בנידון שלנו שסיים סעודתו בסוכה, יש לומר שיברך ברכת לישיב בסוכה, אע"פ שלא קבע סעודתו שם מתחילה, כי אזלינן בתר סופה. ויש עוד לפלפל בראיה זו, וכעת עמד קנה במקומו.

נראה דכיון שחייב להמשיך אכילתו בסוכה רשאי לברך ברכת לישיב בסוכה

(ח) והן הלום מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קלג) שכתב שהאוכל סעודתו בסוכה, ולא היתה דעתו לאכול שיעור כביצה פת, ולכן לא בירך לישיב בסוכה, ושוב נמלך לאכול יותר מכביצה, יש לו לברך אז לישיב בסוכה, אע"פ שמכאן ואילך לא יאכל יותר מכביצה מלבד מה שכבר אכל, אלא הכל מצטרף ליותר מכביצה. וציין למה שכתב (שם עמ' קעח) בדין מי ששכח לברך לישיב בסוכה, ונזכר בסוף סעודתו. ודו"ק. ע"כ. ותעלוזנה כליותי. ובפשיטות כוונתו דכשם שיכול לברך לישיב בסוכה אע"פ שסיים סעודתו, כל שאוכל פירות או קינוח סעודה, והיינו משום שעדיין נמצא בתוך סעודת קבע, א"כ ה"נ כיון שנמצא בתוך סעודת קבע, רשאי לברך ברכת לישיב בסוכה. אולם באמת יש לחלק, וכמו שכתבנו לעיל, דשאני התם שהיתה כוונתו לקבוע אכילתו בסוכה, ונתחייב בברכה, ולכן כיון שעדיין נמצא בתוך הסעודה, רשאי לברך לישיב בסוכה. ומשא"כ בנ"ד, שלא היתה כוונתו לקבוע אכילתו שם מתחילה. ויש לפלפל בזה. ולכן נראה יותר שכוונתו למה שהביא שם דברי האחרונים שכתבו שאם נמצא בתוך סעודת קבע, גם אכילת עראי חייבת בסוכה, ולכן יכול לברך ברכת לישיב בסוכה גם על אכילת פירות וכיוצא בזה, כי כשנמצא בתוך הסעודה, גם הם חייבים בסוכה, ויכול לברך עליהם ברכת לישיב בסוכה. ולכן ה"נ אם לא היתה דעתו לאכול שיעור כביצה פת, ושוב נמלך לאכול שיעור כביצה, א"כ אע"פ שמתחילה לא נתכוין לקבוע סעודתו בסוכה, מ"מ כיון שעתה חייב להמשיך אכילתו בסוכה, א"כ שפיר יכול לברך ברכת לישיב בסוכה על אכילה זו. ומעתה נראה, שגם בנידון דידן שהתחיל אכילתו חוץ לסוכה, רשאי לברך ברכת לישיב בסוכה, אע"פ שלא קבע אכילתו שם מתחילה, דהשתא מיהא חייב לאכול בסוכה. ובפרט שדעת רוב הפוסקים, שמברכים לישיב בסוכה כל פעם שנכנסים לסוכה. וכ"כ הרי"ף בסוכה (כב.) והרמב"ם (פ"ו מסוכה ה"ב) והרא"ש (שם פ"ד ס"ג). וכ"כ הטור (סי' תרלט) בשם הגאונים. וכ"כ התו' שם (מה: ד"ה אחד), שכל פעם שנכנס לסוכה כדי שיאכל וישתה וישן, ואפילו עשרים פעמים ביום, מברך על כל אחת ואחת וכו'. ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קעז). וא"כ יש בזה כעין ספיקא לברך לישיב בסוכה, שמא מברכים על עצם הישיבה בסוכה, ושמא עכ"פ אם נמצא בתוך אכילת קבע, מברך לישיב בסוכה, אע"פ שלא קבע עצמו בסוכה מתחילת אכילתו. ומה גם שיש לומר דכיון דמה שאנו מברכים רק על אכילת קבע בסוכה, היינו משום שכן נהגו, וכמש"כ הרב המגיד (פ"ו מסוכה ה"ב). וכ"כ מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ח). א"כ י"ל שלא נהגו רק באופן שלא אכל אכילת קבע כלל, אלא שנכנס לסוכה או שאכל אכילת עראי. אבל אם אכל חלק מסעודת קבע בסוכה, רשאי לברך ברכת לישיב בסוכה, דבהא ליכא

² ולכאורה יש להביא ראייה לדבר, שהרי נראה שאם היה לאדם רק חצי שיעור של כזית מצה, ואחר שאכל את החצי שיעור, הביאו לו עוד חצי שיעור, יברך על החצי שיעור השני, אע"פ שאין מברכים על החצי שיעור השני, והיינו משום שבצירוף אכילתו הקודמת יש לו שיעור שלם, וכיון שעדיין נמצא בתוך קיום המצוה, שפיר יכול לברך. וא"כ ה"נ באדם שנמלך לאכול שיעור כביצה פת בתוך כדי אכילתו, שיברך ברכת לישיב בסוכה. והאירני לזה ידידי הגאון המופלא רבי יהודה משה יוסף (מח"ס הרי יהודה). ויש לפלפל בזה. ואכמ"ל.

מנהגא. [וכן שמעתי מדידי הג"ר אדיר הכהן שליט"א]. אולם אינו מוכרח, דהא גם ליכא מנהגא לברך בנידון דידן, וא"כ י"ל דשוא"ת עדיף. ומכל מקום נראה, שבצירוף דברי הראשונים הנ"ל, יש להורות שיברך ברכת לישיב בסוכה. ושוב דברתי בזה (יום רביעי ג' מר חשון התשפ"א) עם הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א, והשיבני שיברך ברכת לישיב בסוכה, כיון שנמצא עתה בתוך סעודת קבע. ולא חשיב שאכל חוץ לסוכה למפרע, כיון שמתחילה לא היתה דעתו לאכול שיעור כביצה. עכת"ד.

ט) כלל העולה שאם התחיל לאכול פחות מכביצה חוץ לסוכה, וכ"ש אם התחיל לאכול תוך הסוכה, ולא היתה דעתו לאכול שיעור כביצה, ואח"כ נמלך ורוצה לאכול יותר מכביצה (יחד עם מה שכבר אכל), רשאי לברך ברכת לישיב בסוכה. וטוב שישמע הברכה מאחר אם אפשר. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן יב

בענין אם עדיף להישאר ניעור בליל הושענא רבא או לישן בסוכה

בס"ד. ליל הושענא רבה. 'ויעש ה' תשועה גדולה' לפ"ק.

עמדתי ואתבונן בדין אדם שנוהג כל שנה להישאר ניעור כל הלילה בליל הושענא רבה (כמנהג רבים מקהילות ישראל), ושנה אחת היה בחג הסוכות בביתו, ומחמת שסוכתו נמצאת בסלון הבית, והבית צר מהכיל, יודע שביום לא יוכל לישן בסוכה כלל, מחמת הילדים שישחקו שם ויפריעו לו בשינתו, אם עדיף שילך לישן בלילה, או דלמא ישאר ניעור כדרכו, ומה שאח"כ יפריעו לו לישן, הרי הוא מצטער ופטור מן הסוכה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

בפשטות י"ל שישאר ניעור בלילה וביום יפטר מהשינה בסוכה משום מצטער

א) הנה המנהג להיות ניעורים כל הלילה בליל הושענא רבה, נזכר כבר בשבולי הלקט (סי' שע"א). וכ"כ רבנו האר"י בס' שער הכוונות (דף קג ע"ד), שצריך להיות ניעור בכל ליל הושענא רבה, כיון שנידונים בו כל הנבראים וכו'. וכ"כ מהר"י צמח בס' נגיד ומצוה (דף לב ע"א). והובאו בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' תלח). ע"ש. וכן המנהג ברוב קהילות הספרדים. ומעתה י"ל דכיון שנמצא בליל הושענא רבה, ועתה עומד לפניו המנהג החשוב הנ"ל, להיות ניעור כל הלילה, א"כ י"ל שאין מעבירין על המצות, ולכן אע"פ שיודע שמחמת כן יצטרך לישן ביום בבית ולא בסוכה, מחמת שיהיה בגדר מצטער הפטור מן הסוכה, מ"מ מצוה הבאה לידו לא יחמיצנה, ואע"פ שאח"כ לא יוכל לישן בסוכה, מ"מ הרי הוא אנוס, ומאי הוה ליה למיעבד. ואע"פ שהצער אינו מעצם הסוכה, אלא מחמת הילדים שנמצאים שם ומפריעים לו לישן, מ"מ פשוט שגם זה בכלל מצטער, דהוי כמי שיש לו זבובים או פרעושים בסוכה, דחשיב מצטער ופטור מלישן בסוכה, וכמ"ש"כ מרן בש"ע (סי' תרמ ס"ד). ע"ש. וכיוצא בזה כתב בס' הסוכה (פסקים והערות אות כט) בשם הגרש"ז אויערבאך, שאדם שיש לו אורחים בסוכה, ורוצה ללכת לישן בסוכה, אך אינו יכול להוציאם משם, חשיב מצטער ופטור מן הסוכה, דדמי לדין זבובים המצערין אותו, שפטור מן הסוכה. וכ"כ בס' חוט שני (סוכות פ"ב סק"ד) בשם הגר"נ קרליץ. ע"ש. וע"ע בתשו' משנת יוסף (ח"ז סי' קטו אות ד). [ומה שהעיר בזה בס' פסקי תשובות (שם הערה 12) מדברי הגר"ז (שם סי"ד), ונשאר בצע"ג. ע"ש. לפע"ד לא קשיא כלל, דשאני התם שאינם מוכרחים לאכול בסוכה זו כלל, שהרי יכולים לאכול בסוכה בביתם, אלא שרוצים לאכול בסעודת ברית מילה, ומחמת כן אין לפטרם מהסוכה משום צפיפות. ומשא"כ כשבא לאכול או לישן בסוכתו, ואין לו מקום מחמת הצפיפות, שפיר יש לפטרו משום מצטער. ושוב ראיתי שכן כתב בתשו' משנת יוסף (שם ד"ה ונלענ"ד). ע"ש. וע' בס' זמן שמחתנו (פ"ג אות א, עמוד כו) בשם הגרי"ש

אלישיב. [ויש להביא קצת סימוכין לדבריו ממ"ש בהגהות חתם סופר (סי' תרמ ס"ד) ובבכורי יעקב (שם ס"ק יג) ובמשנ"ב (שם ס"ק כד). וכן מצאתי בתשו' משנת יוסף (שם ד"ה אכן). ע"ש. ויש לדחות דשאני התם שלא עשה סוכה כלל, אבל אם עשה סוכה, ואח"כ בא לו איזה אונס שאינו יכול לישן בסוכה, הרי הוא ככל מצטער שפטור מן הסוכה]. וצ"ע.

ראיה לאסור מדברי המג"א שכתב שאם שתה סם המשלשל אינו נפטר משום מצטער

(ב) והן אמת שיש מקום בראש לומר, דכיון שמחמת זה שנשאר נייעור כל הלילה, יצטרך לישן ביום חוץ לסוכה, א"כ הרי זה מכניס עצמו למצב שיהיה מצטער, ואינו רשאי לעשות כן. וכן יש להוכיח מדברי המג"א (סי' תרמ ס"ד) שכתב וז"ל ולפי טעם זה, מי ששותה משקה המשלשל, אע"פ שמצטער הרבה, מ"מ חייב בסוכה, דהיה לו לעשותו קודם החג או אחריו, ולכן לא יעשנה במועד, אבל בדיעבד נ"ל דפטור מסוכה, דהא סכנה הוא לו לישב בסוכה. עכ"ל. ומבואר שאין לאדם להכניס את עצמו למצב שיהיה מצטער לישב בסוכה, ולכן אם שתה סם המשלשל, ומחמת יש לו צער רב להיות בסוכה, מ"מ חייב בסוכה, כיון שהיה לו לעשות כן קודם החג או אחריו. וכיוצא בזה כתב בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט סכ"א, עמוד קעב) בשם הגרש"ז אויערבאך, שאסור לצאת לטיולים בחג הסוכות למקום שאין סוכה, כיון שיכולים להקדים או לאחר הטיולים ליום אחר. והביא לזה ראיה מדברי המג"א הנ"ל. וכ"כ עוד בהערותיו לספר הסוכה השלם (עמ' תנח אות ל). וכ"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קסט). וכ"כ בתשו' ויצב אברהם (סי' עה). ע"ש. וע"ע לידידי הרה"ג רבי רזיאל הכהן שליט"א בתשו' מחקרי ארץ (ח"ג סי' ל אות ז) מה שכתב בזה. ולפי"ז י"ל דה"נ בנידון שלנו, אינו רשאי להכניס את עצמו למצב שיהיה בגדר מצטער, דהוי כמכניס עצמו לאונס. [ואע"פ שהמג"א כתב להקל בזה בדיעבד, מ"מ הרי מפורש בדבריו דהיינו משום שיש סכנה בדבר]. והן אמת כי מדברי הט"ז (שם ס"ק ג) נראה דלא ס"ל כהמג"א, שאחר שהביא דברי ההגהות אשרי (פ"ב סוכה סי' יב) שכתב דלא הוי חולה (המק"ז דס), אלא אדרבה הוא שמחה ומרבה באכילה ושתיה, ותו דהו"ל שלא להק"ז במועד, אלא או קודם או אח"כ, כתב ע"ז, דמשמע דלא מיירי אלא במק"ז לשמור הבריאות לחוד, ואינו מרגיש בחולי, אבל אם מרגיש בחולי, ויש קצת קרירות, פשיטא שפטור מהסוכה וכו'. ע"כ. ומבואר דאפילו אם היה יכול להק"ז דם קודם המועד או לאחריו, מ"מ כיון דהשתא יש לו חולי מחמת ההק"ז, הרי הוא פטור משום מצטער, אע"פ שהביא על עצמו את הצער הזה. וע' בש"ע הגר"ז (שם ס"ח). וע"ע בבכורי יעקב (שם ס"ק ח) ובעטרת צבי (שם ס"ק ד). אולם י"ל דהיינו דוקא בדיעבד, שעבר והק"ז במועד, אע"פ שהיה יכול להק"ז קודם המועד או לאחריו. אבל לכתחילה לכ"ע אינו רשאי להכניס את עצמו למצב שיהיה פטור מהסוכה משום מצטער.

יש לחלק דבנידון דידן מוכרח להשאר ער דוקא בלילה זו, ומשא"כ בסם המשלשל, ועוד דלא חשיב שעושה פעולה בקום ועשה להיות מצטער

(ג) אולם באמת יש לחלק, דשאני התם שהיה לו לעשותו קודם החג או אחריו, ולכן אינו רשאי לעשותו במועד. ובאמת אה"נ אם מוכרח לעשות כן דוקא במועד, שפיר יש לפטרו משום מצטער. וכן מבואר בערוה"ש (שם ס"ה). וכ"כ בפשיטות בס' ברכת משה (דרוק סוכה עמ' תסט). ע"ש. [ולפי"ז יש לפלפל בדברי ההליכות שלמה והחזון עובדיה הנ"ל, בדין יציאה לטיולים בחג הסוכות. ודו"ק]. ומשא"כ בנ"ד, שהסיבה שנשאר נייעור כל הלילה הוא כדי לקיים מנהג ישראל קדושים, ומנהג זה לא היה יכול לקיים לפני הושענא רבה או לאחריו, וא"כ י"ל דבכה"ג שפיר פטרינן ליה משום מצטער. ועוד יש

¹ והנה יש לדון באדם שסוכתו נמצאת תחת ביתו, ובלילה נצרך לנקביו פעמים רבות, ויש לו צער גדול לעלות כל פעם באמצע השינה לביתו (לעשיית צרכיו) ולרדת חזרה, אם הוא נחשב מצטער, ורשאי לישן בביתו. ובפשיטות נראה דחשיב מצטער ופטור מלישן בסוכה. אמנם לפי דברי המג"א י"ל שאם שתה הרבה (יותר מגדר הרגיל), ומחמת כן נצרך לנקביו בכל שעה, אינו נפטר מהסוכה משום מצטער, שהרי הכניס עצמו למצב שיהיה מצטער, ולא היה מוכרח לעשות כן. וצ"ע.

לומר, דשאני התם שעשה פעולה מיוחדת שהביאה אותו למצב שיהיה בגדר מצטער לישב בסוכה, ומשום לא פטרינן ליה מדין מצטער, דהוי כמכניס עצמו לאונס. ומשא"כ בנ"ד, שלא עשה פעולה מיוחדת, אלא נשאר ער בלילה, וזהו דבר שהרבה בני אדם עושים בכל יום, וא"כ י"ל דשפיר פטרינן ליה משום מצטער. וע' באחרונים בכתובות (ג:). ודו"ק. ויש לפלפל בזה. ואין לומר שעצם הדבר שעשה סוכה בביתו, באופן שאינו יכול לישן שם ביום (מחמת הילדים שמשחקים שם, ואין להם מקום אחר), אינו יוצא י"ח בסוכה זו כלל, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרמ"ד) שאם עשה הסוכה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה וכו', אינו יוצא באותה סוכה כלל אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו. ע"כ. [וכ"כ כיוצא בזה בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט בארחות הלכה הע' 129) בשם הגרש"ז אויערבאך. ע"ש]. דזה אינו, דנראה שאין צריך שהסוכה תהא ראויה כל היום לכל התשמישים, שהרי במקומותינו הסוכה הרבה פעמים אינה ראויה לשינה ביום, מחמת גודל החום, וא"כ יכניס לסוכה מזגן או מאוורר, ופשוט שיוצא י"ח אכילה ושינה (בלילה) בסוכה. [וכן דעת הגאון רבי נסים קרליץ בס' חוט שני (סוכות עמ' רנח), שאם אין אפשרות לשבת בסוכה בשום זמן במשך כל ימות החג בלא להצטער בישיבה, כגון במקומות שקר או חם מאד בין ביום בין בלילה, אין הסוכה ראויה לדירה, ונחשב הוא כמי שלא בנה סוכה, ולכן חייב לדאוג שיוכל לדור בה, ולהכניס לתוכה תנור או מזגן. אבל אם ישנה אפשרות לאכול או לישן בה בחלק מימות החג, אינו חייב להביא תנור או מיזוג, ובזמן שיהיה מצטער לשהות בה, יהיה פטור מן הסוכה ויצא. ע"ש. וע' בפמ"ג (סי' תרלט במש"ז ס"ק יג) ובס' בכורי יעקב (שם ס"ק כה וס"ק כח, וסי' תרמ"ט) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו) ובספר הסוכה (מלואים לפרק כה אות ד). ובתשובה אחרת כתבתי בזה]. ואף את"ל דכיון דאי אפשר בענין אחר, לא פסלינן לה, וכמש"כ כיוצא בזה הפמ"ג (שם בא"א ס"ק יו). וכן מבואר בערוה"ש (שם ס"ט). וכ"כ בתשו' תפילה למשה (ח"ב סי' לט אות ה). ע"ש. וע' בתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו). [וי"ל]. מ"מ אכתי נראה פשוט, שאין לפסול הסוכה משום שאינו יכול לישן בה ביום. ובפרט שהסוכה מצד עצמה ראויה לשינה ביום ובלילה, ואריא הוא דרביע עליה מחמת הילדים שמשחקים שם, וא"כ פשוט שיוצא י"ח אכילה ושינה (בלילה) בסוכה זו, אע"פ שאינו יכול לישן בה ביום.

קושיא על דברי המג"א מדין אדם שלא בנה סוכה מיוחדת לו ולאשתו ומחמת כן יש לו צער לישן חוץ לסוכה שפטור מהסוכה

ד) אמנם בעיקר דברי המג"א לכאורה יש לתמוה, כי הנה הרמ"א (סי' תרלט ס"ב) כתב וז"ל ומה שנוהגים עכשיו להקל בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישן במקומות הקרים. ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו, כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור, וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל. והקשה המג"א (שם ס"ח), ממה שכתב הרמ"א עצמו (סי' תרמ"ד), שאם עשה את הסוכה מתחילה במקום שאינו יכול לישן, לא יצא. וא"כ אמאי פטור מהסוכה כיון שאינו יכול לישן שם עם אשתו, הרי היה לו לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, וכיון שאין לו סוכה מיוחדת לו ולאשתו, ואינו יכול לקיים תשבו כעין תדורו, היאך יוצא י"ח בסוכה זו. וכתב דצ"ל דמ"מ כיון שיכול לישן שם לבדו, הסוכה כשרה, כיון דהוי דירה, ומ"מ הוא פטור מלישן שם, כיון שהוא מצטער. עכת"ד. וע' במחצית השקל (שם). [ונראה בביאור דברי המג"א, שדוקא אם עשה סוכה במקום שיש צער לישן שם לכל העולם, והיינו שהצער הוא מעצם ישיבת הסוכה, בזה אינו יוצא י"ח גם באכילה. אבל אם הסוכה ראויה לשינה לכל העולם, וגם לו היא ראויה לשינה, אלא מחמת סיבה צדדית אינה ראויה לשינה, בזה שפיר יוצא י"ח באכילה. ושוב ראיתי שכן כתב הערוה"ש (שם סי"א) בכוונת המג"א. ע"ש]. ולכאורה יש לתמוה, דהא אכתי תקשי דכיון שהיה לו מתחילה לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, ולא עשה כן, א"כ הרי זה כמי שהכניס את עצמו למצב שהוא מצטער לישן בסוכה, ומאי שנא מדין סם המשלשל, דס"ל להמג"א דלא מקרי מצטער, כיון שהיה לו לשתותו קודם החג או לאחריו, דהא ה"נ היה לו לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, ולא

היה מצטער לישן בסוכה. ולכאורה צריך לומר, דמיירי באופן שאינו יכול לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, ומשום לא חשיב שהכניס את עצמו למצב של מצטער. אולם זה אינו, כי אי נימא דמיירי בכהאי גוונא, א"כ מעיקרא מאי הוקשה ליה להמג"א, הרי כיון שאינו יכול לבנות סוכה מיוחדת לו ולאשתו, א"כ לא חשיב שעשה הסוכה מתחילה במקום צער, דנימא שאינו יוצא י"ח, שהרי לא היה יכול לבנות את הסוכה באופן אחר, ולא מסתבר כלל לומר דאף בכה"ג אינו יוצא בה י"ח, שהרי הוא אנוס. וכן מבואר במשנ"ב (שם ס"ק יח) בשם הפמ"ג. ע"ש. ואכמ"ל. אלא ודאי דהמג"א מיירי באופן שהיה יכול לבנות סוכה מיוחדת, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא אמאי פטור מן הסוכה כיון שאינו יכול לישן שם עם אשתו, והרי הוא מצטער, הרי הכניס את עצמו למצב של מצטער, כיון שבנה סוכה שאינו יכול לישן שם עם אשתו.

יש לחלק בין אם עשה מעשה בקום ועשה להיות מצטער למי שלא עשה טצדקי למנוע הצער

(ה) ושוב מצאתי להגרש"ז אויערבאך בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט בדבר הלכה אות לו) שעמד בזה, אמאי פטרינן ליה משינה בסוכה משום מצטער, ואינו מתחייב לבנות סוכה נוספת. ואע"פ שהיא הוצאה יתירה, מ"מ יתחייב עד חומש מנכסיו. וכתב דאפשר דכיון שציווי התורה הוא לבנות דירה עראית, לכן אמרינן דדירה כזו אין דרך האדם לטרוח לבנות אלא אחת ולא שתיים. ע"כ. וכע"ז כתב בתשו' דברי מלכיאל (ח"ג סי' לב). ע"ש. ועוד נראה לפע"ד, דשאני השותה סם המשלשל, שעשה מעשה בקום ועשה שגרם לו להיות מצטער בישיבת הסוכה, ומשום לא פטרינן ליה משום מצטער. ומשא"כ באדם שלא בנה סוכה מיוחדת, לא חשיב שעשה מעשה להיפטר מהסוכה משום מצטער, אלא רק לא עשה טצדקי למנוע מעצמו את הצער לישיב בסוכה, ולכן פטרינן ליה משום מצטער, דדמי לאדם שלא הביא מזגן או מאוורר לסוכה (או חימום במקומות הקרים), ומחמת כן אינו יכול לישן בסוכה ביום מפני השרב (או בלילה מפני הציה), שודאי נפטר משום מצטער, ולא חשיב שהביא על עצמו את הצער, וה"נ במי שלא בנה סוכה מיוחדת. ומעתה ה"נ בנידון שלנו, דכיון שלא הכניס עצמו להיות מצטער לישן בסוכה, אלא נשאר ער כמנהג כל ישראל, אלא שכעת רוצה לישן בסוכה, ואינו יכול לישן מחמת הילדים שמשחקים, א"כ נראה דשפיר פטרינן ליה משום מצטער. ואע"פ שיכול לעשות טצדקי כדי שלא למצב שיהיה מצטער, והיינו שילך לישן בלילה, מ"מ אינו מחויב לעשות כן. ויש לצדד בזה.

אם יש ראייה מדברי הרמ"א דאע"פ שהכניס עצמו למצב שיהיה מצטער, פטור מן הסוכה

(ו) ולכאורה היה מקום להעיר עוד בזה ממ"ש הרמ"א (סי' תרמ"ד) וז"ל מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו, לא מקרי מצטער, וחייב לישן שם אע"ג דצריך לכפוף ידיו ורגליו. עכ"ל. ומקורו טהור מדברי תרומת הדשן (סי' צב), ושם כתב דה"ט משום שכן דרך הוא בביתו שפעמים שישן שם בכיפוף ידיו ורגליו. ע"ש. וע"ע בתשו' חכם צבי (סי' צד). וקשה דאמאי לא כתב דהיינו טעמא דאינו נפטר משום מצטער, משום דחשיב שהוא הביא על עצמו את הצער הזה, כיון שהיה יכול לבנות סוכה גדולה יותר, וכיון שהכניס עצמו להיות מצטער, אינו נפטר מדין מצטער, ולכן אפילו לא היה דרך לעשות כן בביתו, מ"מ אינו נפטר משום מצטער. [ונפקא מינה לאדם שלעולם לא היה ישן כן בביתו, דאעפ"כ חייב לישן כן בסוכה, כיון שהכניס את עצמו להיות מצטער בשינתו. ובפרט שגם אם אדם עושה כן בביתו, מ"מ אינו עושה כן מחמת שאין לו מקום לישן בריוח, וא"כ לכאורה אינו טעם ברור לחייבו לישן בסוכה, ועכ"פ בזמנינו]. אלא ודאי דס"ל דאע"פ שהכניס את עצמו למצב שיהיה מצטער, פטרינן ליה משום מצטער, ולכן הוצרך לחייבו משום שכן דרך הוא בביתו לפעמים. אולם יש לדחות, דמיירי בכה"ג שלא היה לו מקום לבנות סוכה רחבה יותר, ולכן לא חשיב שהכניס את עצמו למצב שיהיה מצטער, דאי אפשר בענין אחר. ואע"פ שיש לחייבו לטרוח למצוא מקום לבנות סוכתו במקום אחר, ולא פטרינן ליה משום מצטער, וכמש"כ בהגהות חתם סופר (שם ס"ד) ובביכורי יעקב (שם ס"ק יז) ובמשנ"ב (שם ס"ק כד). ע"ש. מ"מ י"ל שלא מצא מקום לבנות סוכה רחבה כלל. [וכן נראה בדעת רבינו האי גאון בתשובה שהובאה בברכ"י (סי' תרלט סק"א)]

ובשערי תשובה (שם). ע"ש]. ואכתי צ"ע. ועוד יש לומר, שאדם חייב להמציא לעצמו סוכה שיוכל לשבת בה, ואפילו אם יכול לשבת בה בשעת הדחק, ואע"פ שאח"כ יהיה בגדר מצטער, מ"מ חשיב שהעמיד לעצמו את האפשרות לישב ולישן בסוכה, כיון שבמציאות יכול לעשות כן.

אם נידון דידן תליא בפלוגתת הפוסקים בדין אין מעבירין על המצות

(ז) שוב אשוב לנ"ד, כי לכאורה נראה דלא חשיב שמכניס עצמו למצב שיהיה מצטער, כיון שעתה רוצה לקיים מנהג אבותינו להשאר ניעורים כל הלילה, ואע"פ שאח"כ יצטרך מחמת כן לישן חוץ לסוכה, מ"מ הרי אז יהיה אנוס, ולא חשיב שמכניס עצמו לאנוס, כיון שרוצה לקיים מנהג אבותיו, ואינו עושה פעולה מיוחדת להביא את עצמו למצב שיהיה פטור מן הסוכה. ועוד נראה לפע"ד, שהרי תשבו כעין תדורו, וכיון שאדם היה נשאר ניעור כל הלילה בביתו אם היה צורך בדבר, אע"פ שביום לא היה יכול לישן בחדרו הרגיל, אלא היה צריך להיכנס בחדר אחר, א"כ ה"נ רשאי להישאר כל הלילה ניעור, אע"פ שמחמת כן יצטרך לישן ביום חוץ לסוכה. ובפרט שעושה כן כדי לקיים מנהג אבותיו. אולם אכתי יש מקום בראש לומר, דכיון דס"ס מפסיד את המצוה לישן בסוכה (מחמת שיהיה מצטער), עדיף שישן בלילה, אע"פ שיפסיד את המעלה להשאר ניעור בלילה. ובהשקפה ראשונה היה נראה דתליא בפלוגתא דרבנותא, כי הנה הרדב"ז בתשובה (ח"ד סי' יג) נשאל בדין מי שהיה חבוש בבית האסורים, ונתן לו השר רשות לצאת יום אחד בשנה, באיזה יום יצא חופשי. וכתב שעליו לבחור במצוה הראשונה שאינו יכול לקיימה בבית האסורים, דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ואין להניח מצוה הקלה של היום כדי לעשות מצוה חמורה ממנה ביום אחר, שאין מעבירין על המצות, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. ע"ש. אולם בתשו' חכם צבי (סי' קו) הביא דברי הרדב"ז, ופקפק קצת בדבריו. ע"ש. [ויש להאריך בזה. ואכמ"ל]. ולכאורה י"ל שלדעת הרדב"ז ה"נ ישאר בלילה ער, אע"פ שמחמת כן יצטרך לישן ביום חוץ לסוכה. אבל לדעת החכם צבי, כיון שלישן בסוכה היא מצוה דאורייתא, עדיף שישן בלילה, אע"פ שיפסיד המנהג להישאר ניעור בלילה. אולם יש לדחות, שגם הרדב"ז יודה בנידון דידן, דשאני הכא שאינו מצוה ממש, אלא מנהג חשוב, ובזה לא אמרין דאין מעבירין על המצות. והן אמת כי ביזמא (ע). מבואר שגם לענין מעלת ברוב עם הדרת מלך איכא לדינא דאין מעבירין על המצות. ע"ש. מ"מ ודאי לא דמי למנהג להישאר ניעור כל הלילה, שהרי מעלת ברוב עם היא חיוב, וכדמוכח בברכות (גג), דמעלת ברוב עם דוחה ביטול בית המדרש. וכן פסק מרן בש"ע (סי' רחצ סי' ד). וע' בתשו' אפרקסתא דעניא (ח"א סי' ל). וי"ל ע"ד. ומשא"כ בנ"ד, שאינו חיוב, אלא מנהג חשוב שנהגו אבותינו. ומכל מקום נראה, דרשאי להישאר ניעור כל הלילה, אע"פ שמחמת כן יפסיד את השינה בסוכה, כיון שאינה חיוב בעצם, אלא שאם ישן, צריך לישן בסוכה, וא"כ לא שייכא לפלוגתת האחרונים הנ"ל, וגם לא חשיב שמכניס עצמו למצב שיהיה מצטער לישן בסוכה, כיון שנשאר ניעור כמנהג אבותיו, ואינו עושה מעשה בידים להיות מצטער לישן בסוכה וכמשנ"ת. ושוב שאלתי שאילתא דידן להגרי"מ שטרן שליט"א (מח"ס אמרי יעקב), ובתחילה צדד די"ל דכיון שעתה עומדת לפניו המצוה להישאר ניעור, א"כ צריך להישאר ניעור, אע"פ שאח"כ יהיה מצטער ופטור מן הסוכה. אבל סיים דלמעשה צריך עיון. עכת"ד. וכן שמעתי מהגאון רבי נתן מחפוד שליט"א, שישאר ניעור כל הלילה, ואם אח"כ יצטרך לישן בבית מחמת הילדים שיפריעו לו, הרי הוא מצטער ופטור מן הסוכה. עכת"ד. וכן שמעתי (יום רביעי ג' מר חשון התשפ"א) מהגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א, דרשאי להישאר ניעור כל הלילה, אע"פ שמחמת כן יצטרך לישן ביום חוץ לסוכה, מדין מצטער. ואפילו לכתחילה רשאי לעשות כן, כיון שכעת עומד לפניו המנהג להישאר ניעור כל הלילה. עכת"ד. וכן הסכים ידידי הגאון רבי יהודה משה יוסף שליט"א (מח"ס הרי יהודה), דאע"פ שעיקר הענין להישאר ניעור בליל הושענא רבה, הוא עד חצות, מ"מ כיון שיש ענין להישאר ניעור כל הלילה, וכמבואר בשער הכוונות (שם), א"כ רשאי להישאר ניעור, אע"פ שמחמת כן יצטרך לישן ביום חוץ לסוכה. ואף אין עדיפות מצד הדין ללכת לישן בלילה, כיון שלדעת כמה פוסקים, אינו מקיים מצוה בכל רגע שישן בסוכה, דיין פטור מן המצות, אלא רק בשעה שהולך לישן. ומכל מקום מצוה זו עדיין אינה לפניו,

ואינו צריך לחוש לזה. עכת"ד. [ויש לפלפל בדבריו כאשר יראה המעיין. ואכמ"ל]. ונראה שגם אם בשעה שבא לישן ביום, אכתי הילדים לא נתעוררו משינתם, וא"כ אכתי אינו מצטער לישן בסוכה, מ"מ כיון שבא עתה לישן, ויודע בודאות שבמהלך שינתו יהיה מצטער להישאר שם, א"כ יש לפטרו כבר מעתה לישן בסוכה, וכמו שהעלתי כיוצא בס"ד בתשובה אחרת, ושכן מבואר מדברי הריטב"א בסוכה (כ"ט). ואמנם אין הדבר מוסכם, וכמו שהבאתי בתשובה הנ"ל. ע"ש. ואכמ"ל. מ"מ לפע"ד נראה שיש להקל בזה אם יודע בודאות שיהיה מצטער לישן בסוכה. וה"נ בנ"ד.

ח) המורם מכל האמור שאדם שיודע בודאות שאם ישאר ניעור בליל הושענא רבה, לא יוכל לישן למחרתו בסוכה, כיון שסוכתו נמצאת בסלון ביתו, והבית צר מהכיל, והילדים יפריעו לו לישן שם (או מחמת החום הגדול), רשאי להישאר ניעור בלילה, אע"פ שמחמת כן יצטרך לישן ביום בביתו, כיון שיהיה מצטער לישן בסוכה. ונראה שאפילו אם בא לישן ביום קודם שילדיו התעוררו משינתם, רשאי לישן בתוך ביתו, אע"פ שעדיין לא בא לו הצער, כיון שיודע בודאות שיבא לו צער במהלך שינתו בסוכה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

סימן יג

בענין שימוש בערבה של האגד למצות חבטת ערבה

בס"ד. יום שני ג' מר חשון התשע"ח. [יום ההילולא הרביעי של מרן רבנו הגדול גאון הגאונים בעל יביע אומר זיע"א. יה"ר שהדברים יהיו לע"נ הגדולה].

לכבוד גיסי וידידי נפשי, דיתב בתונוי דלבאי, הרב הגאון המופלא רבי יהודה בצרי שליט"א. מח"ס מבצרי יהודה.

אחדשה"ט באה"ר. אבא היום אל העין על דבר השאלה אם יש ענין להשתמש בערבה של האגד, לקיום מצות חבטת הערבה, משום הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחריתי. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

אם יכול להשתמש בערבות שהיו אגודות עם הלולב למצות נטילת ערבה

א) בסוכה (מד:): איתא א"ר אמי ערבה צריכה שיעור, ואינה ניטלת אלא בפני עצמה (אין דבר אחר נאגד עמה, דמוכח שהיא מצוה. רש"י), ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, כיון דאמר מר אינה ניטלת אלא בפני עצמה, פשיטא דאין אדם יוצא בערבה שבלולב, מהו דתימא הני מילי היכא דלא אגבהיה והדר אגבהיה, אבל אגבהיה (לשם נטילת לולב) והדר אגבהיה (לשם ערבה, אימא ליפוק בה דאיכא הוכחה טובא. רש"י) אימא לא, קמ"ל. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פ"ז מלולב ה"ב) וז"ל הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש

^י **אמנם** לכאורה יש להעיר, דמאי ס"ד למימר דהא דאמר רב אמי דאין יוצאים י"ח בערבה שבלולב, היינו דוקא היכא דלא אגבהיה, אבל אגבהיה והדר אגבהיה לא, הרי כיון שכיון לצאת י"ח נטילת לולב, אינו יכול לצאת בזה י"ח נטילת ערבה, שהרי אין עושין מצות חבילות, וכדאיתא בסוטה (ה). ואמנם המאירי בסוטה שם כתב שאם עשה מצות חבילות, בדיעבד יצא ידי חובה. וכ"כ בתשו' בית שערים (או"ח סי' נג). [אלא שאין ראייתו מחולין (כ"ט), מוכרחת. ודו"ק]. וכן מצאתי בתשו' כתב סופר (או"ח סי' קלט). וכ"כ בס' בית האוצר (מע' א כלל פד) בתשו' דובב מישרים (ח"א סי' ס) ובתשו' משיב דברים (או"ח סי' קעה) ובתשו' בית זבול (ח"ג סי' ד"ה ומ"מ). וכ"כ מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' נחל איתן (סי' יב ס"ז סק"ה). וכן מוכח מדברי הגאון הראשון לציון אור היר"ח בתשו' חקרי לב (או"ח ח"א סי' ט ד"ה אך). ע"ש. וע"ע בס' שיירי קרבן על הירושלמי (גיטין פ"ז ה"ה). מ"מ כיון שלכחילהא אסור לעשות מצות חבילות, לא איצטריך לאשמוענין הא. ולכאורה נראה דמזה ראייה למה שכתבו האחרונים, שאין איסור מצות חבילות אלא כשעושה שתי מעשים נפרדים, אבל אם עושה מעשה אחד ומכוין לשתי מצות, לא הוי בכלל

ערבה אחרת חוץ מערבה שבלולב, ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרסד ס"ו). ומשמע שאינו יכול לצאת י"ח נטילת ערבה בערבה שהשתמש בה למצוה באופן שהיא אגודה עם הלולב, והיינו משום דבעינן שתהא המצוה ניכרת בפני עצמה, וכמש"כ הצפנת פענח (פ"ז מלולב ה"ב). וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ב). ע"ש. ולכן כל זמן שהיא אגודה עם הלולב, אינה ניכרת המצוה בפני עצמה, אבל אחר שהסירה מן הלולב, שפיר יוצא בה י"ח, כיון שניכר שנוטלה לשם מצוה. וכן הוכיח הגאון רבי יהודה טנוג"י בס' ארץ יהודה (בחי'דושו על הש"ע, או"ח סי' תרסד) מדברי הגמ' בסוכה שם, דאף לכתחילה יוצאים בה, דאל"כ אמאי לא קאמר דהא דאמר רב אמאי דאין אדם יוצא י"ח בערבה שבלולב, הוא כדי לאשמוענין דאפילו אם הסירה מהלולב, אינו יכול לצאת בה. אלא ודאי שדוקא כשהיא אגודה עם הלולב, אינו יכול לצאת בה, כיון שלא ניכר שהיא למצוה, אבל אם הסירה מהאגד, יכול לצאת בה י"ח. וכ"כ הגאון בעל ערוך לנר בס' ביכורי יעקב (שם ס"ק יח). וכ"כ בתשו' זקן אהרן (וואלקין ח"א סי' ל). וכן דעת הגאון מבוטשאטש בס' אשל אברהם (תנינא סי' תרסה). וכ"כ בתשו' רבבות אפרים (ח"ב סי' קע אות ד). והובאו בתשו' יחיה דעת (ח"ג סי' מח) ובס' חזון עובדיה (סוכות עמ' תמב). וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק כא), דמה שאינו יוצא י"ח בערבה שבלולב, זהו דוקא כל זמן שהיא אגודה בלולב עם שאר מינים, אבל אם התיר אגדו של לולב לאחר נטילה, ונטל הערבה בפני עצמה, פשיטא שיוצא בה. עכ"ד. וכן נראה דעת מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' מועדי הגר"ח (ח"א תשובה תקע"ח). ע"ש. וע' בתשו' מקדש ישראל (סוכות עמ' רפב).

אם יש ראייה מדברי הגמ' בגיטין דאי אפשר לצאת י"ח בערבה שהיתה אגודה עם הלולב

(ב) וחזי הוית בתשו' זקן אהרן (שם) שהעיר בזה מהא דאיתא בגיטין (נב). האופוטורופין תורמין ומעשרין להאכיל ולא להניח וכו', ועושין להן לולב וערבה וסוכה וציצית וכל דבר שיש לו קצבה. ע"כ. ואי נימא שאפשר לצאת י"ח בערבה שהיתה אגודה עם הלולב, א"כ כיון שאמר שלוקחים להם לולב, דבע"כ שהוא עם ערבה, היאך רשאים ליקח להם ערבה אחרת לצורך מצות ערבה ולהפסיד ממון יתומים בכדי, הרי הם יכולים להתיר את אגד הלולב, ולצאת י"ח בערבה שהיתה אגודה עם הלולב. אלא ודאי שאין יוצאים י"ח בערבה שהיתה אגודה עם הלולב, אפילו לאחר שהתירו את האגד. וכתב דיש לדחות, דהא התם אמרינן ועושין להם, ומשמע שיש יתומים הרבה, והרי בלולב פשוט שכולם יכולים לצאת י"ח בלולב אחד, ואין צריך לקנות לולב לכאור"א, וכ"ש שהאפוטורופוס אינו רשאי לקנות יותר מלולב אחד, אבל לענין ערבה צריך שיהיה אחד לכאור"א, ואינו יכול לצאת י"ח בערבה של חבירו, שכבר נעשית מצותה, ולכן יכול האפוטורופוס ליקח להם ערבה, כיון שאינו יכול לקחת את הערבה שהיתה אגודה עם הלולב, כיון שבלולב אין כי אם ערבה אחת, ולצורך מצות ערבה צריך שיהיה לכ"א ערבה מיוחדת, ולכן מה שאמר שלוקחים להם ערבה, היינו הערבה היתירה על הערבה שבלולב. עכ"ד. וכ"כ עוד בספרו חשן אהרן (חור"מ סי' רצ סט"ו). ע"ש. אולם בס' חזון עובדיה (שם עמ' תמג) כתב שבמקום הצורך אפשר שלאחר שחבט הערבה בקרקע חמש פעמים, יכול למסור אותה לחבירו שיחבוט בה גם הוא, וחבירו לחבירו, ובתנאי שבכל חביטות הערבה תשאר הערבה בשלימותה, או לפחות עם רוב העלים שבה. והביא שכן העלו להקל בתשו' דבר יהושע (ח"ג סי' עד) ובתשו' שבט הלוי (ח"ב ס"ס נח). ע"כ. וכ"כ בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ב ס"ו) ובס' חוט שני (סוכות עמ' רפט) ובס' מקדש ישראל (סוכות עמ' רעט) ובס' הלכות חג בחג (ארבעת המינים עמ' שצט). ע"ש. וע"ע בתשו' רבבות אפרים (ח"ה סי' תיג) ובס' מועדי

מצות חבילות. וכ"כ בתשו' בית שערים (או"ח ס"ס נג). וכ"כ השד"ח (מער' א כלל לט). וכן האריך בתשו' חזון עובדיה (סי' ח) מדברי האחרונים. ע"ש. וכ"כ בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפט) ובס' עט סופר (כלל י פ"ט א ד"ב בהלכה) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' שט) ובתשו' משנת יוסף (ח"ה סי' טז אות ז) ובס' מסדר חילוקים ושיטות (אות א כלל לו). ע"ש. ובתשובה אחרת הארכתי בזה. וה"נ כיון שהוא מעשה אחד, לא חשיב מצות חבילות. אולם א"ז מוכרח, די"ל דכיון שמצות נטילת לולב בשאר הימים אינו אלא מדרבנן, וגם מצות נטילת ערבה אינה אלא מנהג נביאים, ליכא איסור מצות חבילות, וכמו שכתבו האחרונים. ובתשובה הנ"ל כתבתי בזה. וע' בתשו' שערי דעה (ח"א סי' נו וז סי' ב וסי' קד). וע"ע בתשו' בצל החכמה (ח"א סי' א). ויש עוד לפלפל בזה. ואכמ"ל.

הגר"ח (ח"א תשובה תקצו) ובס' שערי ציון (אוהב ציון ח"א מועדים עמ' רא). ולפי"ז הדרא לדוכתא קושית הרב זקן אהרן הנ"ל, דא"כ אמאי האפטרופוס קונה ערבה ליתומים, הרי יכולים לצאת י"ח בערבה שהיתה אגודה עם הלולב. ונראה ליישב, דהנה הרמב"ם (פי"א מנחלות ה"י) כתב וז"ל האפטרופין עושין לקטנים סוכה ולולב וציצית וכו'. עכ"ל. הרי שהשמיט ערבה. וכ"כ הרי"ף שם (כה:): וז"ל ועושין להן סוכה ולולב וכו'. ע"כ. וכ"כ הראב"ן בגיטין שם. וכ"כ בפסקי ריא"ז ובס' האגודה שם. וכ"כ רבינו ירוחם (נכ"ו ח"א) והסמ"ג (עשין צו), ועוד ראשונים. וכ"כ הטור (חור"מ סי' רצ) ומרן בש"ע (שם סט"ו). וא"כ נראה שהגירסא לפנינו לולב וערבה, היא גירסא משובשת, וכמש"כ בתשו' זקן אהרן (שם בסוף דבריו), שהרי במקור הדין בתוספתא (פ"ח דבבא בתרא ופ"א דתרומות), לא נזכר אלא שלוקחים לולב, ולא הוזכר ערבה. ע"ש. וא"כ י"ל דמשו"ה השמיטו הפוסקים לתיבת ערבה. וכ"כ הגאון הנ"ל בספרו חשן אהרן (שם). ע"ש. וא"כ לעולם יכול להשתמש לנטילת ערבה בערבה שהיתה אגודה עם הלולב, וכמש"כ האחרונים הנ"ל.

הא דאמרינן מעלין בקודש ואין מורידין, היינו דוקא כשכוונתו להמשיך להשתמש בו לקדושה החמורה

(ב) ואנכי הרואה למרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (שם) שהביא מי שהעיר בזה, דכיון דקיי"ל מעלין בקודש ואין מורידין, ויש אומרים דהוי מדאורייתא, א"כ כשנוטל הערבה שבלולב לצורך מצות ערבה של מנהג נביאים, הוי כמורידה ממצוה חמורה למצוה קלה. וכתב דזה אינו, כי מבואר במרדכי (פ"ק דבבא בתרא) בשם מהר"ם, שדוקא לגבי תשמישי קדושה אמרינן מעלין בקודש ואין מורידין, אבל לגבי תשמישי מצוה מותר לשנותה אפילו למצוה פחותה ממנה. וכן הובא להלכה בב"י (יו"ד סי' רנט) ובתשו' מהרשד"ם (יו"ד סי' קמט). וכן העלה הש"ך (שם ס"ק יא). וכן פסק בתשו' מהרש"ם (ח"ב סי' לט). וא"כ כיון שערבה שבלולב תשמישי מצוה היא ולא תשמישי קדושה, ולכן מותר לזרקתה, אלא שאסור לפסוע עליה, דהוי בזיון, וכמש"כ האור זרוע (ח"ב סי' שפו). וכן פסק בש"ע (סי' תרסד ס"ח). משו"ה מותר להשתמש בה לערבה של מנהג נביאים אחר שנסתיימה מצותה, ואע"פ שחובטה בקרקע, אין בכך כלום, כיון שכך היא מצותה. עכ"ד. [וכ"כ בס' מועדים וזמנים (ח"ו סי' עח ד"ה ובבכורי). ע"ש. וע"ע לו (ח"ח סי' עח). וצ"ע]. וע' בפמ"ג (או"ח סי' קנב במש"ו ד"ה הפרש) ובתשו' חזון נחום (סי' יג אות י). וע"ע בתשו' יביע אומר (ח"ב או"ח סי' א אות ג ואות ו). ולפע"ד יש ליישב באופן אחר, דהא דמעלין בקודש ואין מורידין, היינו דוקא כשמתכוין להמשיך להשתמש בחפץ למצותו הראשונה, דבזה אם משתמש בו לדבר שקדושתו קלה מהקדושה הראשונה, הרי הוא מורידו ממעלתו הראשונה, אבל אם אינו מתכוין להשתמש בו יותר למצותו הראשונה, אין איסור להורידו לקדושה פחותה מהקדושה הראשונה, דאדרבה עדיף שישתמש בו לקדושה קלה מאשר שלא ישתמש בו כלל. ושוב ראיתי כן להגאון טורי זהב (סי' קנד סק"ז) שכתב דהא דאמרינן שאסור לעשות קדושה קלה מקדושה חמורה, היינו דוקא כשעדיין היא ראויה לקדושה החמורה, אבל אם אינה ראויה לכך אלא לקדושה קלה, עדיף טפי שיעשו בה לכל הפחות קדושה קלה, ממה שתהיה פנויה מקדושה ותיגנו. ע"ש. וע"ע בתשו' יביע אומר (ח"ח או"ח סי' יט אות ה ואילך) מה שהאריך בזה. וא"כ ה"נ כיון שכבר יצא י"ח נטילת לולב ביום השביעי, ושוב אין לו מה לעשות בערבה שהיתה אגודה עם הלולב, אין איסור להשתמש בה לנטילת ערבה. [וי"ל].

לא חשיב הורדה בקדושה להוריד ממצוה דרבנן למנהג נביאים

(ג) ועוד יש מקום בראש לומר, כי הנה יש לתמוה היאך אנו יוצאים י"ח ביום השני בארבעת המינים שיצאנו בהם ביום הראשון, הרי היום הראשון הוא מדאורייתא, וא"כ כשאנו נוטלים את ארבעת המינים ביום השני, אמאי לא חשיב שאנו מורידים אותם מקדושה חמורה של היום הראשון לקדושה קלה של שאר הימים. [ולפי האמור נ"ח, דכיון שאינו מתכוין יותר להשתמש בה למצוה דאורייתא, שהרי כבר עבר היום הראשון, א"כ עדיף שישתמש בהם למצוה דרבנן מאשר שיזרקו, ואע"פ שמורידה לקדושה קלה יותר]. ונראה דכיון שבעצם היא אותה מצוה, אלא שבגבולין אינה אלא מדרבנן, לא חשיב

שמורידם מקדושה חמורה לקדושה קלה. וא"כ נראה דכיון שכבר השתמש בהם לקיום מצוה דרבנן, שוב לא חשיב הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה אם ישתמש בהם למצוה שהיא מנהג נביאים, דמדרבנן למנהג נביאים לא חשיב הורדה בקדושה, אע"פ שמצות נטילת לולב בשאר הימים הוא חיוב גמור מדרבנן, ומצות נטילת לולב אינה אלא מנהג. כי מן האמור תשובה מוצאת למה שכתב ידידי הרה"ג רבי יוסף שמואליאן שליט"א בס' שלחן יוסף (סי' תרסד ס"ד), שאין לקחת הערבות שנעשו בהם מצות לולב, ולעשות בהם חביטה, דהוה הורדה במצותן, דמצות לולב הוא מה"ת, ואילו חביטת ערבות הוא מנהג נביאים. עכ"ד. וכ"כ בס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' עח). ע"ש. ולפי האמור אין דבריהם מוכרחים, חדא משום דבתשמישי מצוה אין איסור להורידם מקדושתם, אלא רק בתשמישי מצוה. ועוד דכיון שכבר סיים בהם מצות לולב, עדיף שיקיים בהם מצות נטילת ערבה, משיהיו פנוים מקדושה כלל וכמשנ"ת. ושוב דברתי בזה עם ידידנו הנ"ל, ורצה לומר דהא דס"ל להמרדכי דבתשמישי מצוה לא אמרינן דינא דמעלין בקודש ואין מורידין, היינו דוקא אם מורידה לקדושה פחותה יותר מהקדושה הראשונה, אבל אינו רשאי להורידה לדבר שאינו מצוה כלל. וא"כ אין ראייה מדברי המרדכי לנ"ד, שהרי רוצה להשתמש בערבה שהיתה אגודה עם הלולב לחביטת ערבה, שאינה מצוה אלא מנהג נביאים, וא"כ י"ל שאינו רשאי לעשות כן. עכ"ד. וכ"כ בספרו מחוקק במשענותם (אור"ח ח"ב סי' תרסד אות ב במקורות). ע"ש. ולכאורה יש להביא סיוע לדבריו מדברי המהר"י קולון (סי' קכח אות ד) שהביא דברי המרדכי הנ"ל, וכתב שלא יוכל שום פוסק לחלוק ע"ז, וכדמוכח מהא דאיתא בערכין (י:): ת"ר ישראל שהתנדב מנורה לבית הכנסת, אסור לשנותה, וא"ר יוחנן לא שנו אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה מותר לשנותה. ומשמע בהדיא דלדבר מצוה מותר לשנותה, ואפילו פחותה ממנה, דאל"כ לפלוג וליתני כולה בדבר מצוה, דלדבר מצוה דגריעא מינה לא. אלא ודאי דלדבר מצוה שרי בכל גוונא. ע"ש. וא"כ נמצא דרך לדבר מצוה רשאי לשנותה, ולא לדבר שאינו מצוה כלל. אולם אין דבריו מוכרחים, דכיון שבשאר הימים אין המצוה אלא מדרבנן, לא הוי הורדה בקדושה כולי האי, להורידה ממצוה דרבנן למנהג נביאים, דס"ס לא חשיב דבר הרשות, שהרי הוא מנהג נביאים. ועוד שהרי כתבנו לעיל עוד טעם עפ"ד הט"ז, ולכן נראה שאין בזה משום מעלין בקודש ואין מורידין.

אי אמרינן בזה הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי

(ד) אמנם לכאורה יש לומר, דלא זו בלבד שאין איסור להשתמש בה לנטילת ערבה, אלא אדרבה יש לעשות כן משום דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי, וכדאיתא בברכות (טז:): רב אמי ורב אסי כי הוה מיתרמי להו ריפתא דערובא, מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ, אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא, נעביד ביה מצוה אחריתי. ע"כ. וכ"כ הרמ"א (סי' שצד ס"ב), דיש לבצוע על הפת של העירוב בסעודת שחרית של שבת. וכתב המשנ"ב (שם סק"ד), דהיינו משום דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, נעשה בו מצוה אחרת. ע"ש. והמאירי בברכות שם כתב וז"ל ממה שכתבנו למדו בקצת תוספות, באגד ההדס שבלולב, שמיחדים אותה לברך על הבשמים במוצאי שבתות, וכן שירי פתילות של שבת, מדליקין אותן במוצאי שבת לברך בהן על האור. עכ"ל. וכ"כ בס' ארחות חיים (הלכות שלש סעודות אות ח). וע' בב"ח (סי' תקכז) שכתב בשם מהרש"ל, שמנהג מהר"ם היה להניח את הככר של העירובי תבשילין, תחת הלחם משנה בליל שבת, ובסעודת שחרית ובסעודה שלישית היה בוצע עליו, דמאחר שאיתעביד ביה מצוה חדא, ראוי לעשות עליו מצוה אחרת. עכ"ד. וכ"כ הט"ז (שם ס"ק יד) והמג"א (שם ס"ק טו). וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק יא) על המהרי"ל. ע"ש. וכיוצא בזה כתב מרן בב"י (סוף סימן תרסד) וז"ל וריב"ק היה נוהג בערבה שהיה מתקן ממנה עצים לקולמוסים, והיה מבער בהם חמץ בפסח, כדאמרינן גבי עירוב הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, ליעביד ביה מצוה אחריתי. עכ"ל. וכתב הרמ"א בדרכי משה (שם סק"ה), שכן כתבו מהרי"ו ומהרי"ל, דאנשי מעשה נוהגים לאפות מצות בעצי הערבה, ושכן כתב בהגהות אשרי פרק בני העיר. ע"כ. וכ"כ בהג"ה (שם ס"ט) וז"ל נהגו להצניע ההושענות לאפיית מצות כדי לעשות בה מצוה. ע"כ. וכיוצא בזה כתב המשנ"ב (סי' תמה סק"ז). ע"ש. וא"כ ה"נ כיון שקיים בערבה מצות נטילת לולב עם מיניו, יש לו לקיים בערבה זו גם מצות נטילת ערבה. ובאמת יש לתמוה,

דלא מצינו אחד מהפוסקים שיאמר דבר זה, שיש לקיים מצות נטילת ערבה בערבה שהיתה אגודה עם הלולב. וכן מוכח מדברי האחרונים הנ"ל, שכתבו דרשאי לקיים מצות נטילת ערבה בערבה שהיתה אגודה עם הלולב. ומשמע דרק רשאי לעשות כן, ואפילו לכתחילה, אבל אין בזה ענין משום הואיל ואיתעביד וכו'. וכבר הרגיש בזה בס' הליכות שלמה (סוכות פי"ב אות ט). ע"ש. וכן מצאתי בס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' עח) שעמד בזה, וכתב דאפשר דזהו זכר למקדש שנטלו ערבות במיוחד למצות ערבה. ע"כ. ואינו מחזור, דא"כ אמאי לא מצינו מי שיאמר שאין לקיים מצות נטילת ערבה בערבות שהיו אגודות עם הלולב, משום שבמקדש נטלו ערבות מיוחדות למצות ערבה. ואדרבה מדברי הפוסקים הנ"ל משמע שמותר לעשות כן אף לכתחילה, ואין שום בית מיחוש בדבר. וע' בס' מועדי הגר"ח (ח"א תשובה תקעח) שנשאל בזה, וכתב שהטעם שנוהגים לקחת ערבות חדשות לחבטת הערבה, הוא כדי להרבות במצות. ע"כ. ואינו מובן, דא"כ אמאי אמרינן הואיל ואיתעביד וכו', נימא דאדרבה יש לו לקיים המצוה בחפץ אחר כדי להרבות במצות. גם הלום מצאתי להגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א בתשו' משנת יוסף (ח"ז סי' קנו) שנשאל בזה, וכתב שאין אנו נוהגים להתיר אגדו של לולב דילמא מקלעי לה אורחים (פסחים מו:), וירצה עוד מישהו לצאת י"ח בלולב זה. וע"ש מה שכתב עוד בזה בדרך רמז דרש וסוד. ולפע"ד אין זה בטעם זה כדי שביעה, שהרי יכול אח"כ לחזור ולאגדו עם הלולב.

הידור מצוה עדיף מהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה נעביד ביה מצוה אחריתי

(ה) ולכן נראה לפע"ד, דהנה הרמ"א (סי' תרנד) כתב וז"ל ונוהגין ליקח כל יום חול המועד ערבה חדשה ולקשרה בלולב, והוא הידור מצוה. ע"כ. וקשה דאדרבה היה יותר טוב שלא ליקח ערבה חדשה, אלא לקיים המצוה בערבה של אתמול, מטעם דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי. ונראה דכיון דבחדשה איכא הידור מצוה, משו"ה עדיף טפי ליקח ערבה חדשה, ואין להשגיח במה שנעשתה מצוה בערבה של אתמול, כיון שהידור מצוה עדיף. וכן ראיתי בתשו' בצל החכמה (ח"ג סי' סח אות ח) שכתב להוכיח כן מדברי הרמ"א הנ"ל, דהידור מצוה עדיף מדין הואיל ואיתעביד וכו', והיינו משום שמדין הגמרא יש חובה להדר את המצוה ולעשותה מן המוכתר, או מן התורה או מדרבנן. ומשא"כ הא דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה וכו', לא נזכר בגמ' כחובה, רק שר"א ור"א נהגו לעשות כן, ולכן גם אנו ראוי לנו להזהר בזה, אבל חובה ליכא. ולכן הידור מצוה עדיף. ע"ש. וכן יש להוכיח מדברי מרן בב"י (סי' תרעג) בשם השבלי הלקט, דאין חוששין לפתילות להחליפם עד שתכלה. ע"כ. ומקורו טהור במסכת סופרים (פ"כ ה"ג). וכן מוכח מדברי הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ט). וע' בפר"ח (ר"ס תרעה). וכתב הרמ"א בדרכי משה (שם סק"ו), שכן כתב האבודרהם דא"צ להחליף את הפתילות, אלא שנהגו כן. ע"כ. וכן פסק בש"ע (שם סק"א), דאין חוששין להחליף לפתילות עד שתכלה. ע"כ. ומשמע שאם רוצה להחליפם בפתילות אחרות, רשאי לעשות כן אף לכתחילה. וקשה אמאי לא אמרינן הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, נעביד ביה מצוה אחריתי. אלא ודאי דכיון שיש יותר הידור מצוה אם ידליק בפתילות חדשות, משו"ה אין לחוש משום הואיל וכו', כיון שהידור מצוה עדיף. [ויש לפלפל בזה. ובתשובה אחרת כתבתי בזה]. ומעתה נראה, דה"נ כיון שבדרך כלל הערבה אחר כמה ימים מתבלת ביותר, וילך הלך וחסור, ואינה מהודרת למצוה, משו"ה עדיף שיקח ערבות חדשות למצות נטילת ערבה, ולא אמרינן הואיל ואיתעביד וכו', כיון שעדיף שיקיים מצות נטילת ערבה בערבות חדשות, דהידור מצוה עדיף. ולכן נראה, דא"נ אם הערבות שהיו אגודות עם הלולב, הם חדשות, עדיף שיקיים בהם מצות נטילת ערבה, דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה, נעביד ביה מצוה אחריתי.

אם נחשב שהערבות הוקצו למצות נטילת לולב

(ו) אולם ראיתי להמאירי בסוכה שם שכתב וז"ל כבר ביארנו בערבה זו שאין אדם יוצא בה ידי חובתו בערבה שבלולב, ואפילו הגביה את הלולב לשם לולב, וחזר והגביהו לשם ערבה, אינו כלום, שצריכה היא להנטל בפני עצמה, ואין צריך

לומר שלא להסירה מן הלולב ליטול בפני עצמה, שהרי מוקצת היא למצותה. עכ"ל. ומבואר בהדיא דס"ל דאינו רשאי לצאת י"ח נטילת ערבה בערבה שהיתה אגודה עם הלולב, כיון שהיא מוקצת למצוה. ואמנם י"ל דהמאירי מיירי קודם שנעשית מצותו ביום הושענא רבה, ולכן אכתי הערבה מוקצת למצוה. אבל אחר שקיים מצות נטילת לולב, רשאי להשתמש בה לנטילת ערבה. וכ"כ בציונים והערות על המאירי (הוצאת מכון התלמוד הישראלי, הע' 66) בדעת המאירי. ע"ש. אולם מלשון המאירי משמע שאפילו אם כבר יצא בה י"ח נטילת לולב, אינו יכול להשתמש בה למצות נטילת ערבה. אמנם לכאורה יש לתמוה עליו מדברי הגמ' בסוכה שם, כי אם איתא דאינו רשאי לצאת י"ח בערבה שהיתה אגודה בלולב, א"כ מה הקשתה הגמ' כיון דאמר מר אינה ניטלת אלא בפני עצמה, פשיטא שאין יוצא בערבה שבלולב, הרי יש לומר דאיצטריך לאשמועין שאפילו אם יטלנה מאגד הלולב, אינו רשאי לצאת בה י"ח. אלא ודאי שאם הסירה מן הלולב, רשאי לצאת בה י"ח, וכמו שהוכיחו האחרונים הנ"ל, מדברי הגמ' שם. אולם באמת לא קשיא מידי, דכיון דס"ל להמאירי שיש איסור להשתמש בערבה למצות נטילת ערבה, משום שהוקצתה למצותה, א"כ משו"ה לא קאמר דהא דאמר רב אמי דאין יוצא י"ח בערבה שבלולב, הוא כדי לאשמועין דאינו יוצא י"ח אפילו אם יסירה מהלולב, דהא לא איצטריך לאשמועין, כיון שהערבה מוקצת למצותה, וא"כ פשוט שאינו יכול לצאת בה י"ח.

כמה תמיהות על דברי המאירי דס"ל דהערבות הוקצו למצותם

(ז) מיהו אכתי יש לתמוה, שהרי מדברי הגמ' שם משמע דלולי הדין דאין אדם יוצא י"ח בערבה שבלולב, שפיר היה יכול לצאת י"ח אם הגביה לשם נטילת לולב, ואח"כ חזר והגביה לשם ערבה. וקשה שהרי הערבה מוקצת למצות נטילת לולב, והיאך יכול לצאת בה י"ח נטילת ערבה. ומוכח דלא אמרינן בזה הוקצתה למצותו. וכן ראיתי להגאון רבי אברהם ארלנגר שליט"א בס' ברכת אברהם שם, שתמה כן ע"ד המאירי, ונשאר בצע"ג. ע"ש. ועוד יש לתמוה על דברי המאירי, דאף אי נימא דכל הנאה אסורה, ולא רק הנאה של כילוי, מ"מ הרי מצות לאו ליהנות ניתנו, וא"כ אמאי אינו רשאי להשתמש בערבה שהיתה אגודה עם הלולב, למצות נטילת ערבה. [וכיוצא בזה כתב בתשו' חתם סופר (או"ח סי' קפד). ע"ש. וי"ל]. וכן תמה בס' ברכת אברהם שם. ע"ש. ולכאורה היה נראה דס"ל להמאירי כדעת הרז"ה בעל המאור בר"ה (ז: מדפי הרי"ף ד"ה אמר רבא) שכתב וז"ל והמודר הנאה מחבירו מותר לו בשופר של מצוה, דוקא בשופר של ר"ה שמצותו מה"ת, אבל בחצוצרות בתענית לא. עכ"ל. ומבואר דלא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו במצות דרבנן. וא"כ כיון שמצות נטילת ערבה אינה אלא מנהג נביאים, וכדאיתא בסוכה (מד.), א"כ לא עדיף ממצוה דרבנן, ולא אמרינן ביה מצות לל"נ. אולם זה אינו, כי המאירי עצמו בר"ה שם (ד"ה דברים הללו) הביא דברי בעל המאור הנ"ל, וכתב שאין הדברים נראין, דהואיל ואין כאן הנאת הגוף כלל, א"כ אף בשל רשות יש מי שמתיר, וכל שכן בסרך מצוה. ע"ש. [וכ"כ הר"ן בר"ה שם (ז: מדפי הרי"ף ד"ה אמר רבא), דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו גם במצות דרבנן. וכן נראה מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תשמנו), וכמש"כ בתשו' קול אליהו (ח"א או"ח סי' יח סד"ה נחזור). וכ"כ הגאון שער המלך (פ"ח מלולב ה"א ד"ה ומ"ש) בדעת הרשב"א. וכ"כ בתשו' שער אפרים (סי' לח) ובס' פתח הדביר (סי' רטז אות ג ד"ה ותו). ע"ש. והגאון רבי יהודה עייאש בס' מטה יהודה (סי' תקפט ט"ז) כתב שכן דעת מרן הש"ע, דאמרינן מלל"נ גם במצות דרבנן. והובא בתשו' יביע אומר (ח"ו או"ח סי' לד אות ה). ע"ש]. וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, דא"כ אמאי אינו רשאי להשתמש בערבה של הלולב לנטילת ערבה משום שהוקצתה למצותה, הרי מצות לאו ליהנות ניתנו. אולם יש לומר, דהאי דינא דמצות לאו ליהנות ניתנו, הוא דוקא במצוה חיובית, אבל במצוה קיומית לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, וכמש"כ בתשו' חקרי לב (יור"ד ח"א סי' טז, דכ"ג ע"ג). ע"ש. [ובמק"א כתבתי בזה]. וא"כ ה"נ כיון שאינה מצוה חיובית ממש, אלא מנהג נביאים, לא

¹ וחזי הוית בתשו' יביע אומר (ח"ד או"ח סי' כד אות ה ד"ה ולכאורה) שהעיר על דברי החקרי לב, ממש"כ מרן בכס"מ (פ"א מציצת הי"א) וז"ל ומ"ש רבינו ולא משל עיר הנדחת, לאו משום דאסור הנאה הוא, דהא מצות לאו ליהנות ניתנו, אלא טעמא משום דכיון דלשריפה קאי, כתותי מיכתת שיעוריה, וציצית יש לו שיעור למטה. עכ"ל. ומוכח שגם במצוה שאינה חיובית אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, שהרי ציצית אינה מצוה

אמרינן ביה מלל"נ. ועוד יש לומר בדעת המאירי, דכיון שחובט את הערבה בקרקע, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ז מלולב הכ"ב). וכ"כ הרי"צ גיאת. והובא בטור (סי' תרסד). וכ"כ מרן בש"ע (שם ס"ד). וכן איתא בזוה"ק (פרשת צו). א"כ חשיב בזיון לדבר שהוקצה למצות נטילה בלבד, וכמש"כ בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ב אות ט). ע"ש. וי"ל.

מדברי כמה ראשונים נראה דאינו רשאי לצאת י"ח נטילת ערבה בערבות שהיו אגודות עם הלולב

(ח) ומעתה נראה, שבהגלות נגלות דברי המאירי הנ"ל, יש לומר דאילו הוה שמייעא להו להאחרונים הנ"ל דברי המאירי, הוה הדרי בהו, וכמש"כ כיוצא בזה הרמ"א (חור"מ סי' כה). ע"ש. וא"כ נראה שאינו רשאי לצאת י"ח נטילת ערבה בערבות שהיו אגודות עם הלולב. וכן משמע מדברי שלטי הגבורים בסוכה (כב. מדפי הרי"ף אות ג) בשם ריא"ז, דלמ"ד דאין אדם יוצא י"ח בערבה שבלולב, בעינן ערבה אחרת. ע"ש. וכן משמע מדברי האור זרוע (סי' שטו) שהביא מה שהוכיח רבינו שמואל בר נטרונאי מדברי הגמ' שם (מד.), דהלכה כרב חסדא אמר רב יצחק דאמר אדם יוצא י"ח בערבה שבלולב, דהא התם אמר אביי דמעשים שבכל יום שאין אנו מגביהים את הלולב וחוזרים להגביהו שוב. ומשמע שאם יחזור להגביה את הלולב אחר שהגביהו פעם אחת לשם מצות נטילת לולב, יכול לצאת בזה י"ח מצות נטילת ערבה. וכתב וז"ל ונראה בעיני דאינה ראייה, דהכי פירושו לעיל, וכי תימא דקא מגבה ליה והדר מגבה ליה, והא מעשים בכל יום דלא קעבדינן הכי, אלא אנו מחזרין אחר הערבה לבד מערבה דבלולב, ואם היה אדם יוצא בערבה שבלולב היכא דקא מגבה ליה והדר מגבה ליה, לא היינו צריכים לחזור אחר ערבה אחרת, אלא היה לנו להגביה והדר להגביה, מדלא עבדינן הכי שמע מינה שאין אדם יוצא בערבה שבלולב כלל וכו'. עכ"ל. ומשמע שצריך לחזור אחר ערבה אחרת, ואינו יכול לקיים מצות נטילת ערבה בערבה שהיתה אגודה עם הלולב, דאל"כ הו"ל למימר שאין אנו יוצאים י"ח בערבה בשעה שהיא אגודה עם הלולב, אלא מסירים אותה מהלולב, ואח"כ יוצאים בה י"ח מצות נטילת ערבה. אלא ודאי דס"ל שאפילו אם יסירה מהלולב, אינו יכול לצאת בה י"ח. [וקצת יש לדחות]. וכ"כ בס' הליכות שלמה (שם) בשם הגרש"ז אויערבאך, שכן משמע מדברי הגמ' בסוכה שם, דלמ"ד דאין יוצאים י"ח בערבה שבלולב, אפילו אם יוציא הערבה מן הלולב ויטלנה בפני עצמה, אינו יוצא בה. ע"ש. [ויש לעמוד על דבריו]. ובפרט שגם לפי דעת רבנו האר"י, אין להשתמש בערבה של הלולב למצות נטילת ערבה, וכמש"כ הכה"ח (סי' תרסד ס"ק מב). ע"ש. וע"ע בתשו' יחזקאל דעת (ח"ג סי' מה).

מדברי ראשונים אחרים משמע דרשאי לעשות כן, ולכן דברי האחרונים יכריעו, ובפרט שכן מוכח בגמ'

(ט) אולם מצאתי שמדברי הרי"צ גיאת (הלכות לולב), ומדברי רבינו יהונתן מלוניל בחידושו לסוכה שם, משמע דרשאי ליטול את הערבה שהיתה אגודה עם הלולב, כדי לקיים בה מצות נטילת ערבה. ע"ש. ונראה דס"ל דאין לאסור מטעם שהוקצה

חיובית, שלא ילבש בגד ארבע כנפות ולא יתחייב בציצית. והביא שכ"כ הפמ"ג (סי' יא בא"א ס"ק יב) בדעת הכס"מ. ע"ש. וע"ע לו (שם ד"ה ומצאתי). אולם לפע"ד נראה, דציצית לא חשיבא מצוה קיומית אלא מצוה חיובית, כי הנה הגאון באר שבע (סי' נב) עמד ע"ז שאני מברכים וצונו להתעטף בציצית, והרי אין אדם חייב לקנות בגד ד' כנפות כדי שיתחייב בציצית. וכתב דכיון דאם רוצה להתכסות בטלית בת ד' כנפות, חייב מדאורייתא להטיל בה ציצית, שפיר יכול לומר וצונו להתעטף בציצית, משום שרוצה לומר דכעת שאני רוצה להתכסות בטלית בת ד' כנפות, צונו הקב"ה להתעטף בציצית. עכ"ד. ומבואר דכיון שבשעה שהוא רוצה להתעטף בציצית הוא מחויב בציצית, הוי כמצוה חיובית, ושפיר יכול לומר וצונו. וע' בתשו' חזון עובדיה (סי' לב) מה שפלפל בזה. וכן מוכח מדברי מרן בכס"מ (רפ"א משחיטה) שכתב דציצית הוי מצוה חיובית כתפילין שופר סוכה ולולב. ע"ש. והוא מהטעם שנתבאר, דכיון שבשעה שבה להתעטף בבגד ארבע כנפות, חייב להטיל בו ציצית, משו"ה חשיבא מצוה חיובית. ושוב מצאתי להגר"ח פ"ש שיינברג בס' משמרת חיים (ח"ב עמ' צ) שכתב כן בדעת הכס"מ. ע"ש. וע"ע בתשו' מחנה חיים (ח"א סי' כא ד"ה ודע) ובס' אמרי משה (סי' לו אות ח). וכיוצא בזה מבואר בדברי הרא"ש בכתובות (פ"א סי' יב). ע"ש. וכן מבואר בדברי מרן החיד"א בס' עין זוכר (מע' כלל כ), ובתשו' אבני נזר (יו"ד סי' תנד אות סב). ע"ש. וכיסוד הזה כתב מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' נחל איתן (סי' ה סק"ג ד"ה דעת הרא"ש). ע"ש. והערתו לו שכן משמע מדברי הרא"ש הנ"ל, והסכים לזה. וא"כ י"ל דמרן הכס"מ אזיל לשיטתיה הנ"ל, דציצית חשיבא מצוה חיובית, ומשו"ה אמרינן ביה מצות לאו ליהנות ניתנו.

למצותו, ואפילו לחבוט אותה בקרקע (וכמו שכתבנו לעיל בשם הרי"צ גיאת עצמו, שנטילת ערבה היינו שחובטה בקרקע), והיינו משום דמה שאסור להשתמש בדבר שהוקצה למצותו, הוא מטעם דהוי ביזוי מצוה, וכמבואר בשבת (כב.), ולכן היינו דוקא אם משתמש בזה לדבר הרשות, דומיא דהרצאת מעות כנגד נר חנוכה, אבל ליטול ממצוה אחת למצוה אחרת, אין בזה ביזוי מצוה, דהא קיי"ל דמתירין מבגד לבגד ומדליקין מנר לנר, ולכן מותר להשתמש בדבר שהוקצה למצוה למצוה אחרת, וכמש"כ בתשו' חתם סופר (או"ח סי' קפד). ע"ש. וא"כ ה"נ כיון שרוצה להשתמש בערבות למצוה נטילת ערבה, אין לאסור משום שהוקצה למצותו, ואע"פ שאינה מצוה גמורה, מ"מ לא חשיב דבר הרשות. ולכן נראה, דכיון שהדבר שנוי בפלוגתת הראשונים, דברי האחרונים יכריעו, ולכן רשאי לצאת י"ח נטילת ערבה בערבות שהיו אגודות עם הלולב, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. ובפרט שהרי הראב"ה (הלכות לולב סי' תרצט ד"ה אע"ג) כתב דהלכה כר' חסדא אמר רבי יצחק דאמר אדם יוצא בערבה שבלולב, וכדמוכח מדברי הגמ' בסוכה (מד.), דאביי ורבא דבתראי נינהו סבירא להו דאדם יוצא י"ח בערבה שבלולב היכא דמגבה ליה והדר מגבה ליה. ע"ש. [וע' באור זרוע (הלכות סוכה סי' שטו) מה שכתב לדחות. וע"ע בס' שפת אמת שם]. וכ"כ הרי"ץ גיאת (עמ' קנג). וכ"כ האור זרוע (שם) בשם רבינו שמואל בר נטרונאי. וכ"כ הרא"ש בסוכה (פ"ד סי' א) בשם הראב"ה, ושכן מסתבר. וכ"כ מרן בש"ע (סי' תרסד ס"ו) בשם יש אומרים. וכן משמע בביאור הגר"א (שם), דס"ל כדעת הרא"ש. ע"ש. וא"כ יש בזה כעין ספק ספיקא, שמא הלכה שאדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, ואפילו אם לא יסירה מהאגד, וכמש"כ הראשונים הנ"ל, ושמא עכ"פ אם מסירה מהלולב, יכול לצאת בה י"ח, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. ובפרט שכן מוכח מדברי הגמ' בסוכה שם וכנ"ל.

(י) המורם מכל האמור שא"צ לקחת ערבות חדשות למצות חבטת ערבה, אלא יכול לצאת י"ח בערבות שהיו אגודות עם הלולב, ובתנאי שהם כשרות למצוה. ואם הערבות שהיו אגודות עם הלולב, חדשות ויפות, אדרבה עדיף להשתמש בהם למצות נטילת ערבה, משום הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא, נעביד ביה מצוה אחריתי. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

משה שמואל דיין

סימן יד

קובץ תשובות בעניני חג הסוכות בצל נגיף הקורונה

בס"ד. יום חמישי י"ג תשרי. 'ושב וקבצך מכל העמים' לפ"ק.

בירח האיתנים יזרח אור לישרים, לעוסק בתורה וחוקים, מזכה הרבים רב הפעלים, תהלתו בקהל חסידים, כש"ת ידידי הדגול הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום רב לאוהבי תורתך. קבלתי שאלותיו היקרות בעניני חג הסוכות בצל נגיף ה'קורונה', שעדיין נמצא אתנו בעוה"ר, והולך ומתפשט יותר ויותר, ואין אתנו יודע מה. ואכתוב בקצירת האומר מה שנלענ"ד לפום ריהטא, ומה' אשא תפלה שלא אכשל בדבר הלכה.

בענין אם עדיף להתפלל בסוכה במנין מצומצם או חוץ לסוכה ברוב עם

(א) תחילה שאל כת"ר שליט"א, היאך הדין כשיש מנין מצומצם בסוכה (מחמת שהוא מקום סגור וקטן), ומחוץ לסוכה מתפללים שלושים אנשים ויותר, אם עדיף שיתפלל בסוכה, או דלמא ברוב עם עדיף. ע"כ. הנה מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ד) כתב וז"ל

המתפלל רצה מתפלל בסוכה או חוץ לסוכה. עכ"ל. וכתב המג"א (שם ס"ק יד) וז"ל אם יש לו מנוחה שם. ואם יש בית הכנסת בעירו הולך לבית הכנסת. עכ"ל. ולכאורה אמאי יצא מהסוכה כדי להתפלל בבית הכנסת. ובפרט דעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכי תימא משום שבבית אין לו מנין לתפילה, הנה מסתברא דבזה פשיטא שילך לבית הכנסת, דהמעלה להיות כל רגע בסוכה, אינה דוחה תפילה בציבור. [וע' בס' תשובות והנהגות (ח"א סי' שעח). וצ"ע]. ולכאורה צ"ל דהיינו משום דבסוכה יש לו מנין מצומצם, ובבית הכנסת יתפלל ברוב עם, ולכן עדיף שילך להתפלל בבית הכנסת. [ועיין להלן מה שכתבנו בשם המג"א (סי' צ ס"ק טו). ולפי האמור נראה דאזיל לשיטתיה]. ומוכח דברוב עם עדיף על תפילה בסוכה. אולם מדברי מרן משמע שאינו צריך ללכת להתפלל דוקא בבית הכנסת, אלא יכול להתפלל בסוכה. ומשמע שאין עדיפות לתפילה ברוב עם על תפילה בסוכה, אלא איזה מהם שירצה יעשה. וא"כ ה"נ בנידון שלנו. אולם יש לדחות לפי דברי הגאון טורי זהב (שם ס"ק יד) שכתב וז"ל הטעם דתפילה כל השנה אינה בבית דירה אלא בבית הכנסת, וע"כ הברכה שכל השנה מבדיל בבית, צריך להבדיל בסוכה. ע"כ. ולפי"ז י"ל דעיקר כוונת מרן הש"ע לומר, שאין צריך להתפלל בסוכה, כמו שצריך לעשות שם שאר הדברים, והיינו משום שדוקא דברים שדרכו לעשותם בבית, צריך לעשות בסוכה, ומשא"כ דברים שאין דרכם לעשות בבית, כמו תפילה שמתפללים בבית הכנסת, אין צריך לעשותם בסוכה, דתשבו כעין תדורו בעינין. וא"כ לעולם י"ל שאם יכול להתפלל חוץ לסוכה יותר ברוב עם, עדיף שיתפלל שם משיתפלל בסוכה. ובזה ניחא מה שהעיר הפמ"ג (שם במש"ז ס"ק יד). ע"ש. ומעתה נראה, דלכ"ע עדיף שיתפלל חוץ לסוכה משום ברוב עם.

אם יש מעלת ברוב עם בתפילה כיון שאין אחד מוציא את הרבים י"ח

ואנכי הרואה בתשו' חבצלת השרון (או"ח סי' ב) שתמה על מנהג העולם שאין מדקדקין להתפלל יחד, רק עושים מנינים אחר מנינים, והרי יותר טוב שיתפללו כולם ביחד, ויתקיים שניהם תפילה בציבור וברוב עם. וכתב דרוב עם לא מיקרי רק אם רבים מצטרפין יחד לקיים מצוה אחת, כגון דשומעין כולם יחד מפי אחד, דמצטרפין כולם יחד ע"י המברך, אבל אם כ"א מברך לעצמו א"ז ברוב עם, ולכן בתפילה שכל אחד מתפלל לעצמו, ליכא לדינא דברוב עם. עכ"ד. ע"ש. וכע"ז מבואר מדברי הגאון המלבי"ם בס' ארצות החיים (סי' ח בארץ יהודה ס"ק ה). וכ"כ בתשו' לבושי מרדכי (ח"א או"ח סי' נו), דלא שייך לומר ברוב עם אלא במצוה שהיחיד מוציא את הרבים ידי חובתו, כההיא (סי' רצח ס"ד) שאחד מברך לכולם ברכת מאורי האש ומוציאם י"ח. וכן מבואר בס' בני ציון (ליכטמן סי' ח ס"ק יו). וכן העלה בתשו' להורות נתן (ח"ו סי' כח אות יב). וכן מבואר בתשו' יחיה דעת (ח"ו סי' כח). ע"ש. ומ"ש המג"א (סי' תרצ ס"ק כג) בשם הר"ן, דאע"פ שיש לו מאה אנשים, מצוה לקרונה בציבור (יותר גדול) משום ברוב עם הדרת מלך. ע"כ. נראה דשאני קריאת המגילה, דהתם ה"ט משום פרסומי ניסא, וכמבואר מדברי הר"ן שהביא המג"א, הלא"ה ליכא מעלת ברוב עם. וע' בתשו' צבי תפארת (סי' נג). ובלא"ה הרי דעת כמה ראשונים דמצות קריאת מגילה היא הקריאה, ומשו"ה מברכים על קריאת המגילה ולא לשמוע, וכמבואר מדברי הרא"ש (פ"ד דר"ה ס"ס י). וכן דעת הראב"ה (הל' מגילה סי' תקסט, עמ' רצד) והאבודרהם (סדר תפילת פורים ד"ה ואחר). וכ"כ הריטב"א בר"ה (לד. ד"ה כתב הרי"ף), ושכן דן לפני מורו. וכ"כ בס' המנהיג (הל' ראש השנה סי' ט) ובס' הפרדס (שער תשיעי פ"י סי' א). ע"ש. וע"ע בתשו' עמק יהושע (ח"ב דרוש ד, דף ח ע"ד ד"ה ונראה). וא"כ נמצא שאחד מוציא את הרבים ידי חובתו, ולכן שפיר שייך בזה דינא דברוב עם, ומשא"כ בתפילה שכ"א מתפלל בעצמו וכנ"ל.

אם יש ראייה מדברי המג"א דיש מעלת ברוב עם בתפילה

והן אמת שיש להעיר בזה ממ"ש המג"א (סי' צ ס"ק טו) וז"ל עם הציבור, אע"פ שיכול להתפלל בביתו בעשרה, מ"מ ברוב עם הדרת מלך. עכ"ל. ומפורש שגם בתפילה שייך דינא דברוב עם, אע"פ שכל אחד מתפלל בעצמו ואינם יוצאים מאחד ידי חובתו. והוא שלא כדברי החבצלת השרון הנ"ל. ומזה ראייה למה שכתב בתשו' מנחם משיב (או"ח סי' כט), דאף אם אין אחד

מוציא את הרבים ידי חובתן, אלא כמה אנשים עושים מצוה אחת יחד, איכא נמי ברוב עם. ע"ש. וכן מבואר בתשו' המבי"ט (ח"א סי' קיז). וכן מוכח בש"ע הגר"ז (סי' ריג ס"ו). וכן מוכח בהדיא מדברי המשנ"ב בביאור הלכה (סי' תכז ד"ה אלא). ע"ש. וע"ע בתשו' בנין שלמה (ח"ב סי' יג ד"ה אכן לדעת) ובס' העמק שאלה (שאלתא לד אות ה) ובתשו' משפטי' ליעקב (או"ח סי' נג) ובתשו' יפה מראה (סי' כט) ובתשו' דברי בניהו (חי"ז סי' יד). ובתשובה אחרת הארכתי בזה. אולם נראה דא"ז מוכרח, כי יש לומר דהמג"א אזיל בשיטת מרן הש"ע (סי' קכה ס"א) שכתב וז"ל אין הצבור אומרים עם ש"צ נקדישך, אלא שותקין ומכוונים למה שש"צ אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונים הצבור קדוש. עכ"ל. והוא דעת הרא"ש בתשובה (כלל ד סי' יט), וכמש"כ בב"י (שם). וביאר המחצית השקל (שם סק"א), דהוא משום שנתקן שהש"צ יאמר הקדושה בשביל הקהל ויהיה שלוחם לזה, ואם הצבור אומרים עמו, הרי אינו שלוחם, כי כ"א אומר בעצמו. ע"ש. וכ"כ בהדיא המג"א (סי' קט סק"ט), שצריך לשתוק ולשמוע הקדושה מהש"צ. ע"ש. וא"כ לשיטתו הרי שפיר חשיב שאחד מוציא את הרבים י"ח בתפילה, והיינו בקדושה שהש"צ אומר בשביל הקהל, ומשו"ה ס"ל דשייך בתפילה דינא דברוב עם. אולם לדין דנקטין כדעת רבינו האר"י, שהציבור אומרים את הקדושה מילה במילה עם הש"צ, וכמש"כ המשנ"ב (שם סק"ב). וכ"כ הגאון מהרי"ח בבא"ח (ש"ר פרשת תרומה אות ד). וכ"כ הכה"ח (שם סק"ב). ע"ש. וע"ע בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' יד). א"כ לא שייך בתפילה דינא דברוב עם.

גם לדעת הסוברים דיש מעלת ברוב עם בתפילה מ"מ נראה שעדיף שיתפלל בסוכה

ומכל מקום נראה, שגם לדעת האחרונים הנ"ל, עדיף שיתפלל בסוכה, ולא חוץ לסוכה, אע"פ שחוץ לסוכה יש שלשים אנשים ויותר, כיון דס"ס יש מעלת ברוב עם גם בסוכה, שהרי בעשרה ודאי נחשב כבר ברוב עם, וכמבואר מדברי התוספתא (ברכות פ"ו ה"ב). ע"ש. וע"ע בתשו' הר צבי (או"ח ח"א סי' יט). ובתשובה אחרת כתבתי בזה. ולכן נראה שעדיף שיתפלל בסוכה, כדי להרוויח מעלת התפילה בסוכה. וכן מצאתי בתשו' שרגא המאיר (ח"ז סי' קכא אות ג) שכתב שנשאל על מי שנפשו חשקה לקיים מצות סוכה כעין תדורו ממש, ויושב בה יומם ולילה, ורוצה לאסוף מנין לתוך סוכתו ולהתפלל, אי שפיר למיעבד הכי, או דילמא עדיך לילך לביהכנ"ס משום ברוב עם. וכתב דכיון דאיכא גם בסוכה עכ"פ עשרה, ואיכא בזה מעלת ברוב עם, לכן אע"פ שבביהכנ"ס איכא יותר רוב עם, מ"מ כיון שבסוכה מקיים מעלת ברוב עם, וגם מקיים מצות סוכה, עדיף להתפלל בסוכה, ואינו מוכרח לילך לביהכנ"ס להתפלל. עכ"ד. ואע"פ שלפי דברי המג"א (סי' צ) הנ"ל, יש ענין משום ברוב עם ללכת למנין יותר גדול. מ"מ מסתברא דתוספתא במעלה של ברוב עם, אינה דוחה מעלת התפילה בסוכה. [וכיוצא בזה כתבתי בתשובה שנדפסה בס' גם אני אודך (מתשובות, ח"ד סי' ה אות ג) לדחות הוכחת האחרונים מדברי הגמ' בר"ה (לב:), דזריזין מקדימין דוחה מעלת ברוב עם. ע"ש]. וע' בס' יסוד ושורש העבודה (שער יא פ"ב), ובסידור הגאון יעב"ץ (אות א), שהובא בכה"ח (סי' תרלט אות יב), ובס' אור לציון (ח"ד פכ"ט במקורות אות א). וע"ע לידידי הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א בס' מועדי הגר"ח (ח"א תשובה תק"א) ובס' בית מתתיהו (ח"א סי' ה אות מה). וע' בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קמז). וי"ל. אמנם נראה, שאם הוא אדם מבוגר או בעל מחלות רקע, או שהאנשים בתוך הסוכה אינם מקפידים על לבישת מסיכה כמו שצריך, ודאי עדיף שיתפלל חוץ לסוכה, ויותר על מעלת התפילה בסוכה.

בדין אדם הנמצא בבידוד אם רשאי לישן יחידי בסוכה

(ב) ומה ששאל עוד בדין אדם שצריך להיות בבידוד, ומחמת כן צריך לישן לבדו בסוכה, אם מותר לישן שם יחידי. ע"כ. הנה בשבת (קנא:): איתא דאסור לישן בבית יחידי, וכל הישן בבית יחידי או חזתו לילית. ואמנם מדברי הרי"ף שם (סה:): והרא"ש (פכ"ג סי' יג) מבואר שכל האיסור דוקא בלילה, אבל ביום לית לן בה. וע' במחצית השקל (סי' רלט). וכ"כ בש"ע הגר"ז (הלכות שמירת הגוף והנפש בקונטרס אחרון סק"ב), שהאיסור הוא דוקא בלילה, וכדמשמע מדברי הירושלמי (שבת פ"ב ה"ו). ע"ש. מ"מ לכאורה בלילה אינו רשאי לישן יחידי בסוכה, דאיכא חשש סכנה. ואמנם הכה"ח (שם סק"ז) כתב שאם יש לו נר בבית, חשיב כמו

ביום, כי כל כח המזיקים הוא דוקא בחשך ובאפילה, ולא כשיש אור. וכן מבואר מהא דאיתא בירושלמי (שם). וע' בקהלת רבה (פ"ג פ"ג). וכ"כ הפני משה על הירושלמי (שם), שאם יש נר, אין קטרוג. וכ"כ הגאון רבי דוד פארדו בס' מזמור לדוד (דף קיא ע"ב). והביאו השד"ח בס' דברי חכמים (סי' פה). וכ"כ בס' אשל אברהם מבוטשאטש (שם). וכ"כ הגאון מהרש"ם בס' דעת תורה (שם) לדייק מדברי הירושלמי (שם). וכ"כ בתשו' דובב מישרים (ח"א סי' עט) ובתשו' בצל החכמה (ח"ד סי' עו) ובתשו' באר משה (ח"ג סי' מה) ובתשו' אז נדברו (ח"ו סי' ג). ע"ש. וע"ע בס' ארחות רבנו (ח"א עמ' צח) ובס' דינים והנהגות החזו"א (ח"א פ"ח ס"י). ולפי"ז ה"נ אם יש אור בסוכה, רשאי לישן שם יחידי. אבל אם אין אור בסוכה כלל, לכאורה אינו רשאי לישן יחידי. אולם בס' מעשה רב (סי' ריד) כתב ששאלו את הגר"א אם רשאי לישן יחידי בסוכה, והשיב שומר מצוה לא ידע דבר רע. וכ"כ הגאון החב"י בס' נפש כל חי (מע' ס אות ד) בשם הגר"א. והוסיף רמז לזה, כי סכת גימטריא לילית, דמצות סוכה דוחה את לילית. וכ"כ בתשו' דובב מישרים (שם) בשם הגר"א, דבסוכה שפיר דמי, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. והובאו בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קצד). וכתב שכן איתא בפסיקתא דרב כהנא (פיסקא כט אות כו, סוף עמוד קפז), כל מי שמקיים מצות סוכה, הקב"ה מסיך עליו מן המזיקים שלא יזיקוהו, שנאמר באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה. ע"כ. וכ"כ הרוקח שהיושב בסוכה שמור מן המזיקים. והובא בגליוני הש"ס בסוכה (כז:). ע"ש. וע"ע בס' שם משמאל (סוכות דף קמח ע"א) בשם הגאון אבני נזר. והובא בס' פסקי תשובות (שם אות ה). וכ"כ הבכורי יעקב (שם ס"ק יח), שמותר לישן יחידי בסוכה. ע"ש. ובפרט יש להקל אם רואה את הלבנה דרך הסכך של הסוכה, וכמש"כ כיוצא בזה האשל אברהם מבוטשאטש (שם). ע"ש. וע"ע בס' ארחות רבנו (ח"ב עמ' רכד).

בענין אם יש חיוב לבנות סוכה נוספת שמא אחד מבני ביתו יצטרך להיכנס לבידוד

ג) גם זאת ראיתי מה ששאל בחכמה, אם אדם צריך להכין עוד סוכה נוספת, כי שמא אחד מבני ביתו יחלה ח"ו ב'קורונה' במהלך החג, או שיצטרך להיכנס לבידוד, ולא יוכל לקיים מצות סוכה. ע"כ. והנה אם אחד מבני ביתו יחלה ב'קורונה', הרי יכול לנסוע למלונות המיוחדות שהכשירו בשביל חולי ה'קורונה', ואינו מוכרח להשאר בבית. ובפרט אם יהיו לו תסמינים, כגון חום ושיעול וכיוצא בזה, דבזה נראה שהוא פטור מהסוכה, וכדין חולה שאין בו סכנה שפטור מהסוכה, וכמש"כ מרן בש"ע (סי' תרמ"ג), שאפילו אם חש בראשו או חש בעיניו, פטור מהסוכה. אולם המשנ"ב (שם ס"ק ט) כתב דרוצה לומר דפטור באופן ששיבת הסוכה קשה לו. וכ"כ הא"ר (שם ס"ק יב) והעררה"ש (שם ס"ג). ע"ש. וע"ע בט"ז (שם ס"ח). ומשמע שאם אין לו קושי לישב בסוכה אע"פ שיש לו חולי, אינו נפטור מהסוכה. וא"כ ה"נ הדבר תלוי אם ישיבת הסוכה קשה עליו. [רק שיש מחלוקת האחרונים אם חייב לאכול בסוכה בלילה הראשון. וע' בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קנה). ואכמ"ל]. אמנם יש מקום בראש לומר, דכיון שיתכן שאחד מבני ביתו יצטרך להכנס לבידוד במהלך החג, או שיחלה ב'קורונה' בצורה קלה, א"כ יש להכין עוד סוכה, כדי שלא יתבטל ממצות סוכה. ובפרט שעתה מצוי מאד ענין הבידוד, וגם מספר חולי ה'קורונה' הולך ומאמיר מאד. אולם נראה פשוט, דכיון שעתה אין שום צורך בדבר, א"א לחייבו כבר מעתה על צד הספק שמא יארע איזה מקרה, ויבטח בה' שביתו יהיה שלום. ואע"פ שאדם צריך לטרוח גם קודם החג לעשות סוכה, אע"פ שעדיין לא נתחייב במצוה, ואפילו בריחוק מביתו, וכמש"כ בהגהות חתם סופר (סי' תרמ"ד). וכ"כ הבכורי יעקב (שם ס"ק יג). וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק כד) בשם הגאונים הנ"ל. וכ"כ הכה"ח (שם ס"ק לח). ע"ש. וע"ע בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט הערה 117). מ"מ היינו דוקא כדי שיוכל לקיים מצות סוכה באשר הוא שם. אבל ודאי א"א לחייבו לעשות סוכה נוספת, שמא יצטרך לעוד סוכה. ופשוט.

¹ אמנם לכאורה יש להעיר על דבריהם, מדברי רב האי גאון בתשובה כת"י, שהובאה בברכ"י (סי' תרלט ס"א), שכתב וז"ל שאלת אחים או שותפים שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה, ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכולם. והשיב לענין אכילה יכול כ"א לבדו לאכול זה אחר זה, אבל לענין שינה, זה ישן לילה אחת וזה ישן לילה אחת, ואם חביבה עליהם המצוה, תבא עליהם ברכה אם זה ישן מקצת הלילה, וזה ישן מקצת הלילה. ע"כ. וקשה דאע"פ שאין להם מקום לעשות סוכה, מ"מ אמאי לא חייבם לטרוח לעשות סוכה בריחוק מקום כדי שכולם יוכלו לישן

כשאחד מבני הבית נמצא בבידוד קודם החג אם צריך לבנות סוכה מיוחדת עבורו

(ד) **אמנם יש לדון** היאך הדין כשכבר קודם החג אחד מבני הבית נמצא בבידוד, או שחלה ב'קורונה' (בצורה קלה), אם חייב לבנות סוכה עבורו. והנה אם יכולים לעשות פתרון שיוכלו כולם לישב בסוכה אחת, כגון שיעשו מחיצה מניילון בתוך הסוכה, באופן שאין חשש שידבקו ממנו שאר בני הבית, ודאי יש לעשות כן. אבל אם אין אפשרות כזו, כגון שהסוכה קטנה וכיוצא בזה, יש לדון אם חייב לבנות סוכה מיוחדת עבורו. ובפשטות נראה, שודאי חייב לבנות סוכה עבורו, כי כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, והדבר דומה לאדם שבנה סוכה שאינה מספיקה לכל בני ביתו הגדולים והקטנים שהגיעו לגיל חינוך, שודאי חייב לבנות עוד סוכה כדי שכל בני ביתו יוכלו לישב בסוכה. ואמנם לכאורה יש להעיר בזה ממ"ש הרמ"א (סי' תרלט ס"ב) וז"ל ומה שנוהגים עכשיו להקל בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישן במקומות הקרים. ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור, וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל. ומבואר שמדינא אינו חייב לבנות עוד סוכה כדי שיוכל לישן שם יחד עם אשתו, ואפילו אם יכול לבנות לו סוכה מיוחדת לו ולאשתו, אע"פ שמחמת כן נפטר מהשינה בסוכה. ושוב מצאתי להגרש"ז אויערבאך בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט בדבר הלכה אות לז) שעמד בזה, אמאי פטרינן ליה משינה בסוכה משום מצטער, ואינו מתחייב לבנות סוכה נוספת. ואע"פ שהיא הוצאה יתירה, מ"מ יתחייב עד חומש מנכסיו. וכתב דאפשר דכיון שציווי התורה הוא לבנות דירה עראית, לכן אמרינן דדירה כזו אין דרך האדם לטרוח לבנות אלא אחת ולא שתים. ע"כ. וכע"ז כתב בתשו' דברי מלכיאל (ח"ג סי' לב). ע"ש. ובפשטות ה"נ אינו חייב לבנות יותר מסוכה אחת. אולם באמת יש לחלק, דשאני התם דמצד בני הבית המחויבים בסוכה, אינו מוכרח לבנות יותר מסוכה אחת, אלא שאינו יכול לישן באותה סוכה יחד עם אשתו, ואיכא חסרון מצד תשבו כעין תדורו, ולכן אינו מחויב מדינא לבנות עוד סוכה מיוחדת כדי שיוכל לישן בה יחד עם אשתו, אלא רק טוב להחמיר. ומשא"כ בנ"ד, שאין כל המחויבים בסוכה יכולים לישן בסוכה אחת, כיון שאחד מהם (או יותר) צריך להיות בבידוד, והרי זה כמי שבנה סוכה שאינה מספקת לכל המחויבים בסוכה, שודאי חייב לבנות סוכה לכולם. ויש לפלפל.

אם הגיע למצות חייב לבנות לעצמו סוכה או להשכיר מקום לשבעה ימים אם יש לו ממון

ברם נראה, שדוקא אם אחד מבניו הקטנים (שהגיע לגיל חינוך) צריך להיכנס לבידוד, חייב לבנות סוכה מיוחדת עבורו, כיון שמחויב מדרבנן לחנכו. אבל אם אחד מבניו הגדולים צריך להיכנס לבידוד, אינו חייב לבנות סוכה עבורו, שהרי כבר אינו מחויב לחנכו, וכמש"כ בס' ציונים לתורה (כלל יב ד"ה והנה), שאין מצות חינוך אלא בקטן ולא בגדול. וכ"כ הגאון פרי מגדים (סוף סימן לו בא"א). וכן מוכח בתשו' הגרעק"א (סוף סימן ז ד"ה ומ"ש). [והובאו בהסכמת מרן רבנו הגדול זיע"א לספר אדרת תפארת (דור"י) חלק שני. ע"ש]. וא"כ עליה ידידיה רמיה החיוב לבנות סוכה שיוכל לאכול ולישן בה. ואם אין להם מקום בחצר לבנות סוכה מיוחדת עבורו, אינו נפטר בזה מהסוכה, אלא צריך להמציא לו מקום לבנות שם סוכה, וכמש"כ הגאון חתם סופר בהגהותיו (סי' תרמ ס"ד). וכ"כ הבכורי יעקב (שם ס"ק יג) והמשנ"ב (שם ס"ק כד) והכה"ח (שם ס"ק לח). ע"ש. אבל נראה, דכיון שהוא צריך להיות בבידוד, וכ"ש אם חלה ב'קורונה', מסתמא אינו יכול למצוא מקום לבנות סוכה בריחוק מקום מביתו, שהרי אינו יכול לישב בסוכה כל היום והלילה, וכיון שצריך להיות בבידוד, אינו יכול להרחיק לכת מביתו, שהרי יכול להדביק

בסוכה. אלא ודאי שאדם שאין לו מקום לבנות סוכה בחצרו, אינו מחויב להרחיק מקום מביתו כדי לבנות סוכה ולישב בה. ודוחק לומר דמיירי באופן שלא מצאו מקום לסוכה כלל. ובפרט דאכתי תקשי אמאי לא חייבם להשכיר מקום לבניית הסוכה, כדי שכולם יוכלו לקיים מצות שינה בסוכה. וצ"ע.

ח"ו אנשים בלכתו בדרך, ואחריתו מי ישורנו, ולכן מסתבר שאם אין לו מקום לבנות סוכה מיוחדת בסמיכות לביתו, הרי הוא אנוס, ופטור מהסוכה. [ונראה פשוט שאם בעל הבית צריך להיות בבידוד, הוא קודם לבניו לענין השינה בסוכה (כי לענין אכילה אפשר לקיים שניהם), ואפילו אם הם רבים, כיון שזה ממונו, והוא קודם להם. ואל תשיבני מדברי הרמ"א (סי' תרלט ס"ב) שכתב טעם לפטור משינה בסוכה, כיון שאין לו סוכה מיוחדת שיכול לישן שם עם אשתו. ע"ש. וקשה דהא כיון שאינו יכול לישן שם עם אשתו מחמת בני הבית, א"כ הוא קודם להם, ואמאי לא יכנסו הם לישן בבית, והוא יישן עם אשתו בסוכה. אולם זה אינו, דהתם אין הכוונה שאינו יכול לישן מחמת בני הבית שלו, אלא משום שבני אדם רבים ישנים שם, וכמבואר בדרכי משה (שם סק"ג). ע"ש. ופשוט שאינו יכול להוציא את כולם כדי שיישן שם עם אשתו. ובאמת אה"נ ודאי שהוא קודם לבני ביתו לענין השינה בסוכה, וכמבואר מהמשך דברי הרמ"א בהג"ה (שם). ודו"ק. וע' להגרי"ח בתשו' תורה לשמה (סי' קפב). וע"ע להלן (סוף אות ז). ויש לחלק].

אם יש לו ממון חייב להוציא כמו שהיה מוציא כדי לדור בבית שבעה ימים

אולם נראה לפע"ד, שאם יש לו ממון (כגון שהוא עובד לפרנסתו וכיוצא בזה), יש לחייבו להשכיר לעצמו מקום שיוכל לשהות בו בכל משך ימי החג, וכמבואר בפמ"ג (סי' תרמ בא"א ס"ק טו), שגדר החיוב בעשיית סוכה הוא מה שדרך בני אדם להוציא לדירה שבעת ימים, וכל מה שעושה בדירה יעשה בסוכה. ע"ש. וע"ע בתשו' דברי מלכיאל (ח"ג סי' לב ד"ה והנה הפוסקים) ובס' ביכורי יעקב (שם ס"ק כה) ובס' אשרי האיש (אור"ח ח"ג פכ"ו סעיף לט) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו ד"ה ולפום ריהטא) ובתשו' משנת יוסף (ח"ז סי' קיז), ובתשובתי שנדפסה בס' גם אני אודך (מתשובותי, ח"ה סי' יח אות ז). [וכן נראה לפי דברי האחרונים שכתבו דבכל מצות עשה שעובר עליה בקום ועשה, צריך לבזבז את כל ממונו. וזכורני שכן כתב החתם סופר בהגהותיו (סי' תרנו). וכן צדד הפמ"ג (סי' תרמ בא"א ס"ק טו). וכן נראה מדברי הרשב"א בב"ק (ט: ד"ה מהא). והובא בב"י (סי' תרנו). ע"ש. וה"נ כיון שאוכל או ישן חוץ לסוכה בקום ועשה, צריך לבזבז את כל ממונו. ויש לפלפל בזה דתליא בפלוגתא האחרונים אם אכילה חוץ לסוכה הוי איסור בשוא"ת או בקום ועשה. וע' בפנ"י בסוכה (כה). וע"ע בחידושי הגרעק"א שם. ובתשובה אחרת כתבתי בזה בס"ד. ואכמ"ל]. והן אמת כי מדברי הריטב"א בסוכה (כו. ד"ה פרצה) מבואר דכשיש לו הפסד ממון בדבר, פטרינן ליה משום תשבו כעין תדורו. ע"ש. ומשמע שאפילו אם אינו יותר מחומש מנכסיו. וע"ע בתשו' דברי מלכיאל (שם) ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו ד"ה ולפום). מ"מ היינו דוקא אם נגרם לו הפסד ממון משיבתו בסוכה. אבל ודאי שאדם צריך להוציא ממון כדי להעמיד לעצמו את האפשרות לקיים מצות ישיבה בסוכה. [ודו"ק]. ולכן ה"נ בנ"ד, יהיה חייב להוציא ממון (אם יש לו) כדי למצוא מקום לעשות סוכה, מה שדרך בני אדם להוציא לדירה לשבעה ימים. אבל אם אין לו ממון כלל לבנות סוכה, הרי הוא אנוס ופטור מן הסוכה.

אם יש לחייבו לישן בסוכה ביום בזמן ששאר בני הבית אינם נמצאים בסוכה

ואמנם יש מקום בראש לומר, שיכול לישן בסוכה ביום, בזמן ששאר בני ביתו נמצאים בבית, ובזה אין חשש שידביק אותם (אם הוא חולה). אולם נראה, דכיון דתשבו כעין תדורו אמר רחמנא, א"כ כיון שבביתו ישן כלילה ולא ביום, ה"נ אינו מחויב

¹ ואמנם לכאורה יש להעיר בזה מדברי המשנ"ב בביאור הלכה (סי' תרמ ס"ח ד"ה הולכי) שכתב שההולך בדרך ובא כלילה למלון, חייב לעשות שם סוכה, כיון שנח שם, ואפילו אם לן אצל נכרי, אם יש לו ממה לעשות סוכה. והוסיף שאפילו אם צריך להוציא ע"ז מעט מעות, אפשר שצריך להשתדל ע"ז. ע"ש. וקשה שהרי על כל המצות צריך להוציא עד חומש מנכסיו, ועכ"פ עשירית מנכסיו, וכמש"כ המשנ"ב עצמו (סי' תרנו סק"ח). ע"ש. וע"ע בביאור הלכה (שם ד"ה יתור). וא"כ אמאי בזה צריך להוציא רק מעט מעות, וגם זה בגדר אפשר שצריך. [וכן העירו במשנ"ב מהדורת דרשו (שם הערה 42). ומ"ש ליישב, לא הבנתי דבריהם. וע"ש]. וצ"ל דס"ל כדעת הפמ"ג (שם) הנ"ל, שגדר החיוב הוא מה שאדם היה מוציא כדי לגור בבית. ע"ש. וה"נ כיון שאינו צריך סוכה אלא כלילה אחת, לא היה מוציא ע"ז הרבה ממון, ולכן ה"נ אינו חייב להוציא רק מעט מעות, כיון שגם בשביל דירה כלילה אחת לא היה מוציא הרבה. ומכאן תשובה מוצאת למ"ש הגר"י זילברשטיין שליט"א בס' חשוך חמד בסוכה (כו. עמ' קסח), להוכיח מדברי הביאור הלכה הנ"ל. ע"ש. ופשוט.

לישן בסוכה ביום, וכיון שאינו יכול לישן בסוכה בלילה (כדי שלא ידביק את שאר בני הבית), הרי הוא פטור משינה בסוכה. [וגדולה מזו כתב הרמ"א בדרכי משה (סי' תרלט סק"ג). וכן פסק בהג"ה (שם ס"ז). ע"ש]. וראיה ברורה לזה מדברי מרן החיד"א בברכ"י (סי' תרלט סק"א), שהביא בשם מר זקנו מהר"א אזולאי, שהביא תשובה כת"י לרבינו האי גאון, שכתב וז"ל שני אחים או שותפים שאין להם מקום רחב ידיים לעשות סוכה, ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לשניהם, מהו. והשיב לענין אכילה יכולים לאכול בסוכה זה אחר זה, אבל לענין שינה, זה ישן לילה אחד וזה ישן לילה אחד, ואם חביבה עליהם המצוה, תבא עליהם ברכה אם זה ישן מקצת הלילה, וכן השני. ואם שומרי גינות פטורים, כל שכן מי שאין לו מקום לישן בסוכה. ע"כ. והובא בשערי תשובה (שם ריש הסימן). וכן הובאה תשובה זו בס' מאה שערים להרי"צ גיא (הלכות סוכה עמ' פח) ובס' המנהיג (הלכות סוכה אות ד, דף נ ע"ב). ע"ש. ומוכח בהדיא דלא מטרחינן להו לישן בסוכה ביום, ולכן רק אם חביבה עליהם המצוה, כל אחד ישן מקצת הלילה בסוכה. [ואע"פ שיש קצת לפלפל בזה, מ"מ נראה שהיא ראייה ברורה]. וכן מוכח מדברי מרן בב"י (סי' תרמ) בשם המרדכי (סוכה סי' תשמא), דאע"פ שאסור לישן חוץ לסוכה, מ"מ העולם סומכין על דבר זה שיראים מן הצינה, והוי כחולה שאין בו סכנה או כמצטער שפטור מן הסוכה. ע"כ. וכ"כ המאירי בסוכה (כו. ד"ה שומרי העיר), דאנו נוהגים להקל שלא לתת המיטות שלנו בסוכה ולשכב שם, מפני סכנת הצינה שמצויה בלילות במחוזות אלו. ע"כ. גם הרמ"א בדרכי משה (סי' תרלט סק"ג) הביא דברי המרדכי הנ"ל, וכתב דאפשר דמזה נתפשט המנהג שרבים מקילים בשינה בסוכה, ואע"ג שהטעם אינו מספיק, שהרי ברוב המקומות אינו קר כל כך בימי הסוכות, והיו יכולים לישן שם בכרים וכסתות. ע"כ. ולכאורה אמאי לא ישנו בסוכה ביום, שהרי ודאי ביום אפשר לישן בסוכה, כשם שהם אוכלים בסוכה ביום. אלא ודאי דלא הוי כעין תדורו, שהרי רוב ככל בני אדם ישנים בלילה ולא ביום, ובפרט דהוי טירחה גדולה לשנות העתים ולהחליף הזמנים, ומשו"ה הם פטורים מלישן בסוכה. וכן מוכח מדברי רבינו מנוח (פ"ו מסוכה ה"ו) שכתב וז"ל ועכשיו נהגו להקל בשינת סוכה, משום שנפלה חולשה בעולם, ורוח קימצא עוכרתם, וכתב אשר יעשה אותם האדם 'וחי בהם', ומיהו ביום דליכא למיחש להא, אסור לישן חוץ לסוכה. ע"כ. ומוכח דאינו חייב לישן דוקא ביום, אלא שאם ישן ביום, אסור לישן חוץ לסוכה. וכן מוכח מדברי הפמ"ג (סי' תרמ בא"א סק"ו) שכתב דהטעם שיוצא י"ח סוכה במקומות הקרים, אע"פ שאינה ראויה לשינה שם, וכמש"כ הרמ"א (שם ס"ד), דמהאי טעמא נהגו להקל שלא לישן בסוכה, מפני הצינה, היינו משום שאי אפשר בענין אחר, ולכן שפיר מקרי כעין תדורו. עכ"ד. וכן ראיתי להגאון רבי משה לוי בתשו' תפלה למשה (ח"ב סי' לט אות ה). ע"ש. ולכאורה אמאי חשיב דאי אפשר בענין אחר, הרי יכול לישן ביום. וע"כ דזה לא חשיב אפשרות, כיון דתשבו כעין תדורו בעינן, ובדרך כלל אדם אינו ישן אלא בלילה. ונראה שאפילו אם אותו בחור רגיל לישן ביום בדרך כלל, מ"מ אם עתה אינו רוצה לישן ביום (מחמת שלא שייך לעשות כן בימי החג וכיוצא בזה), אינו חייב לישן בסוכה ביום, אע"פ שיש לומר דשפיר חשיב אצלו 'כעין תדורו', דמ"מ עתה אינו רוצה לישן ביום. ובפרט די"ל דכיון שרוב בני אדם אינם ישנים אלא בלילה, אמרינן דבטלה דעתו אצל כל אדם. ואמנם לכאורה י"ל דאדרבה כיון שבביתו היה ישן ביום אם לא היתה לו אפשרות אחרת, ולא היה יוצא מביתו למקום אחר, א"כ גם בסוכה הדין כן, דשפיר מקרי תשבו כעין תדורו, וכיון שיש לו אפשרות לישן בסוכה ביום, חייב לעשות זאת. מ"מ אכתי נראה לפע"ד שאינו חייב לעשות כן. ויש לצדד עוד בזה. וצ"ע.

אם מחויב לנסוע לאחת ממלונות הקורונה כדי שיוכל לקיים מצות סוכה

(ה) פש גבן לברורי היאך הדין כשאחד מבני הבית חלה ב'קורונה' (בצורה קלה), ואי אפשר לבנות סוכה מיוחדת עבורו כלל, אם מחויב לנסוע לאחת ממלונות הקורונה כדי שיוכל לקיים מצות סוכה כהלכתה. ולכאורה יש להעיר בזה מדברי הרמ"א (סי' תרמ ס"ד) שכתב וז"ל מי שכבו לו הנרות בסוכה בשבת, ויש לו נר בביתו, מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר, ואין צריך לילך לסוכת חבירו שיש שם נר אם יש טורח גדול בדבר. עכ"ל. ופירש המשנ"ב (שם ס"ק כב), דהא נמי חשוב צער, דאין ערב לו לאדם אכילתו אלא בשלו. ע"כ. ולכאורה ה"נ רוצה לשבת בביתו עם משפחתו, ולא לשהות יחד עם אנשים

זרים. [ואע"פ שאינו יושב עמהם ממש, כי צריך להיות בבידוד, מ"מ יכול לדבר עמם ולראותם בריחוק מעט, ופשוט שאינו דומה לאדם הנמצא במלונית]. אולם ראיתי להגאון חתם סופר בהגהותיו (שם) שכתב על דברי הרמ"א הנ"ל, דהיינו דוקא בזמן אכילה, אבל פשיטא שאדם שאין לו מקום בחצירו לבנות לו סוכה, צריך להמציא לו מקום לבנות שם סוכה, ואז שם ביתו, כדרך שגם כל השנה רגילים לפנות מבית לבית, ואז שם ביתו, ולא כהמשתכשים (לומר) שאינם מחויבים לבנות להם סוכה במקום אחר שאין שם דירתו. עכ"ד. וכ"כ בס' בכורי יעקב (שם ס"ק יג), שאין ללמוד מדברי הרמ"א לפטור אדם מסוכה כשאין יכול לעשות סוכה בביתו, וצריך לאכול בסוכה בבית חבירו, אע"פ שהדרך רחוקה ויש טורח בדבר, דדוקא אם יש לו כבר סוכה, ועתה מפני סעודה אחת יטלטל כליו לשם, פטור משום מצטער. אבל לעשות סוכה אינו נפטר משום מצטער, דאל"כ כל אדם יפטר מהסוכה, שהרי יש טרחה בעשייתה. אלא ודאי דלא מקרי מצטער אא"כ מצטער בעת ישיבתו בסוכה. וא"כ ה"נ לא חשיב מצטער במה שיש לו טורח ללכת לסוכת חבירו. עכ"ד. וכ"כ המשנ"ב (סי' תרמ"ס"ק כד) בשם הגאונים הנ"ל. ע"ש. וע"ע בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט הערה 117). [ואין לומר דכיון דתשבו כעין תדורו, א"כ אדם לא היה טורח כך כדי לא לצאת מביתו לבית אחר, כיון שדין תשבו כעין תדורו הוא דין בגדר החיוב של הישיבה בסוכה, ולא בעצם הדבר שאדם צריך להעמיד לעצמו דירת עראי. ודו"ק]. ולפי"ז נראה, דה"נ יש לחייבו לנסוע למלונית כדי לקיים מצות ישיבה בסוכה.

אם יש ראייה שאדם אינו מחויב לנסוע לעיר אחרת כדי לקיים מצות סוכה

אולם יש לומר, דאע"פ שאדם חייב ללכת לסוכת חבירו, אע"פ שהדרך רחוקה, מ"מ אינו מחויב לנסוע לעיר אחרת כדי לקיים מצות סוכה, וכדמוכח מדברי המרדכי בסוכה (סי' תשמ"א) שכתב וז"ל וגם מסקינן בשמעתין שאסור לישן חוץ לסוכה, אכן סומכין העולם על דבר זה שיראים מן הצינה, והוי כחולה שאין בו סכנה דפטור מן הסוכה, או כמי שמצטער דפטור מן הסוכה. עכ"ל. והובא בב"י (סי' תרמ). וכ"כ הרמ"א (שם ס"ד). וכיוצא בזה כתב הב"ח (שם) וז"ל ובארץ רוסיה רגילות הוא להיות קור וצינה בחג הסוכות, ונראה בעיני דכל אדם מצונן פטור מן הסוכה, דזה נקרא מצטער, שדרך בני אדם מצוננין להצטער בכך וכו'. עכ"ל. וקשה אמאי פטורים מן הסוכה משום מצטער, הרי היו יכולים להרחיק נדוד ולנסוע לימי חג הסוכות למקומות החמים, כדי שיוכלו לקיים מצות סוכה כהלכתה. אלא ודאי שאדם אינו מחויב לעזוב את עירו ואת שער מקומו כדי לקיים מצות סוכה כהלכתה. וה"נ אינו מחויב לנסוע למלונית לעיר אחרת, כדי לקיים מצות סוכה. אולם יש לחלק, דשאני התם דמיירי בארץ אחרת, ובפרט בזמנם שללכת מארץ לארץ היה לוקח ימים רבים וטירחה מרובה, ופשוט שאדם אינו מחויב לטרוח טירחה כה מרובה כדי לקיים מצות סוכה. ומה גם שצריך למצוא מקום לבניית הסוכה באותו מקום, וכן להמציא לעצמו הכלים לבניית הסוכה וכו'. ומשא"כ בנ"ד, שיכול לנסוע למלונית במקום קרוב, כיון שאינה טירחה מרובה, ולשהות שם בכל ימי חג הסוכות, כי מסתמא יש שם כל מה שצריך בשביל החג, ויקיים מצות סוכה כהלכתה.

בהוכחת החיי אדם שאדם אינו מחויב במצוה קודם שהגיע זמנה

והן אמת כי ראיתי להגאון חיי אדם (כלל סח בנשמת אדם סק"ג) שכתב שאדם אינו מחויב ללכת לעיר אחרת כדי לקיים מצות עשה. והביא לזה ראיה מהא דאיתא בר"ה (לד:) שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין, הולכין למקום שתוקעין, ואין הולכין למקום שמברכין וכו'. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תקצ"א ס"א). וקשה אמאי אנשי העיר שאין להם שופר, אינם חייבים לעקור מביתם כדי ללכת לעיר שיש בה שופר. אלא ודאי שאינו מחויב ללכת לעיר אחרת כדי לקיים המצוה. ובפרט אם יש לו אשה או בנים, שהרי שמחה היא גם כן מ"ע מן התורה, ואשה בעלה משמחה. ועוד י"ל שאינו צריך ללכת לעיר אחרת, כיון שקודם יו"ט עדיין לא חלה עליו המצוה, וביו"ט אינו יכול לצאת חוץ לתחום. והביא לזה ראיה מדברי הגמ' בזבחים (ק.),

דהמצוה אינה חלה על האדם קודם זמנה. ושוב העיר מדברי הרמב"ם (פ"ה מת"ת). ונשאר בצ"ע. ע"ש. [וכן מבואר בב"ח (סי' תקפו), שקודם זמן המצוה לא חל החיוב, ולכן אין מצוה מן המובחר לקנות בדמים יקרים שופר של איל קודם הזמן, כיון שעדיין לא חל החיוב, ורק בראש השנה מצוה להקדימו. ע"ש]. אולם הגאון רבי מאיר אויערבאך בס' אמרי בינה (אהע"ז סי' לב) כתב לדחות הוכחת החיי אדם מדברי הגמ' בר"ה הנ"ל, דהתם מיירי שהיה להם שופר בערב ראש השנה, ולכן לא היו צריכים ללכת לעיר אחרת, ובי"ט נאבד להם השופר, ואז אסור לצאת מהעיר משום איסור תחומין. והגמ' מיירי באדם שיושב בין התחומין, ויכול ללכת לשני העיירות, וע"ז אמרין שילך לעיר שתוקעים בה. ומה שהוכיח החיי אדם מדברי הגמ' בזבחים, הנה ודאי חל עליו חיוב להכשיר עצמו כדי שיוכל לעשות קרבן פסח אחר חצות, ומכל מקום כיון שגוף המצוה עדיין לא חלה עליו, אלא רק לעשות הכנה, חלה עליו אנינות, כיון שעצם חיוב המצוה אכתי לא חל. עכת"ד. גם הלום ראיתי להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בס' מועדים וזמנים (ח"א סי' ג), שהביא דברי החיי אדם הנ"ל, ותמה עליו, דהא בפשיטות האי ברייתא מיירי בשעת מלחמה, או סכנת דרכים, ואי אפשר לעקור ממקומם, כיון שאין מניחים אותם לצאת מהעיר. וכן משמע בס' העיטור, דמיירי בימי השמד שמתיראים לתקוע בגלוי. אבל אם באמת יכולים ללכת לעיר אחרת, יש לומר שחייבים לעקור ממקומם כדי לקיים מצות תקיעת שופר. עכת"ד. ע"ש. וע"ע בתשו' דבר יהושע (אהרנברג ח"א סי' א אות ב). ובאמת י"ל שמדברי הגמ' בר"ה, יש ראייה לאידך גיסא, שהרי מבואר שאם יש לפנינו שני עיירות, באחת תוקעין ובאחת מברכין, צריך ללכת לעיר שבה תוקעין. ומוכח דאע"פ שאינו נמצא באותה עיר, מ"מ צריך לעקור מעירו וללכת לעיר שתוקעים בה. [וכן העיר בתשו' דבר יהושע (שם). ע"ש]. אולם יש לדחות לפי דברי האמרי בינה הנ"ל, דמיירי באדם שיושב בין התחומין, ויכול ללכת לשתי העיירות. ולפי"ז י"ל דמשו"ה צריך ללכת לעיר שתוקעין, כיון שאינה טירחה גדולה, כיון שנמצא בסמוך לה. [ויש לפלפל בזה]. ואע"פ שלענין תפילה בציבור אין חיוב ללכת יותר ממיל, וכמבואר בש"ע (סי' צ סעיף טז) ובמשנ"ב (שם ס"ק נב). ע"ש. וא"כ י"ל דכ"ש שאינו מחויב ללכת לעיר אחרת לקיים מצות, וכ"ש שאינו מחויב לעשות כן קודם שהגיע זמן המצוה. אולם פשוט שאין לדמות דין תפילה בציבור למצוה דרבנן, וכ"ש שאין לדמותו למצוה דאורייתא. ופשוט.

ראיה מדברי מרן הש"ע שצריך ללכת לעיר אחרת כדי לקיים מצות שמיעת פרשת זכור

והנה מרן בש"ע (סי' תרפה ס"ז) כתב וז"ל יש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותם מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין, צריכים לבוא למקום שיש מנין בשבתות הללו, כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא. עכ"ל. וע' במשנ"ב (שם ס"ק טז). [וע' בתרומת הדשן (סי' קט). ודו"ק]. ומוכח שאדם צריך ללכת אפילו לעיר אחרת כדי לקיים מצוה דאורייתא, ואפילו קודם שהגיע זמן החיוב. [מיהו י"ל דשאני התם דמעיקרא הגיע לעיר שאינו יכול לקיים בה מצות שמיעת פרשת זכור, ולכן צריך ללכת לעיר אחרת, וכמו שחילק כיוצא בזה בתשו' דבר יהושע (שם). ע"ש. ומשא"כ אם נמצא בעיר שבדרך כלל יכול לקיים בה כל המצות, ועתה לפי שעה אינו יכול לקיים איזה מצוה, אפשר שאין צריך ללכת לעיר אחרת. ויש לפלפל בזה. וצ"ע]. וכן נראה פשוט מצד הסברא, שאדם מחויב להביא את עצמו למצב שיוכל לקיים המצוה בזמנה, ואפילו אם צריך לטרוח בשביל כך. וכ"כ הגאון מנחת חינוך (מצוה ה אות יג), ודלא כהצל"ח בפסחים (ג). ע"ש. וכ"כ בס' אמרי בינה (שם) ובס' מועדים וזמנים (שם). ע"ש. וע"ע בתשו' אבני נזר (או"ח סי' שצב אות י') ובתשו' מהרש"ם (ח"א סי' רט). ומה שהביא בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' עה אות ד) בשם גיסו, להעיר בזה מהא דאיתא בברכות (גג, כז"ל) אין מחזירין על האור

^ה ומה שהעיר החיי אדם מדברי הרמב"ם (שם), הנה לכאורה י"ל דאינו מוכרח, דשאני התם דזהו צורת המצוה, ללכת חוץ למקומו כדי להקביל פני רבו, ולכן לא נתנו שיעור בדבר, ואפילו אם אינו חוזר למקומו בו ביום, צריך ללכת להקביל פני רבו. ומשא"כ בשאר המצות, שבדרך כלל א"צ ללכת לעיר אחרת כדי לקיימם, אלא הם מזומנות לו במקומו, יש לומר שאין חיוב ללכת לעיר אחרת כדי לקיימם. וע"ע בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' עה אות ג) מה שכתב בזה.

כדרך שמחזירין על כל המצות. ומוכח שצריך להדר אחר המצות. והתפלא על האחרונים שלא העירו בזה. וע"ש עוד בזה. לפע"ד אינו מוכרח, דזה ודאי שאדם חייב ללכת ולחזור אחר לולב ושאר המצות, וכמש"כ הרמב"ם (פי"א מברכות ה"ג) וז"ל יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה, כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר וכו'. ע"כ. וכל הנידון הוא רק אם מחויב לדאוג לזה גם קודם הזמן, או אם מחויב לנסוע לעיר אחרת, אבל ודאי שצריך לקנות ארבעת המינים ולעשות סוכה קודם החג, דאל"כ כל אדם יכול לפטור את עצמו מכל המצות, ותורה מה תהא עליה, ומשא"כ באור, אם אין לפניו, א"צ לחזור אחריו כלל.

ראיה מדברי המג"א שאדם אינו מחויב ללכת לעיר אחרת כדי לקיים מ"ע

וחזי הוית להגאון מגן אברהם (סי' יג סק"ח), שהביא דברי המרדכי במנחות (סי' תקמד) שכתב שאם נפסקה לו הטלית בשבת, מותר לו ללבוש הבגד בלא ציצית, כיון שהתורה לא אסרה ללבוש בגד ארבע כנפות בלא ציצית, אלא אחר שלובש בגד ארבע כנפות, חייב להטיל בו ציצית, וא"כ כיון שבשבת אסור להטיל בו ציצית, הרי הוא אנוס, ורשאי ללבוש הבגד בלא ציצית. וכתב ע"ז, דהוא הדין בחול אם אין ציצית בעיר, דינו כשבת שאין איסור ללבוש את הבגד, וגם אינו עובר על ביטול מצות ציצית, כיון שעכשיו אין לו ציצית. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק טז). ע"ש. ומבואר שאינו מחויב ללכת לעיר אחרת כדי להביא ציצית, אע"פ שבאותה שעה שלבוש בבגד ארבע כנפות, יש עליו מצוה חיובית גמורה (כתפילין ושופר) להטיל בו ציצית, וכמבואר מדברי מרן בכס"מ (רפ"א משחיטה). ע"ש. [ובתשובה אחרת כתבתי בזה]. וה"נ בשאר המצות. [ופלא על החיי אדם שלא העיר בזה]. וכ"כ בתשו' דבר יהושע (שם אות א ד"ה אכן) להוכיח מדברי המג"א. [ומה שהביא סיוע לזה מדברי התו' בשבת (ק"ג: ד"ה ואין). ע"ש. לפע"ד אינו מוכרח, דדוקא לחזור אחר בגד ארבע כנפות כדי להביא את עצמו לידי חיוב, אינו מחויב. אבל אם כבר לבוש בגד ארבע כנפות (בלא ציצית), יש לומר שמחויב לחזור אחר ציצית כדי להטילם בבגדו]. וכן העיר בתשו' אבני חפץ (סי' לא אות ו) מדברי המג"א. ע"ש. ולפי"ז ה"נ בנ"ד, אינו מחויב לנסוע למלונית לעיר אחרת כדי לקיים מצות סוכה. אולם נראה לפע"ד שיש לחלק, דבזמננו היתה טירחה גדולה לנסוע לעיר אחרת, ולכן חשיב אנוס, וכמש"כ הפמ"ג (שם בא"א סק"ח), דהטעם שאין לו בעיר, רשאי ללבוש הבגד בלא ציצית, משום שהוא אנוס. ע"ש. ולכן אם מצוי לו באותה עיר, חייב להטיל בה ציצית, אפילו אם אינו קרוב לביתו. ומעתה נראה, דבזמננו שאינה טירחה גדולה כלל לנסוע לעיר אחרת, רק עצם עזיבת ביתו ומשפחתו, שפיר יש לחייבו לנסוע למלונית כדי שיוכל לקיים מצות סוכה. [וכיוצא בזה כתב בתשו' אז נדברו (ח"ו סי' סו) בישוב סתירת דברי המשנ"ב. וכ"כ בס' אשי ישראל (פ"ח הערה ע) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א. ע"ש. וע"ע מה שכתבתי בזה בקונטרס קרן אור פני משה (מהדורה שניה סי' מב אות ב ד"ה אולם). ואכמ"ל]. ובפרט שרוב האחרונים הסכימו דלא כהחיי אדם הנ"ל, אלא שאדם מחויב במצוה גם קודם זמן החיוב, דהיינו שמחויב לדאוג שיוכל לקיים המצוה בזמנה, וכמו שהבאתי לעיל. ואמנם בתשו' דבר יהושע (שם) האריך בכמה תשובות להוכיח כדברי החיי אדם. וע"ש. [ואכמ"ל בזה]. מ"מ אפשר שגם הוא יודה בנידון שלנו, שאינה טירחה גדולה לנסוע למלונית ה'קורונה', ובפרט שגם מבחינת אכילה ושתיה הכל מסודר שם, ודמי לאדם שיש לו ציצית בעירו, שאינו רשאי ללבוש בגד ארבע כנפות, דלא חשיב אנוס. אבל אם יש לו צער גדול לעזוב את ביתו ומשפחתו, מסתבר שאין לחייבו לנסוע למלוניות לימי חג הסוכות, והרי הוא פטור מן הסוכה, והכל לפי מה שהוא אדם. [ונראה שבודרך כלל לבחור אינו צער לנסוע למלונית לכמה ימים, ואולי אפילו חפץ בכך, כפי ששמעתי מכמה אנשים, ומכל מקום הכל לפי הענין]. וכן שמעתי מהגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א (יום שני י"ז תשרי התש"פ), שחולה 'קורונה' או אדם הנמצא בבידוד, חייבים לבנות סוכה נפרדת כדי שיוכלו לקיים מצות סוכה. ואם אינם מוצאים מקום לבנות סוכה קרוב לבית, ויש לו אפשרות לנסוע למלונית ה'קורונה' (אם הוא חולה), ושם לקיים מצות סוכה, ודאי צריך לעשות כן, אא"כ הוא מצטער לעזוב את ביתו ומשפחתו. עכ"ד. וכן שמעתי (בשיעור) מהגאון רבי אשר וייס שליט"א, שאם אינו יכול לקיים מצות סוכה ליד ביתו, יש לחייבו לנסוע למלונית אם יכול לקיים שם מצות סוכה,

אע"פ שיש טורח בדבר, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. עכת"ד. אבל נראה, שאם יש לו צער גדול בדבר לעזוב את ביתו ומשפחתו, וגם שם יהיה מצטער בישיבתו שם, יש לפוטרו מלנסוע לשם, וכמו ששמעתי מהגאון מהר"י רצאבי שליט"א. וכן מצאתי ליד ידי הרה"ג רבי אברהם מימון שליט"א בס' בדד ישב (עמוד קמב) שכתב שאם יש לו צער לנסוע למלונית, אינו חייב לעזוב את ביתו ושער מקומו כדי לקיים מצות סוכה. ובהערה שם (קעד) הביא פלוגתת האחרונים הנ"ל. ע"ש. וע"ע בתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' קטו) ובס' פסקי תשובות (סי' תרמ אות ז). והנלענ"ד כתבתי.

בדין נטילת לולב עם כפפות מחשש הידבקות בנגיף 'קורונה'

(ו) ועל דבר שאלתו בדין אדם שרוצה להשאיל לולבו מחבירו, ומפני חשש הידבקות בנגיף 'קורונה', רוצה ליטול הלולב עם כפפות על ידיו, אם שפיר דמי לעשות כן, או שיש לחוש משום חציצה. הנה בסוכה (לז). איתא אמר להו רבה להנהו מגדלי הושענא דבי ריש גלותא, כי גדליתו הושענא דבי ריש גלותא שיירי ביה בית יד (מתחת לאגד, שלא יקחנו במקום אגדו, דקסבר אין האגד מן המצוה, כרבנן דאמרי אין צריך אגד. רש"י), כי היכי דלא תיהוי חציצה (בין יד להושענא, ואין זו לקיחה. רש"י), רבא אמר כל לנאותו אינו חוצץ. ואמר רבה לא לינקיט איניש הושענא בסודרא (כשנוטלו לצאת בו לא יכרוך סודר שבין כתפיו על ידו ויאחזו בו הלולב. רש"י), דבעינא לקיחה תמה וליכא, ורבא אמר לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה וכו'. ע"כ. וכתב מרן בב"י (סי' תרנא ד"ה מצאתי כתוב) בשם ספר האגודה (פסחים סי' נה), שדבר החוצץ בין הלולב ובין היד הוי חציצה, ולכן מסירים ציציות ותפילין מן היד, ונשים מסירות טבעותיהן. אבל נראה לי דמשום הכי אין צריכים להסירן, דדוקא היכא דכריך כוליה ידיה (הוי חציצה). ע"כ. ואמנם הר"ן שם (יח. מדפי הר"ף ד"ה לא לינקיט) כתב דלא פסלינן בלולב משום חציצה כלל, כיון דלית לן קרא לפסול חציצה בהכי, אלא רק בטבילה ובתפילין פסלינן משום חציצה, משום דאיכא קרא, ומשום"ה לא פסלינן בלולב רק משום דלא הוי לקיחה תמה, ולכן כשהוא לנאותו, בטל לגבי הלולב, וכאילו נוטל אותו ממש, וכל שהוא טפל לידו, בטל לגבי ידו, וכאילו נוגע ממש בלולב. וכ"כ הריטב"א שם. מ"מ מדברי הר"ן (שם) נראה שאם ידו אינה נוגעת בלולב, ואינו דרך כבוד, לא הוי לקיחה תמה. וכן נראה מדברי הריטב"א שם. וכן כתבו התו' בסוכה שם (ד"ה דבעינן), דאע"פ שבדבר הכרוך בידו לא שייך חציצה, מ"מ הני מילי דרך כבוד, אבל דרך בזיון לא, וכדאיתא שם (מב.). ובזה כתבו ליישב דברי הגמ' בפסחים (נז.). ע"ש. וא"כ ה"נ בנ"ד, כיון שהכפפות אינם לכבוד הלולב, אלא לכבוד עצמו (שלא ידבק בנגיף), לא הוי לקיחה תמה. ומהאי טעמא יש לפסול גם בשאר הימים, ולא רק ביום הראשון, וכמבואר מדברי התו' בסוכה (כט: ד"ה בעינן). ע"ש. וכן נראה מסתימת דברי הראשונים הנ"ל. וכן מבואר מדברי המשנ"ב (סי' תרמט ס"ק לה). ע"ש.

נראה דלכ"ע יש לאסור ליטול ארבעת המינים עם כפפות כיון שאינו דרך כבוד

והנה מרן בש"ע (שם ס"ז) כתב וז"ל אם עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטלו, שפיר דמי, דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ובלבד שיהא דרך כבוד, אבל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בכלי ונטלו, לא יצא. ואם כרך עליו סודר ונטלו, או שכרך סודר על ידו ונטלו, יש אומרים דלא יצא. ע"כ. וכתב המשנ"ב (שם ס"ק לג), דמה שכתב כן בלשון יש אומרים, היינו משום דהר"ן (שם) ס"ל דיצא, כיון שבטל לגבי היד. ומשא"כ בכרך סודר על הלולב, גם לדעת הר"ן לא יצא, דלא הוי לקיחה תמה. עכת"ד. [ויש לתמוה עליו, דא"כ אמאי מרן ערבינהו ותנינהו כחדא, הרי גם הר"ן מודה דבכרך סודר על הלולב לא יצא, וא"כ אמאי כתב כן בלשון יש אומרים. וצ"ע]. ובשער הציון (שם ס"ק מא) כתב שכן דעת רש"י בסוכה (מב. ד"ה דרך כבוד), שאם כרך ידיו בסודר ונטל הלולב יצא, דהוי דרך כבוד. ע"ש. אולם נראה פשוט, דדוקא בכרך סודר על ידיו ס"ל להר"ן ורש"י דיצא, כיון דהוי דרך כבוד, ובזה אמרינן דבטל לידו. ומשא"כ בנ"ד, שאינו דרך כבוד ליטול לולב עם כפפות בידו, אינו בטל לגבי היד, ולא הוי לקיחה תמה. ובפרט שנראה שמרן פסק להלכה דאפילו בכרך סודר על ידיו לא יצא, אע"פ שכתב כן בשם יש אומרים, שהרי לא הביא חולק בדבר. ולכן ה"נ אין ליטול ארבעת המינים עם כפפות בידיו. וכן מצאתי

למרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' תיז) שכתב שאם היה לובש ככפות בידיו מפני הקור, עליו להסירן קודם נטילת הלולב והאתרוג. והביא דברי התו' בסוכה הנ"ל. ע"ש. וע"ע בתשו' משנה הלכות (ח"א ס"י תקכ). ולכן אם חוששים להידבקות בנגיף 'קורונה', יזהרו שכל אחד ינקח ידיו היטב במידי דמנקה, לפני ואחרי נטילתו, והכל על מקומו יבא בשלום. ואם עבר ונטל עם כפפות, אפשר שיחזור ויטלם בכרכה. וטוב שישמע הברכה מאחר. וע' במשנ"ב (שם ס"ק לג). וי"ל. וע"ע בס' בדר ישב (מימון עמ' קמג). וצ"ע.

בדין אדם שמשתעל בסוכה אם הישנים לידו פטורים מלישן בסוכה משום מצטער

(ז) עוד רגע אדבר על דבר שאלתו בדין כמה אנשים שישנים בסוכה, ואחד מהם משתעל, ומחמת כן אינו רוצה לישן בסוכה, כי חושש שאותו אדם חלה ב'קורונה', האם הוא פטור מהסוכה. ומה הדין באותו אדם שמשתעל ומפריע לאחרים לישן בסוכה, אם פטור מהסוכה. ע"כ. הנה לפע"ד נראה, שאם אלו שישנים בסוכה אינם מצליחים להירדם מפני החשש שאותו אדם חולה ב'קורונה', ועלול להדביק אותם, א"כ הרי הם בגדר מצטער שפטור מן הסוכה. וכיוצא בזה נראה מדברי הרמ"א (סי' תרמ ס"ד) שכתב וז"ל ואם עשה מתחילה במקום שמשצטער באכילה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם וכו'. עכ"ל. ומבואר שאם מתיירא מלסטים או גנבים בשעה שהוא בסוכה, הרי הוא פטור מהסוכה. וה"נ כיון שהוא חושש להידבק ב'קורונה', ויש רגלים לדבר, יש לפטרו משום מצטער. ולא דמי לאבל שחייב בסוכה, משום דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, וכדאיתא בסוכה (כה:). וכ"כ הרמב"ם (פ"ו מסוכה ה"ג). וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרמ ס"ה). דשאני התם דצער על מתו לא יעלה ולא יוריד, כי את הנעשה אין להשיב. ומש"כ בנ"ד, שחושש מפני העתיד לבא עליו, שפיר מקרי מצטער. ואם אותו אדם שמשתעל כבר חלה ב'קורונה' והחלים, ודאי אין לפטור את שאר הישנים שם מדין מצטער, שהרי מסתמא אינו חולה שוב, ואין חשש שידבקו ממנו. וכן אם אותם שישנים שם (או חלק מהם) כבר חלו ב'קורונה', ואין להם חשש להידבק, ודאי אינם נפטרים משום מצטער. מיהו אפשר שאם אינם מצליחים להירדם מחמת הרעש של השיעול, יש לפטרם מהסוכה משום מצטער, וכמש"כ כיוצא בזה הגר"י זילברשטיין שליט"א בקובץ ווי העמודים (ח"י עמוד ע). ע"ש. אמנם לענין זה שמשתעל אם פטור מהסוכה, הנה מצד זה שמפריע לאחרים לישן בסוכה, אין נראה לפטרו, שהרי אמרו שהמצטער פטור מן הסוכה, ולא המצער. וכיוצא בזה ראיתי בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א (השי"ת ישלח דברו הטוב וירפאהו רפואה שלימה אכ"ר), שאדם שנותר בשינתו בלילה, אינו נפטר מהסוכה, אע"פ שמפריע לאחרים לישן שם, כיון שאינו מצטער, אלא מצער אחרים. [אמנם יש לפלפל בזה, דכיון שגורם צער לאחרים, גם הוא מצטער בזה. וכיוצא בזה יש להוכיח מדברי הרמ"א (סי' תרמ ס"ד), שגם צער נפשי חשיב מצטער. ע"ש. מיהו י"ל דדמי לאבל דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, כדאיתא בסוכה (כה:). וי"ל. וצ"ע]. מיהו אפשר שאם הוא באמת חולה ב'קורונה', הרי הוא פטור מהסוכה מדין חולה. ולכן נראה, שאם מחמת ישיבת הסוכה קשה לו יותר, הרי הוא פטור מהסוכה, וכמש"כ המשנ"ב (סי' תרמ ס"ק ט). ע"ש. אמנם י"ל שאם הוא מפריע לרבים לישן בסוכה, הוא צריך לצאת מהסוכה ולא הם, דמצוה דרבים עדיפא. וע' להגרי"ח בתשו' תורה לשמה (סי' קפב). ויש לפלפל בזה טובא, ועוד חזון למועד אי"ה.

(ח) **המורם מכל האמור** (לפי סדר התשובות): **א.** אם יש לאדם שתי אפשרויות, או להתפלל בסוכה במנין מצומצם, או חוץ לסוכה (במקום פתוח) ברוב עם, נראה שיעדיף להתפלל בסוכה, אא"כ הוא אדם מבוגר או בעל מחלות רקע, שיש חשש לבריאותו. **ב.**

^ט **ולכאורה** יש לתמוה, אמאי פטור מן הסוכה משום מצטער, הרי יכול לשכור אנשים שישמרו על הסוכה ביום ובלילה, וכשם שבביתו היה עושה כן (אם היה חשש כזה), ה"נ צריך לעשות בסוכה, וכמבואר יוצא מדברי הפמ"ג (סי' תרמ בא"א ס"ק טו). ע"ש. וע' בס' אשרי האיש (או"ח ח"ג פכ"ו סעיף לט). וצ"ע.

אדם הנמצא בבידוד, רשאי לישן יחידי בסוכה, אפילו אם אין אור בסוכה, דשומר מצוה לא ידע דבר רע. ג. נראה פשוט שאין חיוב לבנות סוכה נוספת קודם החג שמא אחד מבני ביתו יחלה ב'קורונה', או יצטרך להיכנס לבידוד במהלך החג. ד. אם קודם החג יש חולה בבית או שאחד מבני הבית צריך להיות בבידוד (ואינו יכול לשבת בסוכה יחד עם כולם), חייבים לבנות סוכה מיוחדת עבורו. ואם אין מקום לבנות סוכה בקירבת ביתם, הרי הוא אנוס. ואם יש לו ממון, חייב לשלם כסף ולמצוא מקום שיוכל לשבת בסוכה שבעה ימים, בשיעור שהיה משלם כדי לגור בדירה שבעה ימים. ה. אם אין לו ממון להשכיר מקום לשהות שם במהלך החג, ויש לו אפשרות לנסוע למלונית, ושם לקיים מצות סוכה, יש לחייבו לעשות כן, אא"כ יש לו צער לעזוב את ביתו ומשפחתו. והמחמיר תבא עליו ברכה. ו. אם מעבירים ארבעת המינים מאחד לשני, אינם רשאים ליטלם עם כפפות, אע"פ שחוששים להעביר את הנגיף מאחד לשני, ולכן כל אחד ינקה ידיו (באלכוהול) לפני הנטילה ולאחריה. ז. אדם שמשתעל בסוכה, ומחמת כן שאר הישנים שם חוששים שידביק אותם בנגיף, הרי הם נחשבים מצטערים ופטורים מלישן בסוכה. אבל המשתעל אינו נפטר מהסוכה, אא"כ הוא מרגיש צער בשיבת הסוכה. ומסתברא שאם ישנים לצידו כמה אנשים, הוא צריך לצאת מן הסוכה ולא הם, דמצוה דרבים עדיפא. ואם המשתעל כבר החלים מהנגיף, או שהישנים שם החלימו, ואעפ"כ עצם השיעול מפריע להם לישן, יש לפטרם מהשינה בסוכה, אם אינם יכולים לישן מחמת כן. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

משה שמואל דיין

סימן טו

מכתב להגאון רבי יעקב אזולאי שליט"א על הערותיו לתשובה הנ"ל

בס"ד. יום ראשון כ"ג תשרי. 'שש אנכי על אמרתך' לפ"ק.

לכבוד ידידי הדגול הגאון המופלא וכבוד ה' מלא, חריף ובקי טובא, כש"ת רבי יעקב אזולאי שליט"א.

אחדשה"ט באה"ר. קבלתי הערותיו היקרות על התשובות שכתבתי (להרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א) בעניני חג הסוכות בצל נגיף ה'קורונה', וששתי על אמרותיו כמוצא שלל רב, יישר כחו וחילו. ואכתוב הנלענ"ד במה שיש לי להשיב. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

(א) מה שהעיר כת"ר על מה שתמהתי (אות א) על דברי המג"א (סי' תרלט ס"ק יד) שכתב שאם יש בית הכנסת בעירו, יוצא מסוכתו והולך לבית הכנסת להתפלל. ולכאורה אמאי יצא מהסוכה כדי להתפלל בבית הכנסת. ובפרט דעוסק במצוה פטור מן המצוה. והעיר ע"ז, דלא ברירא דבכה"ג שיושב בסוכה נחשב עוסק במצוה, וכמש"כ התו' בב"ק (נו: ד"ה בההיא) וכו'. ע"כ. הנה באמת י"ל דהטעם דהיושב בסוכה אינו נפטר משאר המצות, היינו משום דתשבו כעין תדורו, וכשם שאדם שנמצא בביתו הולך לקיים המצות, ה"נ אינו נפטר מהם בשיבתו בסוכה. וכ"כ בתשו' מהר"ח אור זרוע (סי' קפג), דהיושב בסוכה אינו נפטר משאר המצות, דכמו שיכול לצאת מהסוכה לילך לדבר הרשות משום תשבו כעין תדורו, כ"ש שמותר לצאת מן הסוכה ולילך לדבר מצוה. ע"ש. [וכן יש לומר בדעת התו' בב"ק הנ"ל, דהיינו טעמא שלא הזכירו גם את היושב בסוכה, דפשוט שאינו נפטר משום עוסק במצוה, משום דס"ל דהיושב בסוכה אינו נפטר מטעמא אחרינא, דתשבו כעין תדורו

וכנ"ל. ויש לדחות]. ולפי"ז נראה, דה"נ צריך לצאת מסוכתו כדי ללכת להתפלל בבית הכנסת, ואינו נפטר משום עוסק במצוה.

אולם הריטב"א בסוכה (כה) כתב וז"ל ואין להקשות דהא ודאי לא אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה אלא בשא"א לקיים שתייהן, כי בעודו בסוכה או שמניח תפילין או שמתעטף בציצית או שיש מזוזה בפתחו, אין לפטרו מכל המצות וכו', וכיון דלא מיפטר אלא בעודו עוסק במצוה זו, ל"ל קרא פשיטא, למה יניח מצוה זו מפני מצוה אחרת וכו'. עכ"ל. ומשמע דאי אמרינן דעוסק במצוה פטור מפילו ביכול לקיים שתייהם, א"כ מי שיושב בסוכה נפטר מכל המצות כדין כל עוסק במצוה, ורק משום שיכול לקיים שתייהם, אינו נפטר משאר המצות. וכן מוכח ממ"ש בפסקי ריא"ז (סוכה פ"ב ה"ג אות א) וז"ל וכל העוסק במצוה פטור מן המצוה, ונראה בעיניי שאם היה יכול לקיים שתייהן חייב, שהרי היושב בסוכה אינו יכול לפטור עצמו מק"ש ומן התפילין. עכ"ל. ומוכח דיש פטור עוסק במצוה ליושב בסוכה היכא דאינו יכול לקיים שתייהם. ונראה דס"ל דכיון דמה שהיה יוצא מביתו כדי לקיים מצות, אינו משום שכך דרך דירה בבית לצאת כדי לקיים מצות, אלא משום שהמצוה מחייבת אותו לצאת מביתו, משו"ה ס"ל דכיון שהיושב בסוכה מקיים מצוה בישיבה זו, פטור מהמצוה שנודמנה לפניו אם אינו יכול לקיים שתייהן]. וא"כ י"ל שלדעת הסוברים שגם ביכול לקיים שתייהן אמרינן עוסק במצוה פטור מן המצוה, ה"נ יש לפטרו מכל המצות. וכן בנידון דידן שצריך לצאת מהסוכה כדי להתפלל ברוב עם, יש לומר דחשיב עוסק במצוה ופטור מן המצוה. ולפי"ז מה שהעיר כת"ר מדברי התו' בב"ק שם, אינו ענין לנ"ד, דאח"כ נמצא בסוכה, אינו נפטר משאר המצות (וכמו הלבוש בתפילין ובציצית, שאינו נפטר משאר המצות). אבל א"א לחייבו לצאת מהסוכה לקיים מצוה אחרת, דעוסק במצוה פטור מן המצוה, אא"כ נאמר דתשבו כעין תדורו, וכמש"כ המהר"ח אור זרוע הנ"ל. ומה שהניח כת"ר בפשיטות, דהיושב בסוכה אינו נפטר מליתן צדקה לעני. הנה כן צדד הגר"נ קרליץ זצ"ל בס' חוט שני (סוכות עמ' רסד). ע"ש. אמנם לפי דברי הריטב"א והריא"ז הנ"ל, יש לפלפל דתליא בדינא דאפשר לקיים שתייהן. ואכמ"ל.

(ב) עוד העיר כת"ר על דברי האחרונים (שהבאתי באות א ד"ה ואנכי) דס"ל דדינא דברוב עם הדרת מלך אינו אלא כשאחד מוציא את הרבים י"ח, אבל אם כמה אנשים עושים מצוה יחד, אין בזה מעלת ברוב עם. והעיר ע"ז מהא דאיתא ביומא (ע). אהא דתנן הרואה כהן גדול כשהוא קורא, אינו רואה פר ושעיר הנשרפין וכו', ולא מפני שאינו רשאי, אלא שהיתה דרך רחוקה ומלאכת שניהן שוה כאחת, ופריך פשיטא, ומשני מהו דתימא כדריש לקיש דאמר ר"ל אין מעבירין על המצות (ומהו דתימא האי נמי אעבורי הוא, שמניח זו והולך לראות זו. רש"י), ומאי מצוה (יש בראיתן), ברוב עם הדרת מלך, קמ"ל. ופירש רש"י (ד"ה קמ"ל), דהיינו טעמא דלא חשיב שמעביר על המצות, משום שאינו עסוק בה (אלא רק נוכח במעמד המצוה). ע"כ. וקשה דתיפו"ל דאפילו אם היה עוסק בה, מ"מ כיון שהכהן אינו מוציא את כולם י"ח, לא שייך בזה דינא דברוב עם. וכן יש להקשות מעיקר הסוגיא, דמה שייך בזה דינא דברוב עם, הרי הכהן גדול אינו מוציאם י"ח, ואפילו כשקורא בתורה. ודוחק לומר דזהו גופא כוונת הגמ', דליכא ברוב עם כיון שאינו מוציאם. עכת"ד. ולפע"ד יש לומר בפשיטות, דרש"י קושטא קאמר, דכיון שאינו עסוק בה, לא שייך בזה דינא דברוב עם, ובאמת י"ל דאפילו אם הוא עסוק בה, אלא שאין אחד מוציא את הרבים י"ח, ג"כ לא שייך דינא דברוב עם. ואפשר דזהו גופא הקמ"ל, ודלא כמ"ש כת"ר שהוא דוחק. וצ"ע. [ושוב הארכתי בתשובה על דברי הגמ' ביומא הנ"ל, והבאתי כמה אחרונים שהעירו בזה. ע"ש. ואכמ"ל].

(ג) ומה שתמה כת"ר על דברי האחרונים דס"ל שאם יצא מהסוכה לזמן מרובה, כגון להתפלל שחרית וכיוצא בזה, צריך לחזור ולברך לישב בסוכה, אבל אם יצא לזמן מועט, אינו נחשב הפסק, ואינו חוזר לברך לישב בסוכה. ותמה ע"ז, שהרי כל הטעם שצריך לצאת מסוכתו כדי להתפלל, וכן רשאי לצאת מהסוכה לצורך עסקיו, היינו משום דתשבו כעין תדורו, וכיון שבביתו היה עושה כן, גם בסוכה צריך להתנהג כך, ונמצא שבעצם יציאתו מהסוכה מקיים את התשבו כעין תדורו,

ומעתה קשה אמאי היציאה מהסוכה (לזמן מרובה) לתפילת שחרית נחשבת הפסק, וצריך לחזור ולברך, הרי גם ביציאתו קיים את המצוה של תדורו. עכת"ד. הנה לפע"ד לא קשיא כלל, דודאי אינו מקיים מצות ישיבה בסוכה ביציאתו חוץ לסוכה, אלא שגדר המצוה דסוכה הוא כעין תדורו, והיינו שאין עליו חיוב יותר ממה שהיה עושה בביתו, אבל אין הכוונה שגם ביציאתו מהסוכה מקיים מצות סוכה, וא"כ שפיר חשיבא הפסק.

(ד) ומ"ש כת"ר שליט"א בדין אדם הישן יחידי בסוכה, דאע"פ שאין לו לחוש משום מזיקים, דשומר מצוה לא ידע דבר רע, או משום שבארץ ישראל אין לחוש למזיקים, מ"מ אם הוא חושש מפני מזיקים, יש לפטרו מדין מצטער, שהרי יש לו פחד לישן בסוכה. עכת"ד. הנה לכאורה י"ל דדמי לאבל דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, כדאיתא בסוכה (כה:). וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרמ"ס"ה). ואע"פ שמדברי הרמ"א (שם ס"ד) משמע שאם מתיירא מפני לסטים או גנבים, פטור משינה בסוכה. ע"ש. שאני התם דהוא חשש אמיתי, ומשא"כ באבל, שצער על המת לא יעלה ולא יוריד. וה"נ בישן בסוכה יחידי, דכיון שהוא מוגן, איבעי ליה ליתובי דעתיה. וצ"ע. ומכל מקום אין להעיר על דברי הגר"א במעשה רב (סי' ריד), ממה שמבואר מדברי הרמ"א (שם) הנ"ל, דפטור משום מצטער, ולא אמרינן דשומר מצוה לא ידע דבר רע, ואיבעי ליה ליתובי דעתיה, דשאני היכא דקביע היזיקא, דבזה אין לסמוך על הנס, וכמש"כ הכה"ח (סי' תרלט ס"ק יג). ע"ש. ועוד יש לחלק בין סכנת לסטים וגנבים, לסכנת מזיקים. ואכמ"ל.

(ה) גם זאת ראיתי מ"ש כת"ר על דברי הגר"א במעשה רב (שם), דרשאי לישן יחידי בסוכה, משום דשומר מצוה לא ידע דבר רע. וכתב שמדבריו מוכח דלא כמ"ש בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט סי"ז) בשם הגרש"ז אויערבאך, שמותר להוציא את הישן בסוכה חוץ לסוכה, כיון דבשעת שינתו הוא פטור מן המצות. והרי רק בשעה שכבר ישן, או חזתו לילית, ובאותה שעה אינו מקיים מצוה, וא"כ לא הוי בכלל שומר מצוה. אלא ודאי שגם הישן בסוכה מקיים מצוה בשינתו. עכת"ד. כמדומה שגם אני הרגשתי בזה. ואפשר לומר בדעת הגרש"ז, דבאמת אין כוונת הגר"א שמקיים מצוה בשעה שישן בסוכה, אלא שהוא נמצא בתוך צילא דמהימנותא, ומוקף בחפצא דמצוה, וזה מה ששומר עליו מן המזיקים. וע' במנחות (מג:). במעשה דדוד המלך שמצא עצמו ערום בבית המרחץ, ואמר אוי לי שאני ערום מן המצות, עד שנזכר במילה שבבשרו ונתיישרה דעתו. ונראה דלאו משום קיום המצוה נתיישרה דעתו, אלא משום שמצא עצמו מוקף בחפצא דמצוה. וכ"כ בתשו' להורות נתן (ח"א סי' א אות י), ובזה כתב לדחות דברי הלבושי מרדכי (תנינא יו"ד סי' קצא). ע"ש. וכן מבואר מדברי הא"ר (סי' כא סק"ב). ע"ש. ואין להקשות ע"ז מדברי רבנו האר"י בס' שער הכוונות (דרוש א לתפילת ערבית, דף נב ע"ד) ובס' פרי עץ חיים (שער הציצית סוף פ"א), ומדברי המג"א (סי' כא סק"ב). ע"ש. כי נראה דבזה גופא פליגי, אם בשאר הימים נתיישרה דעתו במה שהיה מוקף בחפצא דמצות ציצית או בחפצא דמצות מזוזה. וכן מבואר בא"ר (שם). וכ"כ בתשו' שבט הלוי (ח"ו סי' נ אות ג) בדעת רבנו האר"י. ע"ש. וע"ע להגאון הנצי"ב בתשו' משיב דבר (או"ח סי' מז, דף כט רע"ד). ובחידושי הש"ע (יו"ד סי' רפה) כתבתי עוד בזה. ואכמ"ל. ולכאורה י"ל דהטעם שנתיישרה דעתו במה שהיה מוקף בחפצא דמצוה, היינו משום דבזה יש לו שמירה מן המזיקים, ואפילו אם אינו מקיים מצוה ממש באותה שעה. וע"ע במנחות שם. ודו"ק. וא"כ ה"נ מי שנמצא בתוך הסוכה, יש לו שמירה מהמזיקים, אע"פ שאינו מקיים מצוה ממש באותה שעה.

(ו) ואנכי הרואה לכת"ר שהביא מה ששמע מהגר"ד כהן שליט"א (ראש ישיבת חברון) בדברו עמו, להקשות בעיקר דין שינה בסוכה, דלכאורה היאך מקיים המצוה, הרי בשעה שהוא ישן, הוא כבר פטור מהמצוה, ולא מצינו שהחיוב הוא ללכת לישן, אלא שהשינה תהא בסוכה, וכיון שהישן פטור מהמצות, היאך מתקיימת מצות השינה בסוכה. עכת"ד. ובהשקפה ראשונה נראה ליישב, דהא דישן פטור מן המצות, אינו פטור בעצם, אלא שהוא אנוס מלקיים מצות, וא"כ י"ל דהיינו דוקא מצות

שאינו יכול לקיימם בשינתו, אבל מצות שיכול לקיימם גם בשעה שהוא ישן, אינו נפטר מהם. וה"נ יכול לקיים מצות שינה בסוכה גם כשהוא ישן. ושוב ראיתי שכן כתב ידידי הג"ר יהודה יוסף שליט"א בתשו' הרי יהודה (ח"א או"ח סי' לה אות יב ד"ה ואמנם). ע"ש. [ולפי"ז יש לומר, שאין ראיה מדברי רבנו האר"י בס' שער הכוונות (שם) והמג"א (שם), דישיב חשיב בר חיובא במצות, דשאני התם שיכול לקיים מצות ציצית ומזוזה גם בשינתו, כיון שאינו עושה מעשה. ופשוט]. ועוד י"ל דכיון שזהו גוף המצוה, לישן בסוכה, שפיר מקיים המצוה גם בשינתו. ושוב מצאתי סברא זו בס' תשובות והנהגות (ח"ד סי' קסד). ע"ש.

ולכאורה יש לומר עוד, דבאמת המצוה היא ללכת לישן בסוכה, ולא עצם השינה בסוכה, וכמש"כ כיוצא בזה האבן עזרא (דברים ו, ז). ע"ש. ואמנם לכאורה יש להעיר בזה מדברי התו' בברכות (יא: ד"ה שכבר) שכתבו וז"ל וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה, וי"ל דברכה דאכילה שמברכין לישב פוטרנו, אי נמי משום שמא לא יישן והוי ברכה לבטלה, שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. עכ"ל. וכ"כ הרא"ש (שם סי' יג) בשם ר"י. ומבואר דהטעם דאין מברכים על השינה בסוכה, משום דחיישינן שמא לא יישן. ואי נימא דהמצוה היא רק ללכת לישן בסוכה, א"כ מאי אכפ"ל אם ירדם בסוף אם לאו, ס"ס הלך לישן בסוכה, וזוהי המצוה, וא"כ שפיר יוכל לברך לישן בסוכה. אלא ודאי שהמצוה היא לישן בסוכה, וכיון שאין בידו לישן בכל שעה שירצה, אינו יכול לברך על השינה, דחיישינן שמא לא ירדם. [ולפי"ז אם אדם רואה את חבירו ישן בסוכה, אינו רשאי להוציאו משם, שהרי נמצא שמפסידו מצות שינה בסוכה]. אולם יש לדחות, דלעולם המצוה היא ללכת לישן בסוכה, ומ"מ אינו יכול לברך ע"ז, דכיון שאין בידו לישן בכל שעה שירצה, א"כ לא נחשב שהלך לישן כלל, כיון שאין הדבר תלוי בידו כלל.

ז) עוד ראיתי לכת"ר שליט"א שהעיר על מה שכתבתי (אות ד), שאם אחד מבני הבית חלה ב'קורונה', או שצריך להיות בביתו, יכולים לעשות מחיצה מניילון בתוך הסוכה, באופן שאין חשש שידבקו ממנו שאר בני הבית. והעיר ע"ז, דאי נימא דניילון חשיב מחיצה מעלייתא, אע"פ שאינו עומד ברוח מצויה, א"כ י"ל דמחיצת הניילון עלולה לבטל מהסוכה שם סוכה, אם אין בכל חלק שיעור סוכה. עכת"ד. והנה לכאורה יש לסייעו ממ"ש הרמ"א (סי' תרלט ס"ב) בטעמא דמילתא שנהגו להקל בשינה חוץ לסוכה, כיון דמצות סוכה איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שאינו יכול לישן שם עם אשתו, כיון שאין לו סוכה מיוחדת פטור וכו'. ע"כ. ולכאורה אמאי לא יעשה מחיצה בתוך הסוכה, ויוכל לישן שם עם אשתו. אלא ודאי שהמחיצה תבטל ממנו שם סוכה, אם אין בכל חלק שיעור הכשר סוכה. אולם א"ז מוכרח, דמסתמא ודאי יהיה בכל חלק שיעור סוכה, כדי שיוכלו לישן שם בני ביתו, ובחלק השני ישן עם אשתו. ואפשר דמה שלא כתב כן, היינו משום דבזה יכולים בני הבית להרגיש וכו'. וצ"ע. ואעיקרא יש להעיר בזה מפלוגתת הפוסקים בדין מחיצה המתנודדת ברוח מצויה. וע' בחזו"א (עירובין סי' יג אות ו) ובס' חזון עובדיה (סוכות עמ' ב). ועוד יש לדון דלכ"ע לא חשיב מחיצה, כיון שאינו עושה את זה לשם מחיצה ממש, אלא רק מחשש הדבקה, ואולי הדבר דומה למ"ש הרשב"א בתשובה (ח"א סי' צו). והובא בב"י (סי' נה). וכן פסק בש"ע (שם סי' ח). ע"ש. וע"ע בכה"ח (שם) מ"ש בשם הזרע אמת. וצ"ע. ויש עוד לפלפל בזה. ואכמ"ל. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

הכ"ד ידידו הצעיר   משה שמואל דיין

סימן טז

בדין הקבלת פני רבו ומצות עליה לרגל יחד בכותל המערבי

בס"ד. יום ראשון ד' תמוז התשע"ה.

ולכבוד ידידי רב הפעלים לתורה ולתעודה מזכה הרבים הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אורך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. אבא היום אל העין על דבר שאלתו בדין אדם שהלך לכותל המערבי כדי לקיים מצות עליה לרגל, ובאותו היום היה במקום גם מנהג הקבלת פני רבו, או שפגש שם ברבו, אם יש לחוש משום איסור עשיית מצות חבילות. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

מדברי הר"ן מבואר שהיו עולים לרגל גם אחר החורבן

(א) **ט**רם כל שיח נבוא לברר אם יש מצות עליה לרגל גם בזמן הזה. והנה בתענית (י.) תנן בג' במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר בשבעה בו, ט"ו יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת. ואמרין עליה בגמ' א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל, תניא חנניה אומר ובגולה עד ששים בתקופה, אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניה וכו'. ע"כ. וכ"כ הרי"ף שם (ב. מדפי הרי"ף) והרא"ש (שם סי' ד) והרמב"ם (פ"ב מתפלה ה"טז). והר"ן (שם) כתב וז"ל ואיכא למידק הכא, היכי פסק ר' אלעזר הלכה כר"ג, דהא ר"ג לא אמר הכי אלא מפני תקנתן של עולי רגלים, והאידנא לאחר חורבן ליכא למיחש לתקנתייהו, וכי תימא בזמן שבית המקדש הוא דפסק הכי, וכי איצטריך למיקבע הלכתא למשיחא. איכא למימר דבגמ' (י.) אמרין דהיכא דאית ליה פירות בדברא, אין שואלין עד ז' במרחשון. ומשו"ה פסקינן הלכה כר"ג, לומר שכיון שהוקבע זמן זה לבני ארץ ישראל, אף כל מי שיראין מן ירידת גשמים משום פירי דדברא וכיוצא בו, מאחרין השאלה עד שבעה במרחשון. וכבר כתבתי בחידושי שנראה מדקדוק הסוגיות וכו', אבל בשאלה נחלקו לג' דינין כפי חלוק המקומות, שבארץ ישראל ובכל המקומות הצריכין למטר כיוצא בה, ואין להן פירי בדברא, שואלין ומזכירין ביו"ט האחרון של חג, והיכא דאית להו פירי בדברא, מאחרין השאלה עד ז' במרחשון, ובכל שהיא טובעני הרבה עד ז' בתקופה, וזהו הדרך היותר מתחוויר בעיני, וכבר נהגו ג"כ בקצת מקומות לשאול בז' במרחשון. אבל מה אעשה והרב אלפסי לא הזכיר בהלכותיו פירי דדברא כלל, וכתב הא דאמר ר' אלעזר הלכה כר"ג, וכתב ג"כ בגולה עד ס' בתקופה, נראין שאין לו אלא שני זמנים הללו, ושבארץ ישראל מאחרין לשאול אפילו בזמן הזה עד שבעה במרחשון. ואף הר"ם במז"ל כתב בפ"ב מהלכות תפילה, בז' ימים ממרחשון שואלין את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם, בד"א בארץ ישראל, אבל בשנער וסוריא ומצרים ומקומות הסמוכים לאלו והדומים לאלו, שואלין את הגשמים ביום ס' אחר תקופת תשרי, וכבר פרשתי סוגיית הגמ' בחדושי ע"פ דרכם. ולדבריהם (כצ"ל. הב"ח) צריך לומר דכי אפסיקא הלכתא כר"ג, היינו אפילו לאחר חורבן, לפי שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים כמו שעושין גם היום, ומפני עולים הללו ראוי שנאמר השאלה שהיא היתה עיקר התקנה, אבל לא סגי כל כך שנאחר את ההזכרה וכו'. עכ"ל. ומבואר שגם אחר החורבן היו עולים לרגל לירושלים.

עוד מקורות שהיו עולים לרגל גם אחר החורבן

(ב) וחזי הוית בתשו' יביע אומר (ח"ה אר"ח סי' טו אות א) שהביא סמוכים לדברי הר"ן הנ"ל, מהא דאיתא במדרש (שהש"ר פ"ד סי' ב) מה יונה זו אע"פ שאתה נוטל גזוליה מתחתיה אינה מנחת שובכה לעולם, כך ישראל אע"פ שחרב ביהמ"ק לא ביטלו ג'.

רגלים בשנה. ועוד אמרו (שם פ"ח ס"י יא), אע"פ שחורב ביהמ"ק לא ביטלו ישראל פעמי רגליהם ג' פעמים בשנה. ואיתא במדרש (קה"ר פ"א ס"י ב) עה"פ שלח לחמך על פני המים, ר' אלעזר בן שמוע הוה מטייל על כף ימא, והות עונא דישראל סלקין לרגלא לירושלם. והרי ידוע שר' אלעזר בר שמוע היה אחר החורבן, שהרי היה תלמידו של רבי עקיבא (יבמות סב:). ואמרו שם שהיה זה לעת זקנתו של ר"ע, ור"ע היה אחר החורבן. ומבואר ביבמות (פד:). ובעוד כמה דוכתי, שר"א בר שמוע היה רבו של רבי, שחי זמן רב אחר החורבן. אלמא שגם לאחר החורבן היו נוהגים לעלות לרגל. וכ"כ בתשו' התשב"ץ (ח"ג ס"י רא), דיש סמך וראיה שעדיין קדושת המקדש והעיר קיימת, שהרי עדיין הם עולים לרגל ממצרים ושאר ארצות, ויש לזה רמז במדרש וכו'. ובס' חסידים (הוצ' מקיצי נרדמים ס"י תרל) הובא, שרבינו האי גאון היה עולה מבבל לירושלים בכל שנה בחג הסוכות, והיה מקיף את הר הזיתים בהושענא רבה ז' פעמים, והכהנים הולכים לפניו והעם אחריהם והוא בתוך וכו'. וכן הוכיח בתשו' מהר"ץ חיות (ס"י עו פרק ג) מכמה דוכתי, שהיו עולים לרגל גם לאחר החורבן. עכת"ד. וכ"כ בתשו' מהרי"ט (ח"א ס"י קיד), שנוהגים שעולים מא"י וסביבותיה לירושלים בשלשה רגלים. ע"ש. ובס' אבות הראש (ח"א דף ק"ז ע"ד) כתב דאע"פ שריב"ז קבע דירתו ביבנה אחר החורבן, מ"מ היה עולה לירושלים ברגלים, ואשריהם ישראל מקיימים מצוה זו בכל דור ודור בשמחה רבה, והולכים מדי שנה מד' כנפות הארץ הקרובים והרחוקים וכו'. והובא בשד"ח (אסי"ד מע' ארץ ישראל אות א). ע"ש. וע"ע בס' פאת השלחן (הלכות א"י ס"י ג ס"ב ס"ק כז). ומסתמא היו עולים מפני שסברו שיש מצוה לעלות לרגל גם בזה"ז, אבל לא ראינו בפירוש שיש מצוה בזה.

דעת היעב"ץ והנודע ביהודה שאין חיוב לעלות לרגל בזמן הזה

ג) אולם מדברי הגאון יעב"ץ בחידושיו לנדרים (כג.) משמע שאין מצוה לעלות לרגל אחר החורבן, דהתם אמרינן מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל, ועברה על דעתו ועלתה לרגל, ובא לפני רבי יוסי אמר לו ואילו היית יודע שעוברת על דעתך וכו'. וכתב ע"ז וז"ל אין פירושו לעלות לירושלים להראות בבית הבחירה במצות הרגל, דהא ר"י לאחר חורבן הוה טובא, וגם הנשים אינן חובת ראייה למקום, אלא כמו שבתא דרגלא שהיו רגילין חכמים לדרוש הלכות הרגל ברגל בכל מקום ובכל זמן, וכן נראה מפירוש הרא"ש. עכ"ל. ומשמע שאין מצוה לעלות לרגל אחר החורבן. [ומדברי הרא"ש אין ראיה לזה, כי מה שהוצרך לפרש דמיירי לענין הדרשה שהיו מתקבצים לשמוע וכו', לאו משום דר"י אחר חורבן הוה, וא"כ לא היה מצוה לעלות לרגל, אלא משום שבלא"ה נשים פטורות מחובת ראייה]. וכן בקדש חזיתיה להגאון נודע ביהודה (תנינא אור"ח ס"י צד) שנשאל ע"ד מה שהשמיטו הפוסקים מאמר הגמ' בר"ה (יט) דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. וכתב דדין הקבלת פני רבו ברגל תלוי בחיוב עליה לרגל, וכיון שבעוה"ר בזה"ז נתקיים בנו והשימותי את מקדשיכם, שאפילו בשעת שממה קדושתה עליה, והשכינה לא זזה מכותל המערבי, ואין אנו הולכים לקבל פני השכינה שמה כלל, כי לא חייבה אותנו התורה כ"א בקרבן חגיגה ועולת ראייה, וא"כ אין מקום לחייב להקביל פני רבו, שאחד תלוי בשני. עכת"ד. וכן מבואר בתשו' זכרון יוסף (אור"ח ס"י י, דף יג סע"ד), דאין חיוב לעלות לרגל בזה"ז. ע"ש. וע"ע בתשו' בית דוד (לייטער ח"א ס"ס קל). אולם הגאון מהר"ץ חיות בחידושיו שם עמד ג"כ בזה, דהא ר"י לאחר חורבן היה. וכתב דבאמת אף אחר חורבן היו נוהגים לעלות לרגל קצתם להתפלל בירושלים במקום המקדש. והביא לזה ראיות מכמה דוכתי. ופלפל בדברי הרא"ש הנ"ל. ע"ש. וכן ראיתי בשד"ח (פאה"ש מע' ארץ ישראל ס"י ט) שהביא בשם גאון אחד להוכיח מדברי הגמ' בסוכה (מד:), שגם לאחר החורבן יש מצוה לעלות לרגל. ע"ש. וכן מבואר בתשו' חתם סופר (י"ד ס"י רלד סד"ה והנלע"ד), דמצות עליה לרגל נוהגת גם בזה"ז, אלא שאינה חיוב. ע"ש. וע"ע לו בחידושיו עה"ת (ס"פ אמור). וכן העלה מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יחווה דעת (ח"א ס"י כה), שיש מצוה לעלות לירושלים גם בזמן הזה, ובפרט בכותל המערבי אשר לא זזה שכינה משם. ע"ש. וע"ע בתשו' משנה הלכות (ח"ב ס"י תפב). ונראה פשוט דא"ז מצוה דאורייתא, כיון שאין עולת ראייה וכו', אלא הוא מדרבנן זכר למה שהיה בזמן המקדש.

אם יש מצות הקבלת פני רבו בזמן הזה

(ד) ומעתה הבא נבא לנ"ד, כי הנה לדעת האחרונים הנ"ל, שיש מצוה לעלות לרגל גם בזה"ז, א"כ לכאורה אם רבו נמצא במקום באותו הזמן שעולה לרגל, הוי מצות חבילות, שהרי יש מצוה לקבל פני רבו גם בזה"ז. ואמנם בתשו' נודע ביהודה (שם) הנ"ל, כתב דאין מצוה בזה"ז להקביל פני רבו ברגל, כיון שהוא תלוי בחיוב עליה לרגל. והובא בשערי תשובה (סי' תקכט סוף סק"ב). וכ"כ בס' יפה ללב (ח"ב סי' תקכט) בשם ספר קב הישר (פרק פו) דס"ל מדינא כדעת הנוב"י, ורק טוב לקבל פני רבו גם בזה"ז. והובא בס' מאור ישראל בר"ה (טז; ח"א עמ' קפא). אולם לדעת האחרונים הנ"ל, דיש מצוה לעלות לרגל גם בזה"ז, אלא שאינו חיוב, א"כ ה"נ יש מצוה להקביל פני רבו ברגל גם בזה"ז. וכבר העירו הרבה אחרונים ע"ד הנוב"י הנ"ל, מהא דאיתא בסוכה (י:): דרב חסדא ורבה בר רב הונא איקלעו לבי ריש גלותא וכו', אמרו ליה שלוחי מצוה אנן ופטורין מן הסוכה. ופירש רש"י וז"ל שלוחי מצוה אנן, להקביל פני ראש גולה, דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל וכו'. עכ"ל. ומבואר שגם לאחר החורבן יש מצוה להקביל פני רבו ברגל. וכן הקשה הגאון מהר"ש קלוגר בתשו' שנות חיים (סי' שלד, דף צו ע"ב). גם הגאון רבי חיים משה אלישר בתשו' משה האיש (דף קעט ע"ב) הקשה כן ע"ד הנוב"י, ותירץ שהפוסקים ס"ל דלא כפירוש רש"י, אלא שהיו שלוחים למצוה אחרת שנהוגה גם בזמן הזה. והובא בס' מאור ישראל (שם). ע"ש. והנה גם הגאון חלקת יואב בקונ' קבא דקשייתא (קושיא פ"א בסוף ההג"ה) תמה כן ע"ד הנוב"י. וכן תמה עליו בתשו' יד רמ"ה (סאלאווי או"ח סי' יז אות ה). ע"ש. אולם בתשו' עמודי אש (סי' ה אות מב) כתב דהפוסקים יפרשו הש"ס דלא כפירוש רש"י, אלא שהיו שלוחי מצוה גרידא שהלכו לדבר מצוה. והוסיף שכן נראה מדברי הריטב"א שם שכתב דמיירי באי אפשר לקיים שניהם. ואי הוה מיירי במצות הקבלת פני רבו, א"כ יש פנאי לזה ולזה. ומשמע דפירש הש"ס דהיו עוסקים במצוה שלא היה להם פנאי כלל. עכ"ד. [ולפי"ז נמצא דרש"י ס"ל שגם ביכול לקיים שניהם פטור. וי"ל].

אם הקבלת פני רבו הוי מצוה דאורייתא

(ה) והנה הגאון מצפה איתן בסוכה שם הקשה ע"ד רש"י הנ"ל, דהא הקבלת פני רבו אינה מצוה מה"ת אלא מדרבנן, וא"כ אמאי יהיו פטורות ממצות עשה של תורה דשיבה בסוכה. וכתב דכיון שהדין של עוסק במצוה פטור מן המצוה נלמד ממה שנאמר ובלכתך בדרך, בלכת דידך הוא דמחייבת לקרוא ק"ש, הא בלכת דמצוה פטור, וכדאיתא בסוכה (כה), א"כ איכא למשמע מיניה דבכל לכת דמצוה פטור, ואפילו אם עוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא, דס"ס לאו לכת דידך הוא. וכן הוכיח בס' שם חדש (דף קב ע"ד). והובאו בתשו' יביע אומר (ח"י או"ח סי' נה ח"ג אות ג ד"ה איברא). ע"ש. ואי נימא דלא כפירוש רש"י הנ"ל, אלא שהלכו למצוה אחרת שנהוגה בזמן הזה, א"כ יש לומר שהלכו לעשות איזה מצוה דאורייתא, וממילא אין ראייה שעוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא. ומ"מ לפי מה שפירש רש"י, שפיר יש ראייה לדבריהם. אולם הגאון מהר"י אסאד בתשו' יהודה יעלה (י"ד סי' שי) האריך להוכיח שהעוסק במצוה דרבנן אינו נפטר ממצוה דאורייתא, ושכן מוכח מדברי רש"י בסוכה (כה). אהא דתנן התם שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה, וז"ל הולכי בדרך מצוה, כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויים. עכ"ל. ונקט כל הני לדוגמא מצות דאורייתא ניהו, שגם הקבלת פני רבו כמו לקבל פני אביו הוי מצוה דאורייתא, ולכן רש"י כתב הא באמצע למימר דכולהו מצות דאורייתא ניהו. עכ"ד. ע"ש. וכ"כ הגאון מהר"י עייאש בתשו' בני יהודה (דף סז ע"ב), דמצות הקבלת פני רבו ברגל הוי מדאורייתא. וכ"כ בתשו' כרם שלמה (ח"א סי' כג) ובתשו' חבלים בנעימים (ח"א או"ח סי' יט). והובאו בתשו' יביע אומר (שם). וכ"כ בס' בכורי יעקב (סי' תרמ ס"ק כב) דאין להביא ראייה מדין הקבלת פני רבו ברגל, שגם העוסק במצוה דרבנן נפטר ממצוה דאורייתא, ד"ל דהקבלת פני רבו הוי בכלל מ"ע דאורייתא וכו'. ע"ש. ובזה ניצול המהר"י אסאד ממה שיש להעיר על מה שהעלה שם, דהעוסק במצוה דרבנן אינו נפטר ממצוה דאורייתא, מדברי רש"י בסוכה (י:). הנ"ל. ולפי שיטתו דהקבלת פני רבו היא מצוה דאורייתא, לא קשה עליו כלל.

ומ"מ יש להעיר עליו שהיה לו להעיר מדברי רש"י הנ"ל. ומיהו כל זה הוא רק לפירוש רש"י, שהלכו להקבלת פני רבו, אבל אם נפרש שהלכו למצוה אחרת, וכמו שהביא בתשו' משה האיש הנ"ל, א"כ אין ראייה כלל לנידון האחרונים הנ"ל. וממילא לא היה קשה על המהר"י אסאד כלל, כי מצי סבר דהתם לא הלכו כלל להקבלת פני רבו, אלא למצוה אחרת, וי"ל שהיא מצוה דאורייתא, וממילא אין ראייה דהעוסק במצוה דרבנן נפטר ממצוה דאורייתא. ובלא"ה לא קשה עליו, כי הוא ס"ל דמצות הקבלת פני רבו היא מצוה דאורייתא וכנ"ל.

דעת כמה אחרונים שיש חיוב להקביל פני רבו גם בזמן הזה

(ו) ואנכי הרואה להגאון רבי יוסף שטיינהרט בתשו' זכרון יוסף (אור"ח סי' י) שכתב דודאי הא דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל הטעם הוא משום דבזמן שבהמ"ק קיים היינו מחויבים לראות את פני האדון ה' ברגל, והשתא שאין בהמ"ק קיים, מחויבים אנו להקביל את פני רבותינו ברגל תמורת זה, דקיי"ל בכמה דוכתי דכל המקבל פני זקן כאילו מקבל פני השכינה. עכ"ד. וכ"כ הגאון רבי דוד אמאדו בס' עיני דוד (דף עו ע"א) שדין זה שחייב אדם לקבל פני רבו ברגל, נוהג גם בזמן הזה, ושם לא עשה כן בכוונה מכוונת, חייב נידוי. והובא בס' מאור ישראל בר"ה שם. וכן דעת הגאון ערוך לנר בסוכה (כ"ז:), דיש חיוב גם בזה"ל להקביל פני רבו. ע"ש. וכן מבואר בתשו' דברי מלכיאל (ח"ב סי' עה) ובתשו' שבט סופר (אור"ח סי' יז). ע"ש. וכ"כ בתשו' באר חיים מרדכי (ח"ג אור"ח סי' ג). ע"ש. וכן האריך להוכיח בתשו' מהרא"ל צינץ (בפתח דבר מהמור"ל, ד"ה ע"ד חיוב), דיש מצוה לעלות לרגל גם בזה"ל, ודלא כהנוב"י הנ"ל. ע"ש. גם בתשו' יד רמ"ה (סאלאווי אור"ח סי' יז) כתב להשיב ע"ד הנודע ביהודה. ושם (אות ה) כתב ליישב השמטת הטור ומרן הש"ע לדין הקבלת פני רבו. ע"ש. וכן מבואר בתשו' שבט מנשה (סי' ח), דיש מצות הקבלת פני רבו גם בזמן הזה. ע"ש. [ויש להעיר על דבריו שם. ואכמ"ל]. וע"ע בתשו' דבר יהושע (אהרנברג ח"א סי' ח) ובתשו'

² ומה שהביא שם בשם ספר עיון יעקב שהקשה דהרי מצות ראייה מצות עשה שהז"ג היא, וא"כ אמאי איבעי ליה לשונמית למיזל בחדש ובשבת. וכתב הזכרון יוסף, דלא קשיא מידי, דהא קיי"ל נשים סומכות רשות וכו'. ע"ש. הנה אחמה"ר לא זכיתי להבין דבריו, דהרי נשים חייבות במצות הקבלת פני רבו, ואינו רק בתורת רשות. אמנם בעיקר הקושיא עמד גם הפני יהושע בר"ה שם. וכתב דבכה"ג לא מקרי מצות עשה שהז"ג, כיון שמצד הסברא היה חייב להקביל פני רבו בכל עשה, אלא שא"ל לעשות כן מפני ביטול מלאכה, כדילפינן מאפס לא יהיה כך אביון, אבידתו ואבידת רבו אבידה שלו קודמת. והרי הובא בטור (אור"ח סי' תיז), דאין לנשים לעשות מלאכה בר"ח. ולכן בנשים השו"ר"ח לשבת ומועד, דר"ח נמי מקרי מועד, ומשא"כ אנשים פטורים בר"ח משום ביטול מלאכה. עכ"ד. והגאון שואל ומשיב (קמא ח"א ס"ס סא) כתב שהטעם שנשים חייבות במצות הקבלת פני רבו ברגל, ואינם פטורות ככל מ"ע שהז"ג, היינו משום שהרי הטעם דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג, הוא כיון שמשועבדות לבעליהם לעשות צרכיו, ולכן ברגל שאינם עושים מלאכות, חייבות גם במ"ע שהז"ג, ולכן חייבות במצות הקבלת פני רבו. ע"ש. וע"ע לו (תליתא ח"א סי' תסד). אולם אחמה"ר דבריו תמוהים, דא"כ אמאי נשים פטורות משופר ולולב. וכן תמה בס' פרדס יוסף (ח"ב עמ' שלח). ועוד יש להעיר מהא דאיתא בפסחים (קח). אריב"ל נשים חייבות בד' כוסות מפני שאף הם היו באותו הנס. וקשה דתיפול"ל דבלא"ה חייבות מהטעם הנ"ל, שהרי בליל הסדר אינן עושות מלאכות. וי"ל. ועוד דנראה פשוט שכונת האבודרהם גם על מלאכות שאין איסור לעשותם כלל. ושוב ראיתי שכע"ז תמה בתשו' בית דוד (שם) ע"ד השואל ומשיב. וכתב עוד, דודאי אין הדין משתנה משום הטעם שנאמר בו. ע"ש. ובעיקר הקושיא נראה ליישב לפמש"כ המג"א (סי' תקנד ס"ק יב), דיש מצוה גם בחול להקביל פני רבו, אלא דליכא חיובא. ע"ש. וכ"כ הריטב"א בר"ה שם, דאם התלמיד נמצא בעיר של רבו, חייב לראותו בכל יום. ע"ש. וא"כ לא הוי מ"ע שהז"ג כלל. ושוב ראיתי כן בתשו' קרן לדוד (סי' קמא ד"ה ובעיקר). ע"ש. וע"ע בתשו' דברי מלכיאל (ח"ב סי' עה אות ג). ועוד יש לומר, דהנה בס' ארחות חיים (דין ג' סעודות אות ב) כתב דנשים חייבות בג' סעודות, לפי שהן מ"ע דרבנן, וכל מ"ע דרבנן אע"פ שזמן גרמא, הדין שוה בין באנשים בין בנשים. ע"כ. וכ"כ רבנו תם בס' הישר (בנדר"מ חלק התשובות סי' ע אות ד). וכן נראה דעת רש"י בברכות (כ:), וע"ש בתו' (ד"ה בתפלה). וע' בחי' הריטב"א בפסחים (נד). ובתשובה אחרת כתבתי בזה. והרי כתבנו לעיל בשם כמה אחרונים, דמצות הקבלת פני רבו אינה אלא מדרבנן. וכ"כ בס' חרדים (מ"ע מד"ק ומד"ס התלויות ברגלים אות י). וכ"כ הפמ"ג (פתיחה להל' יו"ט ח"ב פ"א אות כא). ע"ש. וע"ע בפני יהושע בר"ה שם, ובס' סדר משנה (פ"ה מת"ת ה"ז אות ג) ובתשו' דברי מלכיאל (ח"ב סי' עה) ובתשו' היכלי שן (תנינא ס"ס יג) ובתשו' שבט סופר (אור"ח סי' יז). וא"כ יש לומר, דמשו"ה נשים חייבות במצות הקבלת פני רבו, כי במצות דרבנן גם נשים חייבות. וכאשר דמיתי מצאתי בתשו' בית דוד (שם). ע"ש. וע"ע בתשו' קרן לדוד (סי' קמא ד"ה ויש). וכ"כ בס' סדר משנה על הרמב"ם (פ"ה מת"ת ה"ז). והובא בתשו' יהודה יעלה (אסאד אהע"ז סי' קלד סוף אות א). וגם רבנו הגדול זיע"א בס' מאור ישראל שם, רמז לזה. ע"ש.

ציץ אליעזר (חי"ז סי' מא) ובתש"ו קנין תורה (ח"ה סי' סא) ובתש"ו מנחת יצחק (ח"ט סי' יב) ובתש"ו בצל החכמה (ח"א סי' סג). וכן יש להוכיח מדברי הראב"ה (סי' תרלט) שכתב וז"ל וחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, אי מצי אזיל ואתי ביומיה, וכל שכן אם קרוב עמו בעיר וכו'. עכ"ל. ומזה שלא חילק בין זמנם לזמן הזה, משמע שגם בזה"ז יש חיוב להקביל פני רבו. וכן מוכח בפסקי ריא"ז (סוכה פ"ב ה"ד אות ב) שלא חילק בזה. ע"ש. וכן משמע מדברי האגודה בר"ה (פ"ק סי' ו). ע"ש. וע' בס' ארחות רבנו (ח"ב עמ' קיב). ולא זכר שר דברי האחרונים הנ"ל. וע"ע בתש"ו בית דוד (לייטער ח"א ס"ס קל) ובתש"ו שבט סופר (שם) ובתש"ו דברי יציב (אור"ח ס"ס רכח). ודו"ק. ושוב ראיתי מה שהאריך בזה הגאון הראש"ל מוה"ר יצחק יוסף שליט"א בס' ילקוט יוסף (מועדים בתשובות שבס"ס סי' יג). ע"ש. וע"ע בתש"ו מבשרת ציון (מוצפי הנדמ"ח אור"ח סי' עב).

כמה הוכחות מדברי מרן בש"ע שיש מצות הקבלת פני רבו גם בזמן הזה

(ז) והנה השד"ח (מע' ח כלל ק) ציין לדברי היפה ללב (סי' תקכט אות ד, ובקוני' יפה ללב דף מג, ובח"ב ביו"ד סי' רמב אות יח) דשקיל וטרי על מה שהטור ומרן השמיטו דין זה דחייב להקביל פני רבו ברגל. ע"ש. והנה ספר יפה ללב אמ"א. אולם יש להוכיח, שדעת מרן שגם בזה"ז יש מצוה להקביל פני רבו, ממש"כ בש"ע (אור"ח סי' שא ס"ד) וז"ל היה הולך לדבר מצוה כגון להקביל פני רבו או פני מי שגדול ממנו בחכמה, יכול לעבור בה וכו'. עכ"ל. ומשמע שגם בזה"ז יש מצוה לקבל פני רבו. וכן מבואר עוד ממש"כ בש"ע (שם סי' תטו ס"א) וז"ל אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל או לבית המשתה של נשואין או להקביל פני רבו וכו'. עכ"ל. וכן משמע עוד ממש"כ (שם סי' תקנד סי"ב) וז"ל ההולך להקביל פני רבו או אביו או מי שגדול ממנו או לצרכי מצוה, עובר במים עד צוארו ואינו חושש וכו'. עכ"ל. וכ"כ עוד (סי' תריג ס"ה). ע"ש. ומכל זה משמע שדעת מרן הש"ע, שיש מצוה גם בזה"ז להקביל פני רבו. וכן מצאתי להגאון רבי אברהם פלאגי בתש"ו שמע אברהם (ח"ב סי' מו, דף קכה ע"ג ד"ה כי) שהעיר מדברי מרן בש"ע (סי' תריג) הנ"ל. ומזה תמה ע"ד הנוב"י הנ"ל. ושם הביא שכן דעת אביו הגאון החבי"ף בס' גנזי חיים (מע' א), שגם בזה"ז יש מצות הקבלת פני רבו. ע"ש. גם הרב המגיה בס' ימי שלמה (דף ז ע"א) תמה ע"ד הנוב"י הנ"ל, מדברי הטוש"ע (סי' תקנד) הנ"ל, שכתבו דמותר לעבור במים בתשעה באב וביוה"כ לקבל פני רבו. [וכן העיר בתש"ו באר חיים מרדכי (שם) מדברי מרן בש"ע (סי' תקנד) הנ"ל, דיש מצות הקבלת פני רבו גם בזה"ז. ע"ש]. אולם השד"ח (מע' ח כלל ק) הביא דבריו, וכתב דאטו מי גרע מעובר במים לשמור פירותיו, דליכא סרך מצוה ושרי, וטעמא משום דלא נאסר אלא רחיצת תענוג, אבל כל שהוא לצורך אינו בכלל האיסור. ע"ש. ובאמת יש לדייק מלשון מרן בש"ע (סי' תקנד) הנ"ל, כל בתר איפכא, כי אי הוה ס"ל דיש מצוה הקבלת פני רבו גם בזה"ז, א"כ הו"ל למימר ההולך לדבר מצוה כגון להקביל פני רבו וכו' או לשאר צרכי מצוה, ומזה שכתב ההולך להקביל פני רבו וכו', ואח"כ כתב או לצרכי מצוה, משמע קצת דס"ל דקבלת פני רבו לא חשיב צרכי מצוה. וא"כ ע"כ צריך לומר כדברי השד"ח, דכיון דס"ס יש צורך בזה ואינו רחיצה של תענוג, משו"ה שרי, אע"פ שאין מצוה בזה"ז. אבל מה נעשה שמדברי מרן בש"ע (סי' שא, וסי' תטו) הנ"ל, מבואר בהדיא דיש מצוה בהקבלת פני רבו. ומכל מקום נראה, דאין מזה קושיא על הנוב"י, כי לא מבואר בהדיא מדברי מרן הש"ע, דיש חיוב להקביל פני רבו גם בזה"ז, אלא רק דחשיב צרכי מצוה, והרי גם הנוב"י (שם) כתב דראוי לעשות כן, אלא שאינו חיוב בזה"ז, וא"כ גם הוא מודה דחשיב צרכי מצוה.

אם פטור עוסק במצוה נאמר גם כשעוסק במצוה קיומית

(ח) ואם כנים אנו בדברינו שגם לדעת הנוב"י יש מצוה להקביל פני רבו גם בזה"ז, אלא שאינו חיוב, וכדמשמע כן מדבריו, יש ליישב קושית האחרונים הנ"ל ע"ד הנוב"י, מדברי רש"י בסוכה בעובדא דר"ח ורבה בר רב הונא דאיקלעו לבי ריש גלותא הנ"ל, כי הנה יש לומר דהא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, אינו רק כשעוסק במצוה חיובית, אלא אפילו אם עוסק במצוה קיומית, נפטר משאר המצות. וכן מוכח מהא דאיתא בסוכה (כה). דא"ר חנניא בן עקיבא כותבי ספרים תפילין ומזוזות

הן ותגריהן ותגריהן וכל העוסקים במלאכת שמים לאתווי מוכרי תכלת, פטורין מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, לקיים דברי ר' יוסי הגלילי שהיה ר' יוסי הגלילי אומר העוסק במצוה פטור מן המצוה. ע"כ. והרי אין מצוה חיובית לכתוב תפילין ומזוזות, וגם ס"ת אין מצוה לכתוב אחרי שכתב ס"ת אחד, וא"כ אמאי פטורים מכל המצות. אלא ודאי דכיון דס"ס יש מצוה בכתיבת ס"ס, אמרינן עוסק במצוה פטור מן המצוה. ומוכח שגם העוסק במצוה קיומית פטור מכל המצות. ומעתה שפיר אמרו לו שלוחי מצוה אנן ופטורין מן הסוכה, דכיון שיש עכ"פ מצוה קיומית בהקבלת פני רבו גם בזה"ז, א"כ פטורים הם מכל המצות מדין עוסק במצוה, ואתי שפיר גם לפירוש רש"י. ושוב ראיתי בתשו' ציץ אליעזר (ח"י"ז ס"י מא אות ג) שכתב בדעת הנוב"י, שגם הוא מודה דיש מצוה אלא שאינו חיוב, ובזה כתב ליישב קושית החלקת יואב מדברי רש"י בסוכה הנ"ל, וכן הקושיא מדברי מרן בש"ע (סי' שא וסי' תקנ"ד) הנ"ל. ע"ש. וכ"כ בתשו' קנין תורה (ח"ה ס"י סא) ליישב קושית החלקת יואב על הנוב"י, מדברי רש"י בסוכה הנ"ל. ע"ש. ואמנם ראיתי להגאון נתיבות המשפט (סי' עב ס"ק יט) שהקשה אהא דאיתא בב"מ (נח.) דהשוכר את הפועל לשמור את הפרה והזרעים, אם אין נותנין שכר שבת לא הוי אלא שומר חנם. וקשה דכיון דבשעה שעוסק בשמירת הפרה מקיים מצוה, א"כ נפטר מפרוטה דר"י, שהרי עוסק במצוה הוא, וא"כ הוי שומר שכר ולא שומר חנם. והוכיח מזה, דכל שעוסק במצוה שאינה חיובית, אינו נפטר משום עוסק במצוה, וכיון שלא מוטל עליו לשמור על הפרה, א"כ הוי כגבאי צדקה שאינו נפטר מן המצות מדין עוסק במצוה, כיון שאינו מחויב להתעסק בגבאות צדקה. עכת"ד. וכ"כ בתשו' דברי מלכיא"ל (ח"א ס"י כב) בדעת הריטב"א, דכשעוסק במצוה קיומית, ל"ש לומר דהווי כל המצות אצלו כדבר הרשות. ע"ש. אולם אחמה"ר יש לתמוה עליו מדברי הגמ' בסוכה הנ"ל. ושוב ראיתי בס' אמרי בינה (או"ח ס"י יג אות ג ד"ה ודע) שהוכיח כן מדברי הגמ' בסוכה, והעיר מזה ע"ד הנתה"מ הנ"ל. ע"ש. ומעתה לדעת רוב האחרונים הנ"ל, וכן נראה דעת מרן הש"ע, דיש מצות הקבלת פני רבו גם בזה"ז, יש לומר שאם עולה לרגל, ובאותו מקום נמצא גם רבו, יש בזה משום איסור מצות חבילות, וא"כ יצטרך לחכות עד שרבו ילך ממקום המקדש, ואח"כ יעלה לרגל.

אין איסור מצות חבילות אם מקיים שתי מצות במעשה אחד

ט) והנה בפסחים (לה.) תנן אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחטים וכו', והכהנים בחלה ובתרומה וכו'. ע"כ. ומבואר שהכהנים יוצאים י"ח אכילת מצוה באכילת תרומה. וקשה דהיאך יוצאים בזה י"ח, הא הוי מצות חבילות, שהרי יש מצוה באכילת תרומה, כדאיתא שם (עב:) היה אוכל בתרומה ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה, ר"א מחייב קרן וחומש, רק יהושע פוטר. ופרש"י שטעה בדבר מצוה. ומבואר דאיכא קיום מצוה באכילת תרומה, ומשו"ה חשיב שטעה בדבר מצוה. וכ"כ התו' בגיטין (יב: ד"ה השבתוני), דיש מצוה באכילת תרומה. וא"כ היאך יוצאים י"ח אכילת מצוה באכילת תרומה, הא הוי מצות חבילות. וראיתי בתשו' בית שערים (או"ח סוף סימן נג) שהביא להקשות כן, וכתב וז"ל לק"מ דלפענ"ד לא שייך חבילות אלא בעושה ב' מעשים בפ"ע וכלשון אעמ"ח, דאז שייך מיחזי כמשאוי וממהר ליפטר, וכן אין לבו פנוי. אבל בעושה רק מעשה אחד של מצוה, וממילא נעשה עוד מצוה, לא מיחזי כמשוי וגם לבו פנוי, ולא שייך ביה מצות חבילות. עכ"ל. וכ"כ בתשו' אמרי דוד (סי' מב ד"ה ועוד), דהיינו טעמא דאין בהדלקת שמן שריפה בחנוכה משום מצות חבילות, כיון שהכל מעשה אחד הוא, וכדמצינו שיוצאים הכהנים י"ח אכילת מצוה בתרומה, ואע"ג דאיכא מצוה באכילת תרומה, והרי הם עושים שתי מצות כאחד. א"ו דאין בזה משום מצות חבילות. עכת"ד. וכן הסכמת האחרונים, דבקיום שתי מצות בפעולה אחת ליכא משום מצות חבילות, וכמש"כ הבית שערים הנ"ל. וכ"כ השד"ח (מעיר א כלל לט). וכן האריך בתשו' חזון עובדיה (סי' ח) מדברי האחרונים. ע"ש. וכ"כ בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפט) ובס' עט סופר (כלל י פ"ט א ד"ב בהלכה) ובתשו' משנה הלכות (ח"י ס"י שט) ובתשו' משנת יוסף (ח"ה ס"י טז אות ז) ובס' מסדר חילוקים ושיטות (אות א כלל לו). ע"ש. וכ"כ בתשו' רביד הזהב (ברדא ח"ב סי' מזו וסי' מח). ע"ש. וכן מוכח ממש"כ הרמ"א (סי' רעג ס"ה), דאפשר לצאת יד"ח קידוש בכוס של מילה. ע"ש. וקשה אמאי לא הוי מצות חבילות. וע"כ דלא הוי מצות חבילות, כיון שמקיים שתי המצות בפעולה אחת. וכ"כ בתשו' שבט הלוי

(ח"ט ס"י נט) בדעת הרמ"א. ע"ש. ועיין באור לציון (ח"ב פ"ב ס"י כז) מש"כ בזה. ונראה דהטעם דבשתי מצות בפעולה אחת, ליכא משום מצות חבילות, כיון שהאיסור הוא לעשות מצות חבילות, וכלשון הגמ' אין עושין, וכיון שאינו עושה שתי מצות יחד, אלא מקיים שתי מצות יחד, ליכא משום מצות חבילות. ובוזה ניחא מה שכתבו התו' בב"ק (נו: ד"ה בההיא), דאע"פ שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, מ"מ היינו דוקא כשאנו יכול לקיים שתייהם, אבל אם יכול לקיים שתייהם אינו נפטר מן המצוה השניה. ע"ש. וכ"כ הרא"ש בסוכה (פ"ב ס"י ו). וכן דעת התו' והריטב"א שם (כה.). וכן דעת רבינו שמחה. והובא בשטמ"ק במנחות (לו:). ע"ש. ולכאורה קשה היאך יעשה שתייהם יחד, הרי אין עושין מצות חבילות. ולפי האמור ניחא. ויש עוד לפלפל בזה. ודו"ק. וכן הוכיח מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' קנין פירות (ס"י לו) מכמה דוכתי, דאין איסור מצות חבילות במעשה אחד. ע"ש. וכ"כ בתשו' בית זבול (שם) ובתשו' באר שרים (ח"ב ס"י ח אות ב). ועוד. ואמנם אין כל ראיותיהם מוכרחות וכמו שהארכתי בעזה"י בתשובה אחרת, מ"מ מסתברא כדבריהם, כיון שלא שייך בזה הטעמים שכתבו התו' בסוטה (ח. ד"ה והא) ובמו"ק (ח: ד"ה לפי) להא דאעמ"ח, וכמש"כ הגאון בית שערים הנ"ל. וכן הלום ראיתי בתשו' בית דוד (לייטער ח"א ס"י סב) שכתב דאין איסור מצות חבילות במעשה אחד, דהא ל"ש בזה הטעמים להא דאעמ"ח, דכממהר לפרוק משאו לא מיחזי, וכעין מה שכתבו התו' בכתובות (לא: ד"ה רב אשי). וגם משום שיהיה לבו פנוי למצוה אחת ליכא, כיון דדוקא בשתי מעשים י"ל שאין לבו פנוי, ומשא"כ במעשה אחד. ועפ"י"ז כתב ליישב כמה קושיות. כיעו"ש. וכ"כ בתשו' אגרות משה (שם ד"ה ולכן צריך). ע"ש. וכן יש להוכיח מדברי הרשב"א בשבת (כא: ד"ה והלכתא). ע"ש. וי"ל. וכן יש להוכיח ממה שיוצאים י"ח קידוש מדאורייתא בתפילה, וכמש"כ המג"א (ס"י רע"א סק"א), ושכן מוכח מדברי הראשונים. ע"ש. וקשה דהא הוי מצות חבילות. אלא ודאי שבמעשה אחד אין איסור מצות חבילות. ויש לפלפל בזה. ואכמ"ל. ולפי"ז גם בנידון דידן ל"ש איסור מצות חבילות, שהרי מקיים שתי המצות במעשה אחד, בשעה שמגיע למקום המקדש.

במצוה אחת קיומית ואחת חיובית אין איסור מצות חבילות

(י) וחזיתיה להגאון מגן אברהם (ס"י קמז ס"ק יא) שכתב דאין איסור מצות חבילות אלא בשתי מצות של חובה. ע"ש. ומבואר שאם מצוה אחת חובה ומצוה אחת רשות, אין בזה איסור מצות חבילות. וכן מבואר במחצית השקל (שם) שכתב לבאר דברי המג"א, דבמה שאין עליו לחובה לא הוי כמשא. ע"ש. וכן מצאתי בס' תורת חיים (סופר שם סק"ט ד"ה ועל). וע"ש. וא"כ נראה שגם כשמצוה אחת אינה חיובית, ל"ש מצות חבילות, דהא גם בכה"ג לא מיחזי כממהר לפרוק משאו, שהרי אינו מוכרח לעשות המצוה שאינה חובה. ואמנם מצאתי להגאון רבי פנחס עפשטיין בס' מנחה חריבה בסוטה (ח. בהערה ד"ה ובתוספתא, דף לב) שנסתפק בזה בדעת המג"א. ע"ש. אולם לפע"ד נראה פשוט כמו שכתבנו. וכן מבואר בס' שבילי דוד (ס"י קמז ס"ג אות ג), שגם כשמצוה אחת חיובית ומצוה אחת אינה חיובית, ל"ש איסור מצות חבילות. ע"ש. וכ"כ בתשו' דברי סופר (ח"א ס"י ד). וכן מבואר בס' אור לציון (ח"ב פכ"א במקורות אות כז). ע"ש. וע"ע בתשו' מהר"ם שיק (או"ח ס"י סד) ובתשו' שרגא המאיר (ח"ג ס"י קו ד"ה ונלפענ"ד). והנה הגאון חזון איש (שביעית ס"י יד סק"י) כתב דאע"פ שיש מצוה באכילת תרומה, שהרי מברך עליה, מ"מ אין חיוב על הכהנים לאכול תרומה, רק מקיימים מצוה באכילתה, כיון שמונעים בכך שלא תפסד, ולכן יכול הבעלים ליתן לאחר שיאכל התרומה, דעי"ז התרומה לא תפסד. ע"ש. וכן מבואר מדברי הרדב"ז (פט"ו מתרומות הכ"ב). ע"ש. וע"ע בס' אמבוהא דספרי (פ' נשא עמ' 155). ואכמ"ל. ולפי"ז אין ראיה מדברי המשנה בפסחים הנ"ל, דבשתי מצות בפעולה אחת אין איסור מצות חבילות, דיש לומר דהתם היינו טעמא דאין איסור מצות חבילות, משום שאין שתי המצות באות עליו כחובה, כי אמנם חייב לאכול מצה, אבל תרומה אין עליו חיוב לאכול, ומשו"ה ליכא משום מצות חבילות. ושוב מצאתי שכן כתבו בתשו' אהל משה (צווגי מה"ת ס"י יד אות א) ובס' אור לציון (ח"ג פט"ו במקורות אות ה). ע"ש. הלא מעתה נראה, דיש עוד סברא לומר דבנידון דידן אין איסור משום מצות חבילות, שהרי אין שתי המצות באות עליו כחובה, כי אפילו אי נימא דיש חיוב להקביל

פני רבו גם בזה"ז, מה שאינו מוסכם וכן"ל, מ"מ הרי לעלות לרגל לא מצינו מי שיאמר שיש חיוב בזה"ז, וא"כ לא שייך בזה איסור מצות חבילות.

במצוה אחת דאורייתא ואחת דרבנן אין איסור מצות חבילות

(יא) ועוד יש לומר, דהנה כתב הרמב"ם (פכ"ט משבת הי"ג) וז"ל היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת שבת, מברך ברהמ"ז תחילה ואח"כ מקדש על כוס שני, ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד, שמצות קידוש ומצות ברהמ"ז שתי מצות של תורה הן. עכ"ל. ובמגדל עוז שם כתב וז"ל ולא בא ר"מ ז"ל להוציא מן הכלל הזה הבדלה שלא תהיה מן התורה ח"ו, אלא להוציא שאר קידושין וברכות הנעשין חבילות חבילות על כוס אחד, כגון שבע ברכות של חופה וכיו"ב, שהיה בזמנו חולק להצריך בפה"ג כוס בפנ"ע, ולשאר ברכות כוס בפנ"ע, והוא אין דעתו בכך הואיל והן מדרבנן. עכ"ל. ומבואר לדעת הרמב"ם הא דאעמ"ח הוא דוקא בשתי מצות דאורייתא, אבל במצות דרבנן ליכא משום מ"ח. וכן מדויק בלשון הרמב"ם שם. וכן מפורש בל' המאירי בפסחים (קכ:), דדוקא בשתי מצוות של תורה אעמ"ח, אבל במצוות דרבנן, ואפילו אחת דאורייתא ואחד דרבנן, ליכא איסור מ"ח. ע"ש. ואמנם נחלקו בזה האחרונים בדעת הרמב"ם הנ"ל, וכמו שהבאתי בעזה"י בתשובה אחרת. וע' בתשו' יביע אומר (ח"ט אור"ח סי' פו אות ג). מ"מ לדעת הסוברים דדוקא בשתי מצות דאורייתא אמרין אעמ"ח, א"כ בנידון שלנו לא שייך איסור מצות חבילות, שהרי אפילו אי נימא דהקבלת פני רבו הוי מדאורייתא, ויש מצוה גם בזה"ז, מה שאינו מוסכם וכן"ל, מ"מ נראה פשוט שעליה לרגל בזה"ז אינה מצוה דאורייתא, וממילא לא שייך בזה איסור מצות חבילות. ולכאורה בלא"ה יש לומר, דכיון שעלה לירושלים כדי לקיים מצות עליה לרגל, א"כ הוא עוסק במצוה, ופטור ממצות הקבלת פני רבו, וממילא גם אינו מקיים המצוה לדעת הסוברים שהבאתי בתשובה אחרת, דעוסק במצוה שעושה מצוה אחרת אינו יוצא י"ח. אולם זה אינו, דבר מן דין דחשיב אפשר לקיים שניהם, ובאנו לפלוגתת הראשונים בדין זה. ועמש"כ בזה בתשובה הנ"ל. גם הנה נראה דבזה כו"ע יודו שמקיים מצוה, שהרי המצוה דהקבלת פני רבו הוא מקיים ממילא, וא"ז מעשה נפרד, ודמאי למש"כ התו' בב"ק (נו: ד"ה בההיא) ובב"מ (כט: ד"ה והוי), והר"ן בסוכה (יא. מדפי הרי"ף). ע"ש.

אם נידון דידן תליא בטעם מצות הקבלת פני רבו

(יב) ואכתי יש לאלוה מלין, דכיון שלא עלה במיוחד כדי להקביל פני רבו, א"כ אינו מקיים כלל המצוה דהקבלת פני רבו, כי לכאורה נראה שכל המצוה היא דוקא כשעולה במיוחד לכבוד רבו. ושוב ראיתי כן בס' כבוד חכמים (פ"ו אות ז) שכתב שאם נזדמנו שניהם למקום אחד, אין זה כיבוד ואינו מקיים המצוה. ע"ש. וא"כ בנידון דידן שעלה לרגל, ודרך אגב נזדמן גם רבו לשם, יש לומר שאינו מקיים כלל מצות הקבלת פני רבו, וממילא גם ל"ש איסור מצות חבילות. אולם יש לומר דהאי מילתא תליא בטעם מצות הקבלת פני רבו, כי רש"י בחגיגה (ג. ד"ה להקביל פניו) כתב שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים. ע"כ. ומשמע שהוא מדין כבוד לרבו. וכ"כ בתשו' דברי יציב (אור"ח סי' רכח אות ח). ושם הביא עוד טעם, שהוא כדי ללמוד הלכות חג בחג וכדאיתא בסוף מגילה, וא"כ א"ז מדין כבוד גרידא, אלא כדי ללמוד תורה מרבו. ובזה כתב ליישב מה שמרן השמיט חיוב הקבלת פני רבו. ע"ש. וע"ע בס' סדר משנה על הרמב"ם (פ"ה מת"ת ה"ז). [ולכאורה יש להעיר עליו מדברי מרן בש"ע (סי' תקנד סי"ב) הנ"ל, שכתב ההולך להקביל פני רבו וכו'. ואם הטעם הוא כדי ללמוד תורה מרבו, הרי בתשעה באב אסור ללמוד תורה. וי"ל דמיררי ללמוד ממנו דברים הרעים. ועוד יש לומר, דאמנם עיקר הטעם הוא כדי ללמוד ממנו תורה, אבל גם באופן שלא למד ממנו תורה, מקיים מצוה בעצם הקבלת פניו, וא"כ גם בתשעה באב שאינו יכול ללמוד ממנו תורה, מקיים מצוה בהקבלת פני רבו]. ועמש"כ עוד בזה בתשובה אחרת. ומעתה יש לומר, שאם הטעם הוא משום כבוד רבו, א"כ כיון שלא הגיע במיוחד להקביל פני רבו, א"כ אינו מקיים המצוה, וממילא ל"ש כלל איסור מצות חבילות. אבל

אם הטעם הוא כדי ללמוד ממנו תורה, ס"ס ילמד ממנו תורה, ומאי אכפ"ל שלא בא במיוחד בשבילו. אולם נראה, דכיון דס"ס יש כבוד לרבו בזה שרואה שבא להקביל פניו, א"כ גם אם לא בא במיוחד בשביל זה, מקיים מצות הקבלת פני רבו. (יג) **המורם** מכל האמור שאדם שעלה לרגל לירושלים, ונזדמן לשם רבו, יכול להקביל פניו, ואין לחוש משום מצות חבילות. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

מאת ידידו הדוש"ת **משה שמואל דיין**

סימן יז

בענין הקבלת פני רבו דרך הוידאו בשידור חי

בס"ד. אור ליום רביעי כ"ד תשרי התשע"ו.

בירח האיתנים יזרח אור לישראל, לעוסק בתורה וחוקים, הרב הנודע בשערים המצוינים, איש חיל רב פעלים, בנן של קדושים אראלים ותרשישים, תהלתו בקהל חסידים, הרב הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א**. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. הנני בזה ע"ד שאלתו אם אפשר לקיים מצות הקבלת פני רבו דרך הטלפון וכיוצא בזה, והיינו שרואה את רבו בשידור חי, או שצריך להקביל את פניו ממש. ואכתוב בקצרה, ויהי הקצ'ר אמיץ.

טעם מצות הקבלת פני רבו ברגל

(א) **ובהשקפה ראשונה** נראה, שהדבר תלוי ביסוד הטעם של מצות הקבלת פני רבו ברגל. כי הנה רש"י בחגיגה (ג. ד"ה להקביל פניו) כתב שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים. ע"כ. ומשמע שהוא מדין כבוד לרבו. וכ"כ בתשו' דברי יציב (או"ח סי' רכח אות ח) בדעת רש"י. וכ"כ בתשו' דבר יהושע (אהרנברג ח"א סי' ז אות ב) ובתשו' בצל החכמה (ח"א סי' סג אות ד). ע"ש. וכן נראה מדברי הרמב"ם, שיסוד המצוה הוא מדין כבוד רבו, שהרי כתב דין הקבלת פני רבו בתוך הלכות כבוד רבו (פ"ה מת"ת ה"ז). ומשמע שהוא מדין כבוד לרבו. וכ"כ בס' כבוד חכמים (פ"ג אות יג) בדעת הרמב"ם. וכ"כ בתשו' דבר יהושע (שם) ובס' מועדים וזמנים (ח"ה סי' שיז). ע"ש. ובתשו' דברי יציב (שם) הביא עוד טעם למצוה זו, שהוא כדי ללמוד הלכות חג בחג וכדאיתא בסוף מגילה. ובזה כתב ליישב מה שמרן השמיט חיוב הקבלת פני רבו. ע"ש. גם בתשו' שבט מנשה (ס"ח) כתב שטעם מצות הקבלת פני רבו היינו משום שצריך ללמוד ממנו הלכות חג בחג. ובזה כתב ליישב מה שהטור השמיט מצות הקבלת פני רבו, שהרי כבר כתב (ס"ח תכט) הדין ששואלין ודורשין בהלכות החג שלשים יום קודם החג. ע"ש. וכן מבואר מדברי הרמב"ן (שמות כ, ח, ד"ה וטעם), שטעם מצות הקבלת פני רבו הוא כדי שישמע ממנו ד"ת. וכן משמע בס' חסידים (ס"י שיג). ע"ש. וכ"כ בתשו' בצל החכמה (שם אות ג) בדעת הראשונים הנ"ל. ע"ש. וכן נראה מדברי הגאון פני יהושע בר"ה (טז), דהטעם הוא משום מצות ת"ת, והיינו שיבא לרבו ללמוד ממנו תורה. וכ"כ בס' מועדים וזמנים (שם סד"ה ובדבריו) לדייק מדבריו. ע"ש. וכן מבואר בפמ"ג (או"ח סי' תקנ"ד א"א ס"ק יב), שטעם המצוה הוא כדי שישמע ממנו ד"ת. ע"ש. וי"ל. וכ"כ בס' קובץ על הרמב"ם (פ"ה מת"ת ה"ז). ע"ש.

פלוגתת האחרונים אם מהני מחילה שהתלמיד לא יבא להקביל פני רבו ברגל

(ב) ובזה יש לתלות מה שנחלקו האחרונים, באופן שהרב מחל לתלמידו שלא יבא להקביל את פניו, אם מחילתו מחילה, כי בתשו' מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה אות נד) כתב דאין לומר שיברך זמן כל ז' דעצרת משום מצות הקבלת פני רבו, כיון דהוי מצוה דאיכא במחילה, שהרי יכול הרב למחול על כבודו. עכ"ד. וכוונתו לדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' יח) שכתב דאין מברכים על מצות כיבוד אב ואם, משום שאפשר שימחלו על כבודם, וכדאמרינן בכתובות (מ.) אי אמרה לא בעינא ליתא לעשה. ע"ש. אולם בס' כבוד חכמים (פרק ה אות ה) כתב דלא מהני מחילה ע"ז. ע"ש. וע"ע בתשו' דבר יהושע (ח"א סי' ח אות יב). ויש לומר, דאם המצוה היא משום כבוד רבו, שפיר יכול הרב למחול על כבודו, וכדאיתא בקידושין (לב.) דהרב שמחל על כבודו כבודו מחול. אבל אם המצוה היא כדי לשמוע ממנו ד"ת, היאך יוכל רבו למחול ע"ז. ושוב מצאתי שכן כתב בס' ברכת שלמה (טנא ח"א סי' מא). ע"ש. ויש לפלפל בזה. והנה מרן בש"ע (סי' תקנ"ד סי' ב) כתב וז"ל ההולך להקביל פני רבו או אביו או מי שגדול ממנו או לצרכי מצוה עובר במים עד צוארו ואינו חושש וכן בחזרה מותר. עכ"ל. ואי נימא דהטעם הוא כדי ללמוד תורה מרבו, הרי בתשעה באב אסור ללמוד תורה. ומוכח דס"ל דהטעם הוא משום כבוד רבו, וגם בתשעה באב שייכת מצוה כבוד רבו. אולם י"ל דמיירי ללמוד ממנו דברים הרעים. ומעתה נראה, דאי נימא דהטעם הוא כדעת רש"י והרמב"ם, שהוא מדיני כבוד לרבו, א"כ י"ל שאינו מקיים המצוה כשרואה את רבו דרך הטלפון וכיו"ב, כיון שאינו מכבד את רבו בכך, שהרי רבו אינו יודע שרואהו כלל, ואפילו אם הוא יודע, הרי ודאי א"ז דרך כבוד להקביל את פניו דרך טלפון וכיו"ב. אבל אי נימא דהטעם הוא כדעת הפנ"י והאחרונים הנ"ל, דהיינו כדי שישמע ממנו ד"ת, א"כ יש לומר דכיון שיכול לשמוע ממנו ד"ת גם דרך הטלפון, א"כ מקיים מצות הקבלת פני רבו אע"פ שאינו מקביל את פניו ממש. ושוב ראיתי למו"ר הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א בתשו' משנת יוסף (חיי"ג סי' רעא), בתשובה להרב השואל שליט"א, שכתב לתלות שאלה זו בטעם מצות הקבלת פני רבו ברגל וכנ"ל. ע"ש. אולם לפע"ד נראה דא"ז מוכרח, כי אפילו אי נימא דטעם המצוה הוא כדי לשמוע ד"ת מרבו, מ"מ יש לומר שצריך לעשות זאת בדרך של הקבלת פנים, והיינו שיראה ממש את רבו, ולא דרך טלפון וכיו"ב. וכן נראה מדברי הריטב"א בר"ה שם (ד"ה א"ר יצחק), שצריך לראות את רבו ממש, ולא סגי במה שנמצא במקום שרבו ג"כ נמצא. ע"ש. וא"כ אינו יוצא י"ח בראיה דרך טלפון וכיו"ב, שהרי אינו רואה את רבו ממש, אלא את דמות פניו הנראית ע"ג הטלפון. ובפרט לפמש"כ בתשו' הב"ח (הישנות סי' פ), שצריך לצאת מרשותו לגמרי כדי להקביל פני רבו. ע"ש. וה"נ שאינו יוצא מרשותו כדי להקביל פניו, אינו מקיים המצוה. וכן מבואר ממש"כ בס' כבוד חכמים (פ"ו אות ז), שאם נזדמנו הוא ורבו למקום אחד, אין זה כיבוד ואינו מקיים המצוה. ע"ש. וא"כ ה"נ אינו מקיים המצוה, כיון שלא הלך במיוחד לקבל פני רבו. וי"ל.

אם יש מצוה לכבד את רבו גם אם רבו אינו רואה את הכבוד שנוהג בו

(ג) ואמנם יש להביא ראיה לאידך גיסא, שאפילו אם רבו אינו רואה את הכבוד שנוהג בו, יש מצוה לכבדו, מהא דאיתא ביומא (נג.) רבא כד הוה מיפטר מיניה דרב יוסף, הוה אזיל לאחוריה עד דמנגפן כרעיה ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא, אמרו ליה לרב יוסף (שהוא היה מאור עינים, ואינו מכיר בדבר. רש"י) הכי עביד רבא, אמר ליה יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא (תהא ראש ישיבת הכרך. רש"י). ע"כ. הרי דאע"פ שרב יוסף לא הכיר בכבוד שנהג בו רבא תלמידו, מ"מ רבא נהג בו כבוד. ומוכח דיש מצות כבוד רבו גם כשרבו אינו רואה את הכבוד. ואע"פ שלבסוף ידע רב יוסף מן הכבוד שעשה לו תלמידו, מ"מ הרי מסתמא רבא לא עשה כן מחמת שידע שיודיעוהו לרבו על הכבוד שנוהג בו, אלא עשה כן מפני חובת כבוד רבו. וא"כ יש לומר דה"נ בנידון שלנו, מקיים מצות כבוד רבו, אע"פ שרבו אינו רואה את הכבוד שנוהג בו. וכיוצא בזה ראיתי בתשו' שער אפרים (סי' עח) שנשאל אם אדם חייב לעמוד מפני רבו שהוא סומא. והביא דברי הגמ' ביומא הנ"ל, והוכיח מזה דאע"פ

דרב יוסף היה סגי נהור, מ"מ רבא היה נוהג בו כבוד. ובתחילה רצה לדחות, דאי נימא דמחוייב בכבוד רבו אע"פ שהוא סומא, א"כ אמאי אמרו לו דרבא עביד הכי, הרי הוא מחוייב בדבר. וכי תימא שאמרו לו בפשיטות דרבא עביד הכי, בלא לתמוה אמאי עשה כן, א"כ אמאי אמר רב יוסף יהא רעוא דתירום רישך אכולה כרכא, הרי היה מחוייב בזה מן הדין. אלא ודאי שאינו מחוייב בכבוד רבו סומא אם אינו רואה את הכבוד. ושוב כתב דלעולם מחוייב בכבוד רבו סומא, אלא שהוא תימה גדולה שעשה רבא כבוד כזה עד דמנגפין כרעא דמא, וכבוד כזה ודאי אינו מחוייב לעשות לרבו, ולכן אמר רב יוסף יהא רעוא דתירום רישך אכולה כרכא. עכת"ד. הרי שחייב לעמוד בפני רבו, אע"פ שאינו רואה את הכבוד שנוהג בו. וכ"כ בתשו' פרח שושן (י"ד כלל ד ס"א), דאע"פ שאין ראיות השער אפרים מוכרחות, מ"מ כיון שכן עלתה הסכמת כמה אחרונים, הכי נקטינן, שחייב לעמוד מפני רבו סומא, אע"פ שאינו רואה אותו. וכן מבואר מדברי מרן החיד"א בברכ"י (י"ד ס"י רמז סק"ב ד"ה אבל). וכ"כ הגאון מהר"י עטיה בס' רוב דגן (קונ' אות לטובה אות ג). וכ"כ הגאון תשובה מאהבה (ח"ג ס"י שעה, דף מט ע"ד), דפשוט שאם רבו סומא חייב לעמוד מפניו. וכן פסק הגרי"ח בבא"ח (שנה שניה פרשת כי תצא אות טו). וכ"כ בתשו' ציצן אליעזר (חי"ח ס"י מט) ובתשו' שבט הלוי (ח"ו ס"י קמו אות ב). וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (חי"א י"ד ס"י יט). ע"ש. וע' בתשו' הלכות קטנות (ח"א ס"י קנד). וה"נ בנידון דידן. אולם יש לומר, דשאני התם דכיון שהחוייב לכבד את הרב הוא חובה על התלמיד, א"כ החוייב הוא כל זמן שהתלמיד רואה את רבו, ואפילו אם רבו אינו רואהו, ולכן רבא נהג כבוד ברב יוסף, אע"פ שרב יוסף לא ראה את הכבוד, כי הוא מחובת התלמיד כלפי רבו. וא"כ י"ל דהיינו דוקא אם התלמיד רואה את רבו, אבל אם אינו רואה אותו, אינו מחוייב לנהוג בו כבוד. וא"כ יש לומר דבנידון דידן שאינו רואהו ממשית, אלא דרך הוידאו, אין זה נחשב ראיה, ואינו מקיים בזה מצות כבוד רבו. ועיין להלן בסמוך.

בדין הרואה את המלך דרך מראה אם מברך עליו ברכת המלכים

ד) וחזי הוית להגאון פתח הדביר (ס"י רכד אות י) שנשאל על הרואה את המלך דרך מראה האספקלריה, שרואים מתוכו כל מה שנמצא כנגדו, אם חייב לברך (ברכת המלכים) על ראיה זו. וכתב שכבר נסתפק בזה בס' בית עובד בכת"י (מע' ב). וכתב הפתח הדביר, דיש להעיר עליו, דנראה דאשתמיט מיניה דברי הרב הלכות קטנות (ח"ב ס"י פג) שנשאל בעדים שראו עובר עבירה בתוך מה שנצטייר במראה זכוכית והכירו הכל. והשיב דקצת יש לברר זה מההיא דקידוש החודש מקצתה ברקיע ומקצתה במים. ע"כ. ופירש דבריו החיד"א בברכ"י (חו"מ ס"י לה אות יא), דכוונתו להביא ראיה מהא דתניא בר"ה (כד). שאם אמרו ראיינוה בעששית אינה ראיה. וכ"כ הרמב"ם (פ"ב מקידוש החודש ה"ה). אלמא דמתוך עששית לאו ראיה היא. וכתב ע"ז החיד"א, דקצת יש לברר ראיה זו, משום דיש לדחות דשאני התם דבעששית יש לטעות שמא מה שראו אינו הלבנה, ורק נדמה להם כלבנה. אבל בנידון זה אם הכירו הדבר באופן שא"א לטעות במציאות, יש להסתפק אי מקרי ראיה. ואסיק הרב חיד"א, דאם הוא באופן שאין להסתפק בשום מציאות, אפשר דמקרי ראיה. וכתב הפתח הדביר, דה"ל לכל ברכות הראיה שנסתפק בהם הרב בית עובד (שם), דנראה דכל דאפשר דלא מקרי ראיה, אין לברך מספק. עכ"ד. ולפי"ז יש לומר, שגם בנידון דידן מקרי ראית פני רבו, שהרי מכיר פני רבו בפירוש ויודע בודאות שזה הוא, ואין להסתפק אם רבו הוא אם אחר. אולם יש לדחות, דשאני התם שהעיקר הוא שיראה את כבוד המלך, ולכן כל שרואה באופן שא"א להסתפק במציאות, יש לומר דמקרי ראיה. ומשא"כ בנ"ד, דס"ס אינו הולך להקביל את פניו, ואינו יוצא מרשותו וכנ"ל. ועיין להלן. אולם בעיקר דברי הפתח הדביר יש להעיר, שאין הנידון דומה לראיה, דשאני נידונו של הלק"ט, כיון דהתם א"צ ראיה ממש, אלא גילוי מילתא על המעשה שנעשה, והיינו שע"י הראיה יוכלו להרשיע אותו בבי"ד, אבל אין הראיה דבר נפרד לעצמו, ומשו"ה י"ל דבכל אופן שרואה מקרי ראיה, אם א"א להסתפק בשום מציאות אחרת. ומשא"כ לברך ברכת המלך וכיו"ב על ראיה זו, יש לומר דכיון שעיקר הענין הוא הראיה בעצמה, א"כ כיון שאינו רואה ממש את פני המלך, אלא את דמות דיוקנו המשתקפת ע"ג המראה, אין ראיה כזו נחשבת ראיה לברך עליה ברכת המלך. ושוב ראיתי שכן העיר בתשו' בצל החכמה (ח"ב ס"י יח) ע"ד הפתה"ד. והוסיף

דאע"פ שמבואר במג"א (סי' רכד סק"ו), דאפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך, כדמשמע בברכות (נח). בעובדא דרב ששת. ומשמע שגם בראיית פני מלך סגי בדיעה בלא ראייה. שאני התם שמרגיש בכבוד המלך בחוש השמיעה במקום חוש הראיה, וכמבואר במהרש"א בחידושי אגדות שם (ד"ה חזי). אבל כשאינו רואה את המלך עצמו, וגם אינו מרגיש בעצם כבודו רק ע"י אמצעי וכגון ע"י ראייה במראה, אינו מברך. עכ"ד.

בדין הרואה את המלך דרך וידאו בשידור חי אם מברך עליו

(ה) ואמנם יש להעיר, שגם כשרואה ע"י טלוויזיה וכיוצא בזה, מרגיש בכבוד המלך וברעש סביבו, שהרי הקול נשמע דרך המכשיר, וכל העם רואים את הקולות, וא"כ י"ל דדמיא למעשה דרב ששת, שבירך ברכת המלך על השמיעה, אע"פ שהיה סומא ולא ראה פני המלך. אולם יש לומר, שאינה דומה שמיעה אמיתית של הדברים, לשמיעה ע"י טלוויזיה או טלפון וכיו"ב, וגם אינו יכול לחוש בעומק את כבוד המלך, והדברים ידועים. ומלבד זאת יש לומר, דדוקא בסומא אמרו כן, כי ידוע שאדם שאינו רואה, חושיו האחרים מתחזקים, וא"כ הסומא משיג ע"י שמיעתו מה שלא ישיגו האחרים בשמיעתם, ומשו"ה יכול לברך ע"ז, כיון שכח השמיעה אצלו גדול כראיה אצל אחרים, וכמבואר מדברי המהרש"א בברכות (שם בחידושי אגדות ד"ה חזי). ע"ש. אבל שאר בני אדם, אינם יכולים לברך על שמיעה והרגשה בלא ראייה ממשית. וכ"כ בתשו' באר משה (ח"ב סי' ט אות ג), שהרואה מלך בלבוש מלכותו דרך טלוויזיה, בודאי אין לו לברך. וכתב שיש להביא ראייה לזה מברכות (נח). בעובדא דרב ששת. ע"כ. ושם איתא רב ששת סגי נהור הוה, הוה קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא, וקם ואזל בהדיהו רב ששת, אשכחיה ההוא צדוקי אמר ליה חצבי לנהרא כגני לייא, אמר ליה תא חזי דידענא טפי מינך וכו', כי אתא פתח רב ששת וקא מברך ליה, אמר ליה ההוא צדוקי למאן דלא חזית ליה קא מברכת וכו'. ע"כ. ולא זכיתי להבין היאך למד מהתם דראיה ע"י טלוויזיה אינה נחשבת ראייה לברך ברכת המלך, כי לכאורה יש להוכיח מהתם לאידך גיסא, כי חזינן התם שאין הראיה עצמה מעכבת לענין הברכה, שהרי גם סומא יכול לברך אע"פ שאינו רואה. ואמנם א"ז מוכרח, כי יש לומר דמ"מ מי שנמצא במקום שבו נמצא המלך במציאות, מרגיש יותר את כבוד המלך ממי שרואה דרך טלוויזיה וכיו"ב וכמו שנתבאר, ולכן אע"פ שסומא יכול לברך, מ"מ הרואה דרך הטלוויזיה וכיו"ב, אינו מברך. אבל מאידך נמי ליכא ראייה מהתם, שאינו יכול לברך על ראייה דרך טלוויזיה וכיו"ב. וצ"ע. ויש להוסיף טעם שהרואה מלך דרך טלוויזיה לא יברך, כי אי נימא הכי א"כ אפילו אם לא יראה הדבר בשידור חי אלא דרך הקלטה ג"כ יברך, דס"ס רואה כבוד המלך, ומאי אכפת ליה אם יודע שכך נראה כבוד המלך בשעה זו, והרי זו ודאי לא שמענו. ויש לדחות. גם בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' פד אות י) כתב דודאי אין לברך ברכה ברואה מלך דרך הטלוויזיה. ע"ש. וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יחזקאל דעת (ח"ב סוף סימן כח), שהרואה את המלך בטלוויזיה, אינו מברך עליו ברכת המלכים. ונסתייע מדברי הגאון רבי שמואל אבוהב בתשו' דבר שמואל (סי' רמב) שכתב שהרואה את הלבנה מתוך מראה של זכוכית, אינו מברך עליה. וראיה לזה מהא דאיתא בר"ה (כד): ראינוהו במים או בעששית אינה חשובה ראייה. עכ"ד. [וע' בתשו' קול אליהו (ח"ב אור"ח סי' יז) ובברכ"י (סי' תכו אות ד) ובתשו' שבות יעקב (ח"א סי' קכו). וע"ע בתשו' הלכות קטנות (ח"א סי' צט) ובתשו' בית שערים (יו"ד סי' רפז) ובתשו' דברי מלכאל (ח"ד סי' לא) ובתשו' שערי רחמים (פראנקו ח"ב אור"ח סי' ו). ואכמ"ל]. ומעתה נראה, דהוא ק"ו לנידון דידן, כי אם לענין ברכת המלך שהברכה היא ע"ז שרואה כבוד המלך, והיה מקום לומר דאפילו אם רואה דרך הטלוויזיה וכיו"ב מברך, כיון שס"ס רואה כבוד המלך ומתפעל מזה, ואעפ"כ אינו מברך, א"כ כ"ש בנידון דידן שצריך להקביל את פניו, אם כדי לשמוע ממנו ד"ת, ואם כדי לכבדו בכך, שאינו יוצא י"ח בזה שרואה פני רבו דרך טלפון וכיו"ב. ומדברי הגאון רבי אברהם פלאגי בתשו' שמע אברהם (ח"ב סי' מו, דף קכה ע"ג ד"ה כי), משמע שאינו יוצא י"ח הקבלת פני רבו בראיה דרך מראה. ע"ש. וא"כ כ"ש שאינו יוצא י"ח בראיה דרך טלפון וכיו"ב. וכן נראה לפי מה שמבואר בזוה"ק (פ' ואתחנן, דף רסח), דבהקבלת פני רבו יש ענין שהתלמיד מקבל שפע מחכמת רבו. והובא בתשו' דבר יהושע (ח"א סי' ח אות ז). והביא שכ"כ בתשו' נודע ביהודה (תנינא אור"ח סי' צד), דענין שאמרו בחודש ושבת

בעי למיזל, לפי שיש בו תוספת קדושה שהרי יש בו קרבן מוסף, ולכן יש מקום לקבל פני רבו, כי גם על הרב ניתוסף אז שפע להשפיע על תלמידו. ע"ש. וא"כ נראה שצריך לקבל את פניו ממש כדי לקבל ממנו השפע. וכ"כ בס' תורת חכם (גיאת ח"א עמ' רסא), שאינו מקיים מצות הקבלת פני רבו בראיה דרך טלויזיה וכיו"ב. ע"ש. וע"ע בס' מועדי הגר"ח (תשובה רמט).

(ו) המורם מכל האמור שאין יוצאים י"ח מצות הקבלת פני רבו בראיה דרך טלפון או טלויזיה וכיו"ב, אפילו שהוא בשידור חי, אלא צריך לראות את רבו ממש, במראה ולא בחידוש. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

מאתי הדו"ש באה"ר משה שמואל דיין

סימן יח

בדין תלמיד שרואה את רבו ורבו אינו רואהו אם מקיים מצות הקבלת פני רבו ברגל

בס"ד. יום חמישי ד' אייר. הנותן תשובה למלכים' לפ"ג.

לכבוד ידידי הדגול הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום וברכה. אודות שאלתו אם מקיים מצות הקבלת פני רבו כשרואה את רבו מרחוק, ורבו אינו רואה אותו, וכגון בהקבלת פני רבו שעושים בכותל המערבי, אם מקיים בזה המצוה. הנני להשיב בקצירת האומר.

אם תליא בטעם מצות הקבלת פני רבו ברגל

(א) הנה לכאורה נראה שהדבר תלוי ביסוד הטעם של מצות הקבלת פני רבו ברגל. כי הנה רש"י בחגיגה (ג. ד"ה להקביל פניו) כתב שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים. ע"כ. ומשמע שהוא מדין כבוד לרבו. וכ"כ בתשו' דברי יציב (או"ח סי' רכח אות ח) בדעת רש"י. וכ"כ בתשו' דבר יהושע (אהרנברג ח"א סי' ז אות ב) ובתשו' בצל החכמה (ח"א סי' סג אות ד). ע"ש. וכן נראה מדברי הרמב"ם, שיסוד המצוה הוא מדין כבוד רבו, שהרי כתב דין הקבלת פני רבו בתוך הלכות כבוד רבו (פ"ה מת"ת ה"ז). ומשמע שהוא מדין כבוד לרבו. וכ"כ בס' כבוד חכמים (פ"ג אות יג) בדעת הרמב"ם. וכ"כ בתשו' דבר יהושע (שם) ובס' מועדים וזמנים (ח"ה סי' שיז). ע"ש. וכ"כ בס' סדר משנה (פ"ה מת"ת ה"ז) בשוב קושית הפני יהושע בר"ה (טז: ד"ה ואמר ר"י, השני), דהיאך ילפינן משונמית חיוב הקבלת פני רבו ברגל, הרי נשים פטורות ממ"ע שהז"ג, ואפילו ממצוה דאורייתא, וכ"ש חיוב מדברי קבלה. וכתב ליישב, שמצוה זו היא חלק ממצות כיבוד רבו, וממצוה זו אין הנשים פטורות. ע"ש. ובתשו' דברי יציב (שם) הביא עוד טעם למצוה זו, שהוא כדי ללמוד הלכות חג בחג וכדאיתא בסוף מגילה. ובזה כתב ליישב מה שמרן השמיט חיוב הקבלת פני רבו. ע"ש. גם בתשו' שבט מנשה (סי' ח) כתב שטעם מצות הקבלת פני רבו היינו משום שצריך ללמוד ממנו הלכות חג בחג. ובזה כתב ליישב מה שהטור השמיט מצות הקבלת פני רבו, שהרי כבר כתב (סי' תכט) הדין ששואלין ודורשין בהלכות החג שלשים יום קודם החג. ע"ש. וכן מבואר מדברי הרמב"ן (שמות כ, ח, ד"ה וטעם), שטעם מצות הקבלת פני רבו הוא כדי שישמע ממנו ד"ת. וכן משמע בס' חסידים (סי' שיג). ע"ש. וכ"כ בתשו' בצל החכמה (שם אות ג) בדעת הראשונים הנ"ל. ע"ש. וכן נראה מדברי הגאון פני יהושע בר"ה (שם), דהטעם הוא משום מצות ת"ת, והיינו שיבא לרבו ללמוד ממנו תורה. וכ"כ בס' מועדים וזמנים (שם סד"ה ובדבריו) לדייק מדבריו. ע"ש. וכן מבואר בפמ"ג (או"ח סי' תקנר א"א ס"ק יב), שטעם המצוה הוא כדי שישמע ממנו ד"ת. ע"ש. וי"ל. וכ"כ בס' קובץ על הרמב"ם (פ"ה מת"ת ה"ז). ע"ש. וע"ע בתשו' יד רמ"ה (או"ח סי' יז אות ד).

ומעתה יש לומר, דאי נימא דהטעם של מצות הקבלת פני רבו, הוא כדעת רש"י והרמב"ם, שהוא מדיני כבוד לרבו, א"כ י"ל שאינו מקיים המצוה כשררבו אינו רואה אותו, כיון שאינו מכבד את רבו בכך, שהרי רבו אינו יודע שבא להקביל את פניו. אבל אי נימא דהטעם הוא כדעת הפנ"י והאחרונים הנ"ל, דהיינו כדי שישמע ממנו ד"ת, א"כ יש לומר דכיון שיכול לשמוע ממנו ד"ת גם אם רבו אינו רואה אותו, א"כ מקיים מצות הקבלת פני רבו אע"פ שרבו לא ראה אותו. אולם יש מקום בראש לומר, שגם לטעם שהוא מדיני כבוד לרבו, מ"מ א"צ שרבו יראה את הכבוד שהוא נוהג בו, אלא הוא מחובת התלמיד לכבד את רבו, וכל שטרח והגיע כדי להקביל את פניו, ונהג בעצמו כבוד ברבו, קיים המצוה, אע"פ שרבו לא ראה את פניו.

אם יש מצוה לכבד את רבו גם כשרבו אינו רואה את הכבוד שנוהג בו

(ב) והנה ביומא (נג.) איתא רבא כד הוה מיפטר מיניה דרב יוסף, הוה אזיל לאחוריה עד דמנגפן כרעיה ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא, אמרו ליה לרב יוסף (שהוא היה מאור עינים, ואינו מכיר בדבר. רש"י) הכי עביד רבא, אמר ליה יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא (תהא ראש ישיבת הכרך. רש"י). ע"כ. הרי דאע"פ שרב יוסף לא הכיר בכבוד שנהג בו רבא תלמידו, מ"מ רבא נהג בו כבוד. ומוכח דיש מצות כבוד רבו גם כשרבו אינו רואה את הכבוד. ואע"פ שלבסוף ידע רב יוסף מן הכבוד שעשה לו תלמידו, מ"מ הרי מסתמא רבא לא עשה כן מחמת שידע שיודיעוהו לרבו על הכבוד שנוהג בו, אלא עשה כן מפני חובת כבוד רבו. וא"כ ה"נ בנ"ד, כיון שהטעם של מצות הקבלת פני רבו הוא משום כבוד רבו, לדעת הראשונים הנ"ל, א"כ מקיים המצוה אע"פ שרבו לא ראה אותו, כיון דס"ס נהג בו כבוד ובא להקביל פניו. ושוב מצאתי בתשו' שער אפרים (סי' עח) שנשאל אם אדם חייב לעמוד מפני רבו שהוא סומא. והביא דברי הגמ' ביומא הנ"ל, והוכיח מזה דאע"פ דרב יוסף היה סגי נהור, מ"מ רבא היה נוהג בו כבוד. ובתחילה רצה לדחות, דאי נימא דמחוייב בכבוד רבו אע"פ שהוא סומא, א"כ אמאי אמרו לו דרבא עביד הכי, הרי הוא מחוייב בדבר. וכי תימא שאמרו לו בפשיטות דרבא עביד הכי, בלא לתמוה אמאי עשה כן, א"כ אמאי אמר רב יוסף יהא רעוא דתירום רישך אכולה כרכא, הרי היה מחוייב בזה מן הדין. א"ו שאינו מחוייב בכבוד רבו סומא אם אינו רואה את הכבוד. ושוב כתב דלעולם מחוייב בכבוד רבו סומא, אלא שהוא תימה גדולה שעשה רבא כבוד כזה עד דמנגפין כרעא דמא, וכבוד כזה ודאי אינו מחוייב לעשות לרבו, ולכן אמר רב יוסף יהא רעוא דתירום רישך אכולה כרכא. ורצה להוכיח עוד שחייב לכבד את רבו סומא, אע"פ שאינו רואה את הכבוד, מהא דאיתא בקידושין (לג.), דאביי מכי הוה חזי לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי הוה קאים. ע"כ. וקשה אמאי קם לכבודו, הרי רב יוסף היה סגי נהור, ולא ראה שקם מפניו. אולם יש לדחות, דרב יוסף לא היה באותו זמן מאור עינים. ועוד יש לדחות, דהא בלאו הכי לא היה לו לעמוד מפניו כבר משראה את אוזן חמורו. א"ו שעשה כן לרווחא דמילתא. וא"כ אין מזה ראיה שחייב לכבד את רבו סומא, אם אינו רואה את הכבוד. עכת"ד. וע' בתשו' גינת ורדים (יו"ד כלל ד ס"ב) מה שכתב"ע על הראיה מהגמ' בקידושין הנ"ל. ע"ש. וע"ע בהגהות יעב"ץ בקידושין (שם), ובברכ"י (יו"ד סי' רמד סק"ב).

אם אפשר לומר דמה שרבא נהג כבוד ברב יוסף אע"פ שהיה סומא, היינו מפני חשד הרואים

(ג) ואמנם לכאורה י"ל דליכא ראיה מדברי הגמ' ביומא הנ"ל, דלעולם י"ל שאינו חייב לעמוד מפני רבו סומא, ומה שרבא נהג כבוד ברב יוסף אע"פ שהיה סומא, היינו מפני חשד הרואים, וכדאיתא בשבת (כג.) דחצר שיש לה שתי פתחים, צריך

^א ולכאורה יש להעיר ע"ד הגאון שער אפרים הנ"ל, מדברי התו' הרא"ש בקידושין (לג.) שהקשה אהא דאיבעיא ליה אם רכוב כמהלך דמי, דאמאי לא פשיט לה ממעשה דאביי, שעמד בשעה שראה את אוזן חמורו של רב יוסף. הרי שעמד מפני רב יוסף אע"פ שהיה רכוב. ותירץ דבאמת הוה מצי למיפשט מאביי, אלא דניח"ל למיפשט מברייטא. ע"ש. וע"ע במהרש"א בח"א שם, ובס' המקנה שם. ואי נימא דרב יוסף עשה כן לרווחא דמילתא, א"כ היאך הוה מצי פשיט מיניה, הא י"ל דבאמת א"צ לעמוד מפני רבו כשהוא מהלך, ושאיני אביי דעביד הכי לרווחא דמילתא.

להדליק בשתייהם משום חשדא דבני מתא, דזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק וכו'. ע"ש. וא"כ ה"נ יש לומר, דמה שרבא נהג כבוד ברב יוסף אע"פ שהיה סומא ולא ראה את הכבוד שעושה לו, היינו מפני חשד הרואים, והיינו שיתכן שלא כולם ידעו שרב יוסף היה סומא, וא"כ היו חושדים בו שאינו נוהג כבוד ברבו, ולכן נהג בו כבוד אע"פ שלא ראהו, אבל לעולם אינו חייב לכבד את רבו סומא, אם אינו רואה את הכבוד. וכיוצא בזה כתבו התו' בקידושין (לג. ד"ה אין), אהא דאמרין התם דאין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית, כדי שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים, וז"ל תימה אמאי איקפיד רבא לעיל (לב:), שמא קמו מפניו שחרית וערבית ולא אדעתיה, ונראה לפרש דדין זה אינו נוהג אלא באותם הדורים בבית הרב, דמסתמא עמדו שחרית וערבית, אבל תלמידים אחרים חייבין לעמוד אפילו מאה פעמים ביום שמא יראה אחר ויחדשם, ואפילו אותם שדריין בבית הרב נמי אם באו פנים חדשות צריכין לעמוד. עכ"ל. וה"נ י"ל שעשה כן מפני החשד, ולא משום שחייב לעשות כן מן הדין. אולם זה אינו, כי בשלמא אי נימא שהיה חייב לעשות כן מן הדין, אתי שפיר מה שנהג בו כבוד גדול כ"כ, עד דמנגפין כרעיה וכו', כי הוסיף על עיקר חיוב הכבוד שהיה מחויב לנהוג ברבו. אבל אי נימא שלא עשה כן אלא מפני החשד, א"כ אמאי נהג בו כבוד גדול כ"כ, הרי מן הדין לא היה מחויב לנהוג בו כבוד כלל, כיון שאינו רואה את הכבוד. א"ו שיש חיוב מן הדין לעמוד מפני רבו, אע"פ שהוא סומא. מיהו אכתי יש לומר, דהנהגה הר"ן בקידושין (יג. מדפי הרי"ף) כתב דרב יוסף פתוח ונסתמא הוה, וכדאמרין באגדה דסמי נפשיה משום דלא מצי קאי דלא לאסתכולי בר מד' אמות דיליה. ע"כ. וא"כ י"ל דהאי מעשה דרבא היה קודם שנסתמא רב יוסף, וכמש"כ הגאון שער אפרים עצמו (שם) לדחות הראיה מדברי הגמ' בקידושין. ולכן רבא נהג בו כבוד. ולעולם י"ל דברבו סומא אינו מחויב לעמוד מפניו. וכ"כ השפת אמת ביומא שם, לדחות הראיה מדברי הגמ' הנ"ל. והובא בס' מאור ישראל ביומא שם. ע"ש. ואפשר שלזה נתכוין מרן החיד"א בברכ"י (סי' רמד סק"ב). ע"ש. וע"ע בתשו' פרח שושן (י"ד כלל ד סי' א).

אם יש ראייה מדברי הטור שכתב דהרואה ס"ת חייב לעמוד עד שיתכסה מעיניו

ד) גם מה שכתב בן הגאון שער אפרים בהגהתו (שם ד"ה וזכינו) להוכיח שחייב לעמוד מפני רבו סומא, אע"פ שאינו רואה אותו, ממש"כ הטור (י"ד סי' רפב) דהרואה ספר תורה כשהוא מהלך, חייב לעמוד לפניו עד שיעבור זה שמוליכו ויגיענו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם. וכתב מרן בבית יוסף (שם ד"ה וכתב) בשם רבנו מנוח, דה"ה השומע את קולו אע"פ שאינו רואהו, חייב לעמוד. וכן פסק הרמ"א (שם ס"ב). הרי שחייב לעמוד מפני ס"ת אפילו אם אינם רואים זה את זה. וא"כ כ"ש שאם רבו את רבו, חייב לעמוד מפניו, אע"פ שרבו אינו רואה אותו, שהרי במכות (כב:) איתא כמה טפשי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבא. ומשמע דגברא רבא עדיף מס"ת. וא"כ צריך לעמוד מפניו אע"פ שאינו רואה אותו. עכת"ד. הנה לפע"ד אינו מוכרח, כי יש לחלק בין עמידה לפני ס"ת לעמידה מפני ת"ח, דעמידה לפני ס"ת אינו מחמת כבוד הס"ת עצמו, שהוא ודאי אינו מרגיש בכבוד שנוהגים בו, אלא הוא חובת האדם לנהוג כבוד בתורה, ולכן משעה ששמע את מוליך הס"ת בא, צריך לעמוד מפניו. ומשא"כ לענין כבוד ת"ח, אינו חובה רק משום שצריך לכבד את הת"ח מכח התורה שבו, אלא הוא כדי לייקר את הת"ח, וליתן כבוד לעושיה, וא"כ אם עומד לפני שהת"ח הגיע, הרי לא ניכר שעשה כן לכבוד הת"ח, והוי קימה שאין בה הידור, וא"כ י"ל שאינו מקיים בזה מצות כבוד רבו. ויש לדחות. וע' בברכ"י (י"ד סי' רמד סק"ה ד"ה ומיהו). אמנם לכאורה יש לומר, שהרי רבנו מנוח הביא ראייה לדבריו מר' טרפון (וצ"ל רב יוסף, וכדאיתא בקידושין (לא:)), וכמו שהעיר מהר"ח בחידושי הגהות על הטור שם), דכד הוה שמע קל כרעא דאימיה אמר איקום מקמיה שכינה. ע"כ. וע' בברכ"י (שם סי' רפב סק"א ד"ה והראיה). הרי שמצינו כן לענין כבוד או"א. וא"כ שפיר י"ל כן גם לענין כבוד

^א ובעיקר דברי רבנו מנוח יש להעיר, דשאני רב יוסף שהיה סומא, וכיון שמ"מ לא היה רואה את אמו, משו"ה נתחייב לעמוד מפניה משעה ששמע את קולה. ומשא"כ לעמוד לפני ס"ת, יש לומר שאינו מתחייב אלא משעה שרואה את הס"ת. ושוב מצאתי למרן החיד"א בברכ"י (י"ד

רבו. מיהו י"ל דיסוד מצות כבוד או"א הוא מדין הכרת הטוב לאביו ואמו שגידלוהו, וכמש"כ החינוך (מצוה עג) בטעם מצות כיבוד או"א. ע"ש. ומשו"ה יש מצוה לעמוד מפניו משעשה ששמע את קולו, כיון שבאמת היא חובה על הבן להכיר טובה לאביו, ולכן משעשה ששמע את קולם, חייב לעמוד. ומשא"כ בכבוד רבו וכו"ל. אולם מדברי הגאון רבי חיים בן עטר בס' ראשון לציון (סי' רמב ס"ק לד) מבואר שאם מצות כיבוד או"א היא משום הכרת הטוב, א"כ א"צ לעמוד בפני אביו רק כשהגיע לתוך ארבע אמותיו. ע"ש. וע"ע בברכ"י (שם סי' רמד סק"ה ד"ה ומיהו). וא"כ י"ל שגם לענין רבו, חייב לעמוד משעשה ששמע את קולו. וצ"ע. ואכתי יש לדחות, דשאני התם שעומד לראות את הס"ת, ולכן חייב לעמוד משעשה ששמע את קולו של הס"ת, אע"פ שעדיין לא ראה אותו. ומשא"כ כשרבו סומא, הרי לא יראה אותו כלל, וא"כ י"ל שאין עליו חיוב לעמוד כלל. ושוב מצאתי כן להגאון רבי אברהם הלוי בס' גן המלך (סי' קטו). ע"ש. וע"ע בברכ"י (שם סי' רפב סק"א ד"ה והראיה). וי"ל. ומעתה נראה, דכשם שיש מצוה לעמוד מפני רבו, אע"פ שרבו סומא ואינו רואה את הכבוד, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. וע' בתשו' פרח שושן (יו"ד כלל ד סי' א) שכתב שאע"פ שאין ראיות השער אפרים מוכרחות, מ"מ כיון שכן עלתה הסכמת כמה אחרונים, הכי נקטינן, שחייב לעמוד מפני רבו סומא, אע"פ שאינו רואה אותו. ע"ש. וכן מבואר מדברי מרן החיד"א בברכ"י (שם סי' רמד סק"ב ד"ה אבל). גם הגאון מהר"י עטיה בס' רוב דגן (קנו' אות לטובה אות ג) כתב שחייב לעמוד מפני רבו סומא. ע"ש. וכ"כ הגאון תשובה מאהבה (ח"ג סי' שעה, דמ"ט ע"ד), דפשוט שאם רבו סומא חייב לעמוד מפניו. ע"ש. וכן פסק הגר"ח בבא"ח (שנה שניה פרשת כי תצא אות טו). וכ"כ בתשו' ציץ אליעזר (חי"ח סי' מט) ובתשו' שבט הלוי (ח"ו סי' קמו אות ב). ע"ש. א"כ ה"נ מקיים מצות הקבלת פני רבו, אע"פ שרבו לא ראה אותו.

אם יש ראיה מדברי הגמ' בחגיגה, שיש מצוה לכבד את רבו גם אם הוא סומא

ה) ולכאורה יש להוכיח כן מהא דאיתא בחגיגה (ה:): דרבי ורב חייא הוו שקלי ואזלי באורחא, כי מטו לההיא מתא אמרי איכא צורבא מרבנן הכא נזיל ונקבל אפיה, אמרי איכא צורבא מרבנן הכא ומאור עינים הוא, אמר ליה רבי חייא לרבי תיב את לא תזלזל בנשיאותך, איזיל אנא ואקביל אפיה, תקפיה ואזל בהדיה, כי הוו מיפטרו מיניה (שנטלו ממנו רשות. רש"י), אמר להו אתם הקבלתם פנים הנראים ואינן רואין, תזכו להקביל פנים הרואים ואינן נראין. ע"כ. הרי שהלכו להקביל פני רב, אע"פ שהיה סומא ולא ראה אותם. ושוב ראיתי למרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ב) שהביא דברי הרב עיון יעקב שם, שתמה ע"ד השער אפרים הנ"ל, שלא הביא ראיה לדבריו מדברי הגמ' בחגיגה הנ"ל. ע"ש. וכן הוכיח בתשו' תשובה מאהבה (שם). ע"ש. אולם אחמה"ר נראה, דשאני התם שאע"פ שלא ראה אותם, מ"מ ידע שבאו להקביל את פניו וגם דיבר איתם, וא"כ הרגיש בכבוד שעשו לו. ומשא"כ היכא דרבו לא הרגיש שעמד לכבודו, אפשר שאין בזה מצות כבוד רבו. ואפשר דזה כוונת מרן החיד"א בברכ"י (שם) שכתב ע"ד העיון יעקב, דאין מהתם ראיה כלל כמבואר למעין. ע"כ. ויש לומר שכוונתו למה שכתבנו. ומעתה גם בנידון דידן, שהרב לא ראה את תלמידו, ולא יודע שבא להקביל את פניו, יש לומר שאינו מקיים מצות הקבלת פני רבו. ומ"מ כיון שהאחרונים הסכימו לדברי השער אפרים, שיש חיוב לעמוד מפני רבו, אע"פ שהוא סומא, ה"נ בנידון דידן, מקיים מצות הקבלת פני רבו אע"פ שרבו לא ראה אותו.

בדין נשים אם יש להם מצות הקבלת פני רבו ברגל

ו) וחזי הוית להגאון מגן אברהם (סי' שא סק"ז) שכתב דאשה שווה לאיש לענין חיוב הקבלת פני רבו ברגל, כדילפינן משונמית. עכ"ד. ואי נימא שאינו מקיים מצות הקבלת פני רבו אם רבו אינו רואה אותו, א"כ היאך אשה מקיימת מצות הקבלת פני

סי' רפב סק"א ד"ה והראיה) שהעיר כן על דברי רבנו מנחם. ומזה השיב על דברי בן הגאון שער אפרים הנ"ל. ע"ש. ושמא ס"ל לרבנו מנחם, דרב יוסף עשה כן גם קודם שנהיה סומא. וע' בס' יפה ללב (יו"ד סי' רמ אות טו) שכתב דמה שאמר ר"י איקום מקמיה שכינתא דאתיא, כוונתו היתה להכין עצמו לקום מלפני אמו, אך לא עבד עובדא בנפשיה לקום עד אשר באתה לפניו וראה אותה, ואז עמד בפניה. והובא בתשו' ציץ אליעזר (חי"ח סי' מט אות ג). ע"ש.

רבו ברגל, הרי ודאי אין הרב מסתכל בנשים שבאות להקביל את פניו, וא"כ היאך מקיימות הנשים מצות הקבלת פני רבו. אלא ודאי דס"ל שגם אם רבו אינו רואה אותו, מקיים המצוה. אמנם בעיקר דברי המג"א יש לתמוה, שהרי כיון שיסוד מצות הקבלת פני רבו הוא כדי לשמוע ממנו ד"ת, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, א"כ אמאי אשה חייבת במצות הקבלת פני רבו, הרי היא פטורה ממצות ת"ת. ואמנם ראיתי להגאון פני יהושע בר"ה (טז: ד"ה ואמר ר"י, השני) שכתב שמעיקר הדין נשים לא שייכות במצות הקבלת פני רבו, כיון שנשים אינם חייבות בת"ת. ע"ש. אולם לפע"ד נראה, שהרי באמת אין הנשים פטורות לגמרי ממצות ת"ת, שהרי נשים מברכות ברכת התורה, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' מז סי"ד). ואחד הטעמים הוא לפי דברי הסמ"ג, שהנשים חייבות ללמוד דינים השייכים להם, וכמש"כ מרן בב"י (שם) בשם האגור. ע"ש. וע' בס' כסא אליהו (שם אות ט) ובתשו' חקרי לב (או"ח סי' י) ובתשו' בית הלוי (ח"א סי' ו) ובתשו' לב ים (יו"ד סי' ל) ובחידושי מרן רי"ז הלוי (פי"א מברכות ה"ז). וא"כ כיון שאינם פטורות לגמרי ממצות ת"ת, שפיר שייכות במצות הקבלת פני רבו, שהרי מסתמא הרב מלמד ברגל דינים השייכים לרגל, וכמש"כ בתשו' שבט משנה (סי' ח). ע"ש. והרי גם הנשים צריכות ללמוד הלכות אלו, ומשו"ה חייבות במצות הקבלת פני רבו ברגל. ושוב ראיתי שכן כתב בתשו' בצל החכמה (ח"א סי' סט אות ג). ע"ש. וע"ע בתשו' שבט סופר (או"ח סי' יז) ובתשו' דעת סופר (יו"ד סי' עח).

בגדר חיוב נשים במצות ת"ת בדינים השייכים להם

(ז) אולם יש לומר, דהאי מילתא תליא ביסוד חיוב נשים בלימוד הדינים השייכים, אם יש מצות ת"ת בעצם הלימוד, או שהלימוד אינו אלא הכשר מצוה בעלמא, דאי נימא שיש מצוה בעצם הלימוד, שפיר י"ל דכיון שמחויבות במצות ת"ת, חייבות במצות הקבלת פני רבו, אבל אם אינם חייבות במצות ת"ת, ומה שחייבות ללמוד דינים השייכים להם אינו אלא כהכשר מצוה, כדי שידעו את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, א"כ י"ל שאינם חייבות במצות הקבלת פני רבו. והנה בבאיור הגר"א (שם) הביא דברי האגור שהביא מרן בב"י הנ"ל, וכתב שדבריו דחויים מכמה פנים. ע"ש. ולכאורה כוונתו לתמוה, דכיון שלימוד זה אינו אלא כדי לידע ההלכות שחייבות בהם, א"כ אינו אלא הכשר מצוה בעלמא, והיאך יברכו ע"ז. וכ"כ בס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' לה) בדעת הגר"א. ע"ש. וע"ע בתשו' מנחת שלמה (תנינא סי' נח ענף ג ד"ה אמנם). וי"ל ע"ד. וא"כ צריך לומר בדעת מרן הש"ע, שמה שהנשים חייבות בלימוד הדינים שחייבות בהם, אינו כהכשר מצוה בעלמא, אלא הוא חלק ממצות ת"ת, אלא שתכלית הלימוד הוא כדי לידע אותם דינים. וא"כ שפיר י"ל דנשים חייבות במצות הקבלת פני רבו, כיון שחייבות ללמוד דינים השייכים להם. אולם בר מן דין יש לומר בדעת המג"א, דס"ל כדעת רש"י והרמב"ם הנ"ל, שהמצוה אינה מדין ת"ת, אלא מדין כבוד לרבו, וגם נשים חייבות בזה, ומשו"ה ס"ל שגם נשים חייבות במצות הקבלת פני רבו. [וכן מבואר בתשו' יד רמ"ה (סאלאווי או"ח סי' יז אות ד), שיסוד חיוב הקבלת פני רבו בנשים, הוא מטעם מ"ע דכבוד התורה לאדם גדול ורבן של ישראל, שאחרים לומדים ממנו. ע"ש]. וא"כ י"ל בדעת המג"א, דאי נימא דהמצוה היא משום כבוד רבו, א"צ שרבו יראה את פניו, שהרי הרב אינו רואה את פני הנשים שבאות להקביל את פניו. וא"כ ה"נ בנ"ד, מקיים מצות הקבלת פני רבו אע"פ שרבו לא ראה אותו, כיון דס"ס טרח והגיע כדי לכבד את רבו. ובפרט לטעם שהוא כדי שישמע ממנו ד"ת, כל ששמע ממנו ד"ת קיים המצוה, אע"פ שרבו לא ראה אותו. וכן דעת הגרש"ז אויערבאך, שמקיים מצות הקבלת פני רבו גם אם רבו לא ראה אותו. והובא בקובץ מוריה (תשרי התשע"ז, עמ' שסט). ע"ש. וע' בתשו' שמע אברהם (פלאגי ח"ב סי' מו, דף קכה ע"ג ד"ה כ"י). ומ"מ לכתחילה יש להשתדל שיראה אותו. וע' בס' תורת חכם (גיאת ח"א עמ' רנח).

(ח) המורם מכל האמור שמקיים מצות הקבלת פני רבו גם אם רבו לא ראה אותו. אלא שלכתחילה יש להשתדל שגם רבו יראה אותו. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

מאת ידידו הדו"ש משה שמואל דיין